

האנטי

10

1990

„შენ ერთადერთი აკაკი ხარ...“

ილია

ტესტი

საქართველოს
მწერალთა
კავშირის
ორგანო

10

ოქტომბერი

1990

თბილისი

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შუბრული

საბ. კვ ცდ-ის გამომცემლობა, მფ. გამომცემის 88-ე წელი

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ა კ ა კ ი — 150

3. აპაი წერეთელი — რჩევა მოძრაობის დროს. ლექსი
4. ვაჟა-ფშაველა — აპაის საიუბილეოდ. ლექსი.
5. შალვა დადიანი — ჩაში წარმოდგენით
6. გრიგოლ აბაშიძე — მისი გმოსანი
12. ვახტანგ ჯავახიძე — აპაი და ბალატიონი
15. რევაზ მიწველაძე — მისი სივარდლის წიგნი
18. ზაზა ენუქიძე — „მევა დროს...“
21. ქართველ მოღვაწეთა წერილები აპაისადმი. მასალები მოგვაწოდა შალვა გოჯალიშვილმა

□ □ □

მთავარი რედაქტორი
იოანე ანდრონიკიძე

სარედაქციო კოლეჯია:
გივი ალხაიშვილი
თედო ბეგიანიძე
(მთავარი რედაქტორის
მოადგილე)

გივი გიგინეიძე
დათო მალაქაძე
რევაზ მიწველაძე
გივი სულაიაშვილი
მერიტ ფოცხვიანი
ჯარჯი ფხოველი
ჯანსუღ ღვინჯიანი
ნუგზარ შაბაძე
მანანა ჩიტიშვილი

ვაჟა ჩორბაქი
(პასუხისმგებელი მდივანი)

ვახტანგ ხარბილაძე
მირონ ხერბინი
ტარიელ ვანტურია
მამა ჯოხაძე

მორივე რედაქტორი
ნანა ჯაფარიძე

□ □ □

კოეზია და კროზა

29. შოთა ნიჟინაძე — უკვემეტი ერთი თავი პოემიდან
40. ზაურ კალანდია — ზღვარი. მოთხრობა
50. ლადო სულაიაშვილი — ლექსები
54. ნელი ბერიძე — ხის მიხედვით ცნობადისა... არა სხამსოთ. მოთხრობა
79. მანანა ჩიტიშვილი — ლექსები

ახალი თარგმანები

81. აბათა ჟინიტი — ეპიკური სამარხის გახსნა. მოთხრობა, თარგმნა ეთერ გომიწერაშვილიმ

დრამატურგია

92. რევაზ მიწველაძე — ნაპრაღი. ორმოქმედებიანი პიესა

ა კ ა კ ი — 150

113. არტურ ლანსტი, გრიგოლ რუგაძე, იონა მე-ნაბეგა, სოფროს მგალოზლიშვილი, იოსებ იმე-დაშვილი
116. დავით მთაწარი — აპაისა და ვაჟას კოლეგი-ის ბაშო
120. ელდარ ნადირაძე — აპაის ეთნოგრაფია
127. აპაი ხინთიბიძე — საზღვარიშვილო ბალოვა
131. სერგო თურნაძე — აპაი წერეთლის შემოქმედება უცხოელთა თვალთახედვით

დაბრუნებული სახელები

135. ალექსანდრე მანველიშვილი — საქართველოს ის-ტორია. ფრანგულიდან თარგმნა სოფიკო ბენდიაშ-ვილიმა

ლიტერატურული ნააზრევნი

150. ამირან ბალანიაძე — სინათლე და სინათლის აღქმა ბოთის მსოფლმხედველობასთან მიგარ-თებაში

აკაკი წერეთელი

რჩევა მოძრაობის დროს

ღვთის მადლსა, რა დროს ეს არის:
ძმა ძმაზე ლესავს ხანჯალსა?!
ილუპებიან ორივე.
არც ღონეს ზოგვენ, არც ძალსა.

ორივეს მტერი ერთია,
შორეულ, გადამთიელი,
ერთ ტაფაშია ორივე,
ერთი ადგიათ უღელი.

ძალმაც კი იცის პირუტყვმა:
შინ ბრძოლა მაშინ ძნელია,
როცა იმაზე მომსვლელად,
გარეშე მტერი, მგელია!

და კაცს კი, მალალ ქმნილებას
ძაღლისაც არ აქვს შეგნება:
დაბრმავებულია ვნებითა!
შური ცეცხლივით ეგზნება!..

გააგდეთ ხმალი... ხანჯალი!
ხელი ხელს მიეცთ ძმურადა!
ნუ შესცქერიხართ ერთმანეთს
მტრულად და ბატონ-ყმურადა!

ბედნიერება ამ ქვეყნად
შეერთებული შრომაა,
რა დროს მტრობაა ძმებისა
და რა დროს განზე დგომაა?

შეერთდით, ძმებო!.. შეერთდით!..
ხელი ხელს მიეცთ ძმურადა
და მტერს დაუხვდით გარეშეს
თამამად... ვაჟკაცურადა!..

ვაჟა-ფშაველა

აპაის საიუბილეოდ

მშობელი ქვეყნის მოზარევ,
უნდა გიმღერო მთურადა.
იმავე ჭირით ვარ სნეული,
რაც შენ გატყვია წყლულადა.
რა ვუყოთ? ბედი, შავბედი
თუმცა გვექცევა მგლურადა,
მაინც ვაჟღერებ ჩონგურსა
მტარვალთა შესამურადა,
შენს სამახსოვროდ, მოხუცო,
თავს ჩაჩქნად დასახურადა!
თუნდ არ მოგწონდეს, იქნება,
ჩემი ფანდურის ჩხაკუნი,
მიიღე სარეკელასი
როგორც ნისქვილში რაკუნი,
ეს ჩემი შენთვის მოძღვნილი
სალამი, გრძნობის ნაჟური,
დღევანდელ დღესა არ ძალმიძს,
არ ჟღერდეს ჩემი ფანდური!
ილიაც მესაუბრება,
უნდა დავუგდო მას ყური.
დავალებული გულისა
უნდა ამოთქვას ენამა:
წყლულები საქართველოსი
გაიგო შენმა სმენამა.
მეც ამატირა ბევრჯელა
შენს თვალზე ცრემლის დენამა.
ნეტავი ბევრი გაზარდოს
შენისთანები დედამა!
რომ მიყვარს მამულიშვილი,
დაე, იცოდეს ყველამა,
გადაგვარების მოსურნე
შეჭამოს ტურა-მელამა!
მადლობელი ვარ გულითა,
შოთაის სულის ღმერთმა!
სამშობლოს სამსახურისთვის
ჩანგი გიკურთხოს ზენამა!

ჩემი ნარკოზგენით

აბაპი!

ეს დიდებული პოეტი მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოსათვის დიდი სულის მოთქმაა, დიდი მაჩისცემა.

მზის ქვატი ღრუბლიან ცაზე.

ვარდის სურნელება შალტაშით წაღებულ უდაბურებაში.

აკაკი სიყმაწვილიდანვე ჩადგა საქართველოში გასული საუკუნის მესამოცე წლების მოწინავეთა რაზმში და იარაღად მოიმარჯვა სიტყვა, კალამი, მოქმედება.

კალმით მან მხატვრული სიტყვის ყველა დარგში საუცხოოდ დაიმღერა.

ეს იყო ლექსი თუ პროზა, დრამატურგია თუ სატირა, იუმორისტიკა თუ მებლატისტიკა მის ხელში მაღალხარისხოვან ნაწარმოებად გამოდიოდა და ყველგან იყო აღმაფრენით აღსავსე, ნათელი, ფხიანი და ხალისიანი.

მისი მსოფლმხედველობა იყო ფართო, რადგანაც თავის „სახატედ“ მას „მთელი ქვეყანა“ (მსოფლიო) მიაჩნდა. ის აღფრთოვანებული იყო იმ ოცნებით, რომ სხვადასხვა ხალხი გაერთიანდება და გაიმარჯვებს. ის მუდამ მოელოდა, სწამდა, რომ ქვეყნად დამყარდება ხალხთა სოლიდარობა და თავისუფლება, სადაც „ყველა თანასწორი“ იქნება, სადაც მოსპობილი იქნება „ფაოსისველის ანგარიში“, სადაც „სიღარიბე ბოროტად“ აღარ იქნება მიჩნეული.

აკაკის იდეალად მიაჩნდა საზოგადოებრივი „ძმობა, ერთობა და სიყვარული“.

მაგრამ ყველაზე უფრო ძლიერი აკაკი მანც თავის ლირიკაშია.

აქ იგი სულ თავის „მრავალ-კირნახულ“ სამშობლოს დასტრიალებს თავზე. ის არის მისი „სატრფო“.

ამ სატრფოსთან კი პოეტი ხან ისეთი ნაზი და ნარნარია, როგორც „მუხის ძირას ამოსული, დარცხვენილი ია“, ხან ისეთი ცქრილა და მოწანწყარე, როგორც მისი მშობელი მხარის მთების მოჩუხჩუხე წყაროები, ხან მრისხანე და მღელვარე, როგორც აქაფებული მდინარეები და აბორგებული ზღვის ტალღები, ხან დამშვიდებული და კრიალა, როგორც მისი ქვეყნის ციხე, „ფირუზი ცა“, მომზიბველი და მხედველობის დამატებობელი, როგორც ამავე მხარის მოქარგული მინდორ-ველები, „ხმელეთ-ზურმუხტი“ და ზვიადი მთები.

პოეტის სიმღერაში კი გამოისმის თვით ქართველი ხალხის ხასიათი თავისი ტემპერამენტით, გამილეობით, შეუდრეკელობით და ხალისით. ეს თვით ქართველი ხალხის სიმღერაა, ეს ხალხის სულის მოთქმაა, რადგანაც აკაკი ხალხის სულში იჭრება და თავისი უცვდავი ჰანგი და კილო თვით ამ ხალხის სულის სიღრმიდან, როგორც უშრეტ წყაროდან, გამოაქვს და კვლავ უბრუნებს ხალხს, რომელიც იჭვე მღერის მის ლექსებს თავისი გაკირვებისა და დაღბინების დროს...

აკაკი თითქოს მაჩისცემა ამ ხალხისა, იგი დიდი გამახვილებით გრძნობს ხალხის კოლექტიურ გულს.

ამიტომაც არის აკაკი უდიდესი, პოპულარული ქართველ ხალხში.

პრის მგოსანი

მეშმარიტი პოეზიით ტებობა თურმე ასაკსა და ცხოვრების გამოცდილებასთან ერთად მოდის. მას ძველი კეთილშობილი ღვინის ის თვისებები აქვს, რომელსაც ჯეროვნად მხოლოდ გემოგახსნილი ადამიანები აფასებენ.

იყვენ ჩვენში პოეტები, რომლებიც ძველის გადაფასებას აკაკის გმობით იწყებდნენ. მაგრამ ჩვენვე ვიყავით იმის მოწმენიც, თუ როგორი თაყვანისცემითა და მოწინებით იმსჯელებოდნენ ისინი აკაკის პოეზიისადმი უფრო გვიან, როცა წლებს მათთვის აზრის სიმწიფე და განსჯის მიუდგომლობის უნარი მოჰქონდა.

მრავლის მთქმელია ის ფაქტიც, რომ ჩვენი საუკუნის უდიდესმა პოეტმა ვალაკტიონ ტაბიძემ თავის წინაპრად სწორედ აკაკი წერეთელი აღიარა.

ყველაზე დიდ პატივისცემას ჩვენ მაშინ გამოვხატავთ წარსულის დიდი ადამიანებისადმი, როცა მათ ჩვენს თანამედროვეებად ვთვლით. მათადმი ასეთი დამოკიდებულებით, ჩვენ ვაღიარებთ, რომ ისინი ცოცხლები არიან და ჩვენთან ერთად იბრძვიან.

აკაკი დიდი პოეტების იმ მცირე, მაგრამ ბედნიერ რიცხვს ეკუთვნის, რომლებიც მომავალი თაობების თანამედროვეებად რჩებიან და სწორედ ეს არის უკვდავების ბედნიერება!

დღეს ჩვენი ხალხი თავისი საყვარელი პოეტის დაბადების 150 წლისთავს ზეიმობს.

სამოცდათხუთმეტი წელი გავიდა აკაკი წერეთლის გარდაცვალებიდან. ჯერ კიდევ ცოცხლები არიან პოეტის თანამედროვენი და მისი უჩვეულო დიდების მომსწრენი. სამოცდათხუთმეტი წელი ცოტა დრო როდია ქეშმარიტი ღირებულების დასადგენად. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი რამ გაცვდა და ბევრმა დაკარგა ადრინდელი ბრწყინვალება. ორმოცდაათ წელს არც აკაკი წერეთლის მემკვიდრეობისათვის აუვლია გვერდი გულგრილად. აკაკი წერეთელი ფხიზელი გონების კაცი იყო, მან ხალხის უდიდესი საყვარელი და თაყვანისცემა მიიღო, მაგრამ დიდების უმაღლეს მწვერვალზეც პოეტს თავბრუ არასდროს დასხმია. წონასწორობა არ დაუკარგავს და საკუთარი თავის მიმართ კონტროლის გრძნობა არასოდეს დაჩლუნგებია. აკაკიმ კარგად იცოდა თავისი ღვაწლის ფასი, იგი გრძნობდა თავის დიდ დამსახურებას ერის წინაშე და ამიტომაც თამამად უსწორებდა თვალს მომავალს, ამიტომ არ ეშინოდა კრიტიკული ყოფილიყო თავისი შემოქმედების მიმართ, როცა შთამომავლობას გულახდილად ესაუბრებოდა: „უმეტეს ჩემს ნაწერს დღეს იმდენად დაკარგული აქვს მნიშვნელობა, რამდენადაც დრო და ეამი იცვალა, და მხოლოდ მაშინ იგულისხმება, როცა მოვიხსენიებთ იმ გარემოებას, რასაც გამოუწვევია ჩემი მხრით რომელიმე გვარი მწერლობა“.

შეიძლება პოეტი თავისი შემოქმედების მიმართ ზედმეტ სიმკაცრესაც იჩენდა, როცა თავისი თხზულებების დიდ ნაწილს მნიშვნელობადაკარგულად თვლიდა, მაგრამ ისეთი დიდი განძის პატრონს, როგორც აკაკი წერეთელი იყო, შეეძლო ამგვარი ხელგაშლილობა მისი საღარო იმდენად მდიდარი იყო პოეზიის ქეშმარიტი მარგალიტებით, იგი იმდენი ოქროს მფლობელი იყო, რომ

მნიშვნელოვანი დანაკარგიც კი მისი აურაცხელი სიმდიდრისათვის კვალის დამ-
 მჩნევი ვერ გახდებოდა.

მაგრამ ჩვენ უნდა გავარკვიოთ. შეეძლო თუ არა აკაკი წერეთელს ამ მსხვე-
 რძლზე უარის თქმა — თავისი დიდი ნიჭისა და მოღვაწეობისათვის ზოგჯერ
 შეუფერებელ შავ სამუშაოზე ხელის აღება. დიდი მამულიშვილისა და ბრწყინ-
 ვალე პოეტის ამ მსხვერპლს ჩვენ იმ მოვალეობის სიმაღლიდან უნდა შევხედოთ,
 რომელიც აკაკიმ თავის თავს სიყრმიდანვე დაუსახა და რომლის სამსახურიც
 მას სიკვდილამდე თავის უპირველეს მოწოდებად მიაჩნდა.

ეს მოვალეობა. — სამშობლოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლა. — მშო-
 ბელი ხალხის უანგარო სამსახური იყო, ამ დიდი მიზნის განხორციელებისათვის
 თავდადებაში არ არსებობდა დიდი და პატარა, მაღალი და დაბალი საქმე. სამ-
 შობლოს ჯარისკაცისათვის საამაყო და სსახელო იყო ყოველგვარი გარჯა, რაც
 ერის გამოფხიზლებასა და მის განთავისუფლებას ემსახურებოდა. ამიტომ აკა-
 კი წერეთელი ამაოდ როდი დამშვრალა. თავისი ბრწყინვალე ნიჭის დიდი ნაწი-
 ლი რომ ერის საჭირობოტო ყოველდღიურობას მოაბარა, ილია ჭავჭავაძეს-
 თან ერთად იგი ჩვენს ხალხს ახალი გზების გამაფხვად, იმ ბიბლიურ წინასწარ-
 მტყვევლად მოველინა, რომელსაც ვრი უდაბნოში უნდა გამოეტარებინა და
 აღთქმულ ქვეყანაში მიეყვანა. ამ ძნელსა და გრძელ გზაზე ერის წინამძღოლე-
 ბი და წინასწარმტყვევლები ყოველთვის ველარ ახერხებდნენ ღვთაებასთან
 უშუალო კონტაქტს; ქადაგად დაცემასა და ნათელშობილველობას. ერის წინამ-
 ძღოლობა შავი სამუშაოს შესრულებაშიც, ღორღისა და ეკალბარდისაგან გზის
 გაწმენდაშიც მაგალითის მიცემას მოითხოვდა და აკაკი წერეთელი უყოყმანოდ
 ხარჯავდა თავის ძალ-ღონეს ერის ყოველგვარი საჭიროებისათვის.

რაკი ერის სამსახურის იდეა აკაკი წერეთლისათვის უმაღლეს მოწოდებად
 იქცა, ეს სამსახური მისთვის წმინდა მსხვერპლიც იყო მარადიულისა და ღვთა-
 ებრივის სადიდებად მიტანილი, და თუ აკაკი წერეთელმა თავისი ნიჭი ზოგჯერ
 წერილმანებზე დახარჯა, ეს უგუნურ ფლანგვად კი არ უნდა ჩავუთვალოთ მგო-
 სანს, არამედ კეთილშობილებისა და დიდსულოვნების იმგვარ გამოვლინებად.
 რომელიც მხოლოდ სამშობლოს სიყვარულის ფანტიკოსებსა და რწმენისათვის
 თავგანწირულ გმირებს ახასიათებთ.

ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის მიზნები წმინდა და მაღალი იყო და
 რახან ამ მიზნებმა გაიმარჯვეს, ყველაფერი ამ გამარჯვების სამსხვერპლოზე
 მიტანილი, ჩვენთვის, შთამომავლობისათვის, წმინდად და უკვდავად შესარაცხი
 უნდა იყოს. „განთიადისა“ და „ქებათა ქების“ ავტორს, ისევე როგორც „აკია-
 ადამიანისა“ და „განდეგლის“ ავტორს, შეეძლო მსოფლიო ლიტერატურის სა-
 განძური თავისი შედევრებით გაემდიდრებინა, მაგრამ დამონებული პატარა
 ერის განწათავისუფლებელი ბრძოლის ბელადობაც თავისთავად უდიდესი სა-
 აცუმბრითი საქმეა და ამ მხრივ ენა ვერ მოგვიბრუნდება ჩვენი დიდი წინაპრე-
 ბის სასაყვედუროდ. პატარა, ჩაგრული ერის შვილობა მწერალსაც განსაკუთრე-
 ბულ პასუხისმგებლობას ავალებს და ეს ვალდებულება ყველა სხვა მოვალეო-
 ბასა და სამსახურზე კეთილშობილი და ამაღლებულია.

ნათქვამის დასადასტურებლად საქმარისია თვალი გადავაგლოთ იმ დიდსა
 და შესანიშნავ ლიტერატურას, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნეში შექმნეს რუ-
 სეთისა და ავსტრია-უნგრეთის იმპერიებში შემავალმა პატარა ერებმა, და კი-
 დეე უფრო დიდსა და გმირულ მაგალითებს მწერლის მაღალი მოქალაქეობისა
 და თავდადებისა, რომლებიც ამ ერების უკვდავმა მწერლებმა დაგვიტოვეს
 გაკეთილად.

საქართველოსა და სომხეთის, უკრაინისა და პოლონეთის, უნგრეთისა და ჩეხოსლოვაკიის, იუგოსლავიისა და ბულგარეთის ხალხების მოწინავე შეილებ-მა: ილია ჭავჭავაძემ და ტარას შევჩენკომ, მიცკევიჩმა და პეტეფიმ — ააფრი-ლეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის დროშები. მათ არა მარტო სიტყვითა და კალმით გამოუცხადეს შეუტივებელი ბრძოლა ტირანიას, არამედ თავიანთი წმინდა სისხლიც დაათხიეს სამშობლოს დიდების საკურთხეველზე.

ევროპის უდიდესმა პოეტმა ადამ მიცკევიჩმა სამშობლოდან შორს, დევნი-ლობაში დალია სული; უნგრელი ხალხის უპირველესმა მგოსანმა შანდორ პე-ტეფიმ მისი სამშობლოს ასაოხრებლად შემოსეულ მტრებს შეაკლა თავი. ხო-ლო ბულგარეთის ხალხის შესანიშნავი მომღერალი ქრისტო ბოტევი თურქ ასკერებთან უთანასწორო ბრძოლაში დაეცა გმირულად.

ხალხთა ამ განმათავისუფლებელი ბრძოლების მეთაურთა შესანიშნავი შე-მოქმედება და გმირული თავგანწირვა რუსეთისა და ევროპის საუკეთესო ადა-მიანთა აღტაცებასა და მხარდაჭერას იმსახურებდა და ასეთ პირობებში მო-წინავე ახალგაზრდისათვის არ არსებობდა სამშობლოსათვის თავდადებაზე უფ-რო მიმზიდველი და აღმაფრთოვანებელი მოწოდება.

აკაკი წერეთლის ბიოგრაფიიდან ჩვენს განსაკუთრებულ ინტერესს იმსა-ხურებს ერთი გარემოება: რუსიფიკატორი მასწავლებლებისაგან დევნილი და სასოწარკვეთაში ჩაეარდნილი აკაკი პირველად ეცნობა ადამ მიცკევიჩის შესა-ნიშნავ პოემას „კონრად ვალენროდს“. პოემა იმდენად დიდ გავლენას ახდენს აკაკიზე, რომ იგი გადაწყვეტს, მიატოვოს სკოლა, ხელი აიღოს უნივერსიტეტში სწავლის გაგრძელების ოცნებაზე და შევიდეს სამხედრო სამსახურში, რათა კონდარ ვალენროდივით შესწიროს თავი სამშობლოს განათავისუფლებას.

გარიბალდი, მაძინი და კოშუტი იქცნენ პეტერბურგელი ქართველი სტუ-დენტების და მათ შორის ჭაბუკი აკაკის იდეალურ გმირებად. სამშობლოს თა-ვისუფლებისათვის ბრძოლა იქცა აკაკის ცხოვრების უპირველეს აზრად. ეს სწრაფვა მას თითქოს აკენიდანვე დაჰყვა, ბავშვობაში, ზემო იმერეთის ციხე-ებისა და ტაძრების ნანგრევების ცქერამ კიდევ უფრო გაუძლიერა და ჭაბუ-კობიდან იმ უმთავრეს გრძნობად გადაიქცა, რომელსაც ყველაფერი ფანატი-კურად დაუქვემდებარა.

აკაკისათვის ადამიანობის საზომი სამშობლოს სამსახური იყო. ბრწყინვა-ლე წარმოშობის, წარმოსადეგი გარეგნობისა და შესანიშნავი აღზრდის წყა-ლობით მას შეეძლო ჩინ-მედლებიც უხვად მოეპოვებინა, დიდი კარიერაც გა-ეკეთებინა და სიბერეც უზრუნველი ჰქონოდა. ეს გზა მან სიყრმიდანვე დაგმო და არამარტო თვითონ არ გაჰყვა მას, სამუდამოდ შეიძულა ისინიც. ვინც პი-რად დიდებას ესწრაფვოდნენ. ამ მხრივ აკაკიმ კომპრომისი არ იცოდა და ზოგჯერ ისეთ ადამიანსაც კი სასტიკად გასწირავდა, რომლის ღრმა პატივისცე-მას გულში ფარულად ატარებდა.

აკაკის ზოგიერთ ლექსში იგრძნობა გრიგოლ ორბელიანის მუხამბაზებით შთაგონება, მაგრამ თერგდალეულმა პოეტმა სიკვდილამდე არ აპატია „მამე-ბის“ მეთაურს მეფის ნაცვლის მოადგილეობა და არაერთხელ სტყორცნა გეს-ლიანი ისარი „ხარაბუხა ღენერალს“.

ეროვნულ გადაგვარებასა და კოსმოპოლიტობას აკაკი წერეთელი მთელი შეგნებით ებრძოდა. მან არაერთხელ განმარტა ერის, სამშობლოს თავისუფლე-ბისათვის ბრძოლის საკაცობრიო მნიშვნელობა, არაერთხელ ბრწყინვალედ დი-ცვა ერის თვითმყოფობის იდეა თავის ნაწარმოებებში. იგი სამშობლოს სიყ-ვარულის ქადაგებისას სხვა ხალხების პატივისცემას არასოდეს ივიწყებდა და

ეს მალაქტემანური იდეა ფორმულასავით აფორისტულად გამოთქვა შესანიშნავი ლექსით:

ჩემი ხატია სამშობლო,
 სახატე — მთელი ქვეყანა.

ამ ხატის წინაშე მუხლმოყრილი მგოსანი ნახევარ საუკუნეზე მეტხანს ამბობდა წმინდა ლოცვას. შის ღალადის ხალხი მაშინვე იტაცებდა და კირსა და ლხინში სახსოვარ სიმღერად და სავალობლად აქცევდა.

მთხუცი აკაკი ტექნიკის ერთ დიდ სასწაულსაც მოესწრო. გრამოფონის ფირფიტამ შთამომავლობას მისი ძვირფასი ხმა შემოუნახა. ამ ხმის გაბზარულობა დაუძლურებული მგოსნის ფიზიკურ უღონობასთან ერთად ჩანაწერის მაშინდელი ტექნიკის სისუსტეზეც მეტყველებს, მაგრამ ძნელია თვალზე ცრემლის შეკავება, როცა ათეული წლების მიღმიდან მოტუცი წინასწარმეტყველის ღალადის მოგესმის:

ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
 სულის ჩამდგმელო მხარეო,
 შენი ვარ, შენთვის მოვეკვები
 შენზედვე მგლოვიაჩემო!
 ნურც მკვდარს გამწირავ, ნურც ცოცხალს,
 ზე კალთა დამაფარეო,
 და რომ მოვეკვები, გახსოვდეს,
 ანდერძი დავიხარეო:
 „დედაშვილობამ, ბევრს არ ვთხოვ,
 შენს მიწას მიმახარეო...“
 ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
 ჩემო სამშობლო მხარეო!“

ასეთი ინტიმიტ ჯერ საქართველოს სიყვარული არავის უმღერია, არც ასეთი ძუნწი, მაგრამ ყოვლისმთქმელი ზუსტი პოეტური სახეები მოუშველებია ვისმეს სამშობლოს ცისა და მიწის სადიდებლად.

აკაკი წერეთლის „განთიადი“ საქართველოს სიყვარულის განუმეორებელი ჰიმნია და მის შემქმნელ მგოსანს უფლება ჰქონდა ეთქვა:

დააძნა გული შენს სიშებს
 და სული დაიკადაო.

ლოცვა მით უფრო გულმხურვალეა, რაც უფრო ჩუმად, მხოლოდ ღმერთის ვასაგონად ითქმისო, ამბობდნენ ძველად და აკაკის „განთიადიც“ ისეთი ლოცვაა, რომელიც თითქოს პოეტს თავისი ღმერთის წინაშე უთქვამს მარტოდმარტოდ არჩენილს, როცა ადამიანს არავისი ერიდება და მთელი არსებით ეძლევა აღსარებას.

ამ ლექსში საქართველოს პეიზაჟი სულ ორი სიტყვითაა დახატული („ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო“). მაგრამ ისე ძლიერად, რომ კაცის გონებიდან აღარ ამოდის. ასეთი ლაკონური ხატვა ფერწერის დიდოსტატებსაც შემურდებათ, ხოლო პოეტურ ფრაზაში ასე ცხოველყოფელად, ასე მრავლის მთქმელად და ლამაზად საქართველოს ბუნება ჯერ არავის აღმეტყველებია. ამ ლექსში ყველა სიტყვა თავის ადგილზეა, თითოეული მათგანი, თავისთავად, ერთადერთსა და აუცილებელს წარმოადგენს, ხოლო აზრი და მუსიკა, შინაგანი წვა და მღელვარება პოეტური შესაძლებლობის ჩვეულებრივ საზღვრებს სცილდება. თუ რომელიმე ნაწარმოებზე შეიძლება ითქვას, ამის დამწერს სხვა რომ

არაფერი დაეწერა. უკვდავსაყოფად ესეც ეყოფოდაო. ყველაზე მეტად ეს ნათქვამი აკაკის ამ ლექსს მიუდგებოდა: თითქოს მთელი სიციცხლის განმავლობაში მისთვის უმღერია სამშობლოს სიყვარულზე, რომ ბოლოს ეს სრულყოფილი შედეგო შეექმნა. რომელსაც ქართულ პატრიოტულ ლირიკაში ბადალი არა ჰყავს.

აკაკი წერეთელი ერთადერთი შემოქმედი იყო იმ დროში. პოეტობა რომ პროფესიად გაიხდა: მისთვის ყველა ქართველის კარი ღია იყო. პოეტი ქადაგივით ხალხში დადიოდა და მარჯვნივ თუ მარცხნივ თავისი გონებახვილობის ნაბეჭყლებს აბნევდა. ამ გარემოებამ შექმნა მითი აკაკის უღარდებლობასა და უზრუნველ პირად ცხოვრებაზე.

უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებული აკაკის წერილები ცოლ-შვილისადმი უარყოფტენ ჩვენს ამ წარმოდგენას და ფარდას ხდიან მგონის საშინელ ტრაგედიაზე: მარტოობასა და პირად უბედურებას სხვანაირად, ალბათ, არც უნდა მომხდარიყო: დიდი იდეების ფანატიკოსებსა და თავდადებულ მსახურებს პირადი ბედნიერება იშვიათად მოსწრებიათ.

აკაკის თვითონ სძულდა ბედნიერებით ყელამდე ავსებული თვითკმაყოფილების უზრუნველი გაბუნძილობა და, ალბათ, სარწმუნოებისათვის განწირულ მოწამესავით პირად უბედურებასაც შერიგებული იყო.

აკაკი, ალბათ, არც აქცევდა ყურადღებას თავისი პირადი ცხოვრების მოუწესრიგებლობას. სამშობლოსადმი — მისი სიყვარული და სამსახური ჩვეულებრივი პატრიოტული ვალის საზღვრებს სცილდებოდა. თანდათან მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების ერთადერთი აზრი და შთაგონება ხდებოდა და ბოლოს ხომ მის ნამდვილ რელიგიად, მისი არსებობის გამართლებად იქცა.

იგი მოკალმასე ბერივით საქართველოს კუთხიდან კუთხეში მოგზაურობდა. ხალხში თავის კეშმარიტი ღმერთის — სამშობლოს სიყვარულს აღვივებდა და ყველგან იმ გმირებს დაეძებდა, რომლებსაც ამირანის ბორკილები უნდა დაემსხვრია.

იგი თანდათან ყველა სიმღერასა და სათქმელს ერთ აზრში უყრდა თავს. ბოლოს თითქმის მხოლოდ სამშობლოს თავისუფლებაზე ლაპარაკობდა და მოხდა სასწაული, რომელიც ძნელად განმეორდება: მთელი საქართველო მისი ლექსებით ამღერდა და მთელმა ერმა სამშობლოს იდეა მისი სახით ზორციშესხმულად წარმოიღვინა. ამიტომ იყო, რომ ხალხი მისი გამოჩენას ღმერთის გამოცხადებასავით ხვდებოდა. ეგზალტირებული მლოცველებივით მუხლზე ეცემოდნენ, მის ეტლში ცხენების მაგივრად ებმებოდნენ და ხელში აყვანილ მგოსანს საქართველოს სოფლებსა და ქალაქებში სასწაულმოქმედი ხატივით დაატარებდნენ.

საგურამოში ვერაგულად გასროლილმა ტყვიამ ქართველი ერი შესძრა და გამოაფხიზლა. შურისძიების გრძნობით აღზნებული ხალხი დაცემული ბელადის თანამებრძოლის ირგვლივ შემოკრბა, ცოცხლად დაარჩენილი მეთაურის წინაშე დაჩოკა და დროშასავით მალლა აიტაცა.

მოხუცმა აკაკიმ ერის ბურჯისა და განუყრელი თანამებრძოლის სიკვდილი გულმდუღარედ დაიტარა და ქართველი ხალხის აღშფოთებას თავისი ღრმა მწუხარებით შეუერთდა:

ნუ მიწამლავთ მოხუცს გრძნობას
და ნუ ამბობთ, რაც არ მჭერა!
ნუთუ მართლა დღეს გადაწვდა
საქართველოს ბედისწერა?

ნუ მიწამღავთ მოხუცს გრძნობას!
ის ქართველად არა მჯერა,
ვინც გაბედა და ილიას
დაუმოკლა ბედისწერას..

ილიას დასაფლავებზე აკაკის მიერ წარმოთქმული სიტყვა თავისი სიღრმითა და ემოციურობით მჭერმეტყველური ხელოვნების ნამდვილი შედეგია: „თუ საქართველოს სიკვდილი არ უწყურია, მაშინ იმასთან ერთად, შენც უკვდავი იქნები და თუ სასიკვდილოა, როგორც ზოგიერთებს სურთ და გონიათ, მაშინ, ნეტავი შენ, რომ მაგ შენი სიკვდილით წინ უსწარ მის სიკვდილს და თვალთ ველარ ნახავ!“

საქართველოს უკვდავება იმ არნახულ ეროვნულ მოძრაობაში გაცხადდა, რომელიც დღეს ჩვენს თვალწინ აზვირთდა და, ჩვენ წლების სიღრმიდან მოგვეცნის ახალგაზრდობის მიერ სიმღერად ატაცებული უკვდავი მგოსნის ყავლ-გაუსვლელი სიტყვები:

ამას ველოდი, მოვესწარ,
ვიცინი აღარ ვსტირი მე...

გრიგოლ აბაშიძე

ის ერი, რომელსაც წარსული არა ჰქონია, ემსგავსება ახალ-დაბადებულ უსუსურ ყრმას. ჩვენ არ ვეკუთვნივთ, ღვთის მადლით, იმ ერთგანს: დედამიწის ზურგზე არ გვეგულება მისთანა პატარა ერი, რომელსაც თავის ჭირნახულობით და ისტორიულის თავ გადასაველიანობით, ჩვენ ერზედ უფრო დიდებული და ღირს-შესანიშნავი წარსული ჰქონდეს. — გასაოცარის გმირობით, საკვირველის ზნეობით, ჩვენი წინაპრები გაუმკლავდნენ მტრებს და დაიცვეს ის, რაც შეადგენს ყოველი ერის სიქადულსა და სულის დგმას, ე. ი. საკუთარი ფერი, ქრისტეს სჯული და ამ სარწმუნოების საფუძველი ქვაკუთხედი, ქართული დედა-ენა. ესეები ყველა გადმოგვცეს შეუბღალავად და ჩვენ მადლობით მიმღები ამ საუკუნო განძისა, ვალდებული ვართ შევისწავლოთ ჩვენი წარსული, გავიცნოთ ჩვენი მამა-პაპანი და მათი ღვაწლი. არავითარი გონიერება ამას წინ არ აღუდგება!.. ის, ვინც თავისი ვინაობა არ იცის და თავს ვერ ცნობს, სხვას როგორ-ღა შეისწავლის?

საპაი

ბაბაძე და ბალაკონი

(წიგნიდან — „უცნობი“)

ბაბაძე განსაკუთრებული სიყვარულით უყვარდა. პირადად იცნობდა. ლექსებიც ბევრი დაუწერა, პოემაც, დღიურებშიც ხშირად იხსენებს და იმოწმებს. წვერიც აკაკისავით დაიშვენა.

— აკაკი და გალაკტიონი.

— გალაკტიონი და აკაკი.

1957 წლის ვრცელ ჩანაწერში აღწერილი სურათიდან აკაკის პორტრეტი ამოუჭრია და თავისი ფოტო მიუღდამს გვერდით (რადგან თავისი კერპიდან ჯერჯერობით ფოტოზეც შორს იდგა, ყველაზე შორს!); აკაკი ზის, თვითონ ფეხზე დგას. დაუმონტაჟებია, გაუღიღებია და მუყაოზე დაუკრავს: აკაკი აკაკის ჰგავს. რეტუშირებული გალაკტიონი აღარ ჰგავს თავის თავს.

რამდენიმეჯერ იხსენებს ერთ ეპიზოდს დარია ახვლედიანის მოგონებიდან აკაკიზე. ამ ეპიზოდის ავტოგრაფიც შეუენახავს:

„ახალგაზრდობიდანვე მქონდა ბედნიერება ჩვენი საყვარელი პოეტის აკაკი წერეთლის ნაცნობობისა. აკაკი ჩემი ოჯახის უახლოესი მეგობარი იყო. ის ხშირად მოდიოდა ჩვენსას. მახლობელი ურთიერთობა ჰქონდა ჩვენი ოჯახის წევრებთან...“

ერთხელ ჩვეულებრივად ვსაუბრობდით პოეზიაზე. მაშინ მთელი წყება ახალგაზრდები ახლად გამოსული იყვნენ სამწერლო ასპარეზზე. მე მაინტერესებდა აკაკის აზრი. თუ როგორი შეხედულებისა იყო მათზე. ვკითხე:

— ბატონო აკაკი, თქვენს შემდეგ ვინ მიგაჩნიათ პოეტად ჩვენშითქვა.

— ვაჟა-ფშაველა და ცახელიო.

— ესენი ხომ ვიცით. ბატონო, ახალგაზრდების შესახებ მინდა გავიგო თქვენი აზრი.

— ახალგაზრდებში? — ჩაფიქრდა და დინჯად წარმოსთქვა, — ახალგაზრდებში გალაკტიონ ტაბიძეს უსათუოდ დიდი მომავალი აქვს, იმას ბევრი სიახლე შემოაქვს ჩვენს პოეზიაში“.

ჩანაწერებს შორის ყურადღებას იპყრობს:

— აკაკი წერეთლის ახალგაზრდობის დროინდელი ტრაგედია, პირადი ტრაგედია პოეტის, ისეთი ღრმა, რომ მან სამუდამო დაღი დააჩნია მთელ მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას! რა იყო ასეთი? რა გახდა ისეთი, რომ მთელი ცხოვრება პოეტისა, მთელი აკორდი მისი დიადი პოეზიის, დაემორჩილა იმ ერთ უღრმეს მწუხარებას?... საიდუმლოებითაა გაჟღენთილი ეს ამბავი, საიდუმლოებითაა მოცული შინაარსი ორი ლექსისა — „საიდუმლო ბარათი“ და „დაკარგული საფლავი“. И никто не знает, где могила моя. საყვარლის საფლავს ვეძებდი. ვერ ვნახე. დაკარგულიყო“. აი ეს ამბავი მსურს გავარკვიო. მაგრამ...

ახალ-ახალ შეხების წერტილებს ეძებდა, ახალ მავალითებს, პარალელებს, პიროვნებებს, ფაქტებს, თარიღებს:

— ათასცხრასრვა წელი — საგულისხმოდ თარიღია ქართული პოეზიის ისტორიაში. ამ წელს საქართველომ იღღესასწაულა ღრმად მოხუცებული აკაკი წერეთლის ორმოცდაათი წლის იუბილე. ათასცხრასრვა წელი, ვიმეორებ, საგულისხმოდ თარიღია. ამ წელს სალიტერატურო ასპარეზზე გამოვიდა სრულიად

ახალგაზრდა პოეტი, რომელმაც გამოსვლისთანავე ყურადღება მიიქცია არაჩვეულებრივი ტემპერამენტით. ლექსის ახალი ტენდენციით ეს პოეტი იყო...

აღარ დაუმთავრებია და აღარ დაუსახელებია. არც იყო საკირო.

აკაკი წერეთლის ერთი კირისუფალოთაგანი გალაკტიონი გახლდათ. საშუალება გვაქვს წარმოვიდგინოთ იგი აკაკის პანაშვიდზე ღრმად დამწუხრებულნი (ეს მოგონება ჭერჯერობით გამოუქვეყნებელია):

„აკაკის პანაშვიდზე ჩემი ყურადღება მიიპყრო ერთმა ახალგაზრდა ქაბუკმა.

ის იღვა ეკლესიაში საშინელი დამწუხრებული, ღრმა ფიქრებში წასული, თითქოს საღრაც სამარეს ჩასცქეროდა...

ქაბუკის სახე საშინელ სულიერ ტანჯვას გამოხატავდა...

თითებში ანთებული სანთელი ეკირა...

სანთელი მთლად დაიწვა...

ქაბუკი ღრმა ფიქრებისაგან მხოლოდ მაშინ გამოერყვა, როცა თითებში სიმბურვალე იგრძნო.

თავი ასწია და მწუხარე თვალები სივრცეს მიანათა.

ეს იყო გალაკტიონი“ (ლიდია მეგრელიძე).

შეგვიძლია აგრეთვე გავიხსენოთ ერთი ოცდაათი წლის შემდეგდროინდელი მომენტი საავადმყოფოს დღიურიდან — მაგიდის კალენდარზე მიწერილი 1945 წლის 14 აპრილს:

— იყო უშანგი ჩხეიძე. მომიტანა ხაჭაპური. დიდხანს ვისაუბრეთ. საღამოთი ვკითხულობდით აკაკი წერეთელს: როგორ დაგვშორდა!

ძნელი ასახსნელი არც უნდა იყოს მისი გამორჩეული სიმპათია აკაკისადმი: თუკი წინა საუკუნეში გადავიხედავთ და პარალელებით დავინტერესდებით, უპირველეს ყოვლისა აკაკი წერეთელთან უნდა შევჩერდეთ. ნიშანდობლივია გვიანდელი აკაკისა და ადრინდელი გალაკტიონის შეხვედრა:

სხვა ვინატრო რაღა მე?

რაღა დღე და რა ღამე?

როცა შენმა სიშორემ

გული დამიძალა მე.

არც შევარებია, არც მიუვარს,

არც მდომებია, არც მიწა.

არც მწამებია, არცა მწამს

შენს გარდა კიდევ სხვა წმინდა.

ზუსტი პარალელებიც შეინიშნება და აღინიშნება:

გამხიარულდი, ბუხარო,

გულჩახვეული ნუ ხარო!

წაფხული მოდის, წამთარი

მიდის რა რაღას სწუხარო!

და

გამხიარულდი, ბუხარო,

გულჩახვეული ნუ ხარო,

მოუვარეს უველას უუვარხარ.

მტერს ზომ სძულხარ და სძულხარო.

თუმცა ეს სტროფი ძირითად ტექსტში აღარ შეუტანია, პირველი სტრიქონით კი სხვა ლექსი დაასათურა.

შეიძლება აკაკისთანვე ამოვიცნოთ სილაში ვარდისა და სილაყვარდის ნიშნებიც კი:

საიმქვეუნოდ და საამხოფლოდ

სამშობლოსათვის დასდგა „სამშობლო“.

საყურადღებოა ასეთი პარალელიც:

— ბოდლერი და აკაკი წერეთელი. 1913 წ.

საქართველოს დაკარგული თავისუფლების აღდგენაზე ოცნებისას კი უკიდურესად არაჩვეულებრივ საშუალებაც კი წარმოადგინა და წარმოადგინა:

აკაკი და ილია ზღვის პირად

დადგა ზღვის პირად. ვით ბუმბერაზ მუხების ლანდი,
 ორი დიდი ხნის შეგობარი, ორი გოგანტი,
 ქცეული ღელვად.
 აკაკი ამბობს აღელვებით: „ნეტავი ოდეს
 აღსდგეს შავი ზღვა და შავ მელნად გადიქცოდეს.
 უშრეტელ მელნად.
 რომ მისით უხვად სარგებლობდეს პატიოსანი
 კალმის მებრძოლი, ყველა გმირი, ყველა მგოსანი,
 ხმა იყოს გრგვინვის. —
 პრესა მღელვარე დაუმცხრალად სწევდეს ქველობას
 და მით არყევდეს რუსთ საზიზღარ თვიმპყრობელობას.
 ტახტსა და გვირგვინს“.
 „ესეც მოხდება. — უპასუხებს დიდი ილია. —
 ჩვენი ცხოვრებაც ეხლა ღელვა და ჭიდილია.
 მარადი „ვინ-ვის“.—
 გახედე სივრცეს... მთელი ეს ზღვა ნეტავი ოდეს
 ერთ უზარმაზარ არყის ქებად გადიქცოდეს. —
 მაშინვე ხარბი
 დაუფიქრებლად გადემშვება სათრობად რუსი,
 შიგ ჩაიხრჩობა და გაპქრება, როგორც ბურუსი.
 მეფე. ჟანდარმიც“.

ვანხანავ ჯანხანავი

როდესაც დროზედ მამალი ჰყივის, მუშაკი იღვიძებს მის ხმაზედ და მიდის სამუშაოდ; ხშირად პატარა ფინია, ერთის დროზედ შეყეფვით, ძლიერ მპარავს და ავაზაკს, შეშინებულს, უკუ აბრუნებს ხოლმე, ჩვენი ღვანლიც სწორედ იმგვარივე იყო და დღეს სიხარულით ვხედავთ, რომ სურვილი არ დაგვულუპვია. ხალხი გამოღვიძებულია და მტერი შეშინებული! ერთი ნაბიჯი გადადგმულია. რაც ჩვენ წვა და დაგვით მიგვილია, რაც სისხლის ოფლით და მწარე ცრემლებით მოგვიპოვებია, დღეს იმას ჩვენ სიხარულით და ადვილად გადავსცემთ შემდეგ მოდგმას და იმიტომაც შემდეგის დგმისგან მეტს მოვიითხოვთ და მამულისშვილობაც მათ მეტი უნდა გამოიჩინონ.

აკაკი

ერის სიყვარულის წრეში

ახლა იგი კლასიკოსების მაღალ კვარცხლბეკზე მდგარი ბიბლიური მოხუცია.

თავაწეული, სამშობლოსათვის დამაშვრალი, წუთისოფლისაგან ნაცემ-ნაცემი, მაგრამ გაღმა გასული და გამარჯვებული.

საქართველო მას სიცოცხლეშივე იცნობდა მხოლოდ სახელით და ახლა, ეაკმა რომ თქვას, მის პორტრეტს კი არა, ლექსსაც აღარ სჭირდება წარწერა.

აკაკის ლექსი სხვათა ლექსებში არ აგერევთ.

მანქანა-სასწაულს შემოუნახავს ერის მგოსნის ხმა. პოეტი „განთიადს“ კითხულობს წლების მიერ ნაქანჯლარევი ხმით, მისებური, წამლერებული ინტონაციით, პაუზებით. თითქოსდა მართლაც „სწეული დაბრუნებულა“. უკირს მეტყველება ავადმყოფს, ყელში აწევება თავის მიწასთან შეყრის სიხარული. ლექსის ბოლო სტროფი ხმის დაწევით, თითქოსდა, თავის დახრით, მობოდიშებითაა ნათქვამი.

მე იშვიათად მომიმგენია უფრო ზუსტი ინტონაციით წაკითხული ლექსი.

ამ ჩანაწერის გაკეთებიდან ცოტა ხანიც გაივლის და ქართული პოეზიის ორფეოსი სამუდამოდ დაეცეცს ფრთებს, რომ მალე ისევ აღმობრწყინდეს ერის მესიად, მისი მომავლის შეუდრეკელ მკედლად, ქართული სულის სიმტკიცის მარადიულ სიმბოლოდ.

დიდებულ მოქანდაკეს სწორედ ასეთად დაუნახავს იგი ქვაში, ტიტანური გულ-მკერდით საუკუნის მწიკვილიდან ამომართული, შორს გამზირალი, ღონიერი და დაუმარცხებელი.

სწორედ ასეთია იგი და ასეთი სჭირდება დღესაც თავისუფლებისთვის ბრძოლაში აქოჩრილ საქართველოს, სწორუპოვარი და უშიშარი, გაუზრელი და გაუღუნავი, წაჭექ-უუჭეკობის მოყვარულთა რისხვა, ქართული ლექსის ჭიუტი რეფორმატორი.

რა დიდებულად ჩანს აქედან მეცხრამეტე საუკუნე.

იქ ქეშმარიტი მწერლები მართო ლიტერატორები კი არა, ერის ბელადები არიან.

ხალხმა რომ მუდმივ წინამძღოლად დაგსახოს, ღვთით ბოძებული ნიჭის გარდა ის თვისებებიც უნდა გააჩნდეს, ბელად-პოეტებს რომ გააჩნდათ, — თავდადების უნარი და უკომპრომისობა.

„ვითომ მოვერიდო ვინმეს? შევეუშინდე? თქვენც არ მომიცვდით!

ვიცო, ბევრჯერ მესვრიან ქვას. ბევრჯერაც დამიტატანებენ, მაგრამ მე მინც, სანამ ცოცხალი ვიქნები, ჩემსას არ მოვიშლი. პატარა, ხელფების მსლაქველ ფინიასავით სხვის ყალთაში წოლასა და ნებიერობას, შარავზაზედ ყფვის დროს. სიკვდილი მიჩვენია“ — ეს სიტყვები რომ დაწერა, მაშინ აკაკი ასპარეზზე ახალი გამოსული იყო, ხოლო რუსის ბანგით მთერალი საქართველო გადაგვარების სირვანაში იძირებოდა.

გარუსება-გათათრებიდან ქვეყნის კიდევ ერთხელ გადარჩენას და გამოღვიძებას იმ საუკუნეშიც მწერლობას უნდა ვუმაღლოდეთ, ხოლო თავდადებულთა ბრწყინვალე ლაშქრის სარდლებად ორნი-ნათობენ — ილია და აკაკი.

ერთი წუთით შევხედოთ „განთიადის“ ავტორს კლასიკოსის ჭილა-გვირგვინის გარეშე სეთოდ, როგორმაც გაიარა მეცხრამეტე საუკუნის გრძელი გზა

და მეოცე საუკუნის, ლამის, ყველაზე მდებარე ორი ათეული წელი. იარუსებიდან ყვავილთა ცვენა და შუბლის დადაფენა გვიან მოვიდა. აკაკი იმ დროს ნთლიანად გათეთრებულია და თვალის ქუთუთოს დამბლის გამო თავაწეული, თითქოსდა ზემოთ მაკეკრალი. ასეთად ჩჩება იგი თავისი სიცოცხლის მიმწუხრს ირგვლივ შემოჭარული, მადლიერ, საქართველოს ხსოვნაში. მანამდე?

პეტერბურგიდან დაბრუნებული ახალგაზრდა კაცი მაშინვე იდგამს მხრებზე ერის მხსნელის მძიმე უღელს და იმ უღელს სიკვდილამდე, ლამის, ჩაუშებლავად ეწევა.

მისი ცხოვრება ერთი გრძელი ფუსფუსი იყო. საჩხერე-ქუთაისის მტერიან გზებზე ეტლით ჯანჯლარს, რომ თავი გავანებოთ, მთელი ღამე ცივი მატარებლის ვაგონის კუთხეში მიმჯდარს, საქართველოს დედაქალაქში დაქმუკენილი ფრაკით ჩამომხტარს ნაცნობ-მეგობართა კერქვეშ უნდა ეძებნა ბინა. საქართველოს ბულბულს ბრწყინვალე თავადის როსტომ წერეთლის მეგობდრეს, ხშირად, ეტლის ფულიც არა ჰქონდა (თბილისში ღამის გასათევ ერთ პატარა ოთხას ვინ დაეძებს). მარტოკაცის მწარე ლუქმა თითვე მიუსაჯა თავს. ვალეზიდან ამოსახტომად ზოგჯერ საქმიანი კაცის მანტიას მოისხამდა. იქნებ ქიათურის მარჯანეცი თორიოდე გროში ჩაეგდო ხელთ (ის გროშებიც მამულის შევლაში უნდა დაეხმადებინა), მაგრამ პოეტისაგან ფულიანი კაცის ყისმათი ცა და მიწსავით შორს იყო. სამშობლოს გათავისუფლების იდეა უნათებდა სულს და ამ იდეას უყოყმანოდ შესწირა ყველაფერი. გვარიშვილობაც, მამაპაპათაგან შემორჩენილი სახსრებიც, ჯამრთელობაც, ოჯახიც....

ხომ ასე ალაღადა, ვახსნილი კარტით ეჭაჭურებოდა წუთისოფლის გამოცანას, აკაკიც, ანგელოზივით სუფთა და ამაყი აკაკიც, ხშირად ხდებოდა ავთვალთანა, მეჭორეთა, უმადურთა ხედვის არეში. ქართველთა, ლამის, მოურჩენელი სენის — პირადი კინკლაობის ხანჯლითაც არაერთხელ დაკოდილა. „მურებისა“ და ერის სხვა მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში გართული მეგობრის ლალატითაც გამწარებულა.

ასეთი ყოფით დაღლილი და გაწამებული, შუბლზეოფლგადამდინარე, დრაკონთან ბრძოლით ნაიარევი მოადგა მეოცე საუკუნეს. თურმე მთავარი „გადასახდელი“ წინ ელოდა.

ჭერ იყო და 1906 წლის 5 იანვარს კოტე მესხის „პატარა გაზეთში“ დაბეჭდილი „ინტერნაციონალის“ თარგმანისთვის პასუხისგებაში მისცეს. დაკითხვები და სასამართლოში სირბილი ექვს თვეს გაგრძელდა.

1907 წლის 11 თებერვალს „ხუმარის“ გამოცემისთვის დააპატიმრეს და მეტეხის ციხეში ჩასვეს. სტრაფნიკების თანხლებით „გალავინსკზე“ გაატარეს „ხუმარას“ ბებერი რედაქტორი, რომელმაც „გაბედა“ და თბილისის გენერალ-გუბერნატორი ეპოლეტებიანი ვირის სახით წარმოადგინა თვის ჟურნალში. ხალხის აზვირთებით შემკრთალმა მთავრობამ აკაკი მეორე დღესვე გაათავისუფლა და ანგარიშის გასასწორებლად მარქსისტებს მიუგდო. იმ მარქსისტებს, ილია რომ უკვე ამოღებული ჰყავდათ მიზანში და უკვე მართავდნენ ავბედით კრებებს „თავად ილია ჭავჭავაძის მოკვლის“ ტრაგედიის გასათამაშებლად.

ბაქოში, საიუბილოე საღამოზე მიწვეულს, სოციალ-დემოკრატმა ბრალდება წაუყენა; რა პოეტი ხართ, პროლეტარიატზე რა დავიწერიათო. „მე რომ მოღვაწეობა დავიწყე, ამ ორმოცდაათი წლის წინათ, მაშინ პროლეტარიატი არ იყო. ეს ახალი საქმეა. ამ ახალ საქმეში მე ხელი არასოდეს შემშლია. აბა მაჩვენეთ, სად არის ჩემგან დაწერილი „არ გაუმარჯოს პროლეტარიატსო“. — თავი „იმართლა“ „ჩონგურის“ ავტორმა.

სამოცდაათი უმთიმესი წელი დასჭირდა საქართველოსთვის იმის გარჩევას, რომ ილია და აკაკი ყელამდე მართალნი იყვნენ და მარქსის მიერ ნაჩვენები ვაჭით სიარული ღვთისშობლის წილხვედრ საქართველოს არას არგებდა.

მეტეხის ციხიდან ახალგამოსული, სამოცდაათი წლის სწორი პოეტი რაქვაში მოგზაურობისას მადლიერ ქართველებს ხელით მიჰყავთ. ცოტა ადრე მან სიყვარულის ეტლში შებმული ახალგაზრდების ღონიერი კისრებიც იხილა და საბოლოოდ ირწმუნა, რომ „საქართველო არ მომკვდარა“...

დგას იგი ხელჯოხიანი. წელში მოხრილი, ბუმბერაზი მოხუცი წრეში, გარს უვლიან მადლიერნი თვისტომნი და ვარდებს ესვრიან. საუკუნის მოხუცი დარცხვნილია, ცოტა შემკრთალიც, მოკრძალებით აგებებს სახეს ალტაცების გრიგალს, რომელიც მისკენ ერთხელ და სამუდამოდ დაძრულა. ასეთად გამოიყურება აკაკი პირველ ქართულ დოკუმენტურ ფილმში.

სიყვარულის წრეში პოეტის დგომა და შეგნებული საქართველოს ბრუნვა მის გარშემო დღესაც გრძელდება და არც არასოდეს მოიშლება.

რევაზ მიშველაძე

●

ახლს გვჭირდება ერთობა და შეერთებული შრომა საქმით თუ სიტყვით... კერძობა, პირადობა და ჩვენიან-სხვისანობა ისეთი წვრილმანი და საუკადრისო რამ არის საზოგადო საქვეყნო საქმეში, რომ განზედ უნდა ვუდგებოდეთ... ჩვენიანი ის იქნება, ვინც ჩვენ გზაზედ გამოდის და ვინც კი გვეწინააღმდეგება და ხელს გვიშლის, ის ჩვენი მტერია, ჩვენ საერთო იმასთან არა უნდა გვქონდეს-რა... ჩვენ უნდა ვსდევნიდეთ და იერიშით მივდიოდეთ იმაზედ, რომ მას ძალა მოვაკლოთ, ის ძალა, რომელსაც ის მხოლოდ ჩვენი სამშობლოს სამტროთ ხმარობს.

საპატი

„მეზა დრო...“

„ყოველი არის სულიერი თუ უსულო, ხილული თუ უხილავი, ერთსა და იმავე მსოფლიო კანონს ექვემდებარება: დაიბადება, იზრდება, დაბერდება — კვდება!.. წყალი რა არის... წყალი!.. უბრალო მდინარეც კი ვერ ასცდენია ამ საყოველთაო წესსა და რიგს: დაიბადება თუ არა, ე. ი. თავს იჩენს თუ არა სადმე მივარდნილ მთის კალთაზე. მაშინვე იწყებს ეონებას ნელ-ნელა, ახალფეხადგმულ ბავშვივით დაუყვება დაღმართს, თანდათან იზრდება, ფეხს იკიდებს... ქალებისაყენ მიეჭანება, აქ კი გაგულდიდებული, ღრმა კალაპოტში ჩამჭდარი და გულსაყვ, ვაჟკაცური მედიდურობით, მშვიდობიანად ტალღებს ტალღებით მიაგორებს!.. მიდის, მიშხუის, ზღვისაკენ თავმიცემული, შორის გზით მიმავალი...“ რათა მერე „საუკუნოდ ჩაიხტას, ჩაიღუპოს ზღვის უფსკრულში.“

„სადმე მივარდნილ მთის კალთაზე“ — ზემო იმერეთის თვალწარმტაც კუთხეში, სხვიტორში იშვა ქეშმარიტად ქართული ეროვნული პოეზიის ეს ანკარა წყარო, პოეტური გენიის „საყუთარი ემბაზი და... პირველი სარკე“. აქ იკრებდა ძალას, ივსებოდა, თანდათან იზრდებოდა, ფეხს იკიდებდა. „აღღერუნხმელი, სისბლჭარბი, თავმომწონე და შეუპოვავი, სანავარდოდ გამოსული... არავის ეკრძალოდა, არაფერს ერიდებოდა... უძრავ ქვებს თავს ევლებოდა და კლდოვან კიდეებს თავგამოდებით აქეთ-იქით ეხლებოდა, რომ გავგლიჯა და გაეტანა მოწინააღმდეგე...“

დიან, მთის მყვიანა, ჩაუტბრომელი მდინარის გზა განვლო „საქართველოს უგვირგვინო მეფედ“ ნათელცხებულმა, რათა საბოლოოდ, „ფერადად განვლილი შორეული გზის მერე საუკუნოდ ჩაიხტმულიყო“ ქართველი კაცის სულში... ჩაიხტა კიდეც.

მაგრამ თუკი მდინარე უცვალოდ იკარგება და ქრება უძირო სტიქიის გაუმაძლარ სტომაქში, მგონის „კურთხეული წყალი“ ქართული სიტყვიერი კულტურის „ზღვის უფსკრულმა“ დიდი მოწინააღმდეგეობითა და რუღუნებით ჩაიკრა გულში, შეითვისა, შეისისხლობოცა და ღირსეული ადგილი დაუთმო თავის უბეში.

ისტორის ბედუქლმართ გზებზე ერის დიადი შვილები თითქოს იმიტომ იბადებიან, რომ თავიანთი მოღვაწეობით უკვდავყონ სამშობლო და მასთან ერთად სახელიც თავისი, სწორედ ამგვარი ბედის ვარსკვლავზე მოუვლინა განგებამ სულმნათი ილიას გვერდით აკაკი — საქართველოს.

„პატრუქს თუ ზეთი არ გამოელია, თოფს წამალი და პოეტს სიყვარული, ხანი ვერც ერთს ვერას დააკლებს!.. მაგრამ ზეთს ყველა დაასხამს, თოფში ვინ არ ჩაპყრის წამალს და ვინ არ ვასტენის? სიყვარული კი გულისა და სულის სიწმინდეს მოითხოვს, რაც იშვიათია...“

იშვიათია... ალბათ, ყველა დროშიც იშვიათი იყო, მაგრამ ღმერთს არც ეს იშვიათობა დაუკლია „საქართველოს ბულბულისათვის“.

„ის დაიბადა პოეტად!“
„ბედნიერი ნიჭი“ უწოდა ილიამ აკაკის პოეტურ ნიჭს. ჭერ კიდეც ორმოცი წლის აკაკის მოღვაწეობას ასე აფასებდა ერის მოძღვარი: „ტკბილისა და გრძნობიერის სიტყვით... ატკბობდა ქართველის ყურს, აფხიზლებდა გონებას და მმართვედა ქართველის გულს ქართველისა და საქართველოს სიყვარულისათვის“. — იმ სიყვარულისათვის, თვით აკაკის თქმით „გულისა და სულის სიწმინდეს“ რომ მოითხოვს...

„ქართული ხალხი არ გაქრება. თუ მისი სახალხო პოეზია არ დაიკარგა“. — ამბობდა აკაკი: თერგდალეულთ: ბრწყინვალე პოედიდან, ილიასთან ერთად, იგი იყო სახალხო ფოლკლორის შეკრებისა და მეცნიერული ვადამუშავების პირველი აქტიური სულისჩამღვმელი. აკაკიმ, როგორც ქართული სულიერი კულტურის განუყოფელი ნაწილი და დამფასებელი, ორიენტაცია მიიღო: ქართული მწერლობისა და პოეზიის ამ სასიცოცხლო მნიშვნელობის წამოწყებას და მის მიერ გადადგმულ პროგრესულ ნაბიჯს დღესაც არ დაუკარგავს თავისი უტილიტარული მისია. იგი დღესაც განვითარებისა და ვადრმეგების გზით მემართება.

ხალხური სიტყვიერება, ქართული სიტყვა აკაკის მიაჩნდა პოეზიის პირველწყაროდ და ანბანად. სწორედ მის აკვანში, მის წიაღში აიღვა ფეხი, წამოიზარდა, დავაყვავდა აკაკის მთელი ლიტერატურული მემკვიდრეობა. „ჩე პირადად ვეკუთვნი ჩემს საყვარელ ერს და ყოველივე ჩემი ნაშრომი, სამოცი წლის განმავლობაში შეადგენს მის საკუთრებას და კიდევაც ვუტოვებ...“. ბუნებრივია: ყველას არა აქვს უფლება წარმოთქვას ეს სიტყვები და, თუკი ვინმეს კიდევ აქვს, მათ შორის აქვს აკაკისაც...

შეუძლებელია, ორიოდ სიტყვით შეაფასო და სისტემაში მოაქციო ის მამულიშვილური ღვაწლი, რომელიც აკაკიმ გასწია თავისი ერის, მშობელი ქვეყნის და საეროდ, ერთიანი საქართველოს მომავლისათვის... ამოუწურავია მისი პოეტური სამყარო. მისი თხზულებები, — ეს იყო მცდელობა, გაეღვიძებინა ერში წარსულისადმი სიყვარული, თავისი კალმით აცოცხლებდა შორეული, გარდასული დღეების გმირულ ფურცლებს. მას ურყევად სჯეროდა, რომ შეუძლებელია ერმა შექმნას თავისი მომავალი, თუკი მისი ცნობიერებისა და ყოფის ფესვები ღრმად არ იქნებოდა გადგმული წარსულის ნოყიერ ნიადაგში...

აკაკი არა მარტო შემოქმედებით, არამედ თავისი ცხოვრების წესითაც დარჩა თავისუფალ პოეტად. მისი მთელი ცხოვრება, მართალია, საქართველოს უანგარო სამსახური იყო, მაგრამ ეს იყო სამსახური თავისუფალი სულის და მსოფლშეგნების მქონე პოეტისა. ცნობილია, რომ ოფიციალურად აკაკის არსად არ უმსახურნია. იგი ხომ დაუდგრომელი, შეურიგებელი და უღრეკი პოეტური ნატურა იყო: „ვერ მოვიძულებ იმ ჩემს მტანჯველ კალამს, ამ მოყვარებზე რომ ას მტერს მიჩენს და ას მაქებარზე, ათას მგმობელს: მაინც ჩემია და ჩემი...“

ან კიდევ:

„დღე, დამეხვიონ გაზაფხულზე ქიანქველები, ზაფხულში კოლოები და შემოდგომაზე ბუხები. ვერ გამაწყვეტინებენ სიმღერას და მე მაინც მამა-პაპურად შემოვძახებ: „მუშლი მუხასაო!“ — და თუ ახლოს არა, შორიდან მაინც გამომიჩინდებიან თანამოდერლები და ბანს არ დამამადლიან“.

საბედნიეროდ, დღეს უკვე მთელი საქართველო აკაკის თანამოდერალია. დღეს მთელი საქართველო იმ გზას ადგას, რომელიც ილიას თაოსნობით ჩვენმა სახელოვანმა სამოციანელებმა გავკალეს, რამეთუ სხვა გზა, გზა კემშარიტი — არ არსებობს...

„დღეაშვილობამ ბერს არ ვიხივ
შენს მიწას მიმბარეო“.

— ითხოვდა აკაკი.

„დასანანია“, რომ მშობელმა ხალხმა თავის ღირსეულ შვილს „არ შეუსრულა“ ანდერძით დანატოვარი თხოვნა დაეკრძალათ სიყრმის ადგილზე — სხვიტორის კარის ეკლესიის ეზოში. არ შეუსრულა, რადგან აკაკი მთელ ერს ეკუ-

თენოდა. ქართულის სულის განუყოფელი ნაწილი იყო და მისი განსასვენებელი სავანე ერთიანი საქართველოს გულში („ჩონგური საქართველოა, სიმები ჩვენ ვართ ყველაო“), მთაწმინდის დიდებულ და მირონცხებულ მიწის წიაღში უნდა ყოფილიყო.

და დღეს ასორმოცდაათწლოვანი ბერმუხის გოროზი აჩრდილი შევერცხლილი მთაწმინდიდან დასცქერის „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტოვან“ ქვეყანას, როგორც მოუდრეკავი, გაუტენელი, დაუმორჩილებელი ქართული სულის წმინდა სიმბოლო და იმედიანად გემოდღვრავს თავისი უკვდავი სიტყვებით:

„მოვა დრო და თავს აიშვებს
იმ ჯაქვს დასწვევებს გმირთა გმირი,
სიხარულით შეეცვლება
ამდენი ხნის გასაჰირი...“

ამირანი ისევ აღსდგება!..
ამინ!

ზაზა ენუქიძე.

ჩვენ გვაქვს ერთხელვე არჩეული გზა, რომელსაც მივყავართ ერთ გაჭრილ მიზნისკენ: ეს მიზანი არის ქვეყნის ერთგულება, საზოგადო საქმეზედ თავის დადება, კეთილის დახმარება და ბოროტების დევნა-წინააღმდეგობა შეუპოვრად, გაბედვით, უშიშრად და თავგანწირულად, პირადობის მიუხედავად, ვისაც კი დავინახავთ ამგვარადვე მოქმედთ, იმას ვეძახით ჩვენთან და მიგვაჩნია ნათესავად, ერთ-სისხლად და ერთ-ხორცად.

აკაკი

ქართველ მოღვაწეთა წერილები საბაისადმი

აკაკი წერეთელი, როგორც დიდი პოეტი და ეროვნული მოღვაწე, უამრავ პირად წერილს ღებულობდა. მას მიმართავდნენ სულ სხვადასხვა საკითხზე იმდროინდელი საზოგადო მოღვაწეები თუ ნაცნობ-მეგობრები. ამდენად, ეს წერილები მოკლებული არ არის საზოგადოებრივ მნიშვნელობას, მით უფრო, რომ მრავალი მათგანი ჯერაც არ გამოქვეყნებულა.

მკითხველს ვთავაზობთ რამდენიმე წერილს, რომელიც მოგეაწოდა პროფესორმა შალვა გოზალიშვილმა.

14 თებერვალს, 1894 წ. თბილისი

ჰირფასსო ჰმარ საბაი!

სწორედ როგორც გულგაგრილებულს საუვარელს სჩვევია თავის საუვარლის შიტოვება, ისე მოეკეცი „კვალსა“. „კვალმა“ თავისი სული და გული თან გაგაყოლა და მას აქვთ ერთი სტრიქონი რა არის, შენგან აღარ მიუღია. „კვალი“ ტირის თავის საუვარლის დაკარგვას და მოსთქვამს ქაჭეთს მყოფს „ნესტან დარეჯანსავით“.

„ვი მზრდელი სიყვარულისა,
მუნ მისგან დანერგულისაო“.

მაგრამ ქაჭეთის მემკვიდრენი ამას არ უგონებენ და ეხვეწებიან, შენმა ტარიელმა დიდი ხანია მიგატოვა, ახლა ჩვეყენ მოიბრუნე პირი, ჩვენ უფრო დავაფასებთ შენს თავგანწირულს სიყვარულსო. მაგრამ საწყაული „კვალი“ ასე ეუბნება იმათ: „უშისობით ანუ ციხიდან თავსა გადავიღებ, ანუ მოვიკლავ დანითაო“. ახლა შენ იცი, თუ შენ „კვალს“ არ გაწირავ და მალე მოეშველები.

როგორ წარმოვიდგენ, რომ შენ გული შეგტვიოდეს „კვალისათვის“, აქამდე „კვალს“ სტატიებს არ გამოუგზავნიდი. მაგრამ რაღაც ჯადოქარები უნდა იყოს შენსა და „კვალს“ შორის მიმომავალი, რომელნიც არ გაძლევენ ნებას შენს საფუძველზე მაგრა დაღებ და მკვიდრად დაფუძნდე. მერწმუნე ამითი ბევრს აგებ და შენს მტერ-მოყვრებსაც ეს უნდათ.

მას აქვთ, რაც შენ მითხარი, უჩემოდ ჩვენ საზოგადო საქმეებზე ნურას ილაპარაკებო, მეც დავუშენდი და შენ გიუფრებ. რა გამოვიდა? „კვალი“ არას ამბობს, შენ გიცდის და შენ კი აღარხადა ხარ. მერე როდის? როცა შენი დახმარება „კვალს“ განსაკუთრებით უნდა გამოდგომოდა, შენ მაშინ უმტკუნე და „კვალის“ მტრებს კიდევ ხელში ბასრი იარაღი მიეცი მის დასაკლავად, როგორ გეპარდება? გელით მოუთმენლად. უპეველად ბევრი ამბემა გეცოდინებდა. ჩვენ კი ქუთაისიდან აღარა მოვდის რა. დ. ბაქრაძემ დაგვიპირდა: სტატიების წერას, იმანაც აღარა დაწერა რა. ერთი სიტყვით

„ქუთაისო, ქუთაისო,
საოლუკო და უდანოვისო“.

ტასომ ღრმა პათივისცემით მოგიკითხა. როგორც ჩვენ, ისე შენი ცოლი თავჟღმობხლენილი დაგეძებო. აი. აგერ ჩამოვა აკაკი, აი. აგერ და ველარ მოვსწრებივარო.

შენი ბიორბი წარმთელი.

26 ოქტომბერს, 1894 წ. თბილისი

ჰმარ საბაი!

შენი წერილები როგორც კი მომივიდა, მაშინვე გადავეცი „ნოვოე ობოზრენის“ დასაბეჭდათ. აღმოქვევს კიდევ, თუმცა ჩემთვის რომ გეკითხა, არც ანტონს და აღარც ნიკოლაძეს პასუხს აღარ გავცემდი, რადგან საზოგადოების თანაგრძნობა სრულიათ შენს მხარეზეა და ამას შემდეგ კიდევ ჩაკლება უფრო თანაგრძნობას აქარწყლებს.

თუ „კავკაზში“ რამე ნაწერი გამოვიდა ილ. ხონელისა, უსათუოდ გამოგიგზავნით, როგორც კიდეც გამოგიგზავნეთ. იასე რაქველის წერილები მოგივიდა თუ არა. ეცადე, მალე გასცე პასუხი შენს სტატეებს ველით „სიზმარს“. როგორ ხარ? შენი ამბავი დაწერილობით მომწერე. ვორდროპი აქ არის, დარჩება აქ სამი თვის განმავლობაში. ჭერ ჩვენთან არ ყოფილა. თურმე ილ. ჰავეზაძე ბალოშებს აკერინებს მისთვის. პრაქტიკული კაცია.

მომიკითხე სიყვარულით ყველა შენი დამოკიდებულება, ტასომ მდებლათ თავი დაგიკრა. ყმაწვილები სულ შენს ხსენებაში არიან.

შენი ბიორამი.

13 ნოემბერს 1894 წ. თბილისი.

ძმარ ბაბაი!

შენმა ავთოზოლობამ აქ შენიანებს ყველას თავჯარი დაგვცა: იმავ დღეს ვანო ელიაშვილს ღებეშა მივწერე ზესტაფონს, რომ წამოსულიყო, დღეს თოფურიას ქუთაისს მივწერე, რომ ისიც წამოსულიყო. იმედი მაქვს, ისინი ორივე მოვლენ ზვალ, ვგონებ, ვანო მაჩაბელიც წამოვა. მე მხოლოდ ვუცდი შენს ამბავს. ხანამ შენი ამბავი კიდეც მომივიდოდეს. ყველანი აქ რედაქციის დარეტიანებულებსავით ვართ. სარწმუნოება გულგაუტეხელი იმედს გვაძლევს, რომ შენ ისევე მალე ჩვენ შორის ტანმართელათ იქნები და შენი სამზეო შუბლი, შენი ოქროს ენა და შენი ვერცხლის წყალვით ხიცოცხლით სავსე სიტუვა-პასუხი გაგაგზავნიარულებს, გაგაგზავნევენებს შრომაში. აბა, იფიქრე, უშენოთ ჩვენი რედაქცია ბურუსით არის მოცული და ერთი შუკიც მზისა არ გამოიჭერეტს ჩვენს არეზე. მალე ძმაო, მალე მოგვეშველე. ბურთი და მოედანი ხომ ჩვენია ჩვენს ნორჩ ახალგაზრდა მესამე დასთან. საზოგადოების თანაგრძნობაც თანდათან მატულობს. ჩვენ და შენაც ახლა გვიდგება მეორე ჰაბუკობა, ვითარცა ფენიქსს, აღმობრწყინებულს თავის ფერფლში. საშობოთ შენ აქ ჩვენს გუნდში უნდა მოფრინდე და ჩაგებერო შენი უკვდავი ცხოველი ხული.

მშვიდობით, ნახვამდის ველით მოუთმენლათ შენს კარგს ამბავს და მე და ტასო გადმოფრენაზე ვართ დამდგარი, გულშეუწებულები, ისე როგორც წეროები სწუნან, როცა ალო მოუვით ინდოეთისაკენ გასამგზავრებლათ. ტასო მაინც მტკათ შეწუხებულთა შენი ავთოზოლობით. ჩქარა, ჩქარა მოგვაშველე შენი კარგი ამბავი, თვარა გული გვიკვნესის, ათასი სიყეთისა და შენი ყეთილი ცხოვრების მოსურნე გიორგი და ტასო.

17 ივლისი (?)

ძმაო აკაი! კარგია, ჭაერობას თავი დაანებე. გაზეთი მიქლევდება, გახოვ შენის კალმით შემწეობა მისცე, შენი კორესპონდენციებით და ფელეტონებით ჩემი გაზეთისათვის დაუფასებელი იქნება. მაშ იმედი მაქვს საზოგადო საქმე კერძობით უმეყოფილებას დაგაფრეყბინებს თუ ვი არის; მაგრამ არ მჭერა, რომ ის იყო.

შენი მუღულუ და ქალი დიდის პატრიისცივით მომიკითხე

შენი ძმა ბ. წარბთელი,

(უმთარბლო)

ბატონო ჩემო პატრიისციველო ბაბაი!

მეწყინა ძალიან, რომ ცენზურმა ნება არ მისცა თქვენი სტატიის „სომხებზე“ დაბეჭდვისა. რაფიელმა თქვა: ქიშიშოვის დაუკითხავათ არ შემოძლიანო, მერე ქიშიშოვმა გადაიკითხა და გადაჭრით მიპასუხა: რადგან შთელ წოდებაზეა ლაპარაკი — ვაჭრებზე, — არ იქნებაო, ვერც ჩემმა მუღარებმა, ვერც ჩემმა მუჭარამ ვერა გააწყურა. ვთხოვედი პირველი ნახევრის ნება მომეცით — რომ დავბეჭდოვო და დახასრულზე — ვკიოხოთ დაკლმა-მეთქი, — მაგრამ ესეც ვერ მოვახერხე. ნერვები ამეშალა, და კინალამ ჩემდა სასიჩცვილოთ იქვე ვიტირე. ახლა ღაკელი 2 მარაიშობისთვის ჩამოვა კოჭრიდან და თუ გნებავთ გადავთარგმნოთ რუსულათ და მივცეთ. მაგრამ სწორე გითხრათ მაინც იმეღა არა მაქვს, რადგან ქიშიშოვიც და რაფიელიც წინააღმდეგნი არიან. ახლა თქვენ იცით. „გამომცემელი საზოგადოება“ სწორედ სამაგლები ყოფილან. მომბეზრდა იმათთან შისვლა. ჭერ 18 რიცხვს შემომითვალეს „დღეს ფულს

ვაგვანითო და აღრესი გვაცნობითო“, მეც დარწმუნებული ვიყავ, რომ ფული გამოგვავნილი ექნებოდათ, ახლა შაბათს მითხრეს ბიჭს მივეციოთ ფოსტაში წასაღებათ და უთუოდ გავგავნილენ კიდევცაო. დღეს კიდევ უნდა შევიარო.

ივლისის „მოამბე“ გამოვიდა და ნანიშვილი ილანძლება. უთუოდ წაიკითხავდით, ღირან თუ არა პასუხად?

გიორგი ჩამოვიდა და ახლა მე მისტუმრებს „დაჩაო“, ე. ი. ჩემს საყვარელ ხელთუბანში.* ძმამ აკაკი ეს არის, ახლა ჩამოვედი ზემოდან მაჩაბლიანთ ოჯახი ბაგრატუნიანებიანა სულ იქ არიან. საჩხერეს ქვევავაძის მხარე უჭირავს და ამის გამო მაჩაბლები გაუშენებულან. ელი-საბელი ძალიან გემდურის ყოველფერს მოვიფიქრებდი და თუ აკაკი ჩემი მწუხარების დროს არ მნახავდა და არ მანუგეშებდა, ამას არ მოველოდიო. სამწუხაროდ შენი სტატია არ გაუშვია ცენზორს. ვანაგრძე თავდასასვალი. ახალგაზრდობა თანდათან აღტაცებულია ჩვენი გაზეითთ. ბრბო და მოხანაყე, ჩიბის მოინტერესე, ინტელიგენცია ჩვენ წინააღმდეგ არის. მე ეს გარემოება სამხარულოდ მიმაჩნია. მე დარწმუნებული ვარ, რომ სამი წელი ასე ზედღიწედ გამოუღმებოთ რომ ვიმუშაოთ, მომავალი ჩვენია. — ჩვენი პროგრამა განხორციელდება.

იუჯი მხნელ და მხიარულად

შენი ბიძობრი.

* აქამდე ანასტასია წერეთლის ნაწერია.

(უთარბილმ) [1894]

შენიშვნა: წინ უძღვის ანასტასიას ხელით.

ძვირფასო ბატონო საბატი!

ბიძობრი [მ] დავგატყუა, რომ ცოტა ხანში ჩამოხვალთ და იმიტომ აღარა მოგწერეთ რა. ახლაც ყოველ დღე გელოთ. ოთახი მზად გვაქვს და ვეცდებით არაფერზე არ შეწუხდეთ, ოღონდ გამოეცალეთ მაგ საჩხერეს.

გიგვანითო წერილს თქვენიანებისაგან, ტელეგრამაც იყო თქვენ სახელზე და პასუხი მე მიწერე, რომ კარგათ ხართ და მალე ჩამობრძანდებით ტფილისში.

მეორე წერილი მგონი კონსტანტინეპოლიდა [ნ] არის, გიორგიმ ჩვეულებიხამებრ (ძველი) ეს წერილი წამოიღო საჩხერეში და ისევ უკან მოიტანა.*

ახლანდელ დროში ცოლიც უალბო ყოფილა, ახლა ტასომ შენ გასაცინებლათ უკანასკნელი სტრიქონი პორით გატენა ჩემზე. ვაგბრაწდი, წავართვი ეს წერილი და მე განვავრძე.

ძმამ აკაკი ძლივს ძლიობით ბრძოლაში გამარჯვებული დღეს ჩვენ ვართ ჩვენი მოწინააღმდეგენი დამარცხდენ და შეეჭამეს ნაცარი. აბა ახლა უნდა შეგქმნათ ახალი ხანა. შენც როგორც მთავარ სარდალი ახლა ხარ საჭირო. პირველი ნომერი უშენოთ არ იქნება. გუშინ სამწუხარო ამბავი მოხდა ქვაშეთის ეკლესიის გალავანში. ყაზბეგის პანაშვილი იყო. მრავალი ხალხი დაესწრო. პანაშვილი რომ გაღიხადეს და ხალხი გალავანში გამოვიდა, ბებურა ბებურიშვილი უეცრათ მივარდა ნიკო ნიკოლაძეს და სილა გააწნა, თან დააყოლა ლანძღვა კი იცი და დუღელში რომ გითხოვენ, რატომ არ გამომყევი თუ შენ კარგი კაცი ხარო, ქურდს ეგრე მოუხდებამო, ხალხი ძალიან შეაწუხა ამ ამბავმა. სწორეთ გითხრა, ჩვენ ყველა შეგავწუხა ამ გარემოებამ. ვორდროპი, და და ძმა, ამ დღესასწაულებზე გურჩიას მიდიან, იქ უნდათ დაესწრონ და ხალხის ჩვეულება შეისწავლონ.

მომიკითხე პატივისცემით ქალბატონი ანა, დავით და მისი მეუღლე.

შენი ბიძობრი წმინტთელი

* აქამდე ანასტასია წერეთლის ნაწერია.

სქნობამდე გიორგის მეუღლის ხელით არის დაწერილი, მეორე გ. წერეთლის მიერ არის გაგზავნილი.

მოკიდულადმო ძრისხმას აღდგომას

ჩვენში ღვარძლის მომარგელო და სინათლის მიჩვენებელო ზეციით მოვლენილო მებუჟელომ გულო აკაცი „ცნობის ფურცელში“ ამოვიკითხეთ თქვენი ავითყოფობა და ელდასებ გვეცა გულზედ შეც და ჩემს ცოლ-შვილსაც და სხვამაც ბეკრმა ჩემა ნაყნობმა შამომჩივლა გულ მწუხარეთ. აკაცი ავით არისო. გამხნედი ჩვენო ვარსკლავო შორს შენგან ავითყოფობა. განა ღმერთმა არ იცის ჩვენი ამბავი რომ შენისთანა ფუთყარი ძალიან ცოტა იბადებო ქართველებში. ამისთვინ შევსთხოვთ ქვეყნის მამას ღმერთს, რომ დაგვიბრუნოს და გაგვიყურნოს ჩვენი ზეცის მუშა, რომ ისევე გააგრძელოს თავისი შრომა. ეხლა ბატონო აკაცი, შენს ღამურას, როცა წამოიკითხავს ზოლმე „ბუნების კარში“ ჩემი პატარა ათი წლის თამრო, მაშინათვე მამაგონდება ერთი ჩვენი მეზობელი, რომელსაც სწორეთ დეემართა თქვენს ღამურას. ესეთ ჩემო ბატონო და ამასთანავე თოფურაიას შეგვახვეწე, რომ ჩვენი აკაცი მოგვიჩინოს! ეგეც კარგი ქართველია და შრომას ნუ დეიზარებს და ღვთის ვედრება ჩვენს კისერს იყოს აკაცის საღღერგმელოთ. რა ექნა, რომ წერა არ ვიცი, თორემ გულო სავსე მაქვს მწუხარებით. ეს წიგნიც ჩემ თამროს დაეწერინე. ამასთანავე ვისურვებთ თქვენს სიცოცხლეს ჩემი ოჯახობით და მთლით ჩვენი ნაცნობებით.

რაჭველი ნ. სულაბაძე
1898 წელსა 10 აპრილს

რაფიელ ისარლოვმა თავის გამოცემის ერთი წიგნი მოგართვათ, თვით ავით არის, თორემ გაახლებოდით, განახვდათ. გთხოვთ: ჩემთვის დიდი სასოება იქმნება, თუ თქვენი ბრწყინვალე კალამი პატარა წერილით ღირს გამხნედი ამ წიგნის გამოცემის შესახებო. ვიგოსაც ბოღიშს სთხოვს და თქვენ გარდაეცით მას, რადგანაც მე ვერ ვნახე, რომ პირადათ გარდამეცა მისი დაევალება.

ძრიელ კარგს იზამთ, რომ წელს, 1901, თურ. „კრებულის“ ორი წიგნი მაინც დაიბეჭდოს, რათა მის საშუალებით უფლებო არ დაკარგოთ, ამ წიგნების გამოხატემად თუ თქვენ ვერ მოიცილით, მაშინ მე და სოსიკო გამოვცემთ თქვენის სახელით, იქ ჩვენი ხსენებაც არ გახლდებოთ, ოღონდ ქუთათურ ახალგაზრდობას მის გამოცემის ნებას თუ დაუჟარავთ. მალე განახვით და პირადათ მოგახსენებთ.

მარადის თქვენი პატივსმეველი ზ. ზინინაძე
14 მარტს, 1901 წ. ქ. თფილისს.

ჩინიწასო ბაბანი! თქვენი წერილი წინეთაც მივიღე (ცოტა გვიან) და ახლაც პასუხი ვერ მოგწერე, რადგან არ ვიცოდი, თუ სად იქნებოდით და ვუცდიდი თქვენს წერილს. ახლაც არ ვიცი, ეს წერილი მოვისწვრებს ქუთაისში თუ არა.

მე ახლა რომ წამოვიდე, რა უნდა გვავეყო და ამისთვის აქ, ოზურგეთში, ვრჩები. ჩემი საქმე, როგორც იცით, უკიდურესათ ცუდათ არის მოწყობილი და იძულებული ვარ ისეთ საქმეს მოვიყოლო ხელო, რომ დღიური სარჩო ავიღო თავი დროებით მაინც შევიმაგრო. ამისთვის მე შევუდღევი ახლა ოზურგეთში ერთი სასწავლებლის გამართვას, რომელიც სხვა საქმეზე იმდენათ ხელს არ შემოშლის, თუ კი ეს სხვა საქმე იქნება რამე, რადგან, როცა საქირო იქნება, — სხვას გადავცემ სასწავლებელს.

შავ-ქვიანი ადგილების ამ ხელათ გაყიდვა, იჯარით გაცემა თუ სხვა გვარი მოხმარა ძნელი საქმეა ამ კრიზის დროს: კაცობაქმ ორჯერ მომწერა აქ წერილი, რომლითაც საბუთის ქალაქების პირს მთხოვდა. ასეთი საშუალებით უფრო ხერხდება ადგილების გაცემა და ერთ და იმავე დროს სხედანსხვა პირთან (კომისიონერებთან, მაკლურებთან) უნდა დაიჭიროს კაცმა საქმე.

ამ ცოტა ხანში სამგზავრო ფულს ვიშოვი და წ მოვალ თქვენთან. სადაც იქნებით.
აქაურო აქმეები რა საქმეა? ამხანაგობა დიდათ სომხური და ასარგებლო. გააკურთხა
მძარტველმა. რომელიც მხოლოდ ახლა ამხილეს, როდესაც ამ მხილებით არა ვაკეთებდა რა.
მე „შუამავლობი“ არ ვარ, თავი დავტყუებ. სხვა საქმეებიც ჩვენი არ მიღის კოვალთ. გულისწი
საზოგადოთ ხალხია კარგი. თვარა ინტელიგენცია არ ევარგა და ამისთვის უოველო საქმე ამ
უკანასკნელი ხელში იღებენ.

სახთლი არაყი წამოვიღებ, როცა წამოვალ. ახლა-კი გამოგზავნა არ ხერხდება.
ქუთაისში სულ თუ რამეს იშოვნილით, არ მეგონა და ცოტას თუს იღებთ. ესეც კარგია,
არაობას მაინც სჯობია.

ჩემი ადრესი: В Озургеты, Киквадзе.

შაოსად თქვენი პატივისმცემელი თმელე ძინაძიძე
30 მაისი 1901 წ.

„ღირსეულად ბრწყინებულში პაპაძი და რწმუნებულნი. რომ თქვენ ბრძანდებით ერთად
ერთი კაცი, რომელიც ეტროვნად აფასებს ჩემს მცირე შრომას, ვბედავ გაუწუოთ ჩემი აწინ-
დელი უოჯა-მდგომარეობა და მერე მოგახსენოთ ჩემი სათხოვარიც.

მთელი წელიწადია თითქმის ნევრასტენიით ავადმყოფობ; ექ. ჩიქოვანი ელექტრონი
მწამლობდა, მაგრამ მაინც ჭერ კარგად ვერ გახლავართ...

...ამ წლის 1-ელ ენენისთვის ავადმყოფობის გამო თავი გავანებე ხანსახურს და მას აქეთ
დიდს გაჰივრებაში ჩავვარდი. აღმოთქვეს ჩაყ მან, პენცია და წარმადგინეს კიდეც. მაგრამ,
ღმერთმა უწყის, იმასაც მომტყემნ თუ არა. მას აქეთ ჩემს სახლობას ვაცხოვრებ 10 მან. თვეში,
რომელსაც ვიღებ რეალურ სასწავლებლითგან. ეს არის და ეს ჩვენი საცხოვრებელი სახსარი.
თქვენ კი ჭერ ისევ ორი წლის წინად მიჩრევიდით — ხანსახურს თავი გაანებე და მთელი დრო-
თვის ისტორიას მოახმარეთ. დღეს ვრწმუნდები, რომ ძნელი უოფილა საზოგადო მოღვაწისა-
თვის საქართველოში ცხოვრება და თანაც მაგონდებიან უმაღლურად დაღუპულნი ნაწიწვილი,
უახვეგი, აღნიაშვილი და სხ.

„ცნ. ფურცელში“ მიხდოდა მუშაობა, მაგრამ შემომითვალეს, ჭერ თავისუფალი ადგილი
არ არისო. „ნოვ. ობოზრ“ და „კავკაზი“ მიბეჭდავენ წერილებს, მაგრამ ისე მცირედ, რომ
თქმად არ ღირს.

საქართველოში სახელოვანი და გავლენიანი კაცი ბრძანდებით და საყოთრად ჩემიც საუ-
ვარტოდ მგოსანი და კეთილისმყოფელი, და გუხოვთ, თუ საქიროდ დაინახოთ, დაგვენმართო.
ბ. ს. ქვარაიანა მითხრა „ქიათურის ქვაგუნდის საზოგადოებაში“ საქმის მწარმოებლის ადგილი
თავისუფალიაო და ითხოვეო და თანაც ზღანოვიჩის წერილი მისწერეთ, ჩემი სათხოვარი ეს
არის, რომ ინებოთ და ზღანოვიჩთან წერილი მიმიწეროთ, იქნება მართლაც საქმე ვაკეთდეს
და შეილები უსწავლელი არ დამჩრეს. ძალიან მეძმინება აქაურობის და ჩემი გულითად სატ-
რულილო საქონისთვის თავგანებება, მაგრამ გაჰივრებას წინ ვინ დაუდგება? ეხლა ჩემთვის უფ-
რო საქირო იყო სვენებით მუშაობა და მე კა უფრო ცხარე სამუშაო უნდა ვიტყვირო! შევ-
ძლებ ამ ახალ ტვირთს, თუ მისი სიმძიმე გამჭულებს? ასეთი კითხვა თუმცა ხშირად მომდის
ფიქრად, მაგრამ მაინც ვაპირებ იქ წასვლას, თუ რასაკვირველია, მომიცეს ის ადგილი.

ასეთია ჩემი უოჯა-ვითარება და უკელა ამას გატუბინებთ მხოლოდ თქვენ, როგორც
მუდმივს კეთილისმყოფელს. იმ იმედით, რომ, თუ საქიროდ და ხასარგებლოდ დაინახოთ,
ზღანოვიჩის წინაშე დახმარება აღმოგვიჩინოთ.

რომ ქალაქს არ გავცლოდი, უპირიანი იყო აქვე სადმე მეშოვნა ადგილი, მაგ. თვით ქალა-
ქის სამხახურში შევსულთუფე (რასაკვირველია არა „მაზარნიკად“, როგორც მიჩრია ერთმა
ჩუენებურმა „დიდმა“ მოღვაწემ!). მაგრამ აქაც თურმე დახმარება საქირო უოფილა და ნათე-
საობაც.

შაპატიეთ, რომ გაწუხებთ ამდენის წერით, ამდენის წარამარა მოთვლით. თქვენც რომ არ
გაგიზაროთ ჩემი გულის ნადული, მაშ ვის შევატუბინო?

თქვენი ერთგული მ. ჯანაშვილი
1901 წ. 29 ნოემბ. ქ. ტფილისა.

23. XII. 1901, სად. აბაზა.

„საღმრთელად პატრიარქის მადლიერად სურვილითა და სიამოვნებით მოვიკითხეთ და თქვენს ნაწიგრილად და ტყველ სოციალურად ვისურვებთ, თუ ეს ჩემს სურვილსა და სიამოვნებას ვერ დაემატა, რაიმე თანხა ექმნება.“

ამ წერილის მიღება ვიცი გულსრულით. რადგან ნაწიგრი ერთ-მორესთან წერილების გზავნის ან ვართ არც ერთი მიუხედავად ჩვენი კეთილის ნაცნობობისა. მაგრამ მინდა გდმოგეთ ის მიზეზი რამაც გამოიწვია ეს წერილი და იმედი მაქვს არ დაგზარდებთ წაიკითხოთ: „წუხელის (22 ქრისტეშობისთვის) ბიჭმა გაზეთები* შემოგვიტანა. ავიღე ჟერ რა თქმა უნდა კაითული, და დავიწყე ახალ ამბების კითხვა. მაგრამ ისეთი ფრიად საყურადღებო ბევრი რადგან არაფელი იურ. ჩემი დები ისეც ბუხარსთან დარჩნენ სადაც მანამდე ისხდნენ და ანთებულს ბუხარს შესცქეროდნენ, დედა კი გვერდში მიჭდა და გულმოდგინეთ ისმენდა რასაც ვუკითხავდი. როცა პირველი გვერდი გაზეთისა გადავიკითხე და გადავშალე. აქ თვალ მოგვარი ლექსი და მასთან. რასაც ვერვალა. თქვენს სახელსაც. თქვენს სახელს განგებ თითი დავადე და დაუწყე ლექსს კითხვა ისრე. რომ ცალი თვალი იმათკენ (ჩემი დებისკენ) დავიკვირე, მაგრამ ამოდენი დროც საჭირო არ იყო, სკამი იყო პირველი ორი ბუკარი წამეკითხა რომ ანდა-პატრიარქი მიხრია ამ ლექსმა სინი, მომცვიდნენ და მომეხვიენ ზელზე და კიერზე, რომ მეჩვენებინა მათთვის ვისი იყო ლექსი. თუმცა დაოწმებებით ამბობდნენ რომ ლექსი თქვენი იყო, რადგან ცალი და სიტყვები მისიაო, მაგრამ სახელის წაიკითხა მაინც უნდოდათ. ეს იმისათვის, რომ წარმოედგინათ ოცნებით მაინც თქვენი სახე და თითქო თქვენ პირადად აქ ბრძანებულებით.“ — აქ ამ დროს ისეთი სურათი იყო, ისინი მეტის მზიარულებით თვალტრემლობორეული რომ მეხვეოდნენ ლექსს სრულად სახელ მოწერილი მეჩვენებინა მათთვის და მე ვუშალავდი, რომ მეც მიმგვარა ცრემლი იმან თუ ეგეთი სიყვარული რომ სუფთეს კიდვე ქვეყანათნებოტი. ჩემს სასოწარკვეთილებს ფრთები შეაკვეცა. მომგვარა სასო და არ შემეძლო ეს არ მეცნობებინა თქვენითვისაც, თავი შეგაწყინეთ ბევრს წერიტი, მაგრამ მეც სიამოვნებას ვპოვებ ამ წამს შიტი, რომ შორიდამ გესაუბრებით. რამოდენიმე წლის უნახავი.

დავმტები მარად თქვენი ღრმით პატივისმცემელი მ. აბაშინი

P. S. მოგილოცავთ მოძვეალ ბრწყინვალე დღეებს.

* გაზეთი № 277. — 21 დეკემბრისა. — „სიბეკი“.

10 ივლისი 1903 წ., ქ. თბილისი.

„ღრმად პატივისცემულ მოძვეალ საბაი! როგორც თავმჯდომარეს, ქართულ დრამ, საზოგადოების გამგეობამ დამავალა შეგატყობინოთ თქვენ თავისი გადაწყვეტილება და გთხოვთ, რომ იყისროთ ამ მოძვეალ სეზონში ქართული წარმოდგენების რეჟისურა.“

ნებას ვაძლევ ჩემს თავს და კერძოდაც გთხოვთ, თუ რაიმე მძიმე და დამაბრკოლებელი მიზეზები არ მოგეძებნებათ, უარი არ განაცხადოთ და იყისროთ ეს მძიმე თანამდებობა. ეს ხომ, ჩემის გულწრფელ აზრით, სრული და მკვიდრი გარანტია იქნება იმისა, რომ თქვენის დახმარებით, თქვენის ცოდნით და გამოცდილებით ზურგ გამაგრებული, ახალგაზრდა გამგეობაც გააორკეცებს თავის ენერჯიას და მუშავობას, წახსნეს ქართულ თეატრს და აიყვანს იმ წერტილამდე, რომელზედაც უნდა იდგას თეატრი, როგორც ერის ერთი უძლიერესი განმანათლებელი და პროგრესიული ელემენტი.

თქვენი გულწრფელი ღრმად პატივისმცემელი ნ. ქართველიშვილი

„ღრმად პატივისცემულ და სპეკარელ მოძვეალ საბაი! გიცხადებთ ჩემსა და მთელის რედაქციის გულწრფელ თანაგრძობას, რომ ვერაგმა მთავრობამ ასეთი უსიამოვნება და გამწარება მოგაყენათ. დიდათ მოხარული ვართ, რომ მშვიდობით გადაჩიოთ, გთხოვთ შემატყობინოთ, რომ კარგათ ბრძანდებით, ან ხომ არ გაცივდით, როდესაც ასე“

უღივრად და უსწინდოდ მოგაკურენ და მეტერში წაგიყვანესო. ამის შესახებ ცნობა, კარგი იქნება რომ დავხეივდეთ, რადგანაც ბევრი არის შეწუხებული.

თქვენი მარადილი ერთგული და პატივისმცემელი პატონი გომთაა
ტფილისი 17 თებერ[ვალი] 1907 წ.

ღრმად პატივისცემულ პატონო საბანი

წუხვარ, რომ აქამომდე ვერ გამოგელაპარაკეთ. ჩემდა სამწუხაროდ, ისევ ტფილისის სიც-ბე-პაპანაქებაში მებუთება სული, კახეთში ვერ მოვახერხე წასვლა.

ჩემი მოლოდინით გაქსუებული, მდგომარეობა ვერც ერთ გზაზე ვერ ემყარება. აქ ვცადეთ, წარსულ თვეში, სალიტერატურო საღამოს გამართვა, მარა მარცხი მოგვივიდა. ისევ თქვენის ღირსეულ ბელადობით თუ გავმარაგოვ რასმე, როდესაც ტფილისში გვეტყუებო-ბით. გარდა ამისა, გთხოვთ თქვენი გადაწყვეტილი აზრი შემტყუებით, მოახერხებთ თუ არა კახეთისაკე გამოსიარინებას. თუ, როგორც წინედ მიზრძანეთ, მოახერხებთ აგვისტოში თელავის დახედვას. მე აუცილებლად მოვაწუვებ საქმეს ხალიტერატურო საღამოსთვის. აქ ახალგაზრდებიც სიამოვნებით აცხადებენ სურვილს მონაწილეობისა. აგვისტოს ოცამდე რომ თელავში მოვახერხებთ საღამო, შემდეგ ტფილისშიაც შეგვიძლიან იგივე განვიმეოროთ უფრო ნაცადის და გარკვეულის გზით.

გთხოვთ მაღე შემატყუებით თქვენი აზრი.

ჩემი საქმის თაობაზე უნდა გაუწუოთ, რომ თხოვნა მივციე წ. კ. საზოგადოების გამგეობას და დეპუტატთა საკრებულოს. ერთდროებითი დახმარება ვითმარე მეორისაგან (400 მან.), ხოლო პირველისაგან სტიპენდია, უკიდურეს შემთხვევაში — ერთდროებით დახმარება (800 მ.). ჭრე პასუხი არსაიდან არა მაქვს. შავი ქვის საბჭოსთვისაც მინდოდა მიმემართა, მარა მანდ თითქმის არაფერ მიცნობს და ნაკლები იმედი მქონდა, ამისათვის გადავიფიქრე, თუ რაიმე მოსახერხებელია და მაცნობებთ, მაგათაც მივმართავდი. სამწუხარო და გულსატკეპია, რომ ასე კარდაკარ მიხედება სიარული. მაგარა, რას იზავთ. როდესაც საზოგადოებრივი შეგნება ჭრე იმ დონემდე არ ასულა ჩვენში, რომ ასეთ შემთხვევაში თვითონ ეძებდნენ და თვითონ ეხმარებოდნენ ვისმეს.

სურამში გავმართეთ სალიტერატურო საღამო. საერთოდ არა უშვავა რა. ამ პირველმა ნაბიჯმა ჩვენი ახალგაზრდები გაახალისა. თანდათან შეიღროდ ერთდება კავშილ მწერლობის მოკალმეთა დაქსაქსული და „პარტიულაო“ გათიშული ელემენტები.

ეს კარგი ნიშანია და მერმისის უტკველი თავმდება.

პიუტრევი თქვენს კარმავათ უფუნას, ჩვენს ნუგეშად და წამალიხებელ მავალითად.

თქვენი უმცირესი ნ. კარდელეაშვილი

1910 წ. 14. VIII.

ქ. ტფილისი.

P. S. ჩემი ადრეხი „ეთერის და ცხოვრების“ რედაქცია. ნ. კარდელეაშვილი.

1911 წ., მუთანი.

პეკირფასასო მემოგარო საბანი

გიძღვნიტ გულითად საღამს და გისურვებთ მარად ჭანმრთელობას. თქვენ, რასაკვირველია გაგებული გექნებათ, რომ დეკემბრიდან მე ციხეში ვარ დამწყვედული ძველის ცოდვებისათვის. ჭრე მეტეხში ვიყავი და აღდგომიდან — კი ქუთაისის ციხეში გადმომიყვანეს მე ბრალს მსდებენ 1905 წ. სამეგრელოში (ზუგდიდის) რევოლუციონურ მოძრაობაში მონაწილეობის მიღებისას. თუმცა არავითარი ჩემი გამამტყუებელი საბუთი არ მოუკოვებათ. ჩემთან ერთად პასუხის გემში მიცემულს ორი მასწავლებელი მიხეილ კაცელია და ალექსანდრე ჩხეტია, რომელნიც ჩემსავით მართალნი არიან. ჩვენი საქმე დანიშნულია სასამართლო პალატის სესიის მიერ განსახილველად 8 აგვისტოსათვის (ქუთაისში). პროკურორის მოწმეთა ჩვენებას, პოლიციისა და აღმინისტრაციის მიერ შეითხინილს, რომ ყური დაუგდონ. მძიმე სასჯელი მომელოს. მაგრამ სასამართლოს წევრთა შეგნებაზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული. ახლა მჭირია ჩემი: მეგობრების გულმოდარნე დახმარება, რომ ეს დაუსაბუთებელი კატორგა თავიდან ამა-

ცილონ. ამისათვის ვთხოვთ, ჩემო ძვირფასო მეგობარო, არ დაიხაროთ და პირადად თქვენ, ან თქვენის გავლენიან მეგობრების საშუალებით მოელაპარაკოთ პალატის თემქდომარქს ლაგოდას და წევრებს გეგიეისა და ენოს, რომელსიც, რამდენადაც კერძო წყაროდან გავიგე, მოდიან ჩვენის საქმის გასარჩევად, და დაარწმუნეთ, რომ ჩემი პირდაპირი საგანი იყო პოეზიისა და ლიტერატურის დარგში მუშაობა და არა რევოლუცია; რომ ზეგლიდშიაც ერთელ თუ ორჯერ ჩასვლულარ სამეცნიერო შინაარსის რეფერატებს წასაქთხად: ამ რეფერატებს განოლუწვევია კამათი, რაიცა პოლიციას პროპაგანდად მოსჩვენებია; შეიარაღებულ აჯანყების მოწუბობაც ჩემი საქმე არ იყო, ვინაიდან ჩემს დღეში იარაღიც ხელთ არ მქერია. გთხოვთ, აკაკი, თქვენებური თავაზიანობა არ მომაკლოთ ამ საქმეში. სთხოვთ ჩემს მაგიერად ენ. ტასო მანაბლისა, რომ თვითონ ან თავისი ძმის საშუალებით მიმართოს ხსენებულ პირთ. თორემ თუ ეატორგა გადამიწვევითეს, მშვიდობით ჩემი სალიტერატურო მუშაობა, რომლისთვისაც ამდენ ხანს ვემზადებოდი! დედა-ჩემიც თავს მოიკლავს.

შამოიტევით. აკაკი, რომ გაწუხებთ — თქვენ, რომელსაც ციხეც გამოგიცლით, წარმოიდგენთ ჩემს მდგომარეობას.

მარადის პატივისმცემელი და ერთგული თქვენი **მელიტონ გობაქანი**
ჩემი ადრესი: Кутаис. Балаханская ул. соб. дом, Ивану Павловичу Гобенин.
Помощн. присяжен. поверн. (მელიტონისათვის).

P. S. დამცველებად მყავს ვერჯერობით ირავლი გუნცაძე და ჩემი ბიძაშვილი ვანო გობეჩია.

დიდათ პატივისცემულ საპატიო

მს არის გულში გადმოცემა ხ. როზაქიმე თქვენი დანაბარები, რომ თქვენ წიგნს არ უშვებს ცენზორი. ამას იქით მაგ მოხელის თხოვა-მუდარა აღარც ღირს და ჩემის აზრითაც უმჯობესია თვით მეფის მოადგილეს თხოვოთ მის გავება, მარა როგორც ისაა, რომ იგი ახლა მანდ არ არის და მისი მოადგილის იმედი თუ გაქვთ. ინახულეთ, ნულა აგვიანებთ თორემ ამ ჩვენ გამომცემლობასაც ისევე გაუტუდება სახელი, როგორც ბევრ სხვა მატუარა გამომცემლობას, რომლებმაც თითქოს წესათ შამოიდეს მითხველ ხელისშომწერლების მოტუილება, თვეობით და წლობით ხელმოწერილი წიგნების ჩაუბარებლობა. მე კი ეს არ მინდოდა და დღეს კი ძალაუნებურათ ამგვარ გამომცემელთა რიცხვი მოვეყვი. თქვენი ნაწერების გამოცემაზე მე მინდა განმომცემლობის საქმეში წესიერება შევიტანო, რაკი ნივთიერათ ასე უზრუნველყოფილი ვარათ ბ. ი. მანსვეტაშვილის ქველმოქმედებით.

ამისათვის ეცადეთ როგორმე ამ წიგნს ეს „საბედისწერო“ მოხსნათ, იგი დავარიგოთ და შემდეგი III წიგნის ბეჭდვას შევედგეთ, რაკი უკანასკნელ წერილში მანსვეტაშვილი უკვე შემპირდა პიტერიდან მისთვის ქალაქის გამოგზავნას. ამიტომ საჭიროა ამ III წიგნის მასალა შეგროვოთ, რაც დარჩა იმ ძველთა გამოცემული II ტ-ში ის დაბეჭდოთ და სხვები დაუმატოთ. თურნალ-გაზეთებიდანაც გადმოწერა მიანდეთ ბარემ მანდ ვისმეს და ამნარათ თავღარიგი დავიჭიროთ შემდეგი წიგნების.

მე სრულიად დარწმუნებული ვარ, რომ მეფის მოადგილე მაგ წიგნს გაუშვებს და თუ მაინცა და მაინც აღარა გამოვა, ბარემ წაიღონ ეს ორი ფორმა პოემა „კორნცოვი“ და მის მაგიერ დაბეჭდოთ სხვა და მით შევავსოთ ეს წიგნი და დავარიგოთ. გარწმუნებთ, რომ ძლიერ ცხოვლ შობებელიდებას ახდენს ამდებან წიგნის დაურიგებლობა, ეს სამერხისო სახელს გვეტებს ამ საქმეში. ამიტომ, ყოველივე ღონე მოიკრიბეთ ეს საქმე კალაპოტში ჩავეყენოთ, თორემ ეს დიდი საქმე გვაქვს მინდობილი ქველმოქმედ მანსვეტაშვილისაგან და საჭიროა იგი პირნათლათ და მალე შევასრულოთ. ამას თქვენი ინტერესიც უფრო მოითხოვს. შემატუბონიეთ რა გზას დაადგებით. ან რა იღონოთ?

თქვენი პატივისმცემელი გურნალ-გაზეთების კანტორა „იმერეთის“ გამგე ქუთაისში:

ინიდორე კვიციანიძე

[1914]

შოთა ნიშნიანიძე

ყ ვ ა ვ ე ბ ი

ერთი თავი აოქმილან

გუშინნინ მეტეხთან ამოვიარე,
ცაში უამრავი ყვავი ირეოდა...
მაშინვე გამახსენდა სტრიქონები „დიდოსტატის მარჯვენიდან“:
„იმ წელს საქართველოს ჭივჭავი შემოესია...“

ყვავეები ერთმანეთს ეხლებოდნენ, ეგლისებოდნენ
და მერე ერთ უზარმაზარ ღრუბლად შეკრულნი
გაანჩხლებული ყრანტალ—ყაშყაშით
მიიგრავნ-მოიგრავნებოდნენ გაღმა გამოღმა
მეტეხსა და ნარიყალას შორის.
იშლებოდა და იკეცებოდა ღამის უზარმაზარი მარაო.
თითქოს მიტინგებს მართავენ,
რალაცაზე დაობენ, და თათბირობენო.
ქუჩაში გამვლელ-გამომვლელი ჩერდებოდა,
ხელს იჩრდილავდა
და ცაში იყურებოდა.

ტრამვაის ფანჯრებიდან ცნობისმოყვარე მგზავრები
იჭყიტებოდნენ.
სახლებიდან, ყავახანებიდან, აბანოებიდან ხალხი
გამოფენილიყო.

ყაყანებდნენ... ლაზლანდარობდნენ...
— რა ამბავია, ღმერთო ჩემო, —
ნაიჩიფჩიფა აბანოდან გამოსულმა დედაბერმა.
— მეორედ მოსვლაა, დედიჯან, მეორედ მოსვლა, მაა!..
გაიჯლანა ტაბურეტზე ჩამომჯდარი მექისე.
მექისის ცხელი წყლით დაწითლებული ხელი
სხაპა-სხუპით გზავნიდა მოხარშული ჭყინტი სიმინდის
მარცვლებს

ღრეჭით გადახეული პირისკენ.
მექისის ხელი ხვიმირ-სარეკელაა,
პირი დოლაბია...
მეტაფორა დაბრეცილია და მოქმედებას თავდაყირა უჩვენებს.

— გავიაროთ, ნუ გავჩერდებით! —

წრიალებდა, ნერვიულობდა იმ უბნის მილიციელი.

ხალხი ბუზღუნით ემორჩილებოდა წესრიგის დამცველს.

— წარლენაა!..

— მეორედ მოსვლაა!..

თითქოს მექისის ნათქვამი აიტაცესო,

ხშირად გაისმოდა აქა იქ.

ციდან ყვავების ჩრდილი და ქოქოლა მოცვიოდა.

მეტეხი და წარიყალა პატარა ვულკანებივით ხრჩოლავდნენ.

— გავიაროთ, ნუ გავჩერდებით!

ისმოდა ერთგული მილიციელის ხმა.

სამსახურში ყვავების ყრანტალი შემომესმა.

მაშინ „ჩვენი თაობის“ თანამშრომელი ვიყავი მწერალთა

სასახლეში.

ბევრი თაობის მომსწრეა იქაური უზარმაზარი კედარი.

ამ გიგანტურ ხეს ტანი ჭიანჭველებით კი არ ექავება,

არამედ

იმ ადამიანთა ფიქრით, ფუსფუსით, ქილიკით თუ სიცილით

აქ რომ ტრიალებდნენ და ახლაც ტრიალებენ.

თავისუფალ დროს სულ ბალში ვიყავი.

წვრილფხეობა ყოველდღე დადიოდა,

ლიტერატურული „კიტები“ კი იშვიათად.

კედარზე შაშვები ბუდობდნენ.

თათრის ბოხობია ოდენა ბუდიდან ხშირად ისმოდა

ოჯახური სიხარული და ჭყლოპინი.

შაშვები კონცერტებს მართავდნენ,

იქაურობა სამოთხის ხმებით ბრიალებდა.

დიდი მონდომებითა და ოსტატობით ასრულებდნენ

ბუნების ეს ფრაკიანი არტისტები

საღვთო ფსალმუნებსა თუ წარმართულ საგალობლებს.

თითქოს პასუხისმგებლობას გრძნობდნენ პოეტების წინაშე —

არ შვერცხვით, ხელოვნება არ დაგვიწუნონო.

ჰოდა, ახლა კედარის კენწეროზე ყვავი დასკუპულიყო.

ღამისგან გამოჭრილი, შავად მბზინავი.

დრო და დრო ნისკარტს ისვამდა

მარაოსავით მონიავებულ ფრთაზე,

ან ყრანტალს გადმოაწიებდა უზრდელურად,

გულგრილად გადმოჰყურებდა მინიერ არსებათა

ცნობისმოყვარეობას.

— დილიდანვე აქ ყურყუტებს ეგ ვაჟბატონი — თქვა

დარაჯმა. —

სულ ბუდეს უტრიალებს, იერიში მიაქვს საწყალ შაშვებზე.

ბუდის წართმევა უნდა მაგ პარაზიტს.

შიშით გულგახეთქილი შაშვები ბუდეში არიან ჩაყუყუნნი,

საცოდავად წივიან... შველას თხოულობენ.

აე სიტყვების მერე უფრო მოუვიდა გული დარაჯს.

იგი ბალის მომვლელიც იყო.

ახლა წელსზემოთ გაეხადა და ნახევრად შიშველი დაფუსფუსებდა გაზონებში.

— ახლავე, ახლავე, — ხმას აუნია დარაჯმა, — მაგას ვუჩვენებ სეირა. ახლავე გაშპება აქედან, იქნება კავკასიონიც აქეთ დარჩეს...

დარაჯმა ვეება სპილენძის ტაშტი ამოიტანა სასადილოდან, ხის ქვეშ დადგა

და ფლოქვით დასცხო გაძვალტყავებული მუშტი.

თან ჰაუო, ჰაუო! დასჭყიოდა.

დარაჯი ამ წუთში რომელიღაც ველური ტომის შამანს

წააგავდა.

მაგიური რიტუალის აღმსრულებელს.

თქვენც არ მომიკვდეთ! ყვავს კუდიც კი არ გაუტოკებია, აინუნშშიც არ ჩაუგდია ბუნების უმაღლესი ქმნილების ჭიფხვა და ჩილთიფილთი.

ბრახუნი და ყვირილი ციყვებივით არბოდა ტოტებზე, ყვავი კი, როგორც ეშმაკეული ქმნილება,

ამ ციყვებს ყლაპავდა, სვლებდა და ნისკარტს აცმაცუნებდა.

— ხვალ სანადირო თოფს მოვიტან და შიგ შუბლში ვყვინავ მაგ წუპაკს, მაგას! — იმუქრებოდა ნირნამხდარი დარაჯი.

— თუ დაგვხვდა კი —

— ა, არ ქნა მაგ ამბავი, თორემ შაშვებსაც შეინირავ — შეაშველეს აქეთ-იქიდან.

— ჟაკანს მოვიტან, ჟაკანს! — არ ცხრებოდა დარაჯი.

— არ ივარგებს, — შეედავენ ზოგიერთები —

შაშვები გადაიკარგებიან, ყვავის საქმეს აკეთებ, შე კაცო?

შემოვიდა ბატონი კონსტანტინე

ელეგანტური, კუშტი და შეუვალი.

მივდექ-მოვდექით... გზა ვუტიეთ...

— რა ამბავია, ყმანვილებო! — მოგვესალმა.

მოსალმებისას მთელი სახე უნათდებოდა,

წამით გამოსხლტებოდა მედიდურობის აურიდან.

კონსტანტინე-ემხვარი მერხზე ჩამოჯდა.

ფეხი ფეხზე გადაიდო და ჩიბუხის განყოფას შეუდგა.

დარაჯმა მიირბინა და როგორც შინაურმა კაცმა

ყველაფერი ჩაუკარკლა სხაპასხუპით.

კონსტანტინე თავს იქნევდა, ილიმებოდა.

უცებ განაპირა მერხზე გადმოინაცვლა.

— უყურე ერთი ამ ავაზაკს! ყივჩალი იქნება ეგ ყვავი, —

კონსტანტინემ ჩაიციინა — ყვავებშიც არიან ყივჩალები.

მცხეთიდან მოვიდივარ ახლა...

სეტიციხოველზეც, დედათა მონასტერზეც, ჯვარზეც,

ყვავები ტრიალებენ, კაცო!

დიდუბეში გამოვიარე, იქაც ყვავები ფუთფუთებენ,

მუშტიადის ცა ყვავებითაა გადაჭედლი.

დიდუბის ეკლესიაში ნუხელის ღვთისმშობლის ხატი

ჩამოვარდნილა,

შენუხებული იყვნენ მღვდლები და მონაზვნები.

იქაური ბრმა მათხოვარი ყელზე ზანზალაკის ჟღარუნით

ფორთხვით უფლიდა გარს ეკლესიას

და საღვთო ზვარაკივით ზმუოდა:

— ხალხო, ღვთისმშობლის ხატი ჩამოვარდა...

ანტიქრისტე მოდის!..

უკან შაოსანი დედაბრები მოჰყვებოდნენ პირჯვრის წერით

და ვიშვიშით.

დამიჯერებთ? ეკლესიის გუმბათზე ოცდაჩვიდმეტი ყვავი

დავთვალე.

კი გამიჭირდა დათვლა, ბევრჯერაც ამერია,

მაგრამ მაინც დავთვალე.

— ვერაა კაი ამბავი, ყმანვილებო, ყვავების ეს შემოსევა.

ბუნების განგაშია, გვაფრთხილებს ბუნება...

ბატონმა კონსტანტინემ ისეთი დაჯერებით და იდუმალების

მომგვრელი ხმით წარმოთქვა ეს სიტყვები,

შევცბუნდი, რალაც შიშის მაგვარიც კი ვიგრძენი.

თითქოს მისტიკური სიჩუმე და ბინდი ჩამოდგა.

ეს ბინდი ყვავის ყრანტალმა გაამუქა.

ისევ წამოიწყო ყვავმა იერიში ფრთების ფართხუნით და

ქოთქოთით.

ისევ ასტეხეს შაშვებმა ბოჟირი და წიოკობა.

— ჟაკანი უნდა მაგას, ჟაკანი...

დარაჯს მკერდზე სპილენძის ტაშტი აეფარებინა და

ახლა ფართო აღჭურვილი რომაელის კარიკატურას ჰგავდა.

უფრო სწორად, იმ შამანს წააგავდა,

კუდიანობის ნიჭი რომ წართმეოდა უცბად

და ახლა ყურებჩამოყრილი და გამობნეტრებული იდგა...

იდგა და ვერაფრით გაეგო,

რა მოხდა, რატომ არ ჭრიდა მისი გრძნეულება.

მეორე დღეს ისევ მობრძანდა ბატონი კონსტანტინე.

ვილაც ახალგაზრდა მოჰყვა ფეხდაფეხ,

სპორტული აღნაგობის, ლაბადიანი,

კონსტანტინემ მერხს მოაშურა,

უცნობი ქვის მოაჯირთან შეჩერდა

და თაყვანისმცემლის ცნობისმოყვარეობით იყურებოდა.

დოცა დიდოსტატმა დაჯდომა დააპირა,

უცნობი დანინაურდა

და ბოდიშის მოხდით მერხზე გაზეთი გაუფინა,

მაშინვე მიბრუნდა და ბალიდან გავიდა.

— რომელია, ვერ ვიცანი, — იკითხა კონსტანტინემ.

მსრები ავიჩეჩე, პირველად ვხედავ-მეთქი.

— ქუჩიდან მომყვა... მგოსანი იქნება ალბათ, ახალბედა.

ისე ჯოკეის უფრო ჩამოგავს, მწვეარივითა აწვართული.

ჰო, მართლა, როგორაა ის ჩვენი აგრესორი ყვავი?

კიდევ აქაა?

— კი ბატონო, აქ ბრძანდება,

დარაჯმა თოფი მოიტანა და დღის ბოლოს გამოვუყვან წირვასო.

— შეხედე, რა თავის ნათქვამი ყოფილა ეგ დარაჯი?!

შაშვები, შაშვები როგორაა არიან?

— ბუდეში სხედან გასუსული.

კონსტანტინემ ხელი მოიჩრდილა, ყვავს დაუნყო თვალიერება.

— სიკვდილისათვის ყველა ცოდვაა, მაგრამ ეს ყვავი ნამდვილად
დამნაშავეა.

საწყალ შაშვებს საკუთარი ოჯახიდან ყრის.

გაგონილა, კაცო, ასეთი ამბავი?

მოძალადეა!...

ყვავი კი არა, ეშმაკის ამონახველია ნამდვილად!

კონსტანტინემ ქისა გახსნა,

მნიკვით ამოღებული თუთუნი დაყნოსა და შემომთავაზა.

— სამსუნის თამბაქოა,

კაბადოკიის მზის სურნელება ასდის, რომ იცოდდე!

გლეხის ოჯალეშივით შემპარავია.

ძუძუმტე მიზგაენის აფხაზეთიდან.

ლაზია. ოჯალეშსაც ეგ მიგზავნის, თხის სულგუნსაც.

მეწვიე ერთი „კოლხურ კოშკში“.

ამ შაშვის ამბავმა შემანუხა, ვერ მოვისვენე

და იმიტომ მოვედი.

უნიკალურია, ხომ იცი, ქართული შაშვი,

ქართული ფუტკრის არ იყოს.

კოლხურ კოშკშიც მყავს ცხენის წყლის ჭალებიდან

ჩამოყვანილი.

მაფშალიებიც მყავს, იადონებიც.

მაფშალია ხომ მგალობელთა მეფეა,

მე მაინც შაშვი მიჩრეწია.

შაშვი უფრო რიხიანია, უფრო შერეკილი და გიჟმაჟი.

შაშვი ბუნების მაჭახელაა.

ბუნების საყვირია ველური რიტმებით გამომტვრეული.

შაშვის ჭახჭახი მხნეობითა და ენერგიით გვავეებს.

ქართული შაშვის ყელიდან წარმართული მზე ჭახჭახებს...

ნერონსაც ჰყოლია რომის სასახლეში კოლხური შაშვები,

ხოხბებიც... ფაზისის ჭალებიდან გაჰყავდათ ვაჭრებს,

მისიონერებს.

ბიტომ ჰქვია „ფაზან“ რუსულად.

ნერონს დიდ მომღერლად მიაჩნდა თავი და

შაშვებისგან სწავლობდა გალობის ხელოვნებას.

ყველაფერში პირველობა უნდოდა,

იმპერატორობას არ სჯერდებოდა.

დედა ან ბებია ეყოლებოდა ქართველი! —

თქვა კონსტანტინემ და იქედნურად ჩაიცინა.

ყველა ეპოქას, ყველა ხალხს თავისი ნერონი ჰყავდა.
 ნერონობა კაცობრიობის ტრაგედიაა და
 შექსპირის ნიჭი სჭირდება ამ თემას, დავით ჩემო!
 ო, რა ზღვა მასალა ექნებათ XXI საუკუნის ტრაგიკოსებს!
 მოლიერებსაც!

პირდაპირ მეხარბება მათი.

კი ღირს ღმერთმანი, ერთხელ კიდევ მწერლად დაბადება.
 წინასწარ დიდ მადლობას მოვასხენებდი მამაზეციერს
 ასეთი სიკეთისთვის...

დიდოსტატი უცებ გაჩუმდა...

სახეზე ჩრდილებმა გადაურბინეს...

— ყმანვილო, რა აცა-ბაცად იხედები აქეთ-იქით.

მართო ვართ, ჩემო კარგო.

მე მგონი ეს ყვაფი და შაშვები ვერ დაგვაბუღებენ.

შემრცხვა, რალაც ნავილულულუღე. კონსტანტინეს გაეცინა
 და სახე დაულაგდა.

— ეჰ, ჩემო დავით, — ჩიბუხი გადმოფერთხა დიდოსტატმა,
 როგორაა პოეზიის საქმე,

ხომ არ უჭირს ამ შაშვებივით?

ჭეშმარიტ პოეზიას ყოველთვის უნდა უჭირდეს, ყმანვილო,
 ყოველთვის.

ლიტერატურა, რა თქმა უნდა, ცხოვრებასთან და დროსთან
 დიალოგია,

მაგრამ სიტყვა მისტიკური ფენომენია.

პირველად იყო სიტყვა.

სიტყვა ხატოვანი უნდა იყოს და არა შიშველი.

განა შეიძლება, ჩემო დავით,

ეკლესია ხატებისა და ფრესკების გარეშე?

პოეზიაც ხომ ეკლესიაა.

ვერაფერი შვილია უსახეებო პოეზია.

უსახეებო პოეზია იგივე უხატებო ეკლესიაა.

უხატებო ეკლესიაში მე ვერ ვილოცებ.

ჯერ კიდევ როდის ამბობდა არისტოტელე:

პოეზია სახეებით აზროვნებააო.

მაგრამ ჩალის ფასი ექნებათ სახეებსა და მეტაფორებს,

თუ ვნებათა დუღილიდან არ წარმოიშენენ,

თუ ვნებათა ემბაზში არ გაინათლენ.

არ არსებობს სიტყვის სიცოცხლე

სულიერი ღველფის,

ცეცხლის გარეშე.

როგორც გითხარი, ცეცხლი სიცოცხლის დედა, სიცოცხლის
 შემოქმედია.

ცეცხლი ფიზიკური ფენომენიცაა და სულიერიც.

„ცეცხლი“ და „სიცოცხლე“ ერთი ძირიდან უნდა მოდიოდეს.

აი ეს ცეცხლია ბიოენერგია.

ექსტრასენსის თითებიდან სწორედ ეს ენერგია სხივდება,

მკურნავი, ამალორძინებელი, მართლაც სიცოცხლის ელექსირი.

ეს ბიოენერგია სულწინდის მადლთანაა წილნაყარი
 პრომეთეოსმა რომ ღმერთებს ცეცხლი მოპარა,
 ლერწამში დამალული ჩამოიტანა დედამინაზე.
 მაშასადამე, სიტყვაში შენიღბული ცეცხლია სასურველი,
 გონით გაჯერებული და არა მყვირალა.

ცეცხლიც და ლერწამიც შემოქმედების სიმბოლოებია.

რაა თავისთავად მარტო ლერწამი?

ფიჩხი, უბრალო ჯოხი!

სულჩაბერილი ლერწამი კი უკვე სალამურია.

ძველად ბევრ სნეულებას: შიშს, გათვალულობას, თავისტკივილს
 და სხვას

შელოცვით არჩენდნენ.

შელოცვის სიტყვები, რა თქმა უნდა, ბევრმა იცოდა,
 მაგრამ ავადმყოფებზე მხოლოდ ისინი მოქმედებდნენ,
 რომელთაც სიტყვებისათვის ბიოდენის გადაცემა შეეძლოთ.

ბევრჯერ მინახავს ნახშირითა და შავტარიანი დანით

შემლოცვლებს

როგორ აუვარდებოდათ მთქნარება და

როგორ იცრემლებოდნენ.

— უჰ, ბეჩა, რა ამბავია, მომექცა ღრანჭებოი — გაიძახოდნენ.

რა იწვევდა ამ ცრემლიან მთქნარებას,

ამ კონველსიებს?

რა და, ორგანიზმიდან ენერჯის გასვლა.

ასეთია, ბატონო ჩემო, სიტყვით მჩხიბაობის მაგია.

იგივე ხდება შემოქმედებაშიც:

ვინც უფრო ძლიერი ბიოდენით დამუხტავს სიტყვას,

მისი ნაწერიც უფრო გამძლე და სიცოცხლისუნარიანი გამოდის.

მეტაფორაც სწორედ იმიტომ მიყვარს, დავით ჩემო, რომ იგი
 დანეხილი ენერგიაა.

სულიერი მტეხიარობის იეროგლიფია ტვიფარია.

ამიტომ ამბობდა პუშკინი გოგოლზე:

მისი სიტყვები ქალაღზე დაგლესილი ფისი მგონიაო.

ამ მეტაფორის ხიბლს შრიფტის ანაბეჭდის ასოციაცია

აძლიერებს.

რა ამოფხიკავს მესხიერებიდან ამ მეტაფორას.

ხელიკი ერთი წვეთი ნიანგია — ამბობს ლორკვა.

ამაზე უფრო მომჭირნედ, უფრო კარგად ვერც იტყვი.

პირველად იყო სიტყვაო — ბიბლია რომ გვაუწყებს,

ქართველისათვის ალბათ მხატვრული იქნებოდა ის პირველი

სიტყვა,

ისე პოეტურები არიან ქართველები.

მოდით ახლა ქართულ მეტაფორასაც ავუღოთ ჭაშნიკი.

იცი შენ, ვისიცაა ეს მეტაფორა.

მართლა ბრწყინვალეა, ტევადი და ასოციაციების აღმძვრელი.

მისი წვდომა-გააზრება თანაავტორობას მოითხოვს.

ასეც უნდა იყოს.

და საერთოდ, როცა შედევრს ქმნის ხელოვანი,
 იგი პატარა თანავეტორია სამყაროს დიდი შემოქმედისა.
 გუთანს ისე ეკიდა გლეხი,
 როგორც კვამლი ჩიბუხზეო. კვამლით ნახატი სურათია,
 სურრეალისტური.

მაინც რას არ დაიჭერს, კაცო შემოქმედის თვალი!
 მეტაფორა ერთ პრიზმაში აჯვარედინებს შორეულ მსგავსებებს.
 თანაც მხატვრულ თქმას ქარაგმულობა შეენის,
 ნართაული, მინიშნებული უფრო ჩქარა მიდის მიზანთან,
 მთლად ცხრიანში ხვდება, რომ იცოდეთ!
 მიყვარს, როცა მეტაფორა რეალობის საზღვარს გადააბიჯებს.
 რეალურისა და ირრაციონალურის მიჯნაზე გავლა
 თავისუფლებით ტკობაცაა, სხვა სამყაროში გადახედვაც.
 სიზუსტე ფორმულას და აფორიზმს უხდება მხოლოდ.
 მეტაფორაში შემოსული საგანი და მოვლენა
 კიდევ უნდა იყოს ზუსტი და არც უნდა იყოს ზუსტი.
 გუთანს გლეხი ისე ეკიდა,
 როგორც ჩიბუხს კვამლიო

რეალისტურიც არის, სურრეალისტური და იმპრესიონისტულიც.
 აქ წამიერი მომენტია დაჭერილი — არსის გადმომცემი.

სახე დინამიურია... უცნაურ ასოციაციებს იწვევს.

კვამლი მცირე ხანს ჩერდება ჩიბუხზე,

ასეა ქართველი გლეხიც...

არ უყვარს დიდი ხნით გუთანზე მოკიდება.

ვინ აბოლებს ჩიბუხს?

თავისთვის ხომ არ ბოლავს ეს ჩიბუხი?

კაცი აბოლებს ხომ?!
 ახლა ეს გუთან-ჩიბუხი ვისა აქვს პირში გაჩრილი და ვინ

აბოლებს?

აქ პლასტიკა აბსტრაქტულ ხილვაში გადადის.

პატონი კონსტანტინე შეჩერდა,

ჩიბუხი მერხის ზურგზე ჩამობერტყა.

— მგონი გაგაოცე, ყმანვილო, ამ მისტიკური ლათაიებით

მაგრამ რას იზამ, ასეთია მეტაფორის ალქიმიო.

ორაკულებიც ბუნდოვნად მეტყველებდნენ,

მაგრამ ჭეშმარიტებას წინასწარმეტყველებდნენ.

ისევ გამოჩნდა უცნობი ახალგაზრდა.

ისევ გაჩერდა ქვის მოაჯირთან.

უცებ თოფმა იგრიალა...

გაისმა შაშვების ჭყვილი.

ყველანი წამოვცვივდით...

სხვენის აივანზე დარაჯი გადმომდგარიყო,

ცალ ხელში ბოლადენილი თოფი ეჭირა,

მეორე ხელი მზისთვის ნაევლო სიხარულისგან.

— ტირანი მკვდარია! გადმოგვძახა დარაჯმა და

პირში ორი თითის ჩაყოფით ბიჭური სტვენაც მოაყოლა.

ტირანი ტოტებში გაჩხერილიყო.

ცალი ფრთა მაროსავით უფარფატებდა

და უკვე სიკვდილს ინიავებდა.

ბრინჯაოს ამურს სისხლის ნვეთები თვალებზე ელვენებოდა
 ამური ტირისო,

იხუმრა ვილაც ახალბედა მგოსანმა.

დარაჯი მილოცვებს ლებულობდა მარჯვე სროლისთვის,
 ტირანის ტახტიდან ჩამოგდებისთვის.

ზოგი საყვედურობდა კიდეც:

რა ქენი, შე კაცო, რა ეშმაკი ჩამოიღებს ახლა ამ ყვავს?

აყროლდება... ბუზები შეგვჭამს!

ჯამბაზები მოვიყვანოთ მუშტაიდიდან!

სახანძრო რაზმს გამოვუძახოთ!

უცნობმა ლაბადა გაიხადა,

იქვე მოაჯირზე მიაგდო,

მერხს დაეჯაჯგურა,

ტაიჭივით აიტაცა

და ხეზე ირიბად მიაყუდა.

ელიმებოდა...

თვითკმაყოფილებისა და ირონიის მიჯნაზე მიცოცავდა
 შენიღბული ღიმილი.

უცნობმა ცოტათი უკან დაიხია,

გამოექანა და მერხზე შესტომით ტანი აირეკლა,

კედარის ქვემო ტოტს დაეკიდა,

აფორთხდა... აცოცდა...

გასისხლული ყვავი გაზონის ბუჩქებზე გადმოაგდო.

გაისმა აღტაცების შეძახილები,

ზოგმა ტაშიც კი დასცხო,

ვილაცამ ლაბადა მოურბენინა.

— რა გვარი ხართ, ყმანვილო, — ჰკითხა კონსტანტინემ.

ახალგაზრდა წამოწითლდა,

— საბანისძეო, — თავმომწონედ უპასუხა.

— საბანისძე? — გაიკვირვა კონსტანტინემ.

მეორედ მხედება ეს გვარი ჩემს სიცოცხლეში.

ჩამოჯექით, ყმანვილო, ჩამოჯექით,

გიმნასტი ყოფილხართ!

რა გქვიათ? სახელი თუ გაქვთ გვარის შესაფერი.

— ჯეკი, ბატონო.

— აუ, — შეიცხადა კონსტანტინემ.

შეურცხვეს ნათლიაშენს ულვაში!

ჯეკი რამ დაარქმევინა საბანისძისთვის!

ცოტაა, კაცო, ქართული სახელები?

გურული იქნება ალბათ ნათლიაშენი!

საბანისძე... საბანისძე... — რითმის მძებნელი პოეტივით

აწვალებდა და ასორსალებდა ამ სიტყვას

თავად სიტყვის ჯადოსანი.

— საბა, ყმანვილო, საბა! საბა საბანისძე!

თითი ასწია ამ აღმოჩენით გახარებულმა დიდოსტატმა.

— საბა საბანისძე! ჰა, როგორ ყლერს?

მწერლის სახელი და გვარი კი უნდა ყლერდეს, ყმანვილო.

საბანისძე ძველი იბერიული გვარია,

მარტო იოანე საბანისძეც კმარა ამ გვარის სადიდებლად.

ძველი იბერები თქვენსავით ცისფერთვალემა იყვნენ.

იბერებს ხალიბებად იხსენიებენ,

ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსნი.

როცა პომპეუსმა ტიგრან „მზის შვილად“ წოდებულს

უზარმაზარი არმია აოტა,

„მამაცი იბერიელი შუბოსნებიც კი გაიქცნენო“,

გაოცებული შენიშნავს რომაელი სარდალი

თავის დღიურში.

(ტიგრანს ამ ომში მისი სიმამრი

მითრიდატე პონტოელიც ეხმარებოდა.)

— დედით რა გვარი ხართ, ყმანვილო?

კითხვები არ ელეოდა კონსტანტინეს.

— ხაინდრავა.

— ოო, — თვალეში სხივი მოემატა დიდოსტატს, —

ნამდვილი ქართველი ყოფილხართ,

კოლხი და იბერი ერთად!

როგორც კი დაგინახეთ, მხედარი იქნება ეს ყმანვილი-მეთქი,
გაკვიფიქრე.

ანტიკურ ხანაში მთელ შავიზღვისპირეთს

ლამაზი ცხენების სამშობლოს უწოდებდნენ უცხოელნი.

როცა ფილიპე მაკედონელს

სარდალი ევმენი აუჯანყდა,

შავიზღვისპირეთში გამოიქცა ეს მუამბოხე ქვეშევრდომი,

ლაზებში, აბაზგებში, ჭანებ-მეგრელებში

ცხენოსანი ლაშქარი შეაგროვა და

სახელგანთქმული „მაკედონური ფალანგა“ დაამარცხა,

შიშის ზარს რომ სცემდა მთელ მცირე აზიას.

— ახლა ისიც გვითხარი, ყმანვილო,

რას წერთ, ლექსებს თუ მოთხრობებს?

მეოცნებე თვალეები გაქვთ, მგოსანი იქნებით უთუოდ.

ასეთი თვალეები სულ ეძიებენ.

— ვინც ეძიებს, პოულობს კიდევცო —

სიცილით შეაშველა ჯეკადყოფილმა.

— ცალ თვალში, ყმანვილო, ანგელოზი გიზით,

მეორეში ვერაფერს ვხედავ,

აღბათ ჭინკა იმალება და იმიტომ.

ყველამ გაიცინა. საბად შერაცხული წამოწითლდა.

ვერავინ გაიგო დიდოსტატის ქარაგმული ხუმრობა საბას გარდა

და საბას განითლებაც ვერავინ გაიგო დიდოსტატის გარდა.

კონსტანტინემ ისევ გატენა ჩიბუხი,

ირგვლივ მოჯარულ ახალბედებს სათითაოდ შემოგვხედა

და ღიმილით თქვა:

— არ იწყინოთ, ყმაწვილებო,
 ერთი სურრეალისტის სტრიქონები უნდა გავიხსენო:
 თუ პოეტს გაღაბული ძაღლის თვალები არა აქვს,
 მისი ლექსებისა არა მჯერათ.
 ან მეტაფორით ავტორი გვეუბნება:
 ცხოვრებისგან გამწარებული კაცი
 უფრო საინტერესოა, ვინემ დაღბინებულიო.
 ახალბედა მგოსნებმა ზოგმა მაშინვე და ზოგმა მერე
 არაერთხელ გააპარეს მზერა ერთმანეთისკენ.
 რომლები უფრო ვართ პოეტებიო,
 ზოგმა, ვინ იცის,
 იქნებ განგებაც კი მოინალვლიანა თვალები!
 — სულ ყმაწვილობით რომ მოგმართავ, ხომ არ გწყინს?
 რბილად ჩაეკითხა საბად შერაცხულს დიდოსტატი.
 წამოჟინყლა...
 ყველანი წამოვიშაღეთ...
 შაერი სველი ატლასივით დამძიმდა.
 ამურის თვალებზე შემხმარი სისხლის წვეთები
 ცრემლებივით გადმონიკნიკდა...
 სისხლის ცრემლებით ტიროდა ამური.
 ნეტა რას ტიროდა? ყვავს რა თქმა უნდა, არა,
 არც სიყვარულს.
 იქნებ ის ცრემლები რალაც ავბედითი წინათგრძნობის
 შეუცნობლობის მაუნყებელი იყო?
 — ჩემი ნათლული ხართ, ყმაწვილო, გახსოვდეთ! —
 მანქანაში ჩაჯდომისას გამოსძახა ბატონმა კონსტანტინემ
 საბა საბანისძეს.
 ცა ფერადი ღრუბლებით იყო აფორაჯებული...
 ერთი მომწვანო ღრუბელი ყალყზე შემდგარ ცხენს წააგავდა...
 და გაიკლაკნა ჭიხვინი აპოკალიფსური.
 „და აჰა ცხენი მწუანე და მჯდომარესა მას ზედა
 სახელი მისი სიკუდილი...“
 იმ დღეს ყვავის სისხლი დაიღვარა...
 აქ კიდევ გავარდება თოფი
 და სულ სხვა, მართლაც ეშმაკის ამონახველი ყვავები
 დაეპატრონებიან სხვათა ბუდეებს...
 იმ წელს შაშვები გადაიკარგნენ...

 იმ წელს საქართველოს ყვავები შემოესია...

ზაურ კალანდია

ზ ღ ვ ა რ ი

მოთხრობა

საბა განწირული იყო... უცებ, ორ თვეში მოტყდა აქამდე მხნე, ჯიჯგვი, საზრიანი ბერიკაცი და ლოგინად ჩავარდა.

არავინ ჰყავდა საბას ოჯახში; მეუღლე ორი ათეული წლის წინათ გარდაეცვალა, ერთადერთი ქალიშვილი უფრო ადრე, თითქმის ბავშვობის ასაკში — ცამეტისა დაეხრჩო მდინარეში და მარტომ, უხმისგამცემოდ გალია სიბერის წლები და ახლა საიმპქვეყნოდაც გამზადებულყო.

უპატრონო, ღვთის ანაბარად დარჩენილიო, მაინც არ ეთქმოდა მოხუცს-ალალი დისწულები ჰყავდა, ქალაქში მცხოვრები, დაოჯახებული და-ძმა, რომლებიც დროგამოშვებით აკითხავდნენ სოფელში და ახლაც მათი წყალობით იწვა აქ, გარეთუნის საავადმყოფოში; წუთით არ ტოვებდნენ ბიძას უმეტესაყუროდ.

საბა მაინც განწირული იყო...

ეს, რა თქმა უნდა, ექიმმაც იცოდა და ორივე დისწულმაც... პალატაში მწოლიარე ავადმყოფებიც გრძნობდნენ, დიდი ღღე არ ეწერა მოხუცს, სიკვდილის აჩრდილი სახეზე დაჰფოფინობდა და, ცხადია, არც რაიმე იყო ამაში გასაკვირი, ადამიანი იბადება და კვდება, მით უფრო — ცას ვერ გამოეკერებოდა ოთხმოც გადაცილებული ბერიკაცი... არც თავად აწუხებდა დიდად მოხუცს, რა და როგორ იყო; სიკვდილი ჰყავდა გვამში შემძვრალი თუ აქედან სალ-სალამა-

თი გაეწერებოდა... უკვე თითქოს არც იყო, ანუ — სად, რისთვის ან რატომ მოეყვანათ აქ, ისიც ვერ გაეგო... მხოლოდ ესაა, რომ: აქაურ კედლებს, ლოგინს თუ ჰაერს მისთვის ნაცნობი, მშობლიური სუნი არ ასლიოდა. ეს თუ აკვირვებდა. სადა ვარო, თვალებს ზოგჯერ უაზროდ მიმოაცეცებდა პალატაში, თორემ არც არაფერი სტკიოდა და არც არაფერი აშინებდა. იწვა და მშვიდად ელოდა აღსასრულს...

დისწულები ღღეგამოშვებით მოდიოდნენ. ბონდო მეუღლესთან ერთად; თაფლოს მეტწილად შვილი — ექვსი წლის ლაშა ახლდა თან. თითოეულს ბაზრის მაწონი, ნადული, ლიმონათი „ტარხუნა“ მოჰქონდა... ჯერ პალატის ექიმს მოინახულებდნენ, მერე მომგეღლ ქალს — ქურთის ბლუნკ, ერთციკქნა დედაბერს: შენი ყურადღება სჭირდებაო, დაანამუსებდნენ, მანეთიანს ჩაუკუჰვადნენ გვერდებზაზინზლული ხალათის ფართო ჯიბეში, თეთრეულს თავად გამოუცვლიდნენ, ორიოდ კოვზ მაწონს ძალად აჰმევედნენ ბიძას: ნუ გეშინია, აქა ვართო, დააიმედებდნენ და გარბოდნენ...

მესამე კვირა მიიწურა, რაც აქ დააწვინეს მოხუცი.

ბონდოს სოფლიდან დეპეშა მოუვიდა: საბა ბიძია კვდებაო, იტყობინებოდა რომელიღაც კეთილი მეზობელი.

მეორე დილით წავიდნენ ცოლ-ქმარი მეგობრის მსუბუქი მანქანით.

მოხუცი უგონოდ იყო. ბონდო, ალა-

ლი დისწული ვერ იცნო. ჩაცმისას გაუძალიანდა და ხელში აყვანილი ჩასვეს მან და მისმა მეგობარმა მანქანის სალონში.

მას მერე იწვა საბა და სოკვილის ელოდა...

მოვიდოდა ახალგაზრდა ექთანი გოგო. აბა, ბაბუა, მიბრუნდიო, ნემსწამოცმულ დგუშს მხარზემით შეაეუბრებდა... რომ არ ეუბრებოდა მოხუცს, თავისუფალი ხელით მისწევდა განზე, შეაბრუნებდა, მერე; სად ვჩხვლიტო, მხოლოდ ძვლიაო, ჩაიბუზღუნებდა შეფიქრიანებული და დამქანარ-გადაჯანგულივით კანს ერთგან მუკში მოიფხუტნიდა: იქნებ აქ ვცადოთო, ცერსა და საჩვენებელ თითებშუა ამობურცულ ნაწილს ნემსს ხელმარჯვედ ჩაჰკრავდა... ეტყობა, არც ჩხვლეთას გრძნობდა ბერიკაცი; არ გაინძრეოდა, სანამ გოგონა თავად არ ამოაბრუნებდა, ისევ გულადმა არ დაწვევინდა... უაზროდ პირდაფჩენილი, სახეგადაფითრებული საბა კი გუგებამოწითლებულ თვალებს გაბუცებული რომ დაახამხამებდა: გადავჩიო, შევეით ამოისუნთქებდა ექთანი და პალატას აჩქარებული დატოვებდა.

ჩვენ საბა ბაბუას ჰორისუფლები კი არა ვართ აქანა, ჩვენც მოგვხედეო, მიადევნებდა ექთანს ერთ-ერთი ავადმყოფი.

პალატაში კიდევ ორნი იწვნენ: დაბალი, ჭმუხი, დიდცხვირა ვაზო — ორმოცსგადაცილებული ტრამვაის ვატმანი, გამუდმებით ღვიძლზე რომ ეკირა ხელი და, ფიზიკა-მათემატიკის მასწავლებელი — ინტელიგენტური გარეგნობის პირხმელი, ზედმეტად აწიორებული შუანის სიტყვაძუნწი, უხასიათო მამაკაცი. თავიდან ოთხნი იყვნენ, უფრო სწორად, საბას აქ დაწვევინს დღეს, თითქმის რამდენიმე საათში, ის ერთი გარდაიცვალა და ახლაც ცარიელი იდგა იმისი საწოლი.

ფაკიფუცი რომ ატყდა პალატაში, კარგა ხნის შებინდებული იყო და სამჯერ ჩაირბინა სულთმობრძავის მეულ-

ღემ პირველ სართულზე. მორიგე ექიმში რომ ამოეყვანა.

ახლა მოუნდა მიინცდამინც სიკვდილიო, ჩაიბუზღუნა პალატისკენ მომავალმა ახალგაზრდა ექიმმა და იქვე კედელს შიშით აკრულ, მხრებმობუზულ მასწავლებელს მკაცრად შეხედა.

რა ბრძანეთო, დაიბნა ავადმყოფი, მერე; ახლავეო, მანამდეც მუტში დამალული ანთებული სიგარეტი ხალათის ჯიბეში იდურთა და საპირფარეოსკენ გაიქცა.

ავადმყოფი იმ ღამეს გარდაიცვალა.

არც მეზობლის სიკვდილი გაუგია საბას... უბრალოდ, საკაცე გვერდით რომ ჩაუგორეს, რალაც მძაფრი, უსიამო სუნი ეცა და შეცბუნებულმა თვალები ფართოდ დაჰყიტა... თითქოს თავდაც ჰქონდა მსგავსი სუნი... ამ კედლებს, ქვეშაგებს, ჰაერს თუ ახლახან თეთრზეწარგადაფარებულ მიცვალებულს რომ ასდიოდა, იმდაგვარი, მაგრამ აქამდე ასე მწვავედ არ ეგრძნო და სულ-ხორცი აუწრიალდა...

საკაცე პალატის ზღურბლს რომ გასცდა, მიცვალებულის მეუღლის პირმოკუმული ზმული-ვიშვიში რომ შეწყდა, თითქოს ის ადრინდელი, აქამდე მისი წილი სუნიც თან გაიყოლა მეზობლის ცხედარმაო, რალაც ერთბაშად მოწყდა, მოცილდა საბას და, მიუხედავად წელანდელი გულგრილობისა, გარკვევას შეეცადა, სად იყო... მკაცრი, დაფეთებულისახეებიანი აჩრდილები დაფუსფუსებდნენ მის გარშემო და რალაცის თქმა მოუნდა, გამშრალი ბაგეები განსნა... ეტყობა, მისთვის არავის ეცალა და, მართლაცადა, სადა ვარო, გენება უფრო დაძაბა... დიდხანს გასტანა ამ გაუგებრობამ, სხეული მოუდუნდა, მკერდქვეშ სიკარილეც მოაწვა, მერე ზევით, ყელისკენ წამოებჯინა; სუნთქვა გაუკავა, აახიზინა და; ესეც ზომ არ კვდებო, ისედაც დაფეთებული ავადმყოფები შემფოთდნენ, ისევ ვატმანი ვაზო მოვიდა გონს, ექიმო, იყვირა და პალატიდან თავ-ფეხშიშველი გავარდა.

ღისწულები ცალ-ცალკე, დღეგამომ-

ვებით მოლოდინენ ავადმყოფი ბიძის სანახავად. როგორც სავადმყოფოს განაწესეს, ისე თავიანთსაც შეთანხმებო-სამებრ, მთელი სიმკაცრით იცავდნენ.

საბას ეს ნაცნობი სახეები უყვარდა. თითოეულის დანახვაზე აუწყლიანდებოდა თვალები, მაგრამ არც ერთის სახელი არ ახსოვდა თუ, ასე რომ ზრუნავდნენ მასზე, ეს აწუხებდა მოხუცს. მათი გამოჩენისას უცნაურად აწრიალებულ-დამორცხვებულევით იყო ხოლმე უფროსი დისწული თავლო ოცდათხუთმეტი წლის მაღალი, დიდმკერდა, საკმაოდ მომხიბლავი ქალბატონი იყო და ჭანიანი ვატმანი მის მაცდურ, სავსე გულ-მკერდს და მიხრა-მოხრას შორი-დან ელაციებოდა... ქალი უმაღ გრძნობდა კაცის ფარულ თვალთვალს და, არაფერი შეგეშალოსო, მკაცრ, გამბურღავ მხერას ფართო, გადატკეცილ შუბლზე მიაქედდა და ვახოც: მეტი რა გზა მაქვსო, თავს მორიდებით დახრიდა. მერე ყურებატკრეცილი, ხენეშა-ხენეშით, ვითომ ღვიძლმა შემომიტიაო, პირქვე გაწვებოდა და უზარმაზარ ცხვირს ბალიშში ჩათხრიდა...

ბერიკაცი თავისით ვერ დგებოდა და დისწულები თითქმის ყოველდღე უცვლიდნენ თეთრეულს. საცვალს... თავლოს მეტწილად შვილი ახლდა. თუმცა ერთხელ ვიღაც მამაკაცი მოჰყვა, რომელიც დანახვისთანავე არ მოუვიდა თვალში ვატმანს. რალაც უფერგილო ტიპი იყო, ავადმყოფის თავთით ჭირისუფალივით რომ დადგა, სიტყვა რაა, სიტყვა არ უთქვამს. სარგადაყლაპულივით დაჰყურებდა. სანამ ისევ თავლომ არ უთხრა: განზე მიდექი, თეთრეული უნდა გამოუფეცვალოო. უცხოებივით იყვნენ, როგორც ქალი. კაციც არანაკლებ გულგრილი და. ეტყობა. ეს ვერ აეტანა ვახოს. აი, პატარა ლაშა რომ შემოვიდოდა პალატაში, რას არ იგონებდა ბავშვის გასაშინაურებლად. იქნებ დედამისის ყურადღება და კელითგანწყობა დავიმსახუროო...

არ ეგებოდა ქალი ვატმანის ანკესს... საქმით იყო გართული, საწოლზე წამოა-

ჯენდა ბიძის, ტანზე ჩვილივით გახლიდა. გაქათქათებულს ჩააცმევდა და ასე, ფაქიზად ჩააწვევდა ლოგინში. ავადმყოფის უჯრას გაწმენდ-გაასუფთავებდა, წინაღობის მაწონს, რომელიც რძლის მოტანილიყო, უქმყოფილოდ შეანჯღრევდა, მერე გარდა გაიტანდა და ქოლიანად გადუძახებდა საპირფარეოს ურნაში...

ლაშაკას და ვახოს ხმაურ-ღლაბუცზე მკაცრი, სიტყვათუნწი პედაგოგი წუნდა ხოლმე. ნუ ხმაურობთ, პალატა, გამარჯვების პარკი ნუ გგონიათო, იმოდევრებოდა თავაზიანი შენიშვნებით, მაგრამ ყურს არავინ უვლებდა.

მერე დედა-შვილი მიდიოდნენ. ბონდოს მეუღლე ახლდა ყოველთვის. მათაც, წესისამებრ, თეთრეული უნდა გამოეცვალათ ავადმყოფისათვის. დისწული ფრთხილად წამოაყენებდა მონხუს, ცალ ხელს საწოლის თავზე მოაკიდებინებდა, მეორეთი თავად ეჭირა, მსუბუქად ამოუცურებდა მკლავს ილიაში, ამასობაში ქალი ჩაუცურებდა ქვედა საცვალს... საცოდავი სანახავი იყო მოფაფალებული, ძვალ-ტყავი ბერიკაცი; თავჩაკიდული და მკლავგაფარჩხული, ნეკნებამომპწრული და მუხლებზანხეკილი არსება (მხოლოდ ხელის მტევნები ჰქონდა ურმის მორგვებივით უზომოდ დიდი და დამარღული) მომაკვდავის ლანდს მოგაგონებდათ. სანამ დისწულის მეუღლე ნიფხავ-პერანგს აკმევდა, ბონდო ვერ იყო რალაც ისე, თითქოს პალატაში მყოფი ავადმყოფებისა რცხვენიაო, თვალბემა ელა-მად აცეცებდა.

მერე ორიოდ კოვზ მაწონს შეაქმევდნენ ბერიკაცს. გუშინდელს კი არა, ახალს, თავიანთ მოტანილს, ძველს — აქედან მომამორეთო, უხეშად მიაჩეჩებდა ქალი ბონდოს და ისიც ნაკლულ ქილას გარეთ, ფანჯრის რაფაზე დაბნეული ღიმილით გადგამდა.

ოცი წელიწადი იცხოვრა საბამ მართო და, ალბათ, უარეს ტანჯვა-წამებაში, ვიდრე მანამდე ან ახლა, როცა იყო თუ არა საერთოდ, იმასაც ვეღარ გრძნობ-

და. მეუღლე რომ დაკარგა. ყველაფერი დამთავრდაო, თქვა სასოწარკვეთაში ჩავარდნილმა. არადა, მამინ და მანამდე, ერთადერთი ქალიშვილი წყალში რომ დავხრჩო — არ დამთავრებულყავ! არა, როგორ არ იცოდა. რაც სჭირდა. მაგრამ მიუხედავად ამოდენა უბედურებისა, ცხოვრება დასრულებულად მაინც ვერ წარმოედგინა...

შვილის სიკვდილზე მწარე და შეშხარავი რა უნდა იყოს მშობლისთვის?! არც არაფერი! მაგრამ უბედურების ქამს კლდედ იქცევა ადამიანიო. უთქვამთ და, ეტყობა, ასეც არის! მით უფრო — ორნი იყვნენ. აქამდე ტკბილი ცოლქმრობა ჰქონდათ და ამოდენა მწუხარებამ უფრო შეკრა მათი სიყვარული, ორი ერთარსად აქცია თუ, რახან განკებამ ასე იწება — უნდა დამორჩილებოდნენ. აჩ წვეულდებრივ. მშვიდად ევლოთ სსსფლასკენ... სტუმარს ჭიშკართან შეგებდებოდნენ. კვლავ მუხლჩაუხრელად ეშრომათ და ეცხოვრაო... ასე იყო! სანამ ერთ ღამეს, თავფეხშეკცევით რომ იწვა ცოლ-ქმარი, ძილში არ გაგრილდა ქალი... როგორ, როდის — შუალამით თუ გამთენიან! — ისიც ვერ გაიგო კაცმა...

მანამდე, სანამ ქალიშვილის ტრაგედია დაატყდებოდა თავს, კაცი სხვაგვარად ფიქრობდა. მოსალოდნელი უბედურების შეგრძნება ჰქონდა ხოლმე, სიკვდილის სუნი სადღაც ახლოს, თითქოს მის ჰერქვეშ ტრიალებდა და ღამეები არ ეძინა. მეუღლის შიშო ჰქონდა, ხან რას იტყებდა და ხან — რას, ზამთარ-ზაფხულ შალით წელშემოხვეული დადიოდა და, არ გაუბედურდებო, წუხდა.

სოფელში კვილი რომ ატყდა, მდინარის გაღმა იყო. ტყეში შეშის საჭრელად, გულმა ავი უგრძნო და სირბილით წამოვიდა. გზად მეზობლის კაცები შემოხვდნენ. საბა, გამაგრდო, ერთერთმა შეუძახა. ვაიო, თქვა და წალდი მოისროლა. მუხლები აუქანალდა და ბალახში ჩაჯდა. უცებ თუთუნის მოწვევა მოუნდა, მაგრამ შერცხვა. თავი ვერ ას-

წია. წამოაყენეს, სახლს რომ მოუახლოვდნენ, მეუღლის ხმა ეცნო და: რა ამბავია ჩემს თავსო, მამინ იბღავლა.

შას მერე თვრამეტი წელიწადი იცხოვრეს ერთად.

ცამეტი წლის ქალიშვილი ისე განაწყენდა, რომ ნაწვიმარზე აბობოქრებულ მდინარეს მისცა თავი... თუ ვიღაცის ცხოველურმა ეინმა იმსხვერპლა, დღესაც ბურუსით იყო საბასთვის მოცული.

რა ჭორი არ დაიარხა სოფელში... ვინ ჯარისკაცებს (იმ დღეს სამი უცნობი ჯარისკაცი უნახავთ, ჯერ მდინარეს აღმა მიუყვებოდნენ, მერე ტყეში დაიკარგნენო...) აბრალიდა, ვინ კიდე გოგონას უფროსკლასელ ბიჭს: თავი შეაყვარა საწყალს და აბა, რას იზამდა, როცა უღალატაო, წყველა-კრულვას უთვლიდნენ მიცვალებულის კლასელი გოგონები. ღმერთმა უწყის, რა და როგორ იყო. ერთი კია: ის ბიჭი თავად არ გააჩერეს მშობლებმა სოფელში, ქალაქის სკოლაში გადაიყვანეს და ახლაც იქ ცხოვრობდა. ალბათ.

...თითქმის ოთხი ათეული წელიწადი აშორებდა საბას ქალიშვილის დაღუპვიდან და. ამ გაურკვეველობისა თუ დათვლილი დღე-წუთების ქამს, რატომღაც მხოლოდ ის ახსოვდა: შვილი ელანდებოდა, მისი ხატება ედგა სულ და არა... საოცარი ის იყო: ხმები ჩაესმოდა — ჩვილი ბავშვის მომთხოვნი, პირვეული წუხილი... მეტიც: ერთციკქნა გოგონას ნაგვემ-ნატანჯი სული ტრიალებდა სადღაც ახლოს, შეიძლება, ამ პალატაშიც და... მის თავზემით, ჰერის სიახლოვეს გადღაბნილი მოჩვენებები ისე აფუორი-აქებდა უსიცოცხლო, ჩალსავით გამოშრალ გულ-გვამს, უაზრო ბუტბუტს დააწყებინებდა ხოლმე...

ეს ახლა, მანამდე კი, ამ ყოფამდე, მეუღლის სიკვდილმა მომითავა ხელიო, ფიქრობდა, რა კაცი ვარ, ქალი ლოგინში გამებარა და ვერცკი გავიგეო. გული გაგლეჯაზე ჰქონდა. რა ექნა, ხმის გამცემი მონატრებოდა... ცალკე, ნატანჯ-ნაჯაფარი სახლ-კარისა თუ ფრინველ-საქონლის დარდი აწუხებდა, ცალკე —

თავად მოუვლელი და მშვიტ-მწყურვალ-ლი რომ იყო... კი. ყოველ კვირას ხან ერთი, ხან — მეორე დისწული ამოაკითხავდა ხოლმე, მაგრამ იმავე დღეს, საღამოს ავტობუსით ისევ უკან მიდიოდნენ და ეს რას უშველიდა მოხუცს...

მეუღლის გარდაცვალებიდან არც ისე დიდი დრო იყო გასული. ერთი შორეული ნათესავი კაცი რომ შეუჩნდა. თუ ცოლის თხოვაზე უარს ხარ. მესმის, ნებაც შენია, მაგრამ რად აქცევ ამ საესე ოჯახს... ჰო, პერანგის გამრეცხავი შენცა გპირდებო, არ ეშვებოდა.

ეხო... გულნატკენი დაიჩვილებდა და ხელს უღერად ჩაიქნედა. აშკარა იყო, ვერ მორეოდა თავის თავს. როგორც „პოს“, ისე „არას“ თქმაც უჭირდა. არადა, ჰა და ჰა — ჭერი ჩამოეჭეოდა თავზე, მასზე უკეთ ვინ ხედავდა. ეტყობა, ის მოკეთეც გრძნობდა რაღაცას და დიღხანს არ დაუხანებია. ერთ მშვენიერ საღამოს რუსის ფაშვასა, ლოყებფუნჩულა დედაკაცი ქიშკარს მოუყენა.

აქ უკვე დაიბნა საბა, მაგრამ არც არაფერი უთქვამს და მოულოდნელ სტუმარებს თავჩაქინდრული შეუძღვა „ზალაში“.

საბა სამზადში გავიდა და ვახშმის თადარიგს შეუღდა.

უკან რომ მობრუნდა, დაინახა, სტუმარ ქალს მაგიდის მტკრიან ზედაპირზე რაღაც ასოები საჩვენებელი თითით გულმოდგინედ გამოჰყავდა და შეცბა — ყელში ბურთი გაეჩხირა...

ქალმა გამოხედა, ზელისგული ცქაფად გადაუსვ-გადმოუსვა მაგიდას, მერე კაბაზე შეიხოცა და: ლენაო, თავი მორცხვად დახარა.

იმ საღამოს საბა ღვინოს ზედმეტად მიეძალა...

ქალი საკმოდ ახალგაზრდა და მხიარულიც ჩანდა, საყველპურო ქართულიც იცოდა და ყველაზე მეტად ეს ეამა საბას. პატარა ამბავი როდი იყო, უცხო ტომის ქალს შენს ენაზე ავებინებდი... არც სტუმარი წუხდა მაინცდამაინც მისი ასაკისა გამო... მას მერე იმ ახლობელი კაცის სტუმრობაც უფრო ხშირი

გახდა მათ ოჯახში... სამაგიეროდ, დისწულეებმა დაივიწყეს ბიძა, არც რაიმეს უთვლიდნენ და არც გამოჩენილან.

ქალი მეზობელი რაიონიდან იყო, უფრო სწორად, ღმერთმა უწყოდა, საიდან იყო, დიდად არც საბა დაინტერესებულა. ერთს კი აღიარებდა იგი: რაც სამხრეთში ჩამოვედი, სულ ჩაის ვკრეფ და მომბებრდა, შენს გვერდით კი რა მიჭირს, ჩასაცმელ-დასახური არ მომაკლდება და არც საქმელ-სასმელი... საბა ღუმილით პასუხობდა, ისე, გულისგულში სიამოვნებდა მისი ნათქვამი. ქალმაც კარგა ხანს გასძლო, მაგრამ საბოლოოდ ნერვებმა უმტყუნა თუ რისი იმედი ჰქონდა ადრე, გაჭიანურდა — არ ამირებად ბერიკაცი სიკვილის, პირიქით, უფრო მოკეთდა, ძველებურად მოძრავი და ჭიჭგივი გახდა, მაშინ: როდემდე ვრეცხო ამისი ნიფხვებით, ეტყობა, განაწყენდა და ერთ ჩემოდანში საბას ნაყიდი, მეორეში — მისი გარდაცვლილი მეუღლის ტანსაცმელი ჩატუნა, წლობით დანახოვი ფული იპოვა მუთაქაში, უფრო სწორად, მუთაქაც ამოიღლიავა და უგზოუკვლოდ გაქრა...

ის საბას ახლობელი „მაქანკალი“ მეორე დღესვე მოვარდა სატვირთო მანქანით: მცალკე, ამ „გრუზავიკზე“ თმით გამოვიბამ და ისე ამოგითრეე მავ თახსირს, აქანაო, კაცი ვადარევის იყო. მართლა რაიმე უბედურება არ დაატრიალოსო, შეშფოთდა ბერიკაცი: რისთვისო, შეეკითხა. ვიცი მაგი მე და არ დამიწყო ახლა აქეთურ-იქითურიო, არ ცხრებოდა მოკეთე. მხედება, ასე რო ავცუნდრუკდი ეს ბებერი კაციო, გამოტყუდა საბა, ეტყობა, იმ ქალზე უფრო თავის თავზე იყო განაწყენებული. ეს ერთიც აწუხებდა: რამეფრად დისწულეებსა და მეზობლებს არ გაეგოთ მისი გაჭურდვის ამბავი, ქვეყნის სასაცილო არ გამხდარიყო... რა იმდენი ფული მქონდა, შე კაცო, სამი წლის სამსახურში რო არ ვკეთუნვოდაო, აქეთ ანამუსებდა. ეხ... შენი კეთილი გულის რა ვთქვი, საბა ბიძაო, ოდნავ დამშვიდდა ახლობელი და არაფრით არ დარჩა. თან

ისეთი საშინელი ღმუილით მოსწყვიტა მანქანა, მეც დამღუპავს და თავის თავსაცო, უფრო შეეშინდა. ხევსგაღმა ჩაკარგულ მანქანას დიდხანს ვაპყურებდა. თან არანაკლებ შეფიქრიანებულიყო: მაინც საიდან იცოდა ასე დაწვრილებით. იმ ოჯახქორმა რეები მომპარაო...

საბა ისევ მარტო დარჩა.

ამ ბოლო დროს კვირა არ გავიდოდა, ბონდოს ან თაფლოს არ მოუნახულებინათ და ეს ახარებდა ბერიკაცს. იმათაც ეგრძნოთ ბიძის გასაჭირი; მარტოობას ვერ ეგუებოდა, ეშინოდა და, როგორც კი დროს იხელთებდა რომელიმე მათგანი, აქეთ გამოვრბოდა.

საბა მაინც განწირული იყო...

ამ ორ-სამ თვეში ერთბაშად მოტყდა, მოფამფალდა, ადრინდელის ლანდი გაზდა. თუმცა მუხლის სისუსტეს, უჯანობას თუ ხორცის უცაბედ დაყრას იმდენად არ შეუშფოთებია ბერიკაცი, რამდენადაც სულიერად აფორიაქებული იყო. რალაც უაზროდ შეწუხებულ, მოტყუებულ ბავშვს უფრო ჩამოგავდა, თითქოს დღეს, სიკვდილის მოახლოების ეამს მიმხედარიყო, რა უბერიოდაც ეცხოვრა და ამიტომ ჰქონდა გული ამოვარდნაზე. სული — აწეწილ-დაწეწილი... მართლაც, ამდენი ტანჯვა-წამება არ ღირდა იმისათვის, რომ გაჩენილიყო, თვალი ახელოდა... ეს გაწელილი, რალაც დაუარსებელი სიცოცხლე თუ წარსული — მეხსიერებას ნაფლეთ-ნაფლეთ შემორჩენილი უდიდამო ანარეკლი — არ იმსახურებდა უკან მოხედვას, თვითდამშვიდებას თუ... თუ გნებავთ, სიკვდილის გულხელდაკრეფილ მოლოდინს... იყო თუ არა რაიმე საერთოდ, ან თუ იყო, რისთვის და რატომ?! ამ კითხვებს ყელში მოსაგულად წაეჭირა და უაზრობის ზღვარამდე მისული მოხუცი შორს, ცხრა მთას იქით გაერიყა, უდაბნოში დაესვა...

ამიტომ აღიქვამდა საკუთარ ეზო-ქარს ის დღეები უცხოდ... მეზობელ-ახლობლებიც, ავადაო და, ხშირ-ხშირად აკითხავდნენ, მაგრამ, რად გინდა.

წასვლამდე ქრებოდა მათი სახეები მოხუცის მზერის არეალიდან... ზოგიერთს კერც ცნობდა. ზოგიც არ აინტერესებდა. — ვინ იყო, მასთან რა უნდოდა...

სულ სიკვდილზე ფიქრობდა. თუმცა, არც სიკვდილში ჩანდა რაიმე შეება, არც არსად...

ორსართულიანი წიფლის სახლის ფართო აივანზე იჯდა მოხუცი (ის დღე, ის კვირა ცაც თითქოს უმოძრაო იყო, სივრცე — გაბლივებული, ჩამკვდარი...) და... მაინც მოლოდინი ერქვა მის ყოფას... ტუჩებს მალმიმალ აწყლავუნებდა: უგუნებობა თუ სიცივე, თუნდაც რალაც სიმწარე, შხამად რომ გადასცდენოდა ყელში, რამენაირად ეგრძნო...

დღეს კიდევ აქ, ქალაქის გარეუბნის საავადმყოფოში იწვა და მშვიდად ელოდა აღსასრულს...

მის დისწულეებს სხვა არანაკლები საფიქრალი ჰქონდათ, ვიდრე, ერთი შეხედვით, მოხუცი ბიძის ჯანმრთელობა თუ მოვლა-პატრონობა იყო. არავინ რჩებოდა საბას ამქვეყნად, ცხადია, მათ გარდა და ერთობ მაცდუნებელი იყო და-მმისთვის მისი შეძლებული ოჯახი, თავისი უძრავ-მოძრავი ქონებით. რომელს აირჩევდა ბიძა, ბონდოს თუ თაფლოს. თავიდანვე ჰქონდათ საზრუნავი და, მიუხედავად ერთმანეთში კარგი დამოკიდებულებისა, ყოველთის ცალ-ცალკე არჩევდნენ სოფელში ჩასვლას. თაფლო ქონების ნახევარზეც თანახმა იყო, აქამდე თითქოს ასეც იყვნენ შეთანხმებულები, მაგრამ იმ დღეს, როცა დეპეშა მოვიდა სოფლიდან — საბა ბიძია კვდებო, ბონდომ არც დაურეკა დას, მმარბალი უიმისოდ ჩავიდნენ და აღშფოთებას ვერ მალავდა...

კაცმა რომ თქვას, ტრაგიკული არაფერია იმაში, რომ ხანმოთეთლი, უშვილი ბიძის დოვლათს საკუთრად თვლიდნენ დისწულეები. საბას უშუალო მემკვიდრენი ხომ ესენი იყვნენ. მოზიარე და მოცილე არავინ ჰყავდათ და ასეთ სიკეთეზე უარს რომელი კუკუათ-მყოფელი იტყოდა! ესეც არის: არც ერთს უღბინდა მაინცდამაინც, ღარბად

ცხოვრობდნენ და წლობით თითოთა-
ხიან ბინებში (ბონდო მეუღლის ბინაში
ცხოვრობდა და მარტო ეკონომიკურად
კი არა—მორალურადაც წელში გამარ-
თავდა ცოლოურებში). გამომწყვდეულ,
ხელფასს მიჩერებულ დისწულთ მათი
სახლკაცის დანატრევიარ. სხვა თუ არა-
ფერი, ერთხანს სულს მოათქმევივბდა.

ბონდოს, მეუღლის მეცადინეობითა
და წყალობით, უფრო შორს გამიზნული
ზრახვები ჰქონდა, ოცდახუთი ათასი
მანეთი მაინც ღირდა საბას სახლ-კარი
და, როცა ფულად აქცევდა, მანქანასაც
იყიდდა და სადმე, თბილისის სიახლო-
ვეს სავარაუკო ნაკვეთსაც...

ურდოვ აზრი როდი იყო! ზურგზე
ვერ გამოიბამდა სულთმობრძავე ბიძა
წიფლის ორსართულიან ოდა-სახლს,
მაგრამ ამჯერად ისეთი პირი უჩანდა
და-ძმის გან-გან სიარულსა და ბუზ-
ღუნს, თითქოს ერთმანეთს ჯიბრში უდ-
განანო, საეჭვო იყო ბერიკაცისთვის სი-
კვდილი დაეცლიათ. ბიძა, მისი უძრავ-
მობრძავე ქონებით, არ ემეტებოდათ
დისწულებს საზიაროდ.

ადრე ვთქვით, თავლო ნახევარზეც
თანახმა იყო, მაგრამ როცა ძმა-რძალმა
მის მალულად ჩამოიყვანეს საბა მეგობ-
რის მსუბუქი მანქანით და მას, შორეუ-
ლი ნათესავევით, მხოლოდ მესამე დღეს
შეატყობინეს — იქნებ გენახულებინაო,
სულელიც მიხვდებოდა, რაც ჰქონდათ
განზრახული და ახლა ისე გამომწყვევად
იქცეოდა, თითქოს იმ ნახევარზეც უკ-
მაყოფილო ყოფილიყო. თავისი უფრო-
სობით თუ მარტოხელობით მეტ პრე-
ტენზიას აცხადებდა.

ისე, ორივენი პატიოსნად, დღეგამოშ-
ვებით მოდიოდნენ ბიძასთან სავადმ-
ყოფოში: მაწონი, ნადული, ლიმონათი
მოჰქონდათ... თეთრეულს ურეცხავდნენ,
უცვლიდნენ და მეტი რაღა უნდა ექ-
ნათ, საბა ხომ ისედაც განწირული
იყო...

თავისუფალი დრო სად ჰქონდათ!
არადა, მესამე კვირა იწურებოდა,
რაც ასე წვალობდნენ დისწულები, სამ-
სახურიდან პირდაპირ აქ გამოვობდნენ.

საკუთარი ოჯახი, ბავშვები, მეგობრები
განზე რჩებოდათ.

მთავრობას, რატომ დარჩისო, მეზო-
ბელ-ახლობლებში, პირის დასამშვენებ-
ლად იტყოდნენ ხოლმე რძალ-მული,
თორემ ის დღეები ერთმანეთი ერთბე-
ლაც არ ენახათ, და-ძმაც ტელეფონით
დაელაპარაკენ ერთ-ორჯერ რაღაც ძუნ-
წად და ეს იყო.

საბა კი, საბა... ცნობდა, ახსოვდა თუ
არა მათი სახელები, მიუხედავად ამისა,
ერთმანეთისგან არ არჩევდა, არც დღეს,
არც მაშინ... ერთი კია: ვის უნდა დარ-
ჩენოდა მისი ნაჯათარ-ნაამაგარი, თუ
არა მათ, მაგრამ ეს რომ გახდენოდა
მოხუცს საფიქრალი, მით უმეტეს — ახ-
ლა, ნამდვილად ვერ იტყოდი, სად
ჰქონდა ამისი თავი! ცნობიერებადა-
კარგულ ბერიკაცს მოკმული ჰქონდა
თავისი წუთისოფელი, — არც წინ
უჩანდა არაფერი, არც უკან. მხოლოდ
მაშინ, როცა გაათიტვლებდა რომელიმე
დისწული, მისი თუ ერიდებოთ, დამორ-
ცხვებული და ბავშვივით უსუსური
იყო...

საერთოდ, ბონდოზე მეტად თავლოს
უქირდა, მთლიანი განაკვეთის საზღაუ-
რი რაა და, ნახევარზე მუშაობდა რო-
მელილაც სამეცნიერო დაწესებულება-
ში, ამიტომ შეურიგდა ქმარს, მთლად
მშრალზე არ დაერჩეო და: შენი შვი-
ლის ბედი წყდებაო, შეუთვალა, მან
კი... კი, მოაკითხა ერთი-ორჯერ, მოხუ-
ცი სავადმყოფოშიც ინახულა... მაინც
ადრინდელი დაბდურა იყო, არაფრის
მაქნისი, უქონელი... ახლაც, ამ გაკირ-
ვების ეამს, ფეხს ითრევდა, არადა, უბე-
დურ დღეში იყო თავლო, ბავშვს აკ-
ლებდა და ბიძისთვის ყიდულობდა ახალ,
სოფლის მაწონს ყოველ მეორე დღეს
ბაზარში, აქეთ კიდევ ნადული და ლი-
მონათი... გასაკირი ბევრი იყო, ხში-
რად ავტობუსში ერთი და იგივე ბილე-
თით მგზავრობდა — ხუთ კაპიკს დაე-
ზოგავო... მისი ხელშემწყობი და გამ-
კითხავი არავინ იყო, არა, ვილაცა კი
ჰყავდა, ათი-თორმეტი წლით მასზე
ახალგაზრდა, მაგრამ რად გინდოდა...

გვიან დამით, საღღაც გამტყვერალ-გა-
ტიალებული, მოვიდოდა, მეორე დი-
ლით: ნაბახუსევზე სამსახურში ავტო-
ბუსით ვერ წავალ და მიშველეთ, სამა-
გიეროდ, ყველაფერს ერთხელად გადა-
ვიხილო, ირწმუნებოდა უშნოდ გაკრე-
ჭილი და, დახმარების მაგიერ, ტაქსის
თუ ლუდის ფულს იქით წააცინცლავდა
ქალს... მართლა აპირებდა ვალის ერთ-
ხელად გადახდას თუ მომავალი სტუმ-
რობის ანგარიშზე ლოგინში გამოუქვი-
თავდა, ძნელი სათქმელი იყო, თავლო
კი უქნასკნელ სამ თუ ხუთმანეთიანს
ხელის კანკალით იღებდა საფულედან,
იმიტომ კი არა, ფული რომ ენანებოდა:
ნუთუ მთლად ასე უქირს თუ... დამის
საფასურს მოხოვს ეს თანხირიო! —
გუნება ეწამლებოდა და მაშინ, მეტი
რომ არა — საშინლად სძულდა იგი, თა-
ვისი თავიც! და როცა მისი დამეული
სტუმარი კარს გაიხურავდა, ამ ნაძი-
რალას ფეხი მეტი აღარ იქნება აქო,
მერამდენედ გამოუტანდა განაჩენს და
თვალეში სევდა, ქუთუთოებქვეშ — კი-
დევე ერთი ნაოჭი ამოესხმებოდა...

მ. პატრონი გამოუჩნდა ბიძაჩემსო,
რძალზე იყო გაკაბასებული, თვლით
არ ენახებოდა, არც რძალს ეხატა მუ-
ლი გულზე, რა თქმა უნდა, ბავშო,
ქმართან შერჩევას აპირებსო და მოს-
ვენება დაჰკარგვოდა, ვიცი, იმ ბებრის
ქონებას უნდა დაეპატრონოს და ამი-
ტომო, ბონდოს ტვინი გამოუღო, ძმას
დის წინააღმდეგ ამხედრებდა, ბონდო
მორიდებული, მშვიდი ბუნების კაცი
იყო, მაგრამ ყოველდღიურმა შეჩიხი-
ნებამ გატეხა და, წვაღლ, იმ ჩემს სი-
ძედაფილს თავ-ყბას დავანგრევო, გუ-
ნებაში მერამდენედ გადაწყვიტა, არც
ადრე ეპიტნავებოდა, ცხადია — უფრო-
სი და და დისწული მიუტოვა და სხვა
ქალთან წავიდა.

მაინც აკავებდა ბონდოს რაღაცა, სა-
ბოლოოდ ვერ გადაწყვიტა, ქალი კი
თავისაზე იყო, ერთი ყურმომძვრალი ჩე-
მოდნით შემოვიწვი, ვაჟბატონო, აქანა
და რამე თუ არ მოგწონს, ჩადი, ახლაც
სარდაფში აგლიაო, ცეცხლზე ნავთს

უსხამდა, ცუდ დღეში იყო ბონდო, ბო-
ლოს და ბოლოს, კაცი ვარო, ფიქრობ-
და, როგორც მის დისწულს და სახლი-
კაცს, ქონება მე უფრო მეკუთვინისო,
თავს ირწმუნებდა, თუ არა ისევე მას,
სხვას ვის უნდა ეზრუნა, იმ გარდაუვალ
კირს დღეზე... მეტიც, უკვე გაუთვა-
ლისწინებელ ხარჯებზეც ჰქონდა თადა-
რიგი დაჰყერილი...

მუშაკაცი იყო ბონდო, მარტო კვირა
ჰქონდა თავისუფალი, კიდევ კარგი, აქ-
ვე, ყურის ძირში იწვა საბა და ხან შეს-
ვენების დროს, ხან — ქარხნიდან ორი-
ოდე საათით გამოპარულ ცოლს ქუჩაში
ხვდებოდა და ასე ნახულობდა, წვა-
ლობდა, თუმცა, უკვე პალატაში შემო-
სული, ვერ იყო ისე ყოჩაღად, ანუ რო-
ცა თავზე ადგა ბიძას, ხელში აყვანილს
აქმევდა, რატომღაც გულზე უსიამო,
ყრუ ჩხვლეტას გრძნობდა, და მაშინ
ისე უგერგვილოდ ევირა ჩხერკი, მუხ-
ლებჩაზნევილი ბერიკაცი, ეს-ეს არის,
ხელი გაეშვება, იატაკზე დააძღერკებს
და სულს გააფრთხობინებსო... ამას მისი
მეუღლეც გრძნობდა და, რამ გამოგაშ-
ტერაო, ფერღზე ისე მწარედ უჩქმეტ-
და, უმაღ აფხიზლებდა.

მათი შემხედვარე ჩანიანი ვატმანი
რაღაც ეშმაკურად წყურავდა თვალებს...
საერთოდ, ამ გაბუნდოვანებული ურ-
თიერთობისა თუ სიტუაციისას ნანახზე
მეტს გრძნობდა იგი, მის მახვილ თვალ-
სა და სმენას არ ეპარებოდა, რისთვის
აკლავდნენ თავს ბიძას დისწულები, ან
რატომ მოდიოდნენ ცალ-ცალკე და
დღეგამოშვებით.

რა გინდა, ყოველ დღე ახალ-ახალ
მაწონს კი ქამს ბერიკაცი... ნეტა მეც
მყოლოდა ასეთი დისწულებიო, დინჯად
ასკვნიდა და მაშინვე თავლოს ქათქათა,
გალიციციებული ძუძუ-მკერდი წარ-
მოუღვებოდა, მერე ვნებიანად გაიზმო-
რებოდა ლოგინში და სახრებს ტკაცა-
ტკუსს აუყენებდა... ეხ, დისწულებს კი
არა, ჩემს მაიძუნებს დარჩებოდეთ რა-
იმე, ნახევრად ტიტლიკანები მყვანანო,
სახე მოეღრუბლებოდა და ცოლ-შვილ-

ზე შეფიქრიანებული სხეულს უადგილო აღვიღო. მოიფხანდა.

კვირაში ორჯერ აკითხავდა ცოლი ვატმანს. ისცი რამდენიმე წუთით და ისევ ვარბოდა. სამი მცირეწლოვანი ბავშვი ჰყავდა და ვერც გაამტყუნებდი, სადილიც მწირი მოჰქონდა: პრასის მწნილი, პირსახოცში შეხვეული თბილი ღომი და ლობიო. არადა, ჰამა მამლრისად უყვარდა ვახოს. საავადმყოფოს ბლივგი, ეგუმური კერძებისდა მიუხედავად, არაფერს ტოვებდა, მაგრამ მაინც არ ყოფნიდა. საბა რა, ვერაფერს გრანობდა, აი, პედაგოგის კი რცხვენოდა, თუმცა ვერ საყვედურობდა ცოლს ღარიბული სადილისათვის, თავის თავს აბრალებდა უღონობას, არქონას ღირსეულად იტანდა. ოღონდ თავლოს აქ ყოფნისას ნუ მოვიდოდა ქალი; ჯამი მეორე მოსვლაზე წაიღეთ, უმალ ისტუმრებდა. მასაც ბავშვები ჰყავდა უმატრონოდ მიტოვებული და არც ჯდებოდა. რას ერჩი, ჩემს ხელში კიდევ კარგად არისო, ეშმაკურად ჩაიღიმებოდა ვახო და ისევ თავლოს ძუძუ-მკერდის წარმოდგენაზე ვნებიანად გაიზმორებოდა. ეს კი აოცებდა, რომ ყოველდღე მრგვალად მოხარული დედალი, ბაყი, ჭყინტი ყველი, ხილი მოჰქონდათ პედაგოგთან.

ჰმ, პედაგოგი უძახე შენო, აშკარად უკვირდა ვატმანს და ტაბურეტზე დახვავებულ, მაღისაღმძვრელ სადილს თავის ძლივს წყვეტდა. კარისკენ წელგაწყვეტილივით გაიზლანებოდა. ისე, ყასილად მიიპატიებდა ხოლმე პედაგოგის შავი, კვატრით უკანალგაფუყული მეუღლე, მაგრამ ის გულგარეთ ნათქვამზე ვერ მიუსკუბდებოდა გვერდით ისედაც სიტყვაძუნწ და ცხვირაბზეკილ მეზობელს. ესეც რომ არა, ხომ იცოდა, რა გულმოდგინედ ჩაალაგებდა მორჩენილ ხორავს ის შავი დედაკაცი ჩანთაში და უკან წააბროწიალებდა. აი, საბა ბაბუას დისწული ბონდო წინადლით თავლოს მოტანილ მაწონს ფანჯრის რაფაზე რომ ვადგამდა, მერე, გვიან, პედაგოგი კედლისკენ იბრუნებდა

პირს და გემრიელ ფშვინვას ამოუშვებდა, მაშინ იხელთებდა დროს — ორიოდ კოვზნაკლულ ქილას შემოიტანდა და წაშში ძირამდე დაიყვანდა.

არც არაფერს ხედავდა ამაში ცუდს. მოხუცეს ახალი მაწონი ეღვა უჭრაში და, კაცმა რომ თქვას, ეს რატომ აემაჯავებინა? მით უმეტეს, ცარიელ ქილას თავლოსავით (თან, თითქმის სავსე რომ იყო) საპირფარეშოს ურნაში კი არ გადაუძახებდა, არამედ, დამლაგებელი მოუვლისო, დერეფანში გაიტანდა და კედელთან კოხტად მიდგამდა. პალატაში მობრუნებული ვატმანიც (გარეთ, რაფაზე არავისთვის კი იყო ვადგმული, მაგრამ მაინც საბასთვის ნაყიდი) თავს ვალდებულად თვლიდა, ავადმყოფისთვის დაეხედა. რომ დარწმუნდებოდა, სუნთქავდა, არც არაფერი უჭირს ამ ღამითო, კმაყოფილი მიავშურებდა თავის ლოგინს.

თუმცა არც ისეთი მიამიტი ვინმე იყო პედაგოგი, უკვე სძინავსო, ვატმანს რომ ეგონა და ბერიკაცის მაწონს თქლავათქლავით აქრობდა. პირველსავე დღეს, ანუ იმავე ღამეს გამოეკვირა მაწონის ქურდობაში, მერეც უთვალთვალედა ჩუმიად, თუ როგორ დარაჯობდა ვატმანი ახალგადაგმულ ქილას — დამლაგებელმა არ გააქროსო... მაგრამ, რაღაც მიზეზების გამო ხმას ვეღარ იღებდა მის გვერდით ასეთ უნაშუსო საქციელს წესიერი, პედაგოგი კაცი გმირულად იტანდა. ჰმ, მან იცოდა, თუ ვინმემ იცოდა საერთოდ, რა ძნელი აღმანიის ფაქტზე გამოეკვირა, უფრო სწორად, რა საშარაო და საშიშიც... მით უმეტეს, როცა ასე დაუცავი ხარ, ვინდა იცის, რას მოიმოქმედებს ეგრეთ წოდებული დამნაშავე... ღონე არ ერჩოდა თუ, მისი ფიქრით, ჭკუა დაუშლიდა... საბა იყო და არც იყო პალატაში და იქნებ მლთად გადარეულიყო. პირსახოცით (რაც თითოეულს ორ-ორზე ნაკლები არ ეკიდა თავსასთუმალთან) მოეგუდა მძინარე ადამიანი... სწორედ ამიტომ ატანდა ცოლს. უკან მონარჩენ სადილს და... ზვალაც თუ არ ვადაამიყვანეს

სხვა პალატაში. უფრო ზემოთ ვაფრენ
საჩივარსო. მტკიცედ გადაწყვიტა.

არაფერი ჩანდა... კვამლ-ნისლში იყო
სამყარო გახვეული...

უცებ ბნელი გაიპო. შუა გაიხლიჩა
და წიფლის ორსართულიანი სახლი გა-
მოჩნდა...

ცეცხლის ამირბილებულმა ენებმა
სახლს ირგვლივ. მუქ-წითლად შემოუფრ-
ბინეს...

ქალების წივილ-კივილი ცას ბზარავ-
და...

დაფეთებული კაცები დარბოდნენ...
ბაყბაყდევისხელა ჩრდილებით ცამდე
ხტოდნენ. ერთმანეთს ჰკვეთდნენ, ეჭა-
ხებოდნენ. მაგრამ უკვე იმოდენა ცეცხ-
ლი აბურთავებუდიყო. წიფლის სახლი
ერთიანად უნდა შთაენთქა და ახლოს
ვერ ეკარებოდნენ...

მართლაც. თავის გამოდება უაზრობა
იყო.

— ესეც შენ! — ბონდოს უკვილა
თაფლომ.

ბონდომ გაკვირვებით გამოხედა. მე-
რე — მე რაო, ხელები ფიცხლად გაუ-
ქმალა. ხელში მოკუმუჭენილი ქუდი
ოფლგადამსკდარი შუბლი გადაისრისა
და შებრუნდა. კომკრისკენ წელათრე-
ვით გალასლანდა...

ცა თუ ჩამოინგრაო. იხუვლა. იგრი-
ლა სახლმა...

ბუხარი. ბუხარი გასკდაო. იყვირა
ვიღაცამ და უცებ ყველანი ეზოს გარმა
აღმოჩნდნენ.

სახლი კი, წიფლის ორსართულიანი
სახლი. ბუხარიანად ჩაშლილიყო...

და კვლავ. ალბათ. უკანასკნელად აე-
არდა ცეცხლის უზარმაზარი. წითელი
ბურთი. ცა ერთიანად გადააბღღვრილა
და ამ გავარვარებულ სიმხურვალეში
მოხუცი საბას სახე გამოჩნდა...

ხალხი უფრო დიზაფრა...

მალე მთელი ტანით გამოიკვეთა ბე-
რიკაცის აღმოდებული — თითქოს ცეც-

ხლის ენები ფრთებად გამოუსხიო. —
ძვალტყავა სხეული...

მოხუცი საბა უფრო მალა. წკვარა-
მივით უხილავ. უსასრულო ცაში ერთ-
ბაშად ავარდა, დაიკარგა და...

თაფლომ საშინელი. გამყინავი ხმით
იკვილა...

თაფლოს გამოედვიდა...

უმალ აღიდგინა სიზმარი და შემ-
ფოთდა. სახეზე მკვდრისფერი დაედო.
ატირდა.

გვერდითა საწოლში წელზემთ შიშ-
ველი მამაკაცი პირქვე ჩამხობილიყო
და უდარდელად ფშვინავდა...

ქალი გაბრაზდა და, ჭავრი ამაზე უნ-
და იყაროსო, მუშუტი ბეჭებშია ღონივ-
რად ჩასცხო...

კაცმა უსიამოდ ამოიბოყინა და წა-
მით სუნთქვაც კი შეწყვიტა.

ქალი სწრაფად წამოდგა და საგარეო
კაბა გადაიცვა.

მაწონი დამრჩაო, ლიფტში გაახსენ-
და. მაგრამ უკან მობრუნება დაეზარა.
...კი სიზმარი იყო!

არადა. ცეცხლი სიზმარშიც უბედუ-
რებას მოასწავებსო. გაეგონა და სხე-
ული დარღვეოდა.

იქნებ გუშინ. ბონდოს „მორიგეობი-
სას“ გარდაიცვალა ბიძა და არც უცხო-
ბეზიათ, როგორც ჭირისუფლებმა უკვე
წაასვენეს კიდევ მიცვალებული სო-
ფელში და მისთვის რომ დაინაცრა ის
სახლ-კარი, სწორედ ამას ნიშნავდა წე-
ლანდელი სიზმარი?! ან, ხომ შეიძლე-
ბოდა მართლაც წაჰკიდებოდა ცეცხლი
იქაურობას?! ნშირად პირდაპირ გის-
რულდება ხოლმე სიზმრად ნანახი!..

ყველაფერი იყო მოსალოდნელი!..

და. უცებ მწვანეშუქიანი მანქანა რომ
დაინახა.

— ტაქსი-ი!..

ამჭერად ცხადში. საშინელი, გამყი-
ნავი ხმით იკვილა...

ლადო სულაბერიძე

გასაუბრება ხანძრის ლანდთან

ჩავდგით ჭესები და ხეობები
 მთლად ამოვავსეთ წყალსატევებით.
 და დავაფეთეთ ძველი ზღაპრების
 ცხრათავიანი ბაყბაყდევები.
 ცათამბჯენები ვაგეთ სახლები,
 სხვა ქალაქები,
 სოფელ-დაბები.
 ვუგეთ მალღები ქოსატყუილებს,
 ნაცარქექიებს — უფრო დაბლები.
 შევათბეთ ჭერქვეშ ჩვენი ძვალ-ხორცი,
 ნაქურდალ ქვებით ვაგეთ სახლები, —
 ვინ — უკეთესი,
 ვინ — უმდიდრესი,
 შიგ ოქრო-ვერცხლის აჩახჩახებით.
 ჩავთბით...
 ჩავსუქდით...
 ჩავიმთვლემარეთ...
 მდიდრულ შევმოსეთ ჩვენი ტყავ-ძვალი.

და დავგავინწყდა,
 რომ ერთი მაინც
 აგვეგო სულის მთობი ტაძარი.

ორთაჭალის ციხეში

სრულიად საქართველოს უწმინდესმა და
 უნეტარესმა კათალიკოს-პატრიარქმა ილია
 შიომრემ პატარები დალოცა და მათ ამ კით-
 ხვით მიმართა: „თქვენ აქ რა გინდათ?!“

დულს საქართველო, თქვენთა ძმათა მოშიმშილეთა
 ზნე და ზეობა ერის დროშად ჩამოყალიბდა.
 ახლად გაკვერილ ცხელ ხმლებს, წყალში მოშიმინეთა,
 მიაყურადეთ, ეს ხმლებია ახალ ხალიბთა.

თავისუფლების გზაზე შედგა ერი ბეჩავი,
 ქვეყნის ჭაპანი ერთსულოვნად უნდა ვწიოთო.
 შინ, ეზოს ბაღში ვაშლი დაგრჩათ ჩასაკებჩავი, —
 თქვენ მანდ რა გინდათ?! მამა ლმერთი შეგენიოთო.

ო, მიუტევე შეცოდება ამათ, გამჩენო,
 „შენ რა ქურდი ხარ!“
 „აქ რა გინდა?!“
 „შენ აქ რა გინდა?!“
 ჩვენ ახლა უნდა სულიერი ბალი ვაშენოთ
 და დავილალოთ მისი დაცვა-შემორავითა.

ერი მშობელი იმპერიის ამსხვრევს გალავნებს,
 დროშებს ზე მართავს, ცხრა აპრილის სისხლში განავლებს.
 თქვენ მანდ რა გინდათ, ქართველებო?!
 გელით ლაშქარი
 ჯვარით სიონის,
 ნინოს ჯვრითა,
 ჯვარით ლაშარის.

ღვთისმშობლის ხატით გაგიტობიათ ცივი საკნები,
 ხო უკეთესად მოსჩანს ახლა გზა გასაკვლევით?!
 ბორკილებსა და პატიმრობას ერი არ თმენობს, —
 თავისუფლების ვულკანივით დულს საქართველო.

თქვენ მანდ რა გინდათ?!
 თქვენ მანდ რა გინდათ?!

შვილიშვილებს

1.

ვერ გეკარებათ ჯერ სატანა, მე გიგერიებთ.
 თქვენ ნიავივით სულს უღვივებთ ჩამქრალ კერიებს.
 იარეთ აგრე, თუნდ გითოვდეთ, თუნდა გინვიმდეთ,
 ღვთიური ეგე შეაგებეთ ფარად სინწინდე
 სოფლის ცდუნებებს!..
 ვერ გეკარებათ ჯერ სატანა, მე გიგერიებთ,
 თქვენ ნიავივით სულს უღვივებთ ჩამქრალ კერიებს.

2.

ილოცეთ ჩემი ცოდვებისთვის... ვერ შევეუშაღე
 ხელი სატანას, უუშავესს, შავზე უშავესს.
 თავისი ხმელი კუდის რიკით მახოხ-მათრია...
 ან ჩემს სალამურს ანგელოზნი ველარ გათლიან...
 ღვთია მსჯავრსა ველი...
 ილოცეთ ჩემი ცოდვებისთვის... ვერ შევეუშაღე
 ხელი სატანას, უუშავესს, შავზე უშავესს.

3.

თქვენ მოითმინეთ საყველპურო უკმარისობა,
 ნაცვლად სამოთხის დანაყრდებით პურით ციაობას.

რაც გაქვთ, იმსიგრძე საბანშიგან მარად მოთავსდით.
 ნუ ძეგბმებით უგუხურთა დუმის მოთლაში, —
 მჭლედ ჰკვებეთ ხორცი!..
 უქვენ მოითმინეთ საყვოლოპურო უკჳარისობა,
 რაცელად სამოთხის დანაყრდებით პურით ცისობას.

4.

ვივაჭრეთ მიწით, საქართველოს მიწით ვივაჭრეთ,
 სალაშქრო ხმლები მუზეუმთა მტვერზე მივარჭვეთ.
 და დაგახვედრეთ გაყიდული მიწა მამულის...
 და გავზულუქდით ორაგულით, ქაშბით, ხრამულით.
 და, ჰა, მივდივართ.
 ვივაჭრეთ მიწით, საქართველოს მიწით ვივაჭრეთ,
 სალაშქრო ხმლები მუზეუმთა მტვერზე მივარჭვეთ.

5.

სულიერისგან, ღვთიურისგან პირი ვიბრუნეთ,
 გვათრევს სოფელი ეშმაკეულ სვეტზე მიბმულებს.
 ვერ დავამსხვრიეთ ამირანის ბოძის ჯაჭვები.
 ჩვენ ველარ მოვწყვეტთ სამოთხის ვაშლს, ისე
 გავჭკნებით, —
 თქვით შესანდობი...

სულიერისგან, ღვთიურისგან პირი ვიბრუნეთ,
 გვათრევს სოფელი ეშმაკეულ სვეტზე მიბმულებს.

6.

თქვენს მიტინგებთან შორიახლო ავიტუზები,
 თქვენი სიტყვების მოჩახჩახე მწვავს მუგუზლები.
 ჩემი გემების დაჭმულია ჟანგით ღუზები.
 ან ახალ გემებს მამულისას თქვენ მიუძღვებით, —
 მადლობა უფალს!..
 თქვენს მიტინგებთან შორიახლო ავიტუზები,
 თქვენი სიტყვების მოჩახჩახე მწვავს მუგუზლები.

ქუთაისს მივაშუროთ

ირაკლი კუმბურძიძეს

ირაკლი, ძვირფასო,
 ქუთაისს,
 ქუთაისს,
 ქუთაისს მივაშუროთ, როს რამე გვეტკინება,
 როს ყელზე წაგვწვდება სულთამხუთავი,
 შეგვიპყრობს სასო-წარკვეთილება.

როცა შეგვცივდება ქარებთან საშინელთან,
 როცა შეგვივდება ღრუბლებში თუთანი,

გავთბეთ ქუთათურ ბავშვობის აჩრდილებთან,
 ქუთაისს მივაშუროთ,
 ქუთაისს!

როცა დავიღლებით,
 როცა დავირღვევით,
 როს შეგვინელდება ღმობანი სულთანი,
 აკვნებში რაც დაგვრჩა, ის ღველფი მოვჩხრიკოთ,
 ქუთაისს მივაშუროთ,
 ქუთაისს!

ცოდვილი ჰოეტის აღსარება

ცუდად ვიცხოვრე, ის არა ვარ, რაც ვარ ლექსებში,
 თქვენ გიქადაგეთ...
 მე ვარღვევდი წესს და ადათებს.
 ვერ შევამჩნიე, სატანებმა სად ჩამიქროლეს
 და ღმრთისკენ ღტოლვილს თავიანთი სნება გადამდეს.

ცის ვარსკვლავების უბინობით ვეღარ აღვენთე,
 ქვე დავმდაბლდი და ჩანავლებულს ვჩხრეკდი
 ნალვერდლებს.

თქვენ კი გირჩევდით:
 ღვთაებისკენ!
 ზეცისკენ!
 ცისკენ!
 სატანის ტახტზე ვარ გაკრული შავი ზორტებით.
 ვერ მივეახლე მე ცოდვილი ღვთაებრივ ცისკრებს,
 ჩემი ცოდვებით თქვენც გშორდებით...
 ვაი გშორდებით.

თამადა

შენ, ვინც იქნები ჩემი ბოლო სუფრის თამადა,
 საიმქვეყნიო სადღეგრძელოს ვინაც გამატან,
 გმადლობ!
 (წინასწარ),
 მაშინ ვეღარ გეტყვი მადლობას...
 ჩემს მერე ღბინში გაუმარჯოს შენს თამადობას!
 შენ —
 გიცოცხლოს და მოგიშენოს ძმობან-დობანი!
 მე —
 გამატანე ჩემ ცოდვათა შესანდობარი.

წელი ერემაძე

სისა მისგან ცნობადისა...: არს სჭამოთ

მომხრობა

„როი სახე არსებობს სამყაროს შეცნობისა — შინაგანი და გარეგანი. შეცნობა, სადაც ანალიზის ჰარალი — გონება ბატონდება, გარდაუვალად მივყავართ სამყაროს უარყოფამდე.“

შინაგანი შეცნობა, რომელიც ყოველ ცალკეულ ჩაწილაკში ყოფიერების ერთიანობას ზედავს, დიად სიბიარულს ამყარებს.“

ინდოელ გურუს საუბრიდან
ჩაწერილი პოეტ. 3. სილოტოვის მიერ

ელენე საწერ მაკიდას მიუჭდა. პატარა სარკე აწოდო, თვალი შეავლო საყუთარ გამოხატულებას, თმა შეისწორა და სარკე ისევ ხელჩანთაში შეინახა. საშუალო დღე იწყებოდა, თურნალი გადაშალა, ტექნიკური ტექსტი ჰქონდა საჩქაროდ სათარგმნი ინგლისურრიდან.

ლევანმა შემოაღო კარი.

— ჩემი ტექსტი გადათარგმნე უკვე?

— ახლა ვაკეთებ.

— როგორ ხარ, ელენე? — ლევანი ელენეს მაკიდას იუდავებით დაეუკრდნო. — ზომ გახსოვს, საღამოს, სად მივდივართ? — დაიხარა და საფეთქელთან აკოცა. — შინ გამოვივლი.

ოცდაექვსი-ოცდაშვიდი წლისა თუ გეგონებოდათ ელენე, თუმცა ოცდაათს გადასცილებოდა, უკვე მეშვიდე წელი იყო, მთარგმნელად მუშაობდა კვლევით ინსტიტუტში. თვითონვე უკვირდა, შვიდი წელი ლევანის გვერდით გაატარა და, როგორ ვერ შეაშინია აქამდე, ესაღმებოდა ყოველ დღიას. უთარგმნიდა ტექსტებს, უოველდღე ლაბორატორიებში და დერეფნებში ეხმოდა მისი ხმა, იცნობდა როგორც ნიჭიერ მათემატიკოსს, რომელიც მალე სადოქტოროს დაიყვავდა. მერე მათი ურთიერთობა შეიცვალა, ეს ორმოცდაშვიდი წლის კაცო თანდათანობით დაუახლოვდა ელენეს და მალე მისი ოთახის ყოველდღიური სტუმარი გახდა. გონებაზხვილსა და ენაწუღიანს, საღამაპაკო და საოხუნჯო არ ელეოდა, ელენეს ჭირ ეგონა. ლიტერატურაზე საღამაპაკოდ შემოდისო, რადგან ეს თემა ორივეს დიდ სიაშოვნებას ანიჭებდა.

ლიტერატურასთან დამოკიდებულების მიხედვით, ადამიანთა საზოგადოებას სამ კატეგორიად ჰყოფდა ელენე. ერთი — მეტად საქმიანი, — ამტკიცებენ, დღეს ისეთი ცხოვრება დადგა, კაცს წიგნის საკითხავად დრო არა რჩებაო. ამ შინაარსის სტატიაც ნახა გაზეთში გამოქვეყნებული სათაურით, — „როდის უნდა წაიკითხოს ადამიანი „ომი და მშვიდობა?““ გაოცებული დარჩა, რას უნდა აეთებდეს ადამიანი იმის საფასურს, რომ მსგავსი წიგნის წაუკითხავად წავიდეს ამ ქვეყნიდან?

მეორე კითხულობენ უამრავ თურნალს და გაზეთს, უზუსტეს ნიუანსებში იცნობენ პოლიტიკურ სიტუაციას მსოფლიოს ყველა კუთხეში; იციან ყველა პოლიტიკური მოღვაწის გვარი, წარსული, ფარული ზრახვები, ყველა უახლესი იარაღის მარკა, შესაძლებლობა, უპირატესობა, ყველა რეკორდი სპორტის ნებისმიერ სახეობაში. კარგია, მაგრამ ეს ზომ ლიტერატურის მკითხველი არ არის? ვინაც არ უხეილალია ლიტერატურის რთულ და დახლართულ ფსიქოლოგიურ-ლაბორინთებში, სულის განსაკუთრებულ სიფაქიურს და მოქნილობას რომ მოითხოვს, ყინულზე ცურვებში პირველად გასულ კაცს ემსგავსება მუდამ.

ლევანი მესამე კატეგორიას ეკუთვნოდა, ერთი იმთაგანი იყო, ვინც მხატვრული სიტყვის სიღამაზით ტკბება, ვინც მაღალი ოსტატობის ყადრი და გემო იცის. უფრო სწორად, ლევანი მეორე და მესამე კატეგორიას აერთიანებდა.

დღე ხანი გავიდა, ხანამ საყუთარ თავს შე-

ამწმინდა ელენე, რომ ლევანის შემოსვლა-არ-შემოსვლას უკვე მტკიცედ აღადგინა.

მერე მოეწყო გასულიყო კონფერენცია ზღვის-პირა ქალაქში, ეს მოხდა ორი წლის წინ, შემადგომად, თხუთმეტადე თანამშრომელი გაემგზავრა კონფერენციაზე დასასწრებად. კარგად ახსოვდა ელენეს ის დღე, ყველაზე სადგურზე მოგზაოდნენ მატარებლის მოლოდინში, სამსახურის ერთფეროვნებით გაბეზრებული ხალხი უკველთვის გაბრუნდა-დასვენებასთვის ღებულად ახთ გასვლას და მხიარული განწყობილება სუფევდა.

ლევანმა ელენეს პატარა ჩემოდანს დაავლო ხელი და თავის კუბეში შეიტანა. აქ ლევანის გარდა, კიდევ ორი თანამშრომელი მოთავსებულიყო — ვახტანგი და არჩილი, ამ ორ კაცთან გამორჩეული შეგობობა ლევანი ინსტიტუტში, ვახტანგი მისი ტოლი, უნივერსიტეტის ამხანაგი, თანამოაზრე და ჩოგბურთში შეუცვლელი პარტნიორი იყო, სტუდენტობიდანვე დიდად აფანებდა მის გონებრივ შესაძლებლობებს და შრომის უნარს. ზევრი ურთულესი საკითხი გადაეწყვიტა მასთან ერთად და უამრავი ახალგაზრდული მოგონებაც აკავშირებდა.

არჩილი ათიოდ წელი უმცროსი იყო მათზე, მაგრამ ეს ხელს არ უშლიდათ შეგობობაში. სამი შვილი ჰყავდა არჩილს და ბუმბობით, წყრილშვილიანს ეძახდნენ. იცოდა ლევანმა, არჩილისნაირი ნათელი გონების კაცს მტეი უნდა გაეკეთებინა მეცნიერებაში, მაგრამ მოწოდებისათვის თავის განწყობა და სამი შვილის კარგი მამობა ერთდროულად რომ შეუძლებელი იყო, ესცეცსმოდა.

გვიანადვე ისაუბრეს, მერე ლევანმა თქვა, დროა უკვე დავიძინოთ და თერთლეი მოიტანა. ელენე ცოტათი უხერხულად გრძნობდა თავს, კაცებს უთხრა, ახლა მე გავალ და თქვენ დაწყეთო. ლევანმა ამაზე სიცილი დაიწყო. მამივლე გაიხადა პერანგი და შარვალი, მოურთავებლად გამოაჩინა გრძელი ფეხები, წითელი სპორტული ტრუსი და სიცილით შეწვა წეწრის ქვეშ. ელენესთვის მოულოდნელი იყო ეს და ოდნავ შეცბა, მაგრამ მერე გაიფიქრა, — განა ყოველ კვირადღეს ტენისის კორტებზე ასე არ დაბრუნდები და გაეცინა.

ვახტანგი და არჩილი უფრო მორიდებულები გამოდგნენ. ჩამყლულები ავიდნენ ზედ საწოლებზე.

ელენე გავიდა კუბედან, ხალათში გადაცმული დაბრუნდა და ახვევ შეწვა ლევანში. ლევანმა სიცილით შეხედა, მერე ნიკაპზე მიიღო ხელი — აქ რომ ჰქონდეს დილა შენს ხალათს, იმსახე შეიკრავდიო. — გამოაჩავრა ელენე და სინათლე ჩააქრო.

ლევანი პირველ დღეს გამოვიდა მოხსენებით. დღის მეორე ნახევარი თავისუფალი ჰქონდათ. მასპინძლებს პირველივე დღეს გაუთვალისწინებნათ ექსკურსია. ავტობუსებით წაიყვანეს

ქალაქიდან ოცდაათიოდე კილომეტრის დაშორებით ისტორიული მგაღებინს დასაბავალიერებლად.

საუცხოო სანახავი იყო მთაზე შემოშადგარა ძველი ციხე, ფერდობს გადახედა ელენემ. ზევის ძირში პატარა ნაყოფილი მიწაწეკარებდა. ძალიან მოუნდა ახლოს მიუღლიყო და ხელთი ეგრძნო მისი სიგრძლე. ხალხი ჩვეულებრივად იდგა და ექსკურსიამძღოლის განკარგულებას ელოდა. ელენე ფერდობზე დაეშვა, ხედების ჩამყო ანკარა წყალში. მშვიდდელი და სამშვიდის მომგვრელი იყო წყნარი სტობა, მაგრამ დრო არ იცდიდა და ელენეც არ დაყოვნებულა დიდხანს. ამოვიდა ფერდობზე, ჩვეუი წასულიყო. გზაზე მარტო ლევანი იდგა და ელოდა. — სხდ დაიკარგე! — ოდნავი გაბრაზებით უთხრა.

საოცარმა სითბომ დაუარა ელენეს. ლევანი-საგან ყურადღება არ ვამკერძებია, შეჩვეული იყო. ყურადღება კი არა, ეს მზრძანებლური კილო შეეხო ქალის რომელიღაც მტეიდა მგრძნობიარე ნერვს. ძალიან მოუნდა ასეთი მზრძანებელი ჰყოლოდა.

— აი, იმ გზით წავიდნენ, ფეხით, დაეწვიეთო. — თქვა ლევანმა. ელენე მორჩილად გახვეა. მალე ჩვეუი შეუტრდნენ, მაგრამ ამ წუთიდან მარტო ორნი იყვნენ. ამდენი ხალხი მათ გვერდით რომ მოდიოდა, თითქოს ადარბრუნებდა.

კიდევ ერთი ეკლესია დაათვალიერეს. მერე სადელი იყო გათვალისწინებულა.

— გვიანა! — შეეკითხა ლევანი. — მოდი ქალაქში დავბრუნდეთ და იქ ვისადილო.

კატერინა დაბრუნდნენ ქალაქში. წინა მერხზე ისხდნენ. ტალა ქაფდებოდა კატერინის ცხვირთან. მაღლა ატურირდელი წყლის ქვედა ცხარტუელას ფერებს ირეკლავდა მწვეზე. წვრილი მხეფები სახეზე ესხურებოდათ. ლევანს მთელ გზაზე ელენეს ხელ ეჭრა.

ქალაქში სანაპირო ქუჩაზე გადმოვიდნენ, სადაც უამრავი ხალხი სეირნობდა. რამდენიმე რესტორანს ჩაუარა ლევანმა. აქ არ გვიანდა. ერთი ძალიან კარგი ადგილი ვიცო.

რესტორანს ფართო ეჭო ჰქონდა. ხეების ჩრდილით ყველა მაგიდა დაკავებული იყო. კიბით ღია ტერასზე ავიდნენ და თავისუფალი მაგიდა მოძებნეს. წნელით მოლოდინი სამზარეულოდან ცისფერი კვამლი ეფანებოდა ტერასას. მომხიანი ახალგაზრდა გოგამივით მხიარული გადალახაკებით მარადეობორბინეწიდნენ სინებს კიბეზე. ელენეს ძალიან მოეწონა აქაურობა. იმ დღიდან ეს გახდა მათი საყვარელი ადგილი. ერთ კვირას გრძელდებოდა კონფერენცია. ელენე და ლევანი ყოველდღე აქ სადილობდნენ.

საღამოს, თანამშრომლებთან ერთად, ზღვაზე დადიოდნენ. ელენეს ძალიან შორს შეხვდა უევიარდა ზღვაში, წყალში ჩაიკრინოვა არ სიამოვნებდა. ამიტომ ნელა მიიწვიდა წინ. ლევანი

ნი ნამდვილი სპორტსმენივით ცურავდა. ერთ-
ხელ მოულოდნელად ამოვიყენა წყლიდან ელენე-
ნის წინ ქალის ისე შეეშინდა, რომ კინაღამ
ფსკერბრტენ წავიდა. ლევანმა ხელი გაუწოდა.
ელენე ორივე ხელში ჩამოკიდდა ლევანის
მკლავს და წყლის ზედაპირზე მოექცა. ლევანმა
აღარ გაუშვა მისი ხელები, სველი ლოყით გა-
ცარო ელენეს ლოყას და ტარებში აკოცა. ელენე-
მომხრად მოიჭინა მკლავი და სწრაფად
გაითავისუფლა თავი.

სიტყვის უთქმელად გამოცურეს, ნაპირზე
ამოვიდნენ. ელენე იდგა გაჩუმებული. ლევანმა,
ელენე რომ გაეშინარულებინა, თავზე პირსა-
ხოცით ომა აუჩერა. ელენე შესცქეროდა ლევან-
ის მოღიმარ სახეს, სპორტულ აღნაგობას,
გრძელ, შიშველ ფეხებს...

მერე ხერხობდნენ ქალაქის ქუჩებში, ლევან-
ნი ჩიბებში ჩაიწყობდა ხელებს, ელენე ორივე
ხელს მოხვევდა ლევანის მკლავს და დალოდ-
ნეს დიდხანს ლამპობინების მჭრელ შეუჭნე თუ
კაშკაშა შიშის ქვეშ. ბევრჯერ შეუნოწავს ელენე-
ს დასასვენებლად ჩამოსული ჭკუფ-ჭკუფად
მოსიერად ქალები მაღულთ მხერგას რომ გაყო-
ლიბდნენ ლევანის დაფიერ მხრებს. არახოფის
ყოფილა ასეთი ბედნიერი. დამთავრდა, კონფერ-
ენცია. თბილისში დაბრუნდნენ. ელენე დაფიქ-
რებული იყო. არ იცოდა, რა იქნებოდა შემ-
დეგ სერიოზულ იყო ის, რაც მასსა და ლევანს
შორის დაიწყო, თუ მხოლოდ ზღვის ცაწოტი-
კა, რომელიც დაფიქრებას უნდა მისცემოდა?
ფიქრის ნებასაც არ აძლევდა თავს — ლევანს
მიანდო ამ საკითხის გადაწყვეტა.

ელედა.
დიდხანს არ გაგრძელებულა ლოდინი. ლევანმა
სახლში ეხტურა. ელენე ისე შეხვდა, თითქოს
რამე მნიშვნელობას არ ანიჭებდა მის მოსვ-
ლას. მაგრამ ლევანმა მინც ამოიკითხა დამბუ-
ლი მოლოდინი.

მან თვალი მოავლო ელენეს პატარა,
ორთახიან ბინას. სახლი ხაამო უბრალოებით
იყო მოართული. ერთი კიდელი წიგნების თარო-
ბის ქვეა, ყველაფერს ეტყობოდა მტკიცეული
მარტოობის კვალი. ლევანის თვალს არ გამოჰ-
პარვია, რომ ორი რეპროდუქცია — ჩოდენის
„მარადიული გაზაფხული“ და სკიპოსის „დასვენ-
ების მოყვარული ქალი“ შემოხვევით არ ეციდა
ერთმანეთის გვერდით ერთნაირ ჩარჩოებში.
ერთ სურათზე სიყვარულის განუმეორებელი
სცენა და მეორეზე მარტოობისაგან სასიმელს
მიძალბებული ქალი საოცარ კონტრასტს ქმნიდა
და ღრმა ფიქრისათვის განაწყობდა ადამიანს.

ლევანი თაროებს მიადგა და წიგნების თვა-
ლიერება დაიწყო. ბევრ მათგანზე მარტო თვა-
ლის შეფლებაც სიამოვნებას მტკიცდა. ზოგიერთ-
ის დანახვაზე ლომილს ვერ ფრავდა. ბოლოს
ამაყეს წიგნი გადმოიღო. ნაჩვენებ თითებმა
სწრაფად მოძებნა სასურველი ადგილი. ლევან-
მა ხმაშაღლა კითხვა დაიწყო. თან იცინოდა.

ელენე თაროების პირდაპირ ტახტზე იქნა და
ლევანს შეხსენებდა. თვითონაც ძალიან უყ-
ვარდა ეს ეპიზოდი შეეცის თავგადასავლიან.
ლევანი ზუგრილი მიყრდნობოდა თაროებს, აღარ
კითხულობდა. ზემოთად აგრძელებდა გრძელ
დილოებს. თან სიცილისაგან ლამის ცრემლები
გადმოსცვივრდა.

— ახლა სულაც ბავშვსა მგავსო, — გაიფიქრა
ელენემ. გაახსენდა, პირველად რომ ნახა ლევან-
ნი შეიღო წლის წინ, როცა მუშაობა დაიწყო,
იქნა ვიღაც მიწოდებულობას მოკლებული. დად-
ლილობისაგან სახედადარული კაცია მკლავს-
თან და პერფორატორებზე შენისვენებს აყეთებდა.
ნუთუ ლევანმა ის კაცია მანინ რომ ეთქვათ,
აი შეხვდა იმას, ვისაც მთელი სიცოცხლე ელო-
დო. ხომ არ დაიწერებდა?

ელენემ მაგიდას ფურცელი და ფაქარი აი-
ღო და ხატვა დაიწყო. ფერებით ხატვა არახო-
ფის უცლია. მაგრამ მახვილი თვალი და მოქ-
ნილო ხელი მქონდა, შარველის ხატვა ემარკვე-
ბოდა. დახატა ლევანი, მოცინარი, როგორსაც
ახლა ხედავდა, თავი ევაფილებსა და უფრძნის
მტვერებისაგან დაწნული გვირგვინით შეუშკო.
მერე მოლუშული ლევანი დახატა. ძალიან მკავე-
და იმ კაცს, პირველად რომ ნახა ელენემ. თავზე
გვირგვინის ნაცულად, ფორმულების გრძოვა და-
აღდა. პრაფილები ერთმანეთს შესცქეროდა.
ლევანი — ფავნი დასცინოდა ლევანს — ფორ-
მულებში ჩაფულეს.

ლევანმა ახლა ამავე იცინა გულიანად. ახლა
ჩას კითხულობო. — შეეკითხა ელენეს. ბორ-
ხეს კითხულობდა ელენე. ახლა ბორხესით იყო
ატაცებული. ამ სახწაულს დაგრძლიდა ყველა
სხვა შთაბეჭდილება. ლევანს ჭერ ვერ მოესწ-
რო წაკითხვა. რაზე წერს, ყოტა რამ მომიყუ-
ვიო, უთხრა ელენეს. მოთბობის მოყვარულს
წესია, მოყვარულს კი არ სჩვეოდა ელენეს. მოთ-
ვარ შარვალიტს ჩაავლებდა ან სიუფეტიო, ან ხა-
სიათში და ერთ-ორ წინადადებას აკმარებდა.
ლევანსაც ორმაგად სიამოვნებდა ელენეს ხულის
სარკეში არეკლილი და მისი სიტყვებით გა-
მოცემული ამფიენიერება.

საათი დახტედა ლევანმა. უკვე გვიან არისო,
ელენეს გამოეშფოტოდა და თან წაიღო ნახატო,
სახლამდე მანძილი ფეხით გაიარა. არავინ ელო-
და სახლში, ლევანაც ელენესავით მარტოხტედა
იყო. მინ რომ შევიდა, უკვე ბნელოდა. მაგი-
დის მათუბა აინთო. ხაწერ მაგიდასთან კედელ-
ზე უკარტით მიამარგა ელენეს ნახატო. მერე
თავის საშუშობს ჩაუჭდა. ორიოდ საათი იმუ-
შავა...

დღითი ადრე მივიდა ლევანი ხამსახურში. ხა-
მანქანი დაბრახში შევიდა. ჭერ ავანი მოხუ-
ლიყო.

ოცდობრი წლის იყო ლევან ზანდუკელი,
როცა ელექტროგამათვლელ მანქანებს მოუჭ-
და პირველად. მერე ოცდახუთი წელიწადი გა-
ტარა მათთან. ამ ხნის განმავლობაში მანქანების

რამდენიმე თაობა შეიცვალა, სულ უფრო და უფრო სრულყოფილი ხდებოდა მისი და საოკრად უახლოვდებოდა ადამიანის გონებას.

ამ ინსტიტუტში კი, რომლის ხაზგდევნიც პირობითი იყო და ადგალებდებარებოდა, თანამშრომლებს გარდა, თითქმის არავინ იცოდა, ლევანი დაარსების დღიდან მუშაობდა, მისი გამოკვლევები ინსტიტუტის საიდუმლო შრომებში იხლებდებოდა. მიუხედავად ამისა, აღიარება არ აქვდა ლევანს. ცენტრ წოდებული „გონიერი მანქანების“ ახალი შესაძლებლობების აღმოჩენა მისი შობი იყო. მისი ხტატები თუ გამოხვედრის სერთაშორის კონტრერენტებზე დიდი პაპულიარობით სარგებლობდა ევრისტიკული პროგრამირებით გატარებულ მათემატიკოსებსა და კიბერნეტიკოსებს შორის, რომელთაც „მეცნიერ-ეგზოტიკოსები“ ხაზგდევნიც მონიხენივდებდენ უურნალ-აწეუთებო.

მაგდას მიუფდა და პროგრამების დახტა ამოილო უჭრიდა. ეს ხო ტექსტოს თარგმნის პროგრამა. ამ ხაქმეში ბევრ კვევანაში პირველი ნახებები უყვე იყო ნელადგმული. ქრეჩრობით ცადილბანდნ მხოლოდ ტექნიკური ტექსტის თარგმნის. ბევრქერ გაუსეა პროგრამების მანქანაში. ტექსტი მახინჯდებოდა და აწრს მოკლესული გამოიყოდა.

ეს შერამდენე წელი იყო, ამ პროგრამების სრულყოფა შეშობოდა. გაანალიზა და გამოაშკარავა შრავალი ნაქლი, რამდენიმე მეთოდი შეიმუშავა მათი თავიდან მოშორებისათვის. შრავალი სიახლით შევხო ადგაობითი. ყოველი ასეთი აღმოჩენის შემდეგ, თითქმის ოდნავ იძირდა წინ ხაქმე. მარამ სულ ახალი და ახალი წინააღმდეგობები ჩნდებოდა. პროგრამაში უხდებოდა პირობიტრული ხაშხაბურის უზარმაზარი აპარატის შეუვანა. ამით მანქანის მუშაობის ხანგრძლივობა იმდენად აწრდებოდა, რომ მისი გამოყენება აწრს კარგავდა.

შესვენებამდე იმუშავა ლევანმა, შერე რადაც ლიტერატურა დასჭირდა და ბიბლიოთეკაში მოუხტა წახვდა. დაბრუნებულს მაგიაზე ახალი სტატის თარგმანი აღუხვდა. ელენეს მოეტანა. გადათავადიერა. გამართულად იციოხებოდა ტექსტი. კარგად თარგმნიდა ელენე. ხაქმად პუბლიცინა ტექნიკური ტერმინოლოგია. უყვირდა კიდევაც ლევანს, როგორ შეიძლებოდა აღმოაჩინა, რომელიც პროგრამირებაში და კიბერნეტიკაში გარკვეული არ არის, სხე სრულყოფილად და გამართულად თარგმნის სპეციალური ტექსტო. რა შესაძლებლობა აქვს ასეთი აღმოჩენის განხვებს და ნილწევებს ამს რადისმე მანქანის რკინის ტვინი? თარგმანი მაგიაზე დადო და ისევე ელენეზე დაიწყო ფიქრი. გუშინ სახლში გაუფრა მოულოდნელად. ელენე სახლში ამახედება. ლევანი იყვი, ვახტაროშში ჩავიდა და ღვინო ამოივანა. რადგანაც არც თვითონ იყო დასუვის მოუყარული და

არც ელენე, ერთი ბოთლი აქმარა. რკინის ჭიკვა რომ დასუეს, კიდევ დასაზა მოთდენი. ელენეს უნდოდა ისიც დაესხა ლევანისათვის, მაგნიტ ლევანმა იფარა. — ხო! აწე. ღვინოს რომ დასუღე, წავს კოვებამდე წყავსოდა. ელენეს მუშენიდა, ბოთლი ადგარზე დასუღე ლევანმა აწეოკითბა ეს შიში და ირონიულმა დიმილმა გადაურხინა სახეზე. საყუთარს თავის ნაწარმო უფრო იყო ეს არონია მამართული. ელენემ მხოლოდ კაცნით შემოფარგულა მათი ხაზგდევნე. უყვე შერე წელიწადი გრძელდებოდა ეს ურთიერთობა, რომელსაც ლევანი ელენესთან ლაპარაკში „ახარჯულსოვანს“ ეწმხდა. რკინოცდამიდი წლის კაცისათვის არც იოლი იყო ასეთი თამაში და არც თავმოყვარობა აქვდებოდა უკან დასუვის ნების. ასეთ ყუთებში სევრჯერ გადაწვიტა, აღარ შეხედებოდა ელენეს, მაგრამ იოლი რადი აღმოჩნდა ეს. ამ ქაღის მის ცხოვრებაში უყვე დიდი ადგილი დამკაცვინდა. ბევრ ქაღთან მქონდა ხაზგდევნიც ლევანს, მაგრამ ისე არავისთან უხაროდ ყოფხა, როგორც ელენესთან.

ლევანი ფიქრებისადა გამოტრეკვა. უყვე სახეულსო დღე თამარდებოდა. პროგრამები უჭრისი ჩაადგა. იხსოვდა, დღეს ვახტანთან იყო შეთანხმებული ჩოხბურთი ეთამაშება. სახლში გაიარა, ჩოვანი აიღო და კორტებისაკენ გასწია.

პროგრამირების საქონებისადმი მიძღვნილი კონტრერენტის ვახტანა შერე დღისთვის იყო დანიშნული. სტუმრები უყვე ჩაშლსულსოვანს. ლევანი შეხვენებამდე აწეეს ახლ ექსპერიმენტს შერჩა. მოხსენების მოხაშხალებლად ნახტარბი დღედა მქონდა. დღის ბოლომდე თავაქვდებოდა იმუშავა. თანაში ვახტანგი და ელენე უჭროვიდენ. — არჩილთან არ უხდა წვილითი? — ბო, შართლა, დღეს არჩილის დახალების დღედა, თანაც ირობოც წლის ხდებდა, როგორ აქვებოდა, რომ არ მიველოცოთ? ლევანმა სახეს დახედო. კიდევ ცოტა მაცადებო და წვილითო. ვახტანგი გავიდა, ელენე ლევანთან დარჩა. იქდა და უთვრებდა, რა გამოხებულე წერდა ლევანი. მთლიანად მარტული იყო თავის სახეულსოში. ახლა რომ დავეღვაპარაკო, აღხბო, ევრც გაიგონებსო, გაიფიქრა.

ვერ შორხა მუშაობას ლევანი ერთ ხაშხაში. დაგვიანებთ წვიდენე არჩილთან. იქ ვახტანგი და მისი მუდელად დაუხვდათ. ხხვა, უყვდის არავინ იყო. შეტ სტუმრებს ვერ დაიტყვდა არჩილის ორი პაწწინა ოსახი. არჩილის მუდელეს, ქეთოს უყვე გაუშალა ხუფრა. ეტვიზობდა, ხაწოლები კუთხეში მიეწვიათ, რომ მავდის ვახაშელლად გაუთავისუფლებინათ ადგილი. სახლში ხაში ხაშხეი იყო. — ცამეტი წლის თამაროკო. შუთანა გიორგი და სულ პატარა, ხაში წლის ქრისტინე. ყველანი ძალიან კარგები იყვენენ, მაგრამ ქრისტინე რადაც საოკრება იყო თავის ბურბუშელსავით დაყრილი ქერა თმით.

— უველას მოწვევა მიხედვით, მაგრამ აქ ვინ-
მის მოყვანა შეიძლება? — დიმილით ბოლოშობ-
და ქეთი. — არ დაადგა საშველი ჩვენი ბინის
გაფართობებას. არჩაილს რამდენიც გინდა ელ-
პარაკე, უურს არ იბერტუავს. მართო თავისი სა-
მუშაო ახსოვს და მეტი არაფერი.

ქეთი მარკვედ მიმოდიოდა სუფრასა და სამ-
ხარეულოს შორის, თან თამრიკოს რაღაც გან-
ქარველებებს აძლევდა.

ელენე მთლიანად დაიპყრო ქრისტინემ. იმას.
თან ერთად დაძვრებოდა სავარძლებს შორის,
ქრისტინეს ელენეს საუბრები მოეწონა. ელენე
ნემ მოიხსნა და ქრისტინეს გაუყვია, ამით სა-
ბოლოოდ მოიგო ბავშვის გული. მთელი საღა-
მრო აღარ მოუშორებია, სასაცილოდ დააკონწი-
ალებდა გრძელ საუბრებს, თითქმის მხრებაშ-
დე რომ სწვდებოდა.

დახსნიდნენ სუფრასთან. ქეთი კვლავ ტრი-
ლებდა.

— საოქვარი გოგოა ქეჭი, — გადაუღამარაკა
ელენეს ვახტანგის მეუღლემ. — როგორ ახერ-
ხებს ამ ბიწაში სამი ბავშვის გაზრდას, ან მძღე-
ნი რამის ვაკეთებს...

მერე ქეთიმ დიდი ლანგრით სანთლებიანი
ტორტი შემოიტანა, რომელიც იმხელა იყო, ათ-
ქვითი და ასეთი ხელოვნებით მოთუფლი, რომ
ბევრ მსატყაარს შეშურდებოდა. თამრიკომ ნა-
თურა გამოართო. ორმოცემა ანთებულმა სანთელ-
მა ნამდვილი ხაზივით გაწყრობილება შექმნა.
ქეთი სუფრის თავთან მდგომ არჩილს მიუხა-
ლოვდა. ხუმრობით თუ მეტი მოხერხებულო-
ბისთვის ცალი მუხლი ოდნავ მოიდრეკა და ისე
ჩააქრობინა ქმარს სანთლები. ლამაზი ხანახავი
იყო ეს. უველა მოიხიბლა.

— უჩაღ, ქეთი!

— აი, მესმის ასეთი ცალი!

— რისთვის, ქეთი, — იცინოდა არჩილი. —
თხუშვტი წელი ამ სენაკში წამებისათვის?
ელენე დიმილით შეესტეროდა ამ სენას. წა-
მებისთვისო? ასეთ ცხოვრებას წამებას არ და-
არქმევდა ელენე. ლევანთან ამაზე უარეს პი-
რობებშიც ბედნიერი იქნებოდა, მაგრამ აშკარა
იყო, ლევანს მარცად მქონდა გადაწყვეტილი,
ოქახს არ მოჰქიდებოდა. ასეთი დასტვის მერე
ელენეს ბევრჯერ დაუხვევია უკან და უძღია ურ-
თიერთობის გაწვევება, მაგრამ ლევანი იოლად
რადი თმობდა ქალს. ელენე გრძნობდა მაკრად
ჩაუღლებულ მტყაყე ხელს, მოქმედების უნარს
რომ უღუნებდა და ასე ძნელად ეთმობოდა თვი-
ოსონაც.

მოულოდნელად ვახტანგი ადგა და აივანზე
გავიდა. კარკა ხანს არ შემოსულა. არავის მი-
უძეცვია უარადლება, მაგრამ ელენემ შეატყო,
ვახტანგის მეუღლე აწრიალდა.

— დიდილი აქვს ძალიან ცუდ მდგომარეობა-
ში ვახტანგს, — გადაუჩურჩულა ელენეს. — ახ-
ლა, ალბათ, შემოუტია. ჩემთან არ აშხელს. ნა-

ხევრად მიწის ქვეშ არის იმისი ლაბორატორია,
არაფრით არ შეიძლება ვახტანგის იქ მუშაობა,
ეკიში სულ ეუბნება. მაგრამ ემისი? გარდა ამ-
ისა, ჩემი ურთი გავიგონო, თავის ასპირანტს
რომ უთხრა, ნიშნო ლაბორატორიაში არ და-
ტოვო, თავიებებს შეიცვლიყო. რკინა შეიცვლის
თვინებებს და აღამინს რა დამართება? ერთი
მეტრის სისქის კედლის უკან იწახავენი ნიშნებს.
ძალიან მინდა, რომ სადმე სხვაგან გადავიდეს
იმ ინსტიტუტიდან, მაგრამ ებ თავის სამუშაოს
არ მოშორდება. ნეტავ, ლევანმა მანც ურჩიოს.
მერე ჭკარა დიშაღლენ. ლევანმა ელენე გა-
ცილა შინ. ჭაზნი ვახტანგე ჩამოუღლო ლამაზა-
კი ელენემ: — შე იცნო, რომ ასე ცუდ
მდგომარეობაში აქვს ღვილი? იქნებ დაიუ-
ლო, გადავიდეს ხადმე, ძალიან ნერვიულობს
მისი მეუღლე.

ლევანმა არაფერი უპასუხა...

მეორე დღეს კონფერენცია იწყებოდა:

კონფერენციის მონაწილენი აკადემიის გამოს-
ვლითი ცენტრის საქტო დარბაზში უნდა შე-
რებილიყვნენ. ელენე რომ შევიდა, დილის
სხდომა უკვე დამთავრებული იყო. მარცხე
სხდომა ორსაათიანი შესვენების შემდეგ დაიწ-
ებოდა. ზოგს ჭერ არ დაუტოვებინა დარბაზი,
ჩბუფ-ჩბუფად იღვინ და საუბრობდნენ. ლევან
ნი რამდენიმე ჩამოსულ სტუმართან იდგა. ელენე
შენიშნა და ხელი დაუქნია. კონფერენციის
ორგანიზატორებმა ჩამოსული სტუმრები მიიწვი-
ეს. ლევანთან ახალგაზრდა კაცი მივიდა და მიე-
ხალმა. ლევანი იცნობდა ამ უმწველს, გამოს-
ვლითი ცენტრის პარაგრაზისტს და განვითარ-
ბული მანქანების თავგამოდებულ ენთუზიაისტს.

— ბატონო ლევან, თქვენ ცოტა ხნით ვთხო-
ვენ, აქეთ მობრძანდით, თუ შეიძლება — ეტუო-
ბოდა ეს ახალგაზრდა სორგანიზაციის კონსი-
ში შედიოდა. ლევანმა ელენე გაიულოდა და უმწ-
ვილს მიჰყვა. იქვე ახლოს მოზრდილ კაბინეტში
შეიყვანეს. ოთახში თხუშვტამდე კაცი შეგრო-
ვილიყო, უმეტესობა კონფერენციის მონაწი-
ლენი იყვნენ. იმათან მხოლოდ სამი ახალგაზრ-
და ვერ იცნო ლევანმა. უცებ ვახტანგი და არ-
ჩილი დინახა და მათკენ გაემართა: — რა ხდე-
ბა?

— თურნალისტები არიან, — არჩილმა თვალთ-
ანიშნა სამ ახალგაზრდაზე, რომლებიც დახალ-
სავარძელში ისხდნენ ერთმანეთის გვერდით.

უველანი კედლის გასწვრივ ჩარჩებულ სკა-
მებზე დახსდნენ. თურნალისტებმა რიგრიგობით
დაიწყეს შეკითხვების მიცემა: როგორია დღეი-
სათვის გამოშვებული მანქანების შესაძლებლო-
ბები, როგორ შეფარდება ერთმანეთს ამ საქ-
მეში ჩვენი და სხვა განვითარებული ქვეყნების
დონე? რა პერსპექტივები გეხსენებთ მომავლი-
სათვის? შეიძლება თუ არა, მანქანად რდენიმე
შეიძინოს დამანაწერი ინტელექტი?

შეკითხვები ძირითადად ლევანის, ვახტანგის
და არჩილის მისამართით იყო. ეს თავდაწნე

შეამჩნია ლევანმა და მოსვენება დაკარგა. თანდათან სულ უფრო რწმუნდებოდა, რომ ამ ხალხს კომპიუტერიზაციის პრობლემებზე მეტად, სხვა საკითხი აინტერესებდა. მიხვდა, რომ ალუაში იყო მოქცეული, თვალს არ აშორებდა ეურნალისტებსა და აშკარად ხედავდა უკველი მთგანის უბეში დამალულ ქვას. სახიდან სახეზე გადაჰქონდა დამახული მჭურა და ცდილობდა ამოეცნო, რომელი ამოიღებდა ამ ქვას პირველი. სამივენი ახალგაზრდები იყვნენ, — ორი მამაკაცი და ერთი ქალი. მათი სახის ნაკვთები პრინციპულობასა და გაზედულებზე მეტყველებდა. „ჩერ საქმოდ ახალგაზრდები არიან იმისათვის, რომ ეხვედნენ შემრიგებლობა, — გაიფიქრა ლევანმა. — ჩერ ვერ დაუხლდაგვებია მათთვის ცხოვრებას ბრქუალები“. — სამივენი ერთნაირად საშიშნი იყვნენ.

ბოლო შეკითხვა ისევ ლევანს დაუპყეს. შეკითხვის პეტროს ნერვიულად უტოკავდა ბავა: — კიდევ ერთი შეკითხვა მაქვს; თუ შეიძლება, ბატონ ლევანთან, განვითარებული მანქანების პრობლემები, რამდენადაც ვიცით, თქვენი შობია. შეიძლება გვითხროთ, რაში მდგომარეობს თქვენი ძირობა და საქმიანობა?

ლევანმა ოთახს მიმოკოლო თვალი. არჩილი ცხვირსახოცით იწმენდა ოფლით დაცვარულ შუბლს. ვახტანგი ნერვიულად ატრიალებდა ხელში ვატოკალამს. როგორ მოიქცა ლევანმა ასე გაუფრთხილებლად, რა ზრიაველად მოიმწყვდია თავი ხაფანგში. თვალთ ნაცნობი პროგრამისტი მოძებნა, ნუთუ მან მოუწყო ეს, ნუთუ მისი ახალგაზრდობით ისარგებლეს ეურნალისტებმა და ჩაითრის? მაგრამ როგორც კი დანანა უმარადის დახვედრილი და გაფრთხილები სახე, მანინვე გაუქრა ეჭვი. მიხვდა, რომ ეურნალისტებმა ისიც მოატყუეს და იარაღად გამოიყენეს.

უკან დასახვევი გზა აღარ იყო. უნდა ებახუნა. ლევანს წამოდა.

— რადგანაც ბატონი ლევან წანდუკელი პასუხობს, მე დავამატებ ერთ შეკითხვას: — ეს უკვე ქალი ლამარაკობდა. ფიქრობთ თუ არა თქვენ, რომ განვითარებული მანქანები უნდა ემსახურებოდეს ჩვენს შეილებს, ამისათვის კი უპირველესად მშვიდობაა საჭირო. გაიფიქრათ თუ არა ბავშვებზე და თვითონ თუ გყავთ შეილები?

ლევანი მიხვდა, რომ იცნობდნენ მას, იცნობდნენ მის პირად ცხოვრებას და შეკითხვაც აშკარად რამეგობრული იყო. ოთახში სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. ლევანი ერთხანს დუმდა. ეს ახალგაზრდებიც იბრძოდნენ თავისებურად, ებრძოდნენ იმას, ვინცე ხელი მიუწვდებოდათ და ამერად ლევანი გამოდგა მათი მხებრალი. მაგრამ ლევანს ის უყვირდა, რომ ამე პირტივად უუურედდნენ ამ საქმის. რას გამოელოდნენ დღევანდელი თავდახმისაკენ? ლევანის მხილებით უშველიდნენ რაიმეს? თუ იმა-

ზე ფიქრობდნენ, ერთი ხმაურიანი სტატია მინც გამოგვევიდებო? ლევანი სულ უფრო მეტად ლელავდა. მინც მშვიდი ხმით დარწყო ლამარაკი:

— უკვლამ ვიცით, რა დიდი და საშიში ძალა არსებობს დღეს მსოფლიოში ატომური იარაღის სახით. როგორ ფიქრობთ, ჩვენ გვაქვს უფლება მშვიდად ვყოფთ და იდეალიური ცხოვრებით ვცხოვრობთ? თავლებზე ხელების აფარებით ვვიცილებთ თავიდან საშიშროებას? რაიმე ძალას რომ მოერო, მას უნდა იცნობდეთ კარგად, უნდა ფლობდეთ, უნდა მართავდეთ. საუბედუროდ, ისეთი ძალე შექმნა ადამიანმა, რომ ხალა უკვე ძნელია მისი მართვა. ეს ძალე უკვე ბატონობს ადამიანზე, ვერძირილებს, საშუალებებს არ გვაძლევს, ჩვენს ნება-სურვილზე ვიცხოვრობთ. მასთან ბრძოლაა საჭირო და ამ ბრძოლას ვინმე უნდა შეეწიროს, ვინმემ, უნდა ათენოს უძილო დამეები, გამოკვლევებს, გამოთვლებს, ექსპერიმენტებს უნდა შეაღიოს თავისი ცხოვრება.

მერე გაახხენდა, უშვილობა რომ დააყუდერეს და თვალებით მოძებნა ეურნალისტი ქალი.

— როცა უკვედლდე თვალიწინ ვიდავს მოხალადნენი ატომური აფეთქების საშიშრელება, გიკვირს, საერთოდ ვინმე რომ აჩენს შეილებს...

ლევანი დადუმდა. ისეთი რამე წამოსცდა, რაზედაც კოლეგებთან საუბარშიც იკავებდა თავს. პირად ცხოვრებაზე ურნალისტებთან ლამარაკს ხულიერ სტრაპტისს ეძახდა. ახლა საკუთარი თავისათვის ვერ ეპატიებია, რომ ასეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. მოგონდა წილი ეურნალისტებზე — „ერთი უძველესი პროფესია“, პირველ უძველეს პროფესიად პროესტანტთა იყო ნაგულისხმევი. უკეთეს შედარებას ცაცი ძნელად მოძებნისო, — გაიფიქრა ბრატშორეულია. თავისი საქალაღდე ბილა და ილლაში ამოიღო.

— მე, თქვენის ნებართვით, მივიღიარ აქედან.

ეურნალისტები დანებულნი წამოდგნენ. უკვლამა წამოიზალა. ლევანი კარისკენ გაემართა. სულ დააიწყდა, რომ ეღენე აქ იყო. ელენეზე ამ ხნის განმავლობაში თვალთ არ მოუხსიარებია ლევანიათვის. დღეს სულ ხვნარიარ ლევანი დაუდგა თვალწინ; არა თვითდაჭერებული ბერბიჭა, არამედ მხხვერპლი, სამუდამოდ მარტოხელობისთვის განწირული. დღეს ამკარად დანიანა, რომ არახოლდეს არ იქნებოდა ლევანის ცოლი, მით უმეტეს, არ ეყოლებოდა შეილები, მაგრამ იმაშიც დარწმუნდა, რომ ვერახოლდეს მოშორდებოდა ამ კაცს.

დადლოდა და ნაწყენი სახე ჰქონდა ლევანს. ელენე კართან დაეწია და გაუღიმა. ლევანს სიმძიმე მოესხნა გულიდან. — მინც რა კარგია, რომ ამ ქვეყანაზე არსებობს ელენე.

სალამოს ელენესთან მივიდა ლევანი. იქდა ტახტზე წყნარად. დღეს არ ჩქარობდა წახვლას.

წუთებს არ ითვლიდა. ატყობდა ელენე, რომ ახლა არ შეეძლო ლევანს მუშაობა. უკვლოდ არ ჩავიდა დღევანდელ ინიციატს. ელენე პროფილიდან შესცვროდა მის მოწყენილ ხანებს. როგორ უყვარდა ეს უხეში თმით დაფარული პატარა თავი, „მარადიულ ვაჭაფხულში“ გამოქანდაკებული კაცის თავს რომ აგონებდა მუდამ.

— გინდა, გაჩვენო ვინაირი თავი გაქვს? — დაარღვია დუმილი ელენემ.

— მაჩვენე...

ელენემ კედლიდან სურათი ჩამოხსნა და ლევანს მიაწოდა.

— არა აქვს ამ კაცს შენაირი თავი?

— არ ვიცი. — ლევანი რეპროდუქციას დასცვროდა, მერე სურათი გვერდზე გადახდო და ელენე თავისკენ მიიჩინა...

ქვთაჯე ქალის ხელების ნაწი ფერება იგრძნო და სააზრო გაკვირვებით აღმოაჩინა, რომ ელენე დღეს პირველად აღარ ებრძოდა.

დღითი ერთად მივიდნენ ელენე და ლევანი სამხატვროში. შენობას რომ მიუახლოვდნენ და თანაშრომლებმა დაუწყეს მისალმება, მაშინდა მოაფრქვდა ელენეს ხელი გაუთავისუფლებინა, ლევანს რომ ჩაებლუჭა თავისი პალტოს ჩიბუჭი. ლევანმა თვალი ჩაუკრა და თავის ოთახში შევიდა.

კვლავ ამოლაგა უჩრდილ ეურნალები. გამოდგებიო თვალს ადევნებდა სხვა ჰევიუნების მათემატიკოსებისა და კიბერნეტიკოსების გამოკვლევებს. ყველას ერთი და იგივე საკითხი აფიქრებდა: შეუძლია თუ არა მანქანას შეასრულოს რაიმე ისეთი ინიციატივანი, შემოქმედებითი, რაც მის შემქმნელს არ დაუპროგრამებია? საერთაშორისო პრესაში დიდი ადგილი ეთმობოდა პოლემიკურ სტატიებს ამ საკითხის ირგვლივ. კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი მარტიმორს ტაუბე, — „დამოუკიდებლად მოაზროვნე“ მანქანების უიდეურების მოწინააღმდეგე. წერდა: „უკველზე უგონიერესი მანქანა არაფრით ხელბია ტიპოგრაფიულ დაწავას, რომელიც მხოლოდ სხვის აზრებს ბეჭდვს“. დავუშვათ, ტაუბე მართალია, — ფიქრობდა ლევანი. — მანქანა თავისი შემქმნელის მონაა და შეუძლია შეასრულოს მხოლოდ ის, რაც ადამიანმა აღწერა სამანქანო პროგრამაში. მაშინ, გამოდის ვერც ერთმა მოწყობილობამ ვერაფერი ინიციატივანი ვერ უნდა გააკეთოს. მაშ, როგორ მუშაობს ადამიანის ტვინი? ისიც ხომ მატერიალური მოწყობილობაა და რაღაც მეთოდების საფუძველზე მუშაობს. რა არის ეს პრინციპი, რომელითაც ხელმძღვანელობს ადამიანის ტვინი, მანქანისათვის კი მიუღწევლია?

რაც უფრო აწუხებდა მეთოდს, მით უფრო რთულდებოდა პროგრამა, ლევანი ხედავდა, რომ მანქანის მოქმედების არასაკმარის ხისწრაფზე და მესხიერების გახარბის ხიციერზე წა-

რუმატებლობის დაბრალება არ იქნებოდა სწორი. იმ დასკვნაზე მივიდა, რომ თვითონ აღგორითანა შესაცვლელი. მოსაძებნია საქმისადმი სულ ახლებური მიდგომა.

„ნეგატიური პროგრამირება“. — ეს იყო სრულიად ახალი პრინციპი, რადიკალურად განსხვავებული იქამდე არსებული პოზიტიური ევრისტიკული პროგრამირებისაგან. ლევანი ხედავდა, რომ სწორედ ეს იყო ის ახალი მიდგომა, ამდენ ხანს რომ ეძებდა თვითონ. ახლა იცოდა, რა მიმართულებით ემუშავა.

საღამოს დაღლილი მივიდა შინ, წაიგახშვა სამწარეულოში. მერე ოთახში გავიდა და ხავარტელში ჩაქდა. კვლავ ნეგატიურ პროგრამირებაზე ფიქრობდა. მერე შეატყო, რომ მეტი აღარ შეეძლო ფიქრი. წამოდგა, ოთახში გაიარა, გამოიარა, თაროდან ხორხე ბორხების წიგნი გადავიღო და კითხვისი გაერთო.

აქ ერთმა წინადადებას მიიპყრო მისი უკრადლება: „გულენილი უშუებდა, რომ ადამს, „ღმერთის მსგავსს და ბატებს“ ჰქონდა ხედვა ტელესკოპური და მიკროსკოპული...“ ისევ თავისი ავიტაბეზელი კითხვა გაახსენდა, რისთვის დასაჯა ღმერთმა თავისი ქმნილება ასე ხსატკად? რატომ ამჩნებდა მისი „ტელესკოპური და მიკროსკოპული“ ხედვა?

ბნელოდა ოთახში. ლევანი საწოლიდან გადახვდა მაგიდის ნათურას, შუკი აანთო. ელენე შეიშუშუნა, მერე გაუღიმა. ლევანმა ტუმბოზე წოგნი დიანახა და ხელით გადახვდა — რას კითხულობ? — თვალერიება დაუწყწო წიგნს. რომანი იყო.

— დიდებული რამეა რომანი, — თქვა ლევანმა.

— მეც გეთანხმები, მაგრამ, ზოგიერთები ამბობენ, რომანმა თავისი დრო მოკამათა, — გაეპახუხა ელენე.

— არ ვიცი, ვისთვის მოკამათა დრო, მე კი არც ერთი ლიტერატურული ფორმა არ მეგულბა, რომანს რომ შეედრებოდეს.

— ნოველზე რას იტყვი?

— კარგია, რა მეთქვინს.

— კარგია კი არა, დიდებული რამეა, — ახლოლოდ გამოკაცხვდა ელენე. — იცი, როგორი ნოველა მიყვარს? აი, ბოლო წინადადებაში რომ იხსნება შინაარსი. გვონია, თხრობა დამთავრდაო და ამ დროს ბოლო აბსაცი რაღაც მოულოდნელ ხასწინდს დაგვრთობს თვალწინ. ერთ წინადადებაში იმხელა ემოციას ჩადებენ, ყუზბარასავით დატენილი გამოდის, გაძლება არ უნდა? კანკალი ამიტანს ხოლმე, ცოტა ხომ უნდა შეიბრალონ მკითხველი.

ლევანს გაეცინა, კვლავი მოხვია და მკერდზე მიიკრა ელენეს თავი.

— ცოტა ხომ უნდა შეიბრალონ მკითხველი, — წვრილი ხმით გამოაჯავრა, მერე ადგა და ჩაქმა დაიწყო. ელენე კი იყო ლოგინზე წამოქედარი,

მუხლებზე ზეწარი შემოქცევა. ლევანს შერცყე-
როდა. ისეთი ზრწნობა ჰქონდა, თითქოს მთელი
სიცოცხლე მასთან გატარებინა, სულ ბავშვობი-
და. ვინ შეეძლო ლევანსაგეთ გაეყო მისი ნათ-
ქვამი, ნათქვამს და ნააზრევს კი არა, ჭერ გა-
უაზრებელ ზრწნობას იგებდა ლევანი მისას, თვი-
თონ ელენეს ასწრებდა მის ამოკითხვას. რა
სიმშვიდეს ჰგვირავდა ლევანის გვირდითი ყოფნა.
მასთან ქარიშხალში კლდეს ამოფარებული მტრე-
დივით ზრწნობდა თავს. შავრამ იყო წუთები,
როცა ეს კლდეკაცი ბავშვად იქცეოდა. უფრო
სწორად, ამ წუთებისაგან დადინებული და ბევ-
რისმანხველი კაცის სულში ჭერ კიდევ ცოცხ-
ლობად ცაშეტი-თოთხმეტი წლის ასაკი ბიჭი, და
ამ ბიჭს ხედავდა ელენე, როცა ისინი მარტონი
რჩებოდნენ, როდესაც ისინი საყვარელ კერძს
ამზადებდა და ლევანი ხუმრობით მოუთმენლად
ილკავდა ტუჩებს... როცა ელენეს პარფომე-
რისა თუ სხვა პირად ნივთებს ბავშვობის ცნო-
ბისმოყვარეობით და პირზე დამილით ათვლი-
ერებდა... როდესაც რომელიმე საყმაწვილო
წიგნს მოიგონებდნენ და ლევანს ახლაც სიამოვ-
რისაგან ქინკა გაუკრთობდა თვალბეჭით...

მაშინ ელენე უფროსადაც კი ზრწნობდა თავს.
სტრეილი უზნდებოდა, მოკვლო მისთვის. მო-
ფერებოდა, გათბო, დაეპურებინა.

შესტეროდა ელენე, ნაჩარტვად იტინდა ლე-
ვანი პირანგის კალთებს შარვალში. გრძელი
ცხვირი და მტკიცე ხასიათის გამომხატველი
თხელი ტუჩები ჰქონდა ლევანს.

ლახორატორონი არჩილი შემოვიდა. დახე-
ული ჩანდა არჩილი. ეტუბოდა, რაღაც ძალიან
აწუნებდა. ბოლოს გამოტყუა, ბავშვობის მეგა-
ბარი შეხვედროდა და შეეთავაზებინა, ჩემთან
გაღმოდრო საშუალოდ. მოთვარი ის იყო, რომ
მათი ინსტიტუტი კოოპერატიული ბიზნს აწუნებ-
და და არჩილს ბოლოს და ბოლოს ბიზნს გა-
ფართოების საშუალება ეძლეოდა. ლევანმა
პროგრამები გვერდზე გადახლო.

— ხომ გაირდება ჩვენი დირექტორი ბიზნს?
— დიდი ხანია მიირდება, შავრამ ჩემზე წინ
ბერბია რიგში.

ლევანი დაფიქრდა. რბუნი არავის გაეგონა ამ
ხმაშეწებელი ოკანში. იცოდა ლევანმა. რა მშვი-
დი, გამჭვირი და აქტური კალი იყო ქეთი, შავრამ
ეტუბა, ძალიან გამჭარდა. ლევანმა ვერაფერი
უთხრა არჩილს. იმედი ჰქონდა, არჩილი მაინც
რამბეს მოახერხებდა და თავის საშუალოს არ გა-
იანებდა. დახეული და დაღვრემილი გავიდა
არჩილი.

ჭალამოს ელენესთან მივიდა ლევანი. წუხელ
ბრეტუაიტის რომანის კითხვა დაამთავრა. ზან-
გების და თეთრკანიანების დამოკიდებულებათ
წერდა ზანგი მწერალი. იფიქრა, ელენეს დაანი-
ტერებსებსო და წამოუღო თერნალი.
აივანზე ისხდნენ და საუბრობდნენ. ლევანმა
საათს დახედა: — უნდა წავიდე. — თქვა. ელენეს

სხვა დროსაც შეუმჩნევია. ლევანს მასთან უფ-
ნისას საათისკენ რომ გაქცევა თვლი. მაინც
ეს უკველთვის მოულოდნელი იყო. უკველთ-
ვის ელდის დამქვამი. ხელახლა განსაცდლო,
ხელახლა შეხატებელი.

ახლა, როცა უკვე ასე დაახლოვდნენ, როცა
უკველვარი ზღვარი გადაიშალა, ელენეს უტირ-
და იმისი ატანა, რომ ლევანს ჰქონდა სხვა
ცხოვრება, სადაც არ არსებობდა ელენე. წავი-
დოდა ლევანი, ჩაეფლონოდა თავის პაროდ-
მებში. ზოგჯერ ჰამა და ძილიც არ ახსოვდა.
ელენე რჩებოდა მარტო და ეს სიმარტოვე არ
ჰგავდა მის აღრინდელ სიმარტოვეს. ბერჭერ
დაკვირვებია იგი, როგორ იყო ლევანის პერ-
ფორმებზე მონაცველობით განლაგებული
მთლიანი და ამოკეთილი უჭრედები და ეს
პერფორმები თავის ბოლოდროინდელ ცხოვ-
რებას აგონებდა, ასე შრავდა იყო მის ცხოვ-
რებაში ამოკეთილი უჭრედები — ლევანის გა-
რჩევე გატარებული დღეები.

— ანდერსენის ზღაპარი გახსოვს, გეღზე? —
უთხრა ელენემ, ლევანმა საათს რომ დახედა.

— რა ზღაპარი?
— ქალ-ვაჟის სიყვარულზეა, ძალიან უყვარ-
დათ ერთმანეთი, შავრამ, ვაგი, მზე ამოვიდოდა
თუ არა, გედავ იქცეოდა. იტანებოდა ქალი,
ცრემლად იღვრებოდა, შავრამ გევი გივი იყო
და, რას ვაივებდა ადამიანის დარღ, ფრთებს
შემოჰქარავდა და აფრინდებოდა ცაში.

ლევანი შეტერდა. ცოტა ხანს იდგა ასე დახ-
ეული, შერე ელენეს თმაზე გადაუსვა ხელი.

— არ მახსოვს ასეთი ზღაპარი, — მტევი ვერა-
ფერი თქვა.

იზ ხალამოს ლევანი ელენესთან დარჩა. დი-
ლას მასთან ერთად სამხარეთლოში დალია უა-
ვა. სამხანურში მოხუტს კიდევ ელენეზე ფაქრი
გამოჰყვა. განა არ ესმოდა ელენეს წუხილი,
რომელიც სრულიად ბუნებრივი იყო. ლევანი
მეშობაში რომ ჩაეფლონოდა, დროის მდინა-
რებას ვერ ზრწნობდა. რამდენჯერ პანიკურად
აღმოუჩინია, რომ უკვე კვირათე რეტი გახულია.
ელენეს არც კი დალამარაკებია, არ მოუკით-
ხავს არ იცოდა ამ ბნის განმავლობაში რას
აეუთხედა ელენე. სამხარეთლო თითქმის მთელი
დრო ძირითად საშუალოს მიჰქონდა. პროგრამი-
რების პრობლემებზე ფაქტიურად, საშუალო სა-
ათების შემდეგ მუშაობდა შინ. შაბათ-კვირასაც
გრწნობდა. ელენე უუურადებოდა ჰყავდა მი-
ტოვებელი.

ახლა, როცა უკვე თავისად ეგულებოდა ელენე,
სიმშვიდეს და სულიერ წონასწორობას
გრწნობდა, აჟან მოუდუნა უურადებდა ელენეს
მიმართ, სამხარეთლო თავის გამოკვლევებში სა-
ინტერესო გადარწმუნებებს მიჰაღწია.

ოთახში ცვლის უფროსმა შემოიხედა.
— ბატონო ლევან, მაქანაზე თქვენი დრო
იწყება.

ხუმარბათობით, ათიდან თორმეტ საათამდე ლევანს ჰქონდა გამოყოფილი სპანქანო დრო ექსპერიმენტებისათვის. ახალი პროგრამა, რომელიც დღეს უნდა გაეშვა, გუშინ შინ წაიღო დასამთავრებლად, მაგრამ წუხელ ელენესთან დარჩა და პროგრამა ვერ დაამთავრა. იძულებული გახდა, თავისთვის გამოყოფილი სპანქანო დრო სხვისთვის დეთმო. ახლა მომავალ ხუმარბათამდე ვერ ჩაიგდება ხელში მანქანას. კიდევ ერთი კვირით გადაიღო მისთვის შეტად საჩქარო შედეგების მიღება, წუხელ, როცა ელენესთან რჩებოდა, იცოდა, რომ ამ მსხვერპლზე მიდიოდა, მაგრამ ხედავდა, ქალი მეტად აღელვებულ იყო და მისი მართო დატოვება არ შეიძლებოდა.

საღამოს ისევ ელენესთან წავიდა. ხალისიანად დაუბნდა ქალი და ლევანს გულზე მოეშვა. ძნელი არ იყო მისი შემორიგება, პატარა უფრადლება აუყოფნიდა.

ლევანმა ჰკითხა, ხომ მოგეწონა ბრეტუაიტო. ელენემ რაღაც ჩაილაპარაკა და სხვაზე გადაიბრუნა საუბარი. ამჟამა იყო, მის აღტაცებას არ აზიარებდა. ლევანმა აღარაფერი უთხრა.

საღამოს კიდევ აპირებდა ლევანი მუშაობას. საათს დახედა. ნეტავ რა დროა და მაშინვე იხანა, ეშპაქმა დაღაბვროს, როგორ ვერ მიჩვიო, რომ ელენეს თვალწინ საათს არ დახედოს.

— მო, მართლა, ელენე, ანდერსენის წიგნი გადავთავლიერე, მაგრამ ის ზღაპარი ვერ ვიპოვე.

— ვერ იპოვიდი, ის ზღაპარი მე თვითონ მოვიგონე... ანდერსენის მოტივებზე.

ლევანს არაფერი უთქვამს, მხოლოდ ხახის უცნაური მოძრაობით გამოაჯვარა. ელენემ კარებამდე მიაცილა.

— მიხეც, რატომ არ მოგეწონა ბრეტუაიტი? — წყნად არ გაიყოლა ლევანმა.

— იმიტომ, რომ ჩნახავს რაღაცებს. ის წანგი თავისი ელექტრონიკის ცოდნით და ვირტუოზული მფრინაობით რომ აოცებს ხალხს და სამი თეთრკანიანი ქალიც ეცოდება ერთმანეთს მის სიყვარულში, მკითხველის სიმპათიას მაინც ვერ იმსახურებს, რადგან თეთრკანიანთაგან აღიარება გამებდარა მისი ზრუნვის საგანი. თანაც არ არის საჭირო ასეთი იშვიათი თვისებების მოგონება იმისათვის, რომ მკითხველს პერსონაჟი შეაუკარო.

— ელენე, არაფერი არ არის აქ მოგონილი, არიან ასეთი თვისებების მქონე წანგები, თვითონც ბრეტუაიტი იყო ასეთი...

— იმიტომაც თავის თავს იცავს და არა რასაც. ასეთი მწერალი არ გამოდგება დაჩაგრულის დამცველად. აი, ხელ სხვა ფოლკნერი, შეუძლია გაციონოს „ისინელეში თეთრად მოციანებე შეშინებული თვალების“ და „ახილი ჩოიადივით დაღებულ სიჩის“ აღწერით, მაგრამ იმოდენა სიბოთით და სიყვარულით, რომ მკით-

ხველსაც გადმოედება ეს სიყვარული. ვახსოვს მისი წანგი ლუკასი? არც ელექტრონიკა იცოდა, ცოლიც მისნაირი წავი დედაბერი ჰყავდა, მაგრამ ამ კაცს შეცნობილი ჰქონდა თავისი კაცური ღირსება, ირვლივ უველას ფსი იცოდა და არაფრის მტკიცება არ სჭირდებოდა. ამიტომ თავისი ამაყი გულგრილობით მოსვენება დაუკარგა ირვლივ მყოფ თეთრკანიანებს, გრძობ. რა სასაცილოდ გამოიყურებოან ისინი თავიანთი წვირლმანი ცილისწამებებით? ეს წანგი თავისი კობიდან ისე დასცინოდა მათ, როგორც დიოტენი კეიხარს თავისი კახრიდან. — ხელმოუთქმელად დაპარაკოდა ელენე და ლევანს ღმინილი მოურია. — რაც მართალია, მართალია ჰქონდა ელენეს უტუქარი ლიტერატურული აღლო, მაგრამ ლაპარაკში გაწინმადება იცოდა და ამაზე ეცინებოდა ლევანს.

ლევანმა უურისძირში აკოცა — ფოლკნერი ფოლკნერია. ჩემო გოგო, — მერე ხელები მოხვია და ხანგრძლივი კოცნით მიეკვრინე ერთმანეთს.

— აი, ეს კი სჯობდა ზღაპრების მოგონებას, — თქვა ლევანმა და ცხვირზე ჩამოქტა თითი ელენეს. — ანდერსენის მოტივებზე!

შემდეგ ხუმარბათს გაუშვა მანქანაზე ლევანმა ახალი პროგრამა. შედეგი კვლავ არადასაყმაყოფილებელი იყო. უამრავი შრომა გადაიუარა წუხელში. შორიახლო ელენე იქდა, ნელა ირწეოდა სკამზე და დაფიქრებული შესტკეროდა ლევანის მოღუშულ ხახეს.

ოთახში ვახტანგი შემოვიდა.

— გამოვიდა რაზე?

ლევანმა თავი გადააქანია. ვახტანგს გაეცინა. — ერთ-ერთი აღმოჩენის მერე ედისონს რომ უთხრეს, როგორ გაიმართლო, იცო, რა უნახუბა? — რატომღაც, უოველთვის ას თომბოცი ექსპერიმენტის მერე მიმართლებს...

— რას იზამ, — გაეცინა ლევანსაც.

ოთახში არჩილმა შემოიხედა, ლაბორანტი იკითხა და უმალ გაიხურა კარი.

— რა დავმართა არჩილს, რა დადგრემილი დაღის?

— ქეთი წახულა ხახლიდან, — თქვა ვახტანგმა.

ლევანს ღიმილი შეეუნა ხახუზე.

— იქამდე მივიდა საქმე?

— მო, სამივე ბავშვი წაუუვანია და დედასთან გადახულა, — ვახტანგმა საფერფლეზე მიახსისა სიგარეტის ნაწვევი.

სამივენი დუმდნენ. ელენეს თვალწინ დაუდგა ცალ მუსხრე ჩაჩქილი ქეთი ორმოცი ანთებული სანთლით. საოცრად ეტყინა გული.

კვირა დღე იყო. ელენემ ხაზინაო საქმეები მოამთავრა და წუგნის საკითხავად დაქდა აივანზე. იცოდა, ლევანი დღეს ვერ მოიცილდა მისთან მისასვლელად. შიგადაშიგ შეწუხებდა ხოლმე კითხვას და ლევანზე ფიქრობდა. რაც უფრო

უახლოვდებოდა ლევანს, მით უფრო რწმუნდებოდა, რა რთული ბუნებია, შრავლემხარისი და ბოლომდე ამოუცნობი იყო ეს კაცი. ელენე ანგარისში უწევდა ლევანის უდროობას, ბევრის მოთქმა შეეძლო, ბევრჯერ უბატონებია შეუწყაწარებელი უსურველობა და კვლავ პირზე ღიმილით და სიყვარულით სახეზე თვალებით დახვედრია ლევანს, მაგრამ ჰქონდა წითელი, როცა უვლადფერი გადატანილი, საავდრო ღრუბელივით უგროვდებოდა თავზე, წვაავივით შიოთხლვინა ძველად და ახალს. მაშინ ეტვი ებატონებოდა ლევანის სიყვარულში. ასეთ დროს მისი უკვე აღი მოქმედება, ყოველი უბრალო მოძრაობა მტკივნეულად შეტყუებოდა სხეულოდა ქალთთვის. გაანახდა, ლევანმა პირველად რომ იგრძნო მის მსუაღებში მოქმედება ელენე წინააღმდეგობას აღარ უწევდა, როგორ უწვია ფეხს ხელი ქალს და ფანჯრის ღიად დარჩენილ ნაწილს სწრაფად ჩამოაფარა ფარდა. ამ ერთმა წინდაბედულმა მოქმედებამ ელენეს თავადწინ დაუყენა შთაბეჭდილი მისი ნაცადობა სიყვარულში, რაჟე შიშის, აღტაცების, თანაც მტკივნეული ეტვიანობის წარმოადგინა. როგორც ბრძოლა მომგვარა, ეს ბრძოლა მერცე ხშირად დახმარებია ელენეს, როცა ლევანი დაუბრკოლებლად, თითების ნაჩუქვით მოძრაობით ხსნიდა მის ყელზე მძივების სხვადასხვადაირ შესაკრავებს.

სიყვარულში ეტვი რომ შეეპარებოდა, თავგანებუნებოდა. მაშინ საყვარელის კი არ ეუბნებოდა ლევანს, პასუხს კი არ თხოვდა რაიმე კონკრეტულზე, არამედ ძირფესვიანად მოარყევდა მთელ ურთიერთობას, უმოწყალოდ იმეტებდა მთელ მით დაშლილებულუბას. მაშინ შეწერაღებლობდა ლევანი, მაშინ მიანებებდა თავს უკვლავარ საქმეს, არ შეეძლო ელენეს დაკარგვა, არ დაუშვებდა ამას. ელენეს გარეშე აზრის არ ექნებოდა არაფერს. რწმუნდებოდა ელენე, არ ძვირად უღირდა ლევანს და ეს ამოშინებდა, ეს აბრუნებდა კვლავ მასთან, მერცე ძველ კალაპოტში დგებოდა უვლადფერი. ელენეს კვლავ უბრუნებოდა თმენის უნარი.

მაგონდა ელენეს, ერთხელ, როცა ხამხამურში ლევანი მასთან იქდა და საუბრობდა, ხანძრო უსაფრთხოების კომისია შემოვიდა ოთახში, რამდენიმე კაცმა უტრადლებით დაათვალიერა ოთახი, ერთ-ერთმა რომ იკითხა, აქ რაიმე ფეოტებელი ბოშ არ იხანებო, ლევანმა უპასუხა: — აქ ფეოტებელი მართო ელენეო. უკვლამ გაიციან, მაგრამ, რა თქმა უნდა, მხოლოდ ელენე მიხვდა, რა ჰქონდა ლევანს მხედველობაში.

ლევანმა მანქანა ცვლის ინიერების გზუფის უფროსს ჩააბარა და შინ წავიდა. პროგრამისტები, რომელთაც ეუფავნოდო ღამის ცვლაში ხამხანო დრო, რატომღაც, კი გამოტყდადენ. მანქანა ცდებოდა, გამართვა არ გამოტყდადენ არ იყო. ამ დროს უკველთვის რაღაც ფეოტებოდა.

როგორც დრო რომ მოეკლათ, ცვლის ინიერებმა გადაწყვეტილება მანქანასთან გადატანით იკადრენ, რომ ლევანს წაედუქული, რომელიც გადატანის თამაშს პროგრამაზე აქეთებდა ექსპერიმენტს, თავისი პერფორმანსების დასახს ხამხანო დარბაზში ტოვებდა.

ინიერებმა გადაწყვეტილება მანქანასთან ერთაშთ სრულიად ახალი იდეებიუტი, ერთი კვირის წინ რომ შეედა მსოფლიო ჩემპიონატში და შეიძლებოდა პროგრამაში გათვალისწინებული ყოფილიყო ანტიტრენდები რას მოიპყრებოდა ამ დროს მანქანა.

პერფორმანსები შეივანეს, პულტი ჩართეს, ოთხი ინიერები თერაპიით თამაშობდა. მათ არ იცოდენ, რომ საქმე ექნებოდა ნეგატიურ პროგრამასთან, პირველად უვლადფერი შიოთხლად აღამაინის მიერ თავსომხვეული სცენარის მიხედვით. კრიტიკულ მომენტს უახლოვდებოდენ, რამდენიმე სელაში შეიქმნებოდა საქადა, კოლაფე იხეთა პოლიცია, რომელიცაც გაბრუნებდა არ არსებობს და მანქანა დაშთაბუნული იქნებოდა. მაგრამ ამ დროს მოხდა გაუგებრობა, მანქანამ სცენარადან გადაღვინა და სრულიად მოულოდნელი, თანაც ერთი შეხედვით გამოართლებელი სელა შეასრულა. მოთამაშეები შეშფოთდენ. — ხომ არ გადავიქმნა მანქანა? მაგრამ შემდეგ გამოირკვა, რომ მანქანა გარკვეულ პოლიციას ადგა და შეწირვა მის ახალ გეგმაში შედიოდა. როგორ? ჩანარადღე ასეთი პარტია არა თუ პროგრამაში არ შეიძლებოდა უოფილიყო გათვალისწინებული, ჭრ სერთოდ არავის ეთამაშა. დარბაზში ჰპარტი ბუნდა. კვედა ხართულებიდან ამოვიდენ მომავლ ტექნიკოსები, უვლანი მანქანასთან მოგროვდენ. ერთად ხმამაღლა განხილავდენ როგორ ეთამაშათ შემდეგში, მაგრამ პარტიის ხელი გადაწყვეტილი იყო, ორი სვლის შემდეგ მანქანამ დაშთაბო ინიერები.

უვლანი გაოცებული შესქებოდენ დაფას. იხინი იყვენ მოწე მანქანის პირველი დამოუკიდებელი საბიჯის იმ საქმეში, რომელიც აქამდე აღამაინის პრივილეგიას წარმოადგენდა. მანქანამ გამოიჩინა ინიციატივა, გადაწყვიტა ის, რაც მის პროგრამაში გათვალისწინებული არ იყო.

მეორე დილაზე, სახელდახლოდ მოწვეულ ხემინარტ განხილულ იქნა გახული ღამის შემთხვევა. ლევანმა ჭრა ფეოტობდა ამ საქმიის ხემინარტე გეგმანას. გადატანის თამაშის პროგრამებს მხოლოდ ექსპერიმენტებისათვის იუნებდა. გეგმაში ჰქონდა მეურნეობის რომელიც დარგის ამოცანების გადასაწყვეტად გამოეყენებინა ნეგატიურ პროგრამებზე და მეორე გამოეტანა ხემინარტის სამსჯავროზე. მაგრამ ამ გამოკრებულში აშხის შემდეგ იძულებული იყო, ნაქტარევი მოხსენება გაეთქობინა. შეეცადა, მოკლედ გადმოეცა ნეგატიურ პროგრამების პრინციპი გადატანის თამაშის მაგალიტზე.

მანქანა რომ დანიანოს მდგომარეობა სპეციალურ დაფაზე სამი სვლის შემდეგ, უნდა გაიხინჩოს დაახლოებით მილიონი შესაძლო ვარიანტი, ამის შემდეგ არჩევს საუკეთესო სვლას. მაგრამ ეს სვლა საუკეთესოა სამი სვლის პოზიციიდან. სეთი სვლის პოზიციიდან შეიძლება ეს სვლა წაშვებოდა იყოს. ხუთი სვლის პოზიციიდან რომ შეირჩეს საუკეთესო სვლა, უნდა გაიხინჩოს მილიარდობით მილიარდი ვარიანტი. ამ ვარიანტების განსწავლას მანქანა, თავისი სისწრაფის მიუხედავად, ვერ მოახერხებს ერთი მოკლადრკის სიკვლევი. ადამიანი კი ახერხებს ათი სვლის შემდეგ საუკეთესო პოზიციის წარმოადგენას.

ადამიანის შემოქმედებითი შრომის ნებისმიერი დარგის მოდელირებისას მანქანისათვის ადამიანის გამოცდილების გადაცემა ვერ ხერხდება. რატომ ხდება ეს? რატომ ვერ მოიპოვა კიბერნეტიკამ ვერც ერთი გამარჯვება ბუნებასთან შედარებით?

საქმე იმაშია, რომ ადამიანის ტვინი სხვა გზით მიდის — მას შეუძლია არასაკიროს გამოკრება. ჩვენ ვერ ვხედავთ ვერაფერს, რაც ამ წუთში ჩვენთვის არსებითი არ არის. ჩვენ შეგვიძლია ვუსმინოთ ვრცლს, როცა ერთდროულად რამდენიმე კაცი ლაპარაკობს. ჩვენ ვხედავთ გამოყენებითადაც ამის მაგალითად გამოდგება, თუნდაც ქვაფენილის აღქმა. ჩვენ არ ვფიქრობთ იმაზე, რომ ეს არის დატყეპილი გრუნტი, სადაც ცალკეული ქვიბია ჩამავრებული, არამედ აღვივებთ როგორც გზას, რომელზეც უნდა გადავარდეთ.

ჩვენი ტვინი ინფორმაციის ფილტრია, სადაც თითოეული შრე ახშობს არასაკიროს. უწყვეტ მძლავრ ნაკადად მოედინება ტვინში ინფორმაცია. მისი ამოცანაა, არ მიიღოს, შეაჩეროს უსარგებლო ნაკადი, გამოფილტროს მხოლოდ საჭირო. ადამიანის ტვინის ამ შესაძლებლობის მოდელირებას გულისხმობს ნეგატიური პროგრამირება, რომლის ძირითადი პრინციპი შემდეგია. — მანქანას უნდა ახწავდეს არა ის, რა აკეთობს, არამედ ის, — რა არ აკეთობს.

საბოლოოდ გასაგები რომ ყოფილიყო ნეგატიური პროგრამირების პრინციპი, ლევანს კონტინუუმიზა და ტრასის ცნებების ახსნა დასჭირდა.

ნებისმიერი მოქმედება შეიძლება წარმოიდგინო პროცესების ჩაჭვების სახით. ამას ტრასა ეწოდება. რაციონალური ტრასის მაგალითია — გამოძახო ლიფტი, შეხვიდე, მერე ლიფტს დაუპირა თითი. ამ პროცესების ნებისმიერი სხვა ნაირი თანმიმდევრობა აგრეთვე ტრასაა, მაგრამ, ცარიელი. რაციონალური და ცარიელი ტრასების ერთობლიობა კონტინუუმიზა წარმოადგენს. ნათამაშევი პარტია ტრასაა, ყველა შე-

საძლო პარტია — კონტინუუმი. ისე, როგორც ადამიანის ტვინი გამოირკვავს უბერსპექტივო ვარიანტებს, მანქანამ უნდა შეამციროს კონტინუუმი ცარიელი ტრასების გამორცხვით. ეს კი შესაძლებელია ევრო წოდებული დემინგების მეშვეობით. რაც პროგრამის ორ ან რამდენიმე ბრძანებას წარმოადგენს.

ექსპერიმენტებმა აჩვენა, რომ დემინგების გზას უღობავს მანქანის მიერ იმ ვარიანტების განხილვას. რომელსაც თვითონ ადამიანი არ განიხილავს.

დარბაზში სიჩუმე ჩამოვარდა. დუმდნენ მათემატიკოსები და ფიზიკოსები. შფოთიანი იყო ეს დუმილი. ლევანი გრძნობდა, რომ უკლებს საფიქრებელი ერთი იყო. — ნთუ ვარსილა შეიძლება მანქანას შეიძინოს ადამიანური ინტელექტი? საჭიროა კი შევქმნათ ჩვენივე მსგავსი, ჩვენივე ძლიერი? დიახ, ეს იქნება უთუოდ მძლავრი და დამშობრივადი ძალა. ვინა უკვე არ დაგვიმონა ხანაშია თუ სამშედეგობა მიწნითი შექმნილმა ატომურმა ტექნიკამ, შეიშნა და ძრწოლას რომ გვევრის მუღამ?

ლევანი ლოგინში იწვა და ეურნალ-გაზეთებს ათვალერებდა. სამეცნიერო-ტექნიკურ ეურნალეებში ეს უკვე მერამდენედ ხვედებოდა პოლემიკურ სტატიებს ევრისტიკული პროგრამირების და მანქანის ინტელექტის ირგვლივ. ტაუბეს მიმდევრები კვლავ ჟიუტად იცავდნენ აზრს, რომ მანქანა ვერაზოდეს შეიძინს ადამიანურ ინტელექტს. მათ გვერდით ამოსდგომოდნენ მათემატიკისა და კიბერნეტიკისაგან შორს მდგომი ადამიანები, — ექიმები, ფსიქოლოგები, ეურნალისტები, კრიტიკოსები, — უკლებანი, ვისაც მიუღებლად შიანდა ის აზრი, რომ მანქანა ოდენსე ადამიანს გაუტოვდებოდა. ისინი თავს „რომანტიკოსებს“ უწოდებდნენ და ადამიანის ფენომენის შურაცხუცოდაში სდებდნენ ბრალს ევრისტიკული პროგრამირების მიმდევრებს.

ერთ ხელში ეურნალი ევირა ლევანს. მეორე მკლავი კი ელენეს თავვეშ ამოედო. დროდადრო გადმოხვდავდა ქალს, ნაწყენი ხომ არ არისო, გაულიმებდა, და რაკი ელენეს დიმილს მიიღებდა პასუხად, კვლავ ვანჯარქობდა კოთხვას. ელენე ყოველთვის გრძნობდა, რომ ლევანი მთლიანად მხთან არასდროს იყო. ოთახში იხსდნენ მარტოები თუ ქუჩაში მიდიოდნენ წვილად, ლევანს ყოველთვის სადალც გაურბობდა აზრი და ელენემ აღარ იცოდა, რაზე ფიქრობდა იგი ამ წუთში. ამ კაცის გულისყურის კონცენტრირება და მთლიანად დაპყრობა შეუძლებელი იყო. ევირა დღე იყო და ლევანი აქედან კორტბეზე აპირებდა გაგვლას. თავისი ჩოგანი წამოედო. გულისტივილით გაახსენდა, რომ ვახტანგი უკვე

კარგ ხანია აღარ დადიოდა ჩოგბურთის სათამაშოდ. ავადმყოფობა სერიოზულად გართულებოდა. ლევანი ახლა იქვე, კორტბეზე გაცნობილ ახალგაზრდა ვაჟთან თამაშობდა.

ელენე და ლევანი კინოდან გამოვიდნენ. სურათის სიუჟეტი ფანტასტიკური იყო. მაგრამ მიიქ დაფიქრა ლევანი. მეცნიერული ფანტასტიკა ხომ მხოლოდ ერთი ნაბიჯით უსწრებს წინ ტექნიკის განვითარებას. რეისორიკი გაეტაცებინა განვითარებული მანქანების ირგვლივ ატეხილ ბუმს. რობოტი, რომელიც არც ვარგანობით და არც შესაძლებლობებით აჩაგრით განსხვავდებოდა ადამიანისაგან და რომლისთვისაც რობერტი შეერქმიათ შექმნელებს, ცდილობდა გარეულყო ადამიანებში და მათი ცხოვრებით ეცხოვრა.

— შენ აბიცი, რა სუნეი აქვს წვიმის შემდეგ თევსს! — ეუბნებოდა ახალგაზრდა კაცი რობოტს, რათა აეხსნა მისთვის, რომ არხეობს მექანიკისათვის შეუღწეველი სფერო — ემოციათა სფერო.

„აჭარა, რომ ადამიანის ყოველგვარი შეგრძნება სუფთა მექანიკური პროცესია, — ფიქრობდა ლევანი. — მათ შორის სუნის შეგრძნებაც. ამიტომაც შესაძლებელი გახდა ამ შეგრძნების მოდელირება და უნსხვის უნარის მქონე მანქანების შექმნა, ვახსენდა ამერიკელი მეცნიერის, მანკრისის გამოკვლევები უნსხვის სპობლემების შესახებ. ეს მეცნიერი უნსხვის შეგრძნებას უკავშირებს ადსორბციას. ცხვირის ღრუში ხდება ნივთიერების უმცირესი ნაწილაკების ადსორბცია, რასაც ყოველთვის თან ახლავს სითბოს გამოყოფა. სხვადასხვა ნივთიერებების ადსორბციებისას სითბოს სხვადასხვა რაოდენობა გამოიყოფა, რაც იწვევს უნსხვის რეცეპტორის გაღიზიანებას. წარმოიქმნება ელექტრული იმპულსების სერია, რომელიც გადასცემს ცენტრს ინფორმაციას.“

მანკრისი თავის ცდაში თერმისტორზე მიმართავდა სუნის შეწყვეტილ ბაქრის ნაკადს. ნივთიერება ადსორბცირდებოდა. გამოყოფილი სითბოს მოქმედებით წარედში დენის წინალობა იმკვლევებოდა. წრედში ჩართული თვითმწერი სხვადასხვა სუნზე აჭარად სხვადასხვა სიფხალს იძლეოდა.

ჰო, ადამიანის ყოველგვარი შეგრძნება სუფთა მექანიკური პროცესია და შეიძლება მისი მოდელირება, მაგრამ რა არის ეს ემოცია? იქნებ იგივე შეგრძნებებია მესხიერების უჭრედებში გაუცნობიერებლად შემოანახული? იქნებ ზედსაშენია ამ მექანიკურ საფრეველზე, რომელიც დროთა განმავლობაში წარმოიქმნება მოვლენათა განმეორების შედეგად. ერთი და იგივე სუნი ხომ სხვადასხვა ადამიანში სხვადასხვა ემოციას იწვევს, იმისდა მიხედვით, რა ასოციაციასთან არის დაკავშირებული.

ამასთან ერთად, ამერიკელი პროფესორის, პენფილდის, აღმოჩენა ვახსენდა. მეცნიერი ტვინის ქერქში მეტყველების ზონების განლაგების ძებნისას სრულიად შემთხვევით წააწყდა შესანიშნავ მოვლენას. ტვინის ქერქის ელექტრული გაღიზიანება ზოგჯერ ავადმყოფში იწვევდა გარკვეულ განცდებს, ემოციებს, რომლებიც წარსულში რეალურად გადატანილ მოვლენათა მოგონებებთან იყო დაკავშირებული. პენფილდი წერდა: „წარსული ავადმყოფურად თვალწინ თანმიმდევრობით იშლებოდა, სურათი სურათს სცვლიდა. ეს ჰგავდა მანქანოფონის მუშაობას, ან დემონსტრირებას კინოფილისს, რომელზეც თითქმის აღზედილი იყო უველაციური, რაც ადამიანს ოდესმე გამოუცდია“.

„შუი ემოციის ელექტროსტიმულირებით ხელგნურად აღძვრა შეიძლება, იქნებ შესაძლებელი გახდეს მისი მექანიკური მოდელირება. ემოციის აღძვრა მექანიკურში — გაფიქრა ლევანმა. ლევანს თავი ასტიკვდა. რაც უფრო ემსგავსებოდნენ მანქანები ადამიანს, მით უფრო მეტად პოულობდა ადამიანში მანქანასთან მსგავსებას.

— შეხედე, არჩილი და ქეთი! — სახელაზე ჩაავლო ხელი ელენემ. არჩილსაც შეენიშნა ლევანი და ელენე და მათენ გამოეშარა. ქალღმერთმა ერთმანეთი გადაკოცნეს. ლევანმა და არჩილმა განმარტული ფეხბურთის მატჩზე დაიწყეს გაცხოველებული ლაპარაკი. არჩილს ჭიბებში ჩაეწყო ხელები. ქეთი ორივე ხელით მოხვეოდა მის მკლავს.

— ძალიან მიხარია, რომ ერთად გხედავთ, — უთხრა ელენემ ქეთის.

— ჰო, — გაიღმა ქეთიმ. — დავბრუნდი ისევ ჩემს სენაში, გამოძნედა არჩილის გარეშე. ისევ ამასთან წამება ვარჩივი, — ახლა ნახევრად ზუმრობით იხმარა ეს სიტყვა, არჩილს გაუცინა და ლოყით გაეხაზუნა მის მკლავს. ტროლიზუსი ჩამოვდა.

— წავედით, არჩილ, — მერე ელენეს მიუბრუნდა: — უნდა ვინჩაროთ, თამარკოს იმედზე მუყვს დატოვებული ორივე ბავშვი.

ლევანი არჩილზე ფიქრობდა. ოჯახი არ დიშალა მხოლოდ ქეთის ლმობიერი ხასიათის და თმინის უნარის გამო. არჩილმა თავისი საუბრო ვერ დათმო. ნუთუ მართლა გაიმეტა თავისი ნალოლიავეები ოჯახი და გაღმერთებული შვილებში რა იყო ეს დაუღლებელი ძალი, ასე რომ შეეპყრო ეს კაცი? მეცნიერის ცნობისმოყვარეობა თუ მალადმი ენერგიების ფლობის სურვილი? იქნებ შიში ამ ენერგიებს, განადგურებით რომ ემუქრება დედამისა!

ლევანმა ელენე მოაცილა, შინ დაბრუნდა და საწერ მაგიდას მიუჯდა. მაგიდის ნათურის შუქს ბუნი მიეწია და მოსვენებას არ აძლევდა ლევანს. საშინაურულში გავიდა და ბუნიის საკლავს.

ვი მოიტანა. აბუზარი ბუჯი უთავბოლოდ და-
ცოცავდა ნაწერაზე. ლევანი იფავე-
ბით შავიდას დაეურდო და უფრო დაუწყო.
ვერადერი გააზრებული მის მოქმედებაში ვერ
შენიშნა. ყველა მოძრაობა შეკანონური იყო.
ვისთან არის უფრო ახლოს ეს მარტივი ქმნალე-
ბა — ადამიანთან თუ შექანიშვიან? ლევანი ბუ-
ჯისკენ დახარა.

— შენ იცი, რა ხუნი აქვს წვივის შემდეგ თი-
ვას? შენ ხომ ბუნების შექმნილი ხარ და არა
ადამიანის. — ბუჯის საკლავი გვერდზე გადადო
და ხელს აუქნია შერა.

საღამო ხანი იყო. ელენეს აივანზე ესხდნენ.
ლევანი გაზეთებს ათვალიერებდა. ელენე თავის
საყურად-სარწეველა სკამზე იქდა მუხლებზე
ხელთშემოხედილად. თავისი დაბადების დღე მარ-
ტადშარტომ გაატარა. მანამდე შიშული კვირა
არ მოუთხოხავს ლევანს. ელენე ფიქრობდა, და-
ბადების დღეს შიშავს. შეგობრებაჲ არ შეეწე-
ვია. რამდენადონა მარტო უფილყო. ლევანს
კი არ გახსენებია ელენეს დაბადების დღე.

განერვილებული იყო ლევანი. დღეს დირექ-
ტორმა უკვე მეორედ უთხრა უფრო მოხუცში
ხანგრძლივ მივლინებაზე. გარდა ამისა, ვახტანგს
ძალიან გაურთულდა ავადყოფნა. ლენინგრა-
დში მიჰყავდა შეუდღეს სამკურნალოდ. წახვლის
წინ მიანიც მოვიდა ვახტანგი სამსახურში. ლე-
ვანს ჩააბარა თავისი ლაბორატორია.

განერვილებული იყო ლევანი. მაგრამ ელენე
რა შუაშიაო, გაიფიქრა. ელენესთან მუდამ
აღერხიანი უნდა უფილყო.

ელენე ცოტათი გაკვირებული იყო და ხვე-
ლებამ შემოუტია. თავი შეიკავა, ამიტომ დაბ-
ველებმა ნახად გამოუვიდა.

- მარგარიტა! — გამოაჯვრა ლევანი.
- ნეტავ მართლა ვიყო მარგარიტა. ოღონდ
გოტივ არა...
- აბა?
- ბულგაკოვის მარგარიტა...

ლევანმა ამოხედა. მაგრამ სწრაფადვე მიუბ-
რუნდა გაზეთებს. შეგნებულად არ მკითხა. რა-
ტომ უნდოდა უფილყო ბულგაკოვის მარგა-
რიტა, რატომ ნატრობდა. ვაცლოდა ამ ქვეყნა-
ნის როკავიით ცოცხზე გადამქდარი. იცოდა,
რასაც იტყოდა ელენე. ეშინოდა სიტუაციის და-
ძაბვის. ახლა არ ჰქონდა ამის ნერვები ლევანს.
ამიტომ გაცლა არჩია. გულისტკივილით აიფი-
რა მიუხედავად ლაზის ნიღაბი. ვითომ უღარდე-
ლად დაქცა გაზეთები. ჩვეულებისამებრ კოც-
ნით გამოემშვიდობა ელენეს და წახვლა დაარ-
ქარა.

შაბათი დღე იყო. ბიბლიოთეკაში მივიდა ლე-
ვანი. სანამ გამოწერილ წიგნებს მოუტანდნენ,
ახალი გამოცემების სტენდი დაათვალიერა. სრუ-

ლიად შემოხვეული წააწყდა პროფესორ სიმონ
ნოვის წიგანს ასახვის თეორია და ეშოიის
ფსიქოლოგია. გაახსენდა თავისი კინოსმედ-
ვში ფიქრები და წოდნა ამ წიგნის წაკითხვა.
საინტერესო. რას წერენ ეშოიის შენახებ, რა
დონზეა გამოკვლეული ეს სფერო.

წიგნი აიღო და კაბზედ შეუდგა. შობამდე-
ღებამ მოლოდინი გადააპარა. თანამედროვე
მეცნიერება ყველაფერში ოპტირებს რაციონი
და ზომით ადამიანს შეუძლია მატერიის თითქ-
მის ყველა თვისებებს გაზომვა და რაციონით გა-
მოსხვა. ამ გამოკვლევაში ადამიანის ეშოიაც
რადიკალურ ასახვით და შიშობათიერი ფორ-
მული ჩაწერა იქნა.

შუადღემდე მიიწედა ლევანი წიგნის გარტე-
ვას. თავის წიგნების დაშუშავება ვერ მოახწ-
და. ბიბლიოთეკარს უხივდა. ორშაბათისთვის გა-
დამინახო და შერ წავიდა.

ამ ახალ ეურნალები დაუხვდა ახლა ენე-
ნი დათავადლო. ახლა გამოცდა. სიმონოვის წიგნს
გამოხვდა ძლივ მოეხწრო. ეტრანდში. უკვე
მისი ურთიკა იყო დაბეჭდილი. სტატისის ატორ-
რებს ადამიანისთვის დამამოხრებელად მიან-
და. ეშოიებისადმი სიმონოვისებელი მიდგომა,
ფორმულასაც ცალმხარეობის სდებდნენ. ბრა-
და. ადავუშავა. ამ ფორმულას შეუძლია ასა-
ხოს შიშოლის გარძობით. ან ვინმე ადამიანის
ნახვის სტრუქტურით გამოწვეული ეშოია. — წერ-
დნენ კრიტიკის ატორები. — მაგრამ რა ეტყობ
მისთვის მოსმენით. ან ხელთელებს ნაწარმოე-
ბის აღქმით გამოწვეული ეშოიება?

— რა უნდა ამ კაცისაგან. — გაიფიქრა ლე-
ვანმა. — რატომ არ აცლია მუშოხას? დავუშ-
ვარ. ეს ფორმულა ეშოიის ყველა ფორმას ვერ
შეიცავს. მაგრამ ხომ ასახავს ეშოიითა რაღაც
ხმეტებს. დანარჩენი მომავალი კვლევის საქმეა.
ნეტორმა პირველი კანონი რომ აღმოაჩინა, მის-
თვის ხომ არაფერს უქცავს. მეორე კანონს რა-
ტომ არ მოიცავს შენი ფორმულა.

ინფორმაციებისაგან თავი უბრტოდა. მივიდა
დღე ქლომასაც დაიდა. ადგა. წაიგდა გიგნო-
რა. ახლა სპალინგობი მოხვევდა ხელს ელენეს
მოქნილ ტანს. მაგრამ გაახსენდა, ბოლო შეხვედ-
რისას როგორ დაშორდა ქალს. უსიამოვნო და-
პარაკი არ ახდებოდა. ახლა კი ამის თავი არ
ჰქონდა. სხვა დროისათვის გადადო ელენესთან
მიხვლა.

ქუჩაში გამოვიდა ელენეზე ფიქრში გაბრ-
ულა ვახტანგზე ფიქრზე ვერ ამოიგდო თავიდან.
თვალწინ უდგა. როგორ ახარებდა ლაბორატო-
რიის თითოეულ დანადგარზე თუ საცდელ ნი-
მუშზე თავისი გეგმა ჰქონდა. ელენე აქ ამირე-
ბდა დაბრუნების ნებოვდა ვახტანგის ნათქვამი —
ვინც ფიქრობს კარ არის. — მეცოდებოდა. რა-
გინდ სადაყო იყო ეს პირი, ლევანს ესმოდა მი-
სი მოქმედისა არჩილის მოქმედებაც გაახსენდა.

არც ერთს არ შეხვედრება ძალა, დაეტოვებინა ეს „შემახლა“.

— შენ თვითონ არ გაიარავს მოსვენებას, ლევან წანდუკელო? — შეეკითხა თავს. — რატომ არ შეგიძლია იცხოვრო ნორმალურად, ისე როგორც ცხოვრობს მილიონობით ადამიანი. რას ჩამახვდია იმ დღეს, თურნალისებრთან, — ატომური იარაღის შიში ამპოქმედებსო. გულწრფელი იუაფი, ვითომ? შიშით შეპყრობილ ადამიანს შეუძლია იმის გაკეთება, რასაც შენი სულიერი ძმები „შეცნიერებ-წესოცხოვრებნი“ თუ „არაგე-წესოცხოვრებნი“ აკეთებენ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში? ან ეს მოაზროვნე მანქანა რა ოცნებად გაგხდომია. ახლა ის გაწუხებს, ხელოვნურად შექმნილ ადამიანს ემოციები არა აქვსო. ზუსტად შენი მსგავსის შექმნა გინდა, შენნაირი სრულყოფილის. აკი შეგნებული გაქვს, რომ ეს არ არის აუცილებელი. მშო რა გაბრძოლებს, რას ეწირები, რა სურვილი გქვავს?

ლევანი თავს არ უტყდებოდა, მაგრამ კარგად გრძნობდა, რომ ეს ბრძოლა სხვა არა იყო რა, თუ არ ბუნებასთან მეტოქეობა, მინი ყველა ხილულმოს ახსნის, ბოლომდე შეცნობის სურვილი, აბსოლუტური ცოდნის წვდომის ფანატიკური წყურვილი.

ლევანმა ტაქსი გააჩერა და თვითონვე გაუქვირდა, დინას მისამართი რომ უთხრა.

დინა შინ დაუხვია, არ გაიკვირვა ლევანის გამოჩენა. არ უკითხია, სად იყო ამ ხამი წლის განმავლობაში. რა ადვილი იყო ამ ქალთან ურთიერთობა. ლევანმა შეება იგრძნო.

გვიანობამდე დარჩა დინასთან. იგორი მოიკითხა. იგორს ტენისის სექციის წინამძღოლა ჩარიცხვა და უარი ეტყობა. დინამ თხოვა, იქ ვინმე ნაცნობი ხომ არა გყავსო. ჭყავდა ლევანს ნაცნობი და დაჰპირდა, ჩავარცხნიებო. დინა, როგორც უყოვლთვის, კონკრეტული და პრაქტიკული იყო. ლევანს ადრე უფიქრია, ნუთუ საერთოდ უცნობი იყო ამ ქალისათვის ეჭვიანობის გრძნობა. უკითხია კიდევაც დინასთვის ეს. ახსოვდა ლევანს, როგორ უპასუხა ქალმა დამსწრე დამილით: ეჭვიანობით რომ არ მოიწამლო, ერთ კაცზე არ უნდა იყო მიჭაჭუელიო. ცხოვრების ყველა მწარე დარტყმისათვის ჰქონდა თავდაცვის ხერხი დამუშავებული. კარგად იცნობდა ეს ქალი ცხოვრებას. ზღაპრებში და რომანებში არ დაეჭებდა იდეალებს.

მეორედაც კვლავ დინასთან წახვდა არჩია ლევანმა. ტელეფონი მოიწია და დინას ნომერი

შემახლა — ინდური თქმულების მიხედვით, ქვეყანა; სადაც ცხოვრობენ სიბრძნის ნათელს ნახიარები არსებები, რომელთაც თავიანთი განვიხარებით გაუსწრებს კაცობრიობას. ისინი ფლობენ ენერჯის არაჩვეულებრივ სახეებს. მათ შორის ფსიქიკურ ენერჯიას.

კვირია. ახლა დაუკითხავად არ მიდიოდა, რადგან იცოდა, დინასთან ერთი უმარტიველი კაცი დადიოდა და მასთან შეხვედრას არიღებდა თავს.

ელენე დაფიქრებული და შეშფოთებული იყო. მესამე კვირა თავდებოდა, ლევანს არ მოუკითხავს. ადრეც უყოფიდა, რომ კვირაში ერთ ვერ იცლიდა ლევანი. მაგრამ სამსახურში მანაც ნახულობდნენ ერთმანეთს. ახლა კი რა მოხდა? ერთი სართულით ჩამოსვლა ვაუჭირდა მის სანახავად? შეგნებულად ხომ არ არიღებდა თავს? ავად ხომ არ არისო, — გაიფიქრა. სანქცანა დარბაზში შეიხვდა. ლევანი იქ იქადა. არ შეუნიშნავს ელენე. ქალი არ შეხვინებია. ჩემად გამობრუნდა და თავის თაბაში დაქადა.

მოგვიანებით დერეფანში შეხვდა ელენე ლევანს. ლევანი მიესალმა, როგორა ხარო, მკითხა. მე რაღაც მოიმიზეხე და სანქაროდ გამოხარდა. ელენე შეცხუნებული დარჩა.

ორი დღის შემდეგ ლევანის ასპირანტი შემოვიდა ელენესთან თარგმანის წახადებად.

— ლევანი არ არის დღეს? — იკითხა სუნთქვა-შეკრულმა ელენემ.

— არის. მაგრამ არ სცალია, ხვალღან შეებულებაში გაიხს.

შეებულებაში გაიხსო? — მეხვიით დაეცა ელენეს. შეებულებაში მიდის და ელენეს არაფერს ეუბნება? აკი შეთანხმებული იყვნენ. შეებულება ერთად გეტყობინათ. ზაფხულში ვერ მოიცალია ლევანმა დასახვედრად. ელენემ მის გამო მთელი ზაფხული თბილისში გაატარა. მქტომბრის თვე დაიწყო და ქერაც არ აედო მოებულება. ახლა მიდის და არც არაფერს ეუბნება, არც არწულებს, არც ატყუებს. მოვალედ არ თვლის თავს, რაიმე აუხსნას.

იქნებ ვინმესთან ერთად მიდის? — გაუფლავ თავში ელენეს. ამის შემდეგ პირველი, რაც დაეუფლა, შეღებული თავმოყვარეობის გრძნობა იყო. ამან გააძაგრა შინგანად და გაუქვავა გული. აღარ სტერიზობდა ლევანს, კარგი, ასე იყოს. ელენე არაოდეს მივა მასთან, არ შეეკითხება არაფერს, ახსნას არ მოსთხოვს.

შინ მივიდა, ტანზე არ გამოუცვლია, მარტო პიქია გაიხს და იქვე შეხახველში დაჰკიდა. სახლიდეს არ გახსენებია, სავარძელიში ჩაქდა, არაფერზე ფიქრი არ უნდოდა, არაფრის დანახვა არ უნდოდა. სახეზე ხელები აიჭარა და თავის მუხლებს დაეხმო. დიდხანს იყო ასე. მე რე წამოდგა. ოთახში უაჩრად ხიარული დაიწყო. ლევანი უნდა დაევიწყებინა, ლევანზე ცუდი უნდა ეფიქრა. ეს შეუძლებელი იყო. ძალიან ასტკივდა თავი. ისევ სავარძელში ჩაქდა. თავი მიაურდო სავარძლის სახურავზე. დიდხანს იქადა ასე. ეტყობა, ერთი წუთით წახუთხიმა, რადგან ლევანის ტანი კოშკით წამოიშარა მის წინ. ნაღვლიანი გამოშეტყველება? ჰქონდა ლევანს. ელენე შეკრთა, თვალეში გაახილა.

საოს დახედა. უკვე შვიდის ნახევარი გამხდა.

არყო. გაახსენდა, შევიდნენ საცურაოდ უნდა წასულიყო და გეხარდა, რომ რაღაც ხაჭმე იპოვა.

აუზში წყალი ჩვეულებრივზე ოდნავ ცივი იყო. ეპა. წყალზე მოტეხილი თევზის შორის ნარინჯისფერი ქული დანახა და მისკენ გასცურა — სპორტულად მიხვალმა ნარინჯისფერქულიანი ქალს, რომელმაც ლომილი შემოაგება: — რატომ დივივინე? ეს იყო ნელი, ელენეს თანამშრომელი. რომელთან ერთადაც მოვიდა პირველად აქ. ნელი ხუთიოდე წლით უფროსი იყო ელენეზე, მაგრამ მის სახეს ახალგაზრდული იერის აცდევდა. იპოვნელი ქალის სიღამაზეს გახონებდა ელენეს მისი გარეგნობა. აქ, აუზში, შეგშინა ელენემ, რომ წლების, რომელთაც ნელის სახისა და თვალმინათვის თითქმის ვერაფერი დაეკლო. ტანის კონტურებში დაგშინა თავისი კვალი. დღი ბანია, იცნობდა ნელის, ბევრგან უოფლია მასთან, ყველგან სიმშატიას იმსახურებდა. მიუხედავად ასეა, მარტოხელა იყო. მითქმა-მოთქმის მოყვარული ამბობდნენ, უპასუხო ხიუვარულაო მისი მარტოობის მიზეზი. თუმცა ამის შესახებ ნელისაგან არავის არაფერი სწენოდა.

ნელი აუზის კიდესთან იდგა და წყალში ხელეებს ატყაუუნებდა. — შეუკლბს ქვითის ვარჯიშებს ვახრულებ. — ღიმილით თქვა. „რა საოცარი სახე აქვს. — ვაიფიქრა ელენემ. — ხიმშივლის აფრქვევს“. გადახედები იყო ამ ქალის სიმშვიდე.

— წამო, ტრამპლინიდან გადმოვტეო. — თქვა ნელიმ. ტრამპლინის ქვემოთ აუზი უმარჯვილ ბიჭების დაცურებო. ხუთი თუ ექვსი ბიჭი, დაახლოებით ოცდახუთი წლისანი. წყალში მოჭრის თამაშით ერთობოდნენ. ამიტომ ელენეს დაეზარა იქით გადასვლა. რა თქმა უნდა, შორს იყო იმ აზრისაგან, რომ ამხელა ბიჭები ბავშვებად ჩათვალა. კარგად ახსოვდა თავისი თავი და თავისი ამხანაგები ამ ასაკში და იცოდა, რომ ბავშვები არ იყვნენ. არც ის სწყინდა ხშირად ასაკი რომ ვერ ატყობდნენ ელენეს, მაგრამ იმის შემადგენ, რაც ლევანს დაუახლოვდა. მისი თაობის და უფრო უფროსი უმარჯვილები მეტად მარტოები იყვნენ მისთვის, ამიტომ თავის არიდებას არჩევდა, მაგრამ ნელის უარი ვერ უთხრა. აუზიდან ამოვიდნენ და შპორტდამირე მხარეს გასწიეს. ნელი ტრამპლინზე შედგა. უმარჯვილებმა შეამჩნიეს და ადგილი გაათავისუფლეს წყალში. ჩერ ნელი გადახტა, მერე ელენე, მერე ისევ ნელი, მერე ელენე. ბიჭებმა ბურთის თამაშს თავი მიანებეს. ზოგი აუზის კიდეზე ჩამოქდა, ზოგი კედელთან დადგა წყალში. ასვენდნენ, თან ქალებს ადევნებდნენ თვალს. სპორტსმენები აღმოჩნდნენ. ერთმა გაბედა შენიშვნის მიცემა, გადაბრომისას ძლიერად უნდა დაჭკრა ფეხი ტრამპლინს და ტანი ურო შორს მოისროლოო. ნელიმ სიამოვნებით მიიღო შენიშვნა. ახლა სხვებაც მოგროვდნენ შორს ირგვლივ. თითოეული

კლიობდა რაიმე ცნსწავლებიან მათთვის. სიამოვნებდათ ორი უფროსი ქალის მწვრთნელის როლში ყოფნა, თანაც გრძნობდნენ სიტუაციის სიტუაციებს — ერთი ევადგილო სიტუაცია ან ევინა, ან უკვალფერი ყინულივით დაიმსხვრეოდა.

ზარის ხმა გაიხმა. ნელიმ და ელენემ მაღლობა გადაუბადეს უმარჯვილებს და კიბისკენ გასცურეს. ბიჭებს არ უნდოდათ გაშვება, ჩვენ აქ შენაურები ვართ, ახაციან არაფერს გეტყვითო. ნელიმ იუარა. — ამხელა ქალი ახლა აქ შენიშვნას ვერ მივიღებო. გასახდელი შევიდნენ.

— რა კარგი ბავშვები იყვნენ. — თქვა ნელიმ მხაბის ქვეშ.

სახლამდე მანძილი ფეხით გაიარა ელენემ. ტანში მისმუბუქეს გრძობდა. ნერვიული დამაბულობა თითქმის სულ მოეხსნა. შეგნებულად გაიხსენა ლევანი. ვულში ჩხვლეტა არ უგრძენია. უნდოდა ახლა რომ შეტევდროდა გზაზე? იგრძნო, რომ არ უნდოდა. საკითხი გადაწყვეტილად ჩათვალა. შენ რომ მივიდა, ტელევიზორი ჩართო. ყველა გადაცემას ბოლომდე უყურა, მერე ლავინში ჩაწვა, ცოტა ხანში ძლიერ მოეკიდა. თითქმის მშვიდობიანად დამთავრდა დღე. ძილში ისევ აუზი ეხიზმრა ელენეს, ბევრი ხალხი იყო. აუზის მოპირდაპირე მხარეს ნაცნობი ბიჭები იდგნენ. ელენე ძალიან, ძალიან მოწყენილი იყო. უცებ საოცრად შეუჩქროდა გული, ნაპირზე, იმ ბიჭებს შორის, ლევანი დანახა. იდგა ლამაზი, ახოვანი, მაგრამ დანადგლიანებულად ჩანდა.

„ლევან, აქ საიდან გაჩნდი? ჩემთან მოხვედი? ძვირფასო, ჩემთან მოხვედი?“ ლევანი წყალში გადაეშვა და ელენესთან მიცურდა. მერე ორივემ ჩაუვინა წყალში. მიცურადგნენ ხელქვევით. ქვევით სიღრმეში და აუზს ფსკერი არა მქონდა. ზღვად თუ ოკეანედ გადაქცეულიყო. ირგვლივ წყლისქვევითის არაჩვეულებრივი სიღამაზე იყო. ეს ორი ის თევზებივით დასრული იყო მათი ხამოხი. ელენე ერთ ადგილას გაინახა წყალში, ნეტარებით გაბრუებული, ლევანი კი მას უვლიდა გაბრუებო, არ ენებოდა, ერთხელაც არ შეტებია, ისე დაცურავდა მის ირგვლივ. და მიიწვ ამაზე კარგი არაფერი განსუტლია ელენეს...

ამ დროს მოხდა საშინელი გამოღვიძება. ელენესებოდა და მტკივნეული გახსენება ხინამდვილისა.

ელენეს მწარე კენესა აღმოხდა. მიხვდა, რომ თავის მოტყუება იყო გულმდელი ხიმშივლისა. სინათლე ანთო და ლავინზე წამოვდა. რა მოხდა? ასე ჩქარა დამთავრდა სიყვარული იქნებ არც ჰყვარებოთ არასდროს ლევანს. მაშინ რა აიძულებდა ორი წლის განმავლობაში გვერდიდან რომ არ იშორებდა გაიოტებულ ქალს. ხელხაყრელი შემთხვევას არ გაუშვებდა. რაიმე ენით არ ეთქვა, დღეში ჩაეწყვიტებინა ელენეს წარმოსახვაში. ორი წლის განმავლობაში იხე-

თი მოთმინებით, როგორც წყლის წვეთი შლის კლდეს. ღრწილა ელენეს ნებისყოფას. ახლა კი არ შეიცვალა რატომ აქცია ზურგი ლევანმა? იქნებ თვითონ იყო რამენი დაშინაშე?

გახსენდა ელენეს, ერთხელ სამსახურში პირადი ანკეტები დაარსებებს შესავსებად. ელენემ თავისი შეავსო და მერე ლევანის ანკეტა აიღო. არაფერი ჰქონდა შესავსებად ლევანისთვის, ზუსტად იცოდა აქვდა მონაცემი. ლევანი შორიასხლო იჭდა და მხოლოდ სუპრობებს ურთავდა შეგადავიც. ბოლო შეკითხვა იყო მთავრობის ქილდობები, შედლები ან ორდენები თუ გაქვთო.

— არა გაქვს შედლები და ორდენები? — ხუმრობით შეეკითხა ელენე.

— შედლები და ორდენები თუ მეკუთვანის, შენთან ბრძოლაში მეკუთვანისო, — გაიცინა ლევანმა.

ნუთუ ასე გაურთულა ცხოვრება ელენემ და დღალა ბრძოლით? გადაწყვეტა შეორე დღეს ენახა ლევანი. რაკილა გადაწყვეტილება მიიღო, ცოტათი დამწვიდდა. დაწვა და სინათლე ჩააქრო, მაგრამ დაძინებაზე ფიქრი ზედმეტი იყო, თვალბილულმა გაათენა.

დღიას, სამსახურში მივიდა თუ არა, თავის ოთახში არ შესულა ელენე. ქაისზე სართულზე ავიდა და ლევანის ოთახის კარი შეიღო. ლევანი შვიდღისთან იჭდა. შეხედა კართან მდგარს.

— შემოდი, რა კარებში დადექი, — სკამი გამოუწია ლევანმა. ელენე იდგა შვიდღისთან, დაქლომა არ ამირებდა. რამდენი რამ უნდა ეოქვა, წუხელ სომ უყვლაფერი მოიფიქრა, ახლა კი სიტუციის დაძვრა ვერ მოეხერხებინა, თავი ვერ მოგება სათქმელისათვის.

— ლევან, — ამოიღუღღღულა. — შევბუღებამი მიიღობ?

— ზო, ძალიან. გადავიღალე, ცოტა უნდა დავისვენო, ზღვაზე მივდავარ.

ორუფენი დღემდენ. ელენეს სანთლის ფერი ელო ხანებე.

— მოთხარი, ლევან, ვინმესთან მიდიხარ? ლევანმა დაინახა, რომ ელენეს ხელი უკანკალებდა. ვიღარ გაუმლო და სკამზე დასვა.

— დემეტო ჩემო, რამ გაფიქრებინა... ახლავე დაწყნარდი და ეს ხისხულეე დოვანაწვე... უბრალოდ, ძალიან გადავიღალე. მოუღებდე ლეა შემომთავაზუნს სანატორიუმის საჯურის და შეცუცებ გადაწყვეტიტე წახვლა, — ყველბური სითბო ედგა ლევანს თვალბებში, წრფელი და დამაქრებელი.

ელენეს გულზე მოეშვა. იქნებ არ მომხდარა არაფერი საშინელი, იქნებ მოერგენა უყვლაფერი? რატომ არ იფიქრა, რომ ძალიან დაიტივრთა და გადაიღალა ლევანი. წავიდებ, დაისვენებ, რა სცადენი გაუმართა.

რა დამაქრებელი ძალა ჰქონდა ლევანის მართვ სიტუცებს, რა დამარწმუნებელი იყო მისი მანერულობისაგან თავისუფალი ქცევა. საფეთქლებში ხმაური შეწედა. ფილტვებში ბაერი

თავისუფლად შევიდა. ხისხლა გაარღვია მარცვებში გაუდელი წედა. მოდი და შეეცადე არ დაიჭრო. თავი ახწია და გაუღიმა ლევანს.

— ხად მიდიხარ ზღვაზე, რევან ქალაქში?

— ზო, მხოლოდ მიღად ქალაქში არა. ცოტა მოშორებით ერთი საკურარტო ადგილია გვიანი კი არის ზღვაზე წახვლა, მაგრამ არა უშავს, ჭირ კიდე თბილა, იქნებ ვინაწკო კიდეც.

ელენე გაახსენდა, რომ სამი წლის წინ სწორედ ამ დროს იყვნენ ზღვაზე ერთად. მოუწდა კიდეც ერთხელ განეცადა ეს სიამოვნება, განმეორებთ, თუნდაც ორი დღით.

— გინდა ჩამოვიდე შენთან ერთი ორი დღით, შაბათ-კვირას?

— ჩამოდი, როგორ არ მინდა, — გაუცინა ლევანმა.

ელენე ხაბოლოდ დაშვიდდა.

— ახლა კი წავალ, — წამოდგა ლევანი, — მე დღეიდან უკვე შევბუღებამი ვარ. ხაღამოს მივდივარ. უნდა გავუმზადო, უფრცელზე დოუწერა სანატორიუმის მისამართი. ელენეც ადგა. ერთად გავიდნენ დერეფანში.

— რომის ჩამოხვალ? — შეეკითხა ლევანი.

— პირველ შაბათს, ესე იგი, ერთი კვირის მერე.

— გმლოდები, — ლევანმა გაუღიმა. — შეორე სართულზე ჩავიდნენ და ელენეს ოთახთან გამოეშვიდობნენ ერთმანეთს. ლევანმა ცოტა ვაი-არა დერეფანში და უკან მოიხედა. ელენე ისევ კართან იდგა. კიბეზე ჩახვამდე ერთხელ კიდეც მოიხედა ლევანმა, ხელი დაუქნია და ჩქარი ნაბიჭებით დაეშვა საფეხურებზე.

მთელი კვირა ეშვადებოდა ელენე. პირველ რიგში მატარებლის ბილეთზე იფიქრა, იცოდა, როგორ ჰქონდა ასეთ დროს ზღვისკენ მიმავალ მატარებელზე ბილეთი. წახსვლელი ბილეთი იშვია, უკან დასაბრუნებელი კი მხოლოდ ჭალაქიანდ იყო. აიღო, არა უშვებო, შაბათს და კვირას ლევანთან გაატარებდა, კვირა ხაღამოს კი ქალაქამდე ფტობუბით ჩამოვდოდა და იქ დაქდებოდა თბილისის მატარებელზე.

გამგზავრების დღეც ადგა. ხაღამოს გადიოდა მატარებელი. ელენე ჩაცვას შეუღდა. კარადა გამოაღო. სკეიდზე ლევანის ორი პერანგი ეკიდა. იცოდა ლევანმა, რომ ეს სიამოვნება ელენეს და ამიტომ ტყუებდა. ეს მათი ერთად ცხოვრების ილუზიას ჰქმნიდა მხოლოდ. ამაში არ იყო არავითარი აუცილებლობა, რადგან ლევანი ღამე თითქმის არახსოვდეს რჩებოდა ელენესთან. იცოდა ელენემ, რომ ლევანს არახსოვდეს ბუფინიდა დრო და ღამის ნაწილს მუშაობაში ატარებდა. მაგრამ ეს მაინც არ იყო მთავარი მიზეზი. არ უყვარდა ლევანს ღამის ხაბლის გარეთ გათენება და თავისი მკაცრი რეჟიმის დარღვევა — ჭირ საშუალო, მერე თავისუფალი კითხვა, მერე საკუთარი ნაჩვევი ლოგინი. მისი წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ჩვე-

ვების დარღვევა არავის შეეძლო. კლდესავით მტაცე, შეურყეველი ხასიათი ჰქონდა ლევანს და მასზე ვერაფერი ახდენდა გავლენას. ძლიერი ხასიათი მოსწონდა ელენეს კაცში და აი, შედეგად იმედა — უკველაფერში თვითონ უნდა წახლელიყო დათმობაზე.

არ იცოდა ელენემ, რომ კაცის ძლიერებას ნხოლოდ მონობა მოაქვს ქალისათვის.

ახალი მოდური კაბა ჩაიცვა, თეთრი, ხაოიანი, ჩერ არ ჩაეცვა ეს კაბა, საგანგებო შემთხვევისათვის ინახავდა. სარკეში ჩაიხედა. უხდებოდა. ახმეტრიული უავისფერი საუელი თმისა და თვალბის ფერს ეხამებოდა. კმაყოფილი დარჩა. როცა ჩაიხე უხაროდა, ყოველთვის კარგად გამოიყურებოდა. ყუვისფერი სპორტული ჩანთა გადმოიღო. შიგ ერთიი სარატფნი და ზღვაზე საპირო ნივთები ჩაალავა. მხარზე გადაიკიდა. მეტროსი სადგურზე გავიდა და მატარებელში ჩაქდა. ტურისტების ჭფუფანი მოხვდა ვაგონში. მხიარულად შეხვდნენ ახალგაზრდა ქალის გამოჩენას კუბეში თავმოყრილი ტურისტები. მაშინვე ჩაითრიეს საუბარში. ელენეს წყნარად უყოფნა და თავის ფეხებში გაართობა ერჩია, მაგრამ იძულებული იყო, ამ მხიარული საზოგადოებისათვის ანგარიში გაეწია. გვიან დაიძინეს.

დილას მღენე უკვე აგარაკზე იყო. დაეშვიდობა თავის ახალ ნაცნობებს და სადგურზე ჩავიდა.

ლევანს ეძებდნენ მისი თვალები.

ლევანი სადგურზე არ დაუხვდა. პირველად მაშინ შეეკუშა გული უსიამოდ, მაგრამ შეგნებულად არ გაიფუტა გუნება. ტაქსი გაჩერა, სანატორიუმში მივიდა, აღმინისტრატორთან გაიგო ლევანის ნომერი და შეუთხე სართულზე ავიდა, კარზე დააკაკუნა. მოგვიანებით გაიღო კარი, მტვერსასრუტის ხმაური მოისმა. დამლაგებელი ალაგებდა ოთახს. ლევანი შინ არ იყო. ზღვაზე წვიდა, — უთხრა დამლაგებელმა.

სახლოოდ მოდუნდა და შოეშე ელენე. შინაც არ დაუხვდა. ნუთუ არ ელოდა დღეს ლევანი?

— ნამდვილად ლევან ზანდუელი ცხოვრობს ამ ნომერში?

— მე გვარი არ ვიცი, — თქვა დამლაგებელმა, — აქ ორი მამაკაცი ცხოვრობს, ერთი მაღალი და მეორე ხაშუალი ტანის.

ელენემ ოთახში მიმოიხედა. საწოლზე და მაგიდაზე დახვეწებული ოცდაოთხვეკრდიანი გაზეთების ხმარავლე ენიშნა. კარადის კარი გამოადლო. ლევანის პიჯაკი და პერანგები იცნო. რამდენიმე წამს იდგა ასე, კარადის კარზე ხელჩავსდებულად. რაღაც უცნაურმა, ბოლომდე გაურკვეველმა ტკილ-მწარე გრძნობამ მოიცვა და სწრაფა შეუტკრა.

იგრძობ, რა წუთიერი და აშაო იყო მისი უწველგარი ამბობება. ლევანის ნივთების დანახ

ვანაც კი გული ეკუმშებოდა მტკიცეწულად. დაინახა, რა უღელწილ ჰქონდა თავი გაყოფილი და შიშმა შეიპყრო.

დამლაგებელმა ოთახში დატოვა. — ალბათ, მალე დაბრუნდება ან აქ დაელოდეთო. ელენე ჩალის სავარძელში ჩაქდა მჭავრობისაგან დაღლილი. სულ მთლად მოდუნებული და მოშლილი. შეეცადა ხელში აეყვანა თავი. მაგიდიდან ეურნალი აიღო და თვალეიტება დაუწყო.

ლევანი მოგვიანებით დაბრუნდა. ხმაურით შემოაღო კარი. სავარძელში ელენე დაინახა.

— ჩამოხვედი ელენე? — მივიდა ელენესთან, მხრებზე ხელი გადახვია, ლოყები და კისერი დაუკოცნა.

ელენე ქანდაკებასავით იქდა. ხმას არ იღებდა. არ იზორებდა ლევანს, მაგრამ არც აღერსებ პასუხობდა. ერთი წუთით შეცბა ლევანი, თვალბეში შეხედა ქალს. ელენე შეეცადა წყენა დემალა. სჩხუბრად ხოშ არ ჩამოხულა აქ. გაუღიმა. ნაღვლიანად გამოუვიდა.

ოთახში უცხო მამაკაცი შემოვიდა. არ ელოდა ქალის ყოფნას ოთახში. ერთი წუთით შეუყოფნა კართან, შერე თავაზიანად მიესალმა ელენეს. ელენე მიხვდა. ეს კაცი ლევანთან ერთად ცხოვრობდა ნომერში.

ქუჩაში გამოვიდნენ. სადილობის დრო იყო. იქვე, უხბლოეს რესტორანში შევიდნენ. წყნარად ისადილეს. არ ყოფილა ზეანუელი განწყობილება. ცხოვრებაში არაფრის განმეორება არ უნდა მოინდომო. — გაიფიქრა ელენემ. — ერთხელ განცდილი ბედნიერების მოგონება შეიძლება მხოლოდ, განმეორება კი არასოდეს.

სანაპიროზე გავიდნენ. საღამო იყო და გრილოდა უკვე. ლევანს აღარც უნდოდა წყალში ჩასვლა, მაგრამ ელენეს ხართოთ გაიხალა. ზღვაში შევიდნენ. წინ ელენე მიცურავდა. საკმაოდ შორს შესეურა, უკან მოიხედა. ლევანი აღარ გამოპყლოდა. თვითონაც აღარ მოუნდა ცურვა. უკან გამობრუნდა. ლევანი უკვე ნაპირზე იქდა. ელენეს ამოვიდა წყლიდან და ლევანის გვერდით დაქდა. ვერაფერი ეშველა საერთო განწყობილებას. უკველაფერი ნამალადევი იყო.

მზე ჩავიდა. ხალხი გაირიგა სანაპიროდან. ნათურები აინთო ქუჩებში. ლევანი და ელენე სანატორიუმის შენობაში დაბრუნდნენ. ლევანი მორიგეს მოელაპარაკა. მეორე სართულზე ერთი ქალი ყოფილიყო ნომერში მატრო. იქ გაათვდა ლამეს ელენე.

ლევანმა თქვა. ტელევიზორში რაღაც კინოა და ვუუბროთო. მეორე სართლის ვესტიბიულში იღვა ტელევიზორი. ყელა სავარძელი უკვე დაეკავენიანო დამხვენილებს. ერთი ადგილი მოქინდა ლევანმა და ელენე დახვდა. თვითონ ქერ ფეხზე იდგა. შერე ვილაც ადგა ვესტიბიულის მეორე ბოლოში. ლევანმა დიკავა ადგილი.

სავარძელში განმარტობით მჭადარი ლევანის ოთახის მეზობელი იცნო ელენემ. მისი მღელღ მჭერაც დიკირა. რას ფიქრობს ეს კაცი.

ელენე? ან ეს ხალხი რას ფიქრობს? ხომ ცნობენ, რომ უცხოა მათ შორის და მიკედლებულნი.

ელენე იქდა ორ უცხო ქალს შორის ვაწროდ ჩაუვლილი. კინო რაღაც სულელური კომედია გამოდგა. ელენეს ვერაფერი ვერ მოეპოვა თავი ფიქრისათვის. რა საჭირო იყო ამ ხისულელების სურება. ერთადაც კი ვერ დახსნდნენ. ნუთუ უკეთესი ვერაფერი მოიფიქრა ლევანმა? რა მოფიქრება უნდოდა, სადმე სხვაგან დახსნდარიყვნენ თავიანთთვის, სადაც არ იყო ეს ტყუილფიქრობი და ეს ხალხი, ან, უზარალოდ, ქუჩაჩემი გაველოთ და ესაუბრაოთ, გაიგებდა ელენე, რაიმე ხომ არ ქონდა ლევანს მისგან დაფარული, ან იქნებ მართლა დამთავრდა უველოფერი მათ შორის?

ლევანი მოულოდნელად წამოადგა და ელენეს წახტურჩულა:

— ბოლომდე უნდა უყურო? მე აღარ შემიძლია. წავალ, დავიძინებ. — ხელი დაუქნია და თავისი ოთახისაკენ წავიდა.

ელენე გაშრა. ეგონა, ეს ამდენი წყვილი თვალი უყვლა მას შეტყვევროდა. ის კი იდგა გაშიშვლებული, და მიფურთხებული. ეს რამე ჩაადენინა ლევანს? განა კიდევ რაიმეს თქვათა საჭირო? ვერ ხედავ, რომ უველოფერი დამთავრებულია დიდი ხანია. კი, მაგრამ, რა საჭირო იყო ჩემი აქ ჩამოყვანა? შენ თავითონ შეთავაზე და უარი ვერ გიბრძანა.

ელენეს მოუწონდა იმავე საღამოს გამოქცეულიყო იქიდან და აღარახოდე დახსნებობა ლევანს. მაგრამ სად წახულიყო ამ შუალამეს? დილაზე უნდა მოეთინა. შევიდა თავის ნომერში, იქ უხვე ეიძნა უცხო ქალს. სინათლე არ აღუნთია, რომ ქალი არ გაიღვიძებინა. ლოგინის გადასაფარებელი გადასწია, კაბა ვაიხადა და მოკრუნხული შეწვა ორ ზეწარს შორის. ძილი არ გაქარებინა დილაზედ. ღამე ამინდი შეიცვალა. კოკისპირულმა წვიმამ დათუშა. მთელი ღამე წვიმდა, როგორც ზღვისპირს სჩვევია. როგორც დილაზედ მივადწინო, ექვს საათზე გავალ აქედანო, — ფიქრობდა თვალდახელილი, მაგრამ მთელი ღამის უძილობა, სწორედ გამთენიისას ჩაედინა. რომ გაიღვიძა, უკვე რვა ჰესრულებული იყო. იხვე წვიმდა. საჩქაროდ ჩაიკვია ტანზე, ჩანთა მხარზე გადაიკიდა და უშპუროდ გავიდა ოთახიდან. კიბეზე დაეშვა.

ქუჩაში გასასვლელ კართან ლევანი იდგა. ახლა მასთან შეხედრთა უველოფერზე ნაკლებად უნდოდა ელენეს. დიდი ხნის ამდგარი იყო ლევანი, ეტუბობდა, ელენეს გამოჩენას ემლოდა, გულმა უგრძნო ლევანს, რომ ელენე უხიბტვოდ გაქრობას გადაწყვიტბდა და ეს იქნებოდა არა მარტო სანატორიუმთან გაქრობა, ეს ელენეს გაქრობა იყო მისი ცხოვრებიდან.

— ელენე, რა ჩანათი გაშვებულხარ?
— წავალ, ლევან, — გაუცინა ელენემ. რომ არ

გაიცნო, მაშინ რაიმე უნდა თქვა. თქვა კი არაფრისა უნდოდა ელენეს. რა აზრი აქვს რაიმეს თქმას, როცა უველოფერი დამთავრებულია.

— სად წახვალ ამ წვიმაში?
— ქალაქში წავალ, იქ იქნება არ წვიმდებს.
— წვიმამ გაიფუტვა გუნება?
— არ, რა უნდა აკეთო ზღვაზე ასეთ ამინდში...

აუტანელი იყო ეს ყალბი დიალოგი, რაიმეღოც არც ერთის ნამდვილ განწყობილებას არ გამოხატავდა. ელენემ კარსიკენ გაიწია. ლევანი წინ გააღელდა.

— დაიცადე ერთი წუთით, ზევით ავალ და გაგაცილებ.

— არ მინდა გაცილება.
— არ შეგიძლია ორი წუთით დამიცადო? — თითქმის იქვირა ლევანმა. ვედარ ფარავდა მღელვარება. ახლა აღარ იყო იგი ყალბი და ელენეც დაემორჩილა.

ჩქარა ჩამოვიდა ლევანი. ლაბადა ეცვა. მეორე, უფრო თხელი, სწავნიმარი ბალადა კი ზელოთ მოქმედდა.

— ამა, ეს ჩაიცვი, ვერ ხედავ, როგორ კოკისპირულად წვიმს?

ელენეს არ უნდოდა, მაგრამ ლევანმა მხარზე გადაკიდებული ჩანთა მამოსხსნა და თითქმის ძალით ჩააცვა ლევანს. ელენემ გრძობა მკლავები აიკეცა. ლევანმა თვითონ გადაიკიდა მხარზე ელენეს ჩანთა. საკმაოდ მძიმე იყო.

— როგორ დააბრეე ამას?

ელენემ არაფერი უპასუხა. გავიდნენ წვიმაში. გაწუწულები ავიდნენ ტროლეიბუსში. ფეხზე დადგნენ ვაკონის ბოლოში. „აი, როგორი დამამაზებლავრდა ჩვენი ბოლო დღე“, — გაფიქრა ელენემ.

ლევანმა ელენეს შუბლზე წურწურით ჩამომავალი წყალი ზღლისგულით მოხსწინა.

ეს აღარ მოხდებოდა არასოდეს.
ელენეს ცრემლები მოაწვა და სარკმლისაკენ მიიბრუნდა საბე.

სადგურთან უკვე ჩამომდგარიყო საქალაქთაშორისო ექსპრესი. მძლოლმა თქვა, ხუთ წუთში გავაო. ლევანი ავტობუსში აჰყვა ელენეს, მუხლზე დაუდო თავისი ჩანთა, აკოცა და ძირს ჩავიდა. ახლა სარკმელთან იდგა და იქიდან შესეკრებოდა ქალს.

— სადმომდე მაინც დარჩენილიყავი, მთელი დღე რა უნდა აკეთო ქალაქში მარტო?

ელენემ არაფერი უპასუხა.
— წინამა მაინც მომეცა რაში...

— არ მინდა წინი, არ შემიძლია კითხვა, — იხუთო სახით გააქნია თავი ელენემ, თითქოს ამაზე საზიზღარი საქმე არა უყოფილიყო რა. ლევანმაც ენა მოიკეცბა მამინვე, წინის საკითხავად არ იყო ჩამოსული აქ ელენე.

ლევანი სულ ახლოს იდგა ექსპრესთან. თითქმის სარკმელს უსწორდებოდა მისი მხრები.

ელენეს შედეგად ხელის მოფრებოდა ამ მხრებს და უბნში თქვითო დაჯანსაღება მათგან თავს.

...აღარც ეს მოხდებოდა არასოდეს.

ელენემ კვლავ აარადა, ხანაც ლევანს, ჩქარა შინაც დაიბრუნა ეს ტალღა ავტობუსში ელენე გადარსდა და მძღოლს შეხვდა, ადარ მიდამო? ლევანი მიხვდა, რატომ შეხვდა მძღოლს ელენემ და თავისთვის გაიფიქრა:

„რამ, ელენე, ნება ეს ჩაწვადები დამიბოდა არ გჩვეოდეს, საყვედურების მოხსენა შევარად იოლი იქნებოდა“.

როგორც იქნა, დაიძრა ავტობუსი, ხელი დაუქნიეს ერთმანეთს.

ელენე თავის ჩანაწერ დაეძრო, ხაშიდო საფარია დიდი ჩანთა, ვერაინ დაინახავს ელენეს ცრემლებს, ირგვლივმოუხედავს აფიქრინდა, რომ სძინავს.

თერთმეტ საათზე უკვე ქალაქში იყო თბილისის შატრებელი საღამოს ცხრაზე გადიოდა. პოეტი ათი საათი უნდა შეეკლა სანაპირო ქუჩაზე გავიდა, ქალაქში მარტოვად არ წვიმდა, მშინი დღე იყო, მაგრამ ცოტათი ქარი ქროდა და ციოდა, საყვედურ ლირი შეერკა, ხაქანდურ რომ დაიხვდა, გაახსენდა ლევანის ღაბაღადავება, საქმოდ სრულად ედგა ტანზე, მხარზე კიდევ დიდი და მძიმე ხაქანდარი ჩანთა მქონდა გადუკიდებულად, აღმათ, ხასკილოდ გაშოვავდებოდა, გადიოქრა, მაგრამ მძღვევ დადავიწყდა, ქვემოთიკენ ჩამოიყვანა ქვეჩის უფრავი ხალხი ირეოდა, ზოგნი ცხვრ-ცხვრად იდგნენ, ზოგნი მითოლიოდნენ.

— ქალიშვილო, მძიმეა ოქვენისი ეგ ჩანთა, ხომ არ მოგეხარბო?

— მადლობო, არ მჭირდება.

— ოქვენი ნებაა.

არაინც არ ხანაობდა მზის მოსაკიდებლად ჩამოსულეებს, დრო რომ არ დაეკარგათ, მაინც გაეხარდათ და სანაპიროზე აქ-იქ მოჩანდა შემხველი ზურგები.

ქუჩა ბოლომდე ჩაიარა და უკან მობრუნდა, ახლა მხრებს უბოზბოდა შუე და სიამოვნებდა, ცოტათი გუნებო გამოუსწორდა, წავიპსადგომიან ბოშა ქალებს მოეყარათ თავი.

— გიმარჩილებ, — გადარუდა წინ ერთი, — დაიპავე, ფული არ მინდა.

ელენემ უტრადდებდა არ შიკეკო, ახლა მერიტ ბოშამ ჩაავლო მკლავში ხელი.

— შენ სიყვარულისაკენ გული წატყენი გაქვს...

ელენე გაბრაზდა, ნოლუ ასეთი სუფელი გოგონს შეხახვებოდა მაქვს, რომ ვეუდა შე გადამეკიდო. — უბნედა მოიშორა ბოშა ქალი, ისევ განაგრძო გზა.

— ოქვენ კიდევ არ დაილაღეთ? ისევ ამ ბიჭი გადარუდა წინ, ხმა რა გაუკლა, ისე აარბოდა თავი, ძალიან თვლში საყვედურ დაეფიქრობ, გაუ-

ელეა თავში, თანაც მართლა დაღლილობა იგრძნო. სანაპიროს განიერ მოაქარზე უამრავი ხალხი ჩამომსხდარიყო, თავისუფალი ადგილი მოძებნა და ჩამოცდა, ზღვა ძალიან დიდვდა, ტალღები ვაულუსე დებებოდა, ხაობს დაბნედა, ერთი საათი განსულყო მხოლოდ, საღამომდე გაძლებოდა არ გინდა? ამინდი მაინც ყოფილიყო, იხანავებდა, მაშინ კი არ გაუქირდებოდა დროის გაუყვანა, შევიდოდა ძალიან შორს, სადაც კაციშვილი არ უკვანებს და ზურგით გაწევბოდა წყალზე, როგორ უყვარდა ახე წყალზე გაწოლა, რა სიამე იყო, ოდნავაც არ ანძრევდა არც ხელს, არც ფეხს, საერთოდ არ გრძნობდა თავისი ხერხულის არც ერთ ნაწილს, მიიჭრო უწინდელი, თითქოს უხებულად ხდებოდა, მარტო თავის ფიქრებს უდებებდა ყურს, მარტო გონება იყო, სული იყო უხებულად, ასე, აღმათ, არ იქნებოდა ძნელი დროის გაუყვანა.

კარგა ხანს იქდა, დაღლილობის გრძნობაშაც გაუარა, მერე შეამჩნია, ვიღაც წვერამოშვებულად ასაღაჯრდა ექდა ვერდით და მისი ყურადღების მიპყრობას ცდილობდა, ხალხი ბევრი იყო და როდის მიეჭდა ეს უნაწილი, არ დაუნახავდა, უნაწილში ელენე მშვიდა დაიჭიდა.

— Как быиует море...

ელენეს ისედაც წამოადგომა უნდოდა უკვე და ეს ბიჭი საქმარისი გამოდგა, ჩანთა ვადიიკიდა, ფიქრობდა, ახლა სად წასულიყო, მერე უცებ შემოილი იგრძნო და გაეხარდა, ამ ქუჩაზე უამრავი ადგილი იყო, სადაც შეიძლებოდა შემოილი მოეკლა ადამიანს, ერთს ჩაუარა, აქ რადაც ძალიან ბევრი ხალხიყო, არც მეორეში მოსუნდა შეხვდა, შეწვიულად ჰამო შე არ ვიცო, რა არისო, ბოლოს იმ არსებობას შიდავდა, სადაც ლევანთან ერთად დადიოდა საში წლის წინ და შეჩერდა, აი, თურმე, სად მოჩქაროდა, გამოიჭირა თავი, რისტარისი ეწოში შევიდა, ნაცნობ კიბეს რომ მოადგა, გულში ჩხვლებდა იგრძნო, რა მარაიკის იკეთებ, წადი სადმე სხვაგან ჰამე, — ჩახმახა შენაგანა ხამე, მაგრამ უსური არ ათხოვა, კიბეზე ავიდა და თავისუფლად შავიდასთან დაქდა, სიამე ყურადღების მიაქცევდნენ, კარგა ხანი ვადიდა, მაგრამ არ სწუენდა, დროის გაუყვანა ზომ ახლა მოავარი საქმე იყო, საქმოდ შევიდოდა უჭდა, არც ისე შიკევენული გამოდგა ხარაკირი, წნელობი მოლობილ სამზარეულისთან ბოლი ეფინებოდა ტერხასს, ელენე ხალხს ათვალეირებდა და ისუნთქავდა ცუცხლმოკიდებულად უიჩხის სუნს, ბოლოს მოაქციეს ყურადღებდა, წინით დაუდო მოშტანა, ელენეს გაუცინა, იცნო მოშტანი გოგო, აქ რომ დადიოდნენ, ეს ლეგო ფენხმძიმედ იყო, ძლივს დაბაჩბაჩებდა და ლევანის მუდმივი ოხუწყობის ობიექტის წარმოდებენდა, მოშტანმა ვერ იცნო, რა თქმა უნდა, ელენეს ღიმილი უბრადლო კეთილგანწყობილბად ჩაოვდა, შეცვიოლია მწვადი და ფარობისლის წვენი უხმოდ დაუთლაგა შავიდაზე.

რესტორნიდან რომ გამოვიდა, უკვე მზე გა-
დახრილი იყო. მიმწვიდეს გრძობებს და უ-
ჭირა ედგა. ეს აღვილი ხიმწვიდებს და უ-
ტანდა, ვერ წარმოადგინდა. უკვე ვადა გრძობს-
და, რომ ეს სიმწვიდე კი არა, ძლიერი განკვე-
ბისაგან დადღილი ტვირის ნარკოვული გაბრ-
ება იყო. ნამდვილი განწყობილება შერე მოვ-
დოდა, უფრო გვიან და ამას შემთხვევით ელდა
ელენე.

კვლავ სანაპიროზე გავიდა და ახლა მეორე
ბოლოსკენ გაემართა. ხალხი ისევ ისე შრავლად
დასტინობდა. ერთ ადგილას, ხადაც უფრო
ხალდათობა იყო, შერჩეუ ჩამოვდა. უკვე
მოსალამოვდა. შესცივდა და მოიბოჭა. მაინც არ
დგებოდა მერხიდან. სადგურში ლოდინი ეზ-
არებოდა და უნდოდა აქ გაეყვანა მეტი დრო.

ამ დროს ხმამალა ლაპარაკი და ხაიცილი მო-
ესხა. ხუთიოდე ბიჭი ჩქარი ნაბიშით მოდიოდა.
შერე უცებ შეჩერდნენ. ელენეს გვერდით
გრძელ მეტრზე ისე საჩქაროდ ჩამწვიდნენ,
თითქოს ეს ყოფილიყო მათი ჩქარი ნაბრუნის
მიზანი. ჩამწვიდნენ და გაიბრუნნენ უხმო-
დურე ერთი ადგილს, ფოტოაპარატი მოიპარტვა და
ზღვისკენ შებრუნდა.

— ბიჭო, ერთი აქვთ მოზრუნდა და გადამიღე-
სურათი მაინც ჩავიტანო, გოგოი გვერდით ვი-
ჭეკი-მეთქი, — იხუტა მალაღმა, რომელიც ელ-
ენეს უნდა მვერდზე.

— შენდონი რუსული ვიკოდე, თორე, გოგოს
ბარემ ათს გამოვიტყვო, — შედგინა მეორე.
კახელინი აიჩინა, — გაიფიტრა ელენემ. ბეტრ-
ჩერ იყო ამხანაგებთან ერთად კახეთში წამუ-
დი და გამორჩევილი უყვარდა კახელები.

მათკენ თავის მიზრუნება არ უნდოდა. მაგრამ,
როცა დასბდნენ, ერთი წუთით მოპტა, თვალთ
უვლიდა ერთად. ვილაცის განიერი მხრები, ვი-
ლაცის თხემი ნიკანი, ვილაცის ფერისმეჭვილებით
დაწინწკლული შუბლი და გრუსა თმა დაჩრ-
მისებრებაში. უცებ რატომღაც გაიფიტრა, ხან-
ტარიონზე რომ ჩაიბოცნენ ის კახელები ასეთებ-
ნი და ყოფილიყვნენ და სპორტის ხიბით იტ-
ძნო მათდაში.

ფტზე მდგარმა ბიჭმა ერთ-ერთს მიაწოდა
ფოტოაპარატი.

— ამა, ხელში დაიჭი.
— ხელში შენ თვითონ დაიჭი, თუ ვინდა...
ბიჭებმა გადაიხარხარეს.

— ამინდი იყოს. ზღვაზე მაინც ვინახავდით,
ხუდ ტყუილად ვუჩივართ აქა. გოგოები ჩვენ
ვერ გავიკანით და ვერაფერი.
ელენე საოცარი თანგრძნობით ჯანეწყო. შე-
ცოლდა კოდეს ბიჭები.

— კიონ მაინც არ არის აქ სადმე ახლომან-
ლო, რომ შევიდეთ?

ელენეს აღარ შეეძლო დუმილი.

— კიონ როგორ არ არის, აგერ, ჩვენს უკან,
ხალხი, იქით, ქვემოთაც არის მეორე კიონ.

ბიჭები ისევ გასწავლეს. ეტყობა, არ მოე-
ლოდათ უკვე ხალხს ასე უხარადოდ გამოლაპ-
არებებს. სიბრუნე ჩამოვდა: ელენემ სათითაოდ
უნდას შეხედა. მალაღმანად წავიდა. ელენემ
ოცდარობით დასაბნობა თუ აქვებოლენ, მერე
ერთმა მკითხა: — ბიჭმა დაიბრუნა სიბრუნე.

— თქვენ რომ არ წამოხვალთ ჩვენთან?

— მზე არა... თქვა ელენემ. — სწავლობთ
სადმე? — შეეცინა ბიჭებს.

— ჩვენ? არა... ვფიქრობთ. — დამაწყვესავით
თქვა ერთმა.

ამ დროს ერთი, მალაღმან ვიწრო შარვალში გა-
მოწვიბოდა გოგო მოვხბოვდა. სიგარტი
ამოიღო და ცეცხლი სობოვა ბიჭებს. ერთმა ხან-
თებულა მოაწოდა.

— აი, ჩაქა, თვალთ მოტვირდა. — თქვა ელ-
ენემ ის მიუძღოთ. რომ გოგო ქართულს ვერ გა-
იგებდა. ბიჭებმა გადაიხარხარეს. გოგომ ვერა-
ფერი გაყო და შეცხუნებული გაშორდა.

— ელენე ვერაფერს ვერ გაიცნობენ, — გაი-
ფიტრა ელენემ შერე თავის ფიტრებზე გაერთო
და გადავიწვდა კოდესაჲ მათი არსებობა.

კოლა ხნის შემდეგ ფიტრებიდან ისევ იმათმა
მოქმედებამ გამოიყვანა. ერთი ფიტრზე გახ-
ლიყო და შორიდან ხელს უწყევდა რომელიღ-
აცს. შიგნით აათათოდ გაიჭრებოდა და ელენეს
ვერდზე შედგინა შარტო დატოვებ. ამახ აღარ
მოელოდა ელენე.

„ყოფი, თქვენს რევერ თვეს რა ვუბარაი“,
— გაიფიტრა ელენემ. წავარა გული მაინც
არ მოსულია. სიჭრებში ლეკვისაგან ბენახავით
შეხვდა ამ ამხანაგს საჩქაროდ წამოვდა.

— მიდამარა! ვერ ხომ აღრეა მატარებლის
გასვლამდე. — მიიღულღულდა ვვერდზე მქოც-
მა.

— არ არის აღრე — იხე მტრულად მოუტრა
ელენემ. რომ შედო ვედაჩაფერი გახვდა ბიჭმა.

ელენემ ხალხი გადაკეთა და ტროლეიბუსში
ჩაქა. სადგურში რომ მივიდა, შევიდა სათი
ხედებოდა. აქაფეც ორი „საათი“, — ამოიკვინდა.
იყოდა, ეს ორი საათი ორ საუკუნედ გაგრძე-
დებოდა. სადგურის დახუტულ დაჩრბებს თავი
აჩრდა და ქლავტრომმაზე დაიწყო სერბობა.
მეტო რა უნდა აქვით სადგურზე შარტში. აჲ
წალმა-უფლმა სიბრუნმა აქც გადაქიდა ვილ-
ცას, უკან არ რეკებოდა, მაგრამ გარბობდა, ვი-
ლაც დახუტებოდა. შეზარდებოდა ელენე, შეჩერ-
დებოდა ისაჲ.

— Деушица, не хотели ны с городом
ознакомиться?

„ეთითმ შეუჩრქველობა არ გამოდიოდა. ურ-
უმ ხომ არ იყო“

— რატომ გადაწვიტებ რომ რუსი ვარ? —
მიუბრუნდა ელენე.

— ქართული ვარ?

— „ქართველი ვარ? — დამოაჩაქრა ელენემ

— რა, ეთიოპიაში მხანგე?
ბიჭი დიხნა, არ მოელოდა ასეთ შემოტევას.

ესეც სულ უპაწილო... ორი სიტყვა თქვა რუსულად. მაგრამ მინც ეტყობოდა, რუსულში საკმაოდ გაღვივებული ჰქონდა ენა, ქართულ და პარაკში კი დასავლური კილო დაპრავდა. ქერა თმის ქვეშოდან შავი თვალები და თხელი ცხვირის ნივთები მოუჩანდა. „აი, ესეც, ძველი კოლხეთის საიმედო მომავალი“. — გაიფიქრა ელენემ. გული მოუღება, ამის ბრალი ხომ არ არის, რომ ჩვენი საქმე ასეაო. გაიფიქრა გუნებაში.

- რას დამდეგ უნა?
- გაცნობა მინდა, არ შეიძლება?
- არ შეიძლება!

უპაწილო იქვე დარჩა. ელენე მოსაძვლელ დარბაზში შევიდა. მარტო მგზავრობისას სხვა დროსაც ხშირად უძლიათ უცნობებს ელენესთან გამოლაპარაკება, მაგრამ დღეს... ერთ დღეში ანდნი უპირობო არ ამბავიაო. გაიფიქრა. მერე თვითონვე მოძებნა ახსნა: ისეთი დრო და ისეთი ადგილია, ხალხი დასასვენებლად და გასართობად არის ჩამოსულიო.

„ქალკი სკასავითაა — გაიფიქრა. — უველა სიყვარულს დაემებს“. ლეჟანა კი ვესტიბიულში მარტო დატოვა და დასაძინებლად წავიდა...

როგორც იქნა, მატარებელი ჩამოდა. კუბეში ასაკში შესული ორი ქალი იქდა. ერთს ფეხსაცმელები გაეხადა და მოპირდაპირე საწოლზე შეეწყო ფეხები. ელენემ ჩანთა დადო და ამ ფეხებისთვის რომ არ ეტყირა, დერეფანში გავიდა. მაგრამ შემდეგ ხადგურზე უამრავი ხალხი ამოვიდა და, იძულებული გახდა, თავის ადგილზე დამქდარიყო.

გამცილებელი კუბეებში შერბოდა და თავისუფლად ადგილებს ეძებდა. რომ უბილეთო მგზავრობის მოუთავსებინა, ბოლოს ამათ კუბეში შემოყო თავი.

— თქვენთან ერთი ადგილი თავისუფალია, არა?

ვიღაც ხანში შესული ერთობ მალალი კაცი შემოიყვანა, სამოცდაათ წელს მიღწეული იქნებოდა, ელენეგანტურად ჩაცმული.

— ეგ არა, ეგ არა, ჩვენთან ვინმე ქალი გამოუსვით. — წამოიყვირა კუბეში მჭიდრომ ქალმა.

— ეგ ხვრინვით არ დაგვაძინებს ამაღამ, — დაუმატა მეორემ.

კაცი კარებში გაშეშდა. ელენემ საშინელი უხერხულობა იგრძნო. არც იმას სიამოვნებდა ამხელა კაცის ამ პატარ სენაკში შემოხიზვნა, მაგრამ ახეთმა სცენამ საშინლად შეაწუხა.

კაცი ღიმილით მიუბრუნდა გამცილებელს.

— მოხბარი, ახლა, როგორ შევიდე აქ?

— მოხბარადნით, ბატონო. — შეწრაილდა ელენე, თავისი ჩანთა გვერდზე მისწია და ადგილი გაუთავისუფლა.

— შენს ღიმილს ვენაცვალე. — უთხრა მოხუცმა. — არა ბიძიო, მე სადმე სხვაგან მოვეწყობი.

ელენემ თვითრეული მოიტანა და ქვედა საწოლზე გაშალა ლოგინი. ქალმა ახლა შეწარზე რომ იაუწყო წინდებიანი ფეხები, სუნთქვა შეეკრა, მაგრამ — მოხინა, არაფერი ეთქვა. განდაბას მაგისი თავი. შე ხომ არ შეშეხებო, გაიფიქრა. ტანზე გაიხადა და დაწვა. ქალები ისეა ისხდნენ და ლაპარაკობდნენ ელენესათვის გაუგებარ ენაზე.

ძილი არ მოილოდა. ქერა უპაწილის დაბნეული ხახვ დაუდგა თვალწინ. მერე კახელები გაახსენდა. მერე წერამოშვებულ ბიკს გამოაქვარა გუნებაში — «Как дышует море!» — და თვითონვე გაეცინა. „რა მოუხეშავები არიან ეს უპაწილი ბიკები“. — გაიფიქრა. — გაურანდავებში“. მისი ფიქრი იქამდე მინც არ მივიდა, რომ ამ მოუხეშობაში და გაურანდაობაში შესანიშნავად გრძნობს თავს სიყვარული, აქ მზრძანებლობს. იქ კი, სადაც ელენე დაემებს, სადაც გონება და გამოცდილება გაბატონებულია, სიყვარული სულს დაფავს. ის დაბრძინებული ბატონები სიყვარულს მხოლოდ მაშინ სწყალობენ, თუ მორჩილ ფინიასვით ფეხებთან ჰყავთ გაწოლილი და მცირედე რიხებისებრი რომ მიიხიზვოს, გაბრულ ძვალსაც არ გადაუდგებენ.

დადლილობის მიუხედავად, ძილი არ ეკარებოდა. გულის გამაწვრილებლად რახუნობდა ბორბლები, იმ ქალის ფეხები ისე აწუნებდა, თითქოს შეწარზე კი არა, უღლში ჰქონოდა მიბჭენილი. ეს ქალები რომ არა, ჩემი წყალობით ახლა უვლადფერ ამას იმ კაცის ხვრინვა დაემატებოდაო. — გაიფიქრა. თითონაც ასე პირდაპირ არასოდეს არავისთვის უთქვამს სათქმელი, მაშინაც კი, როცა ეს საჭირო იყო. არასოდეს მოუთხოვია ის, რაც ეკუთვნოდა. ლეჟანთანაც ასე ხომ არ მომივიდაო. — გაუელვდა თავში და იხე მტკიცეულად გაუელვდა, რომ თავზე ხელენი წაიჭირა და ნერვულად გადატრიალდა საწოლზე. ქალებმა ლაპარაკი შეწყვიტეს: — ცუდად ხომ არა ხართ? წყალი გინდათ?

— არაფერი არ მინდა, ოღონდ ფეხები აიღეთ ჩემი საწოლიდან. — ისტერიულად გამოუვიდა.

მინც ვერ გადარჩა ისტერიის გარეშე, ქალებს ხმა აღარ ამოუღიათ. სინათლე ჩაქრეს და დაწვეწენ.

თითქმის დაძინა დატანგული, თავში ფიქრები აღარ რიალებდა. მაგრამ მოუღი დაშე გრძნობდა რაღაც კენჭს, რომელიც მაგარ ლოგინზე უაწყალებდა. დროდადრო ეღვიძებოდა და ხვდებოდა, რომ ეს კენჭი თვითონ იყო.

ოცდაოთხი დღე გაატარა სანატორიუმში ლეჟანამ. კიდევ ჰქონდა დარჩენილი შვებულების დრო, მაგრამ თბილისში ჩამოსვლისთანავე სამსახურში მივიდა. ელენე მოიკითხა, ვერ ნახა, რაღაც საქმეზე იყო გასული.

ახალი ამავი დახვდა სამსახურში. დირექტორს, როგორც იქნა, დაეკუთვნებინა მისი თხოვნა და ოთხი თვით მოსკოვში იყო მივლი

ნებული. დიდი ხანია ელოდა ამ მივლინებას და ახლა დაყოვნება არ შეიძლება.

ერთი საათი კიდევ უცადა. მაგრამ ელენე იცვინებდა. გადაწყვიტა წახსულიყო ბილეთის ასაღებად და საღამოს მან ენახა ელენე.

უპირავე ხალხი ირგოდა აეროვაგზალში. უახლოესი ათ დღეში მოსკოვის ბილეთზე ლაპარაკი შედგებოდა იყო.

უცებ ვიღაცამ თქვა, მოსკოვის თვითმფრინავზე ბილეთს ვაბრუნებო.

— რა რიცხვის ბილეთია? — იკითხა ლევანმა. — დღევანდელი.

ლევანმა ბილეთი გამოართვა და გასვლის დროს დახვდა. ხუთ საათზე გადაიოდა თვითმფრინავი. უკვე ორი სრულდებოდა. უნდა აედო ბილეთი და მიესწრო თვითმფრინავისათვის. სხვა გამოსავალი ვერ ხედავდა. ფული გადაიხადა და ბილეთი ჭიბები ჩაიღო.

„ელენესთან გავლას ვერ ვახსრებ“, — გაუელვა გონებაში.

დასამტრდა უკვე. თოვდა გარეთ.

უმიწნობას და შინაგან ხიცარიელეს შეეპყრო ელენე. მეოთხე თვე გადიოდა, რაც ლევანს საბოლოოდ დაშორდა. მარტოობის ოთხი თვე საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ ნებისყოფა მოეკრიბა და საკუთარ თავს შორეოდა. მაგრამ არა უყოს ამ შინაგან სიცარიელეს და უმიწნო ყოფას? თავისი სხეული იმ დამეს მტარებელში კუნძად რომ შეიგარბნო, ასევე კუნძად დარჩა სამუდამოდ. სულიც გახვედა. აღარაფერი აღევლინებდა. აღარაფერი აინტერესებდა. ვარ კაცხადი. თუ აღარა ვარო, — ეს კითხვა ებადებოდა ხანდახან.

ქედმღზე დაკიდებულ რეპროდუქციებს შეავლო თვალი.

—აღარა ხარო, — თითქოს ეთანხმებოდა ღრმა ფიქრებში ჩაღვლილი კამილას თერთად მოკაბკაბე თავი?, როდენმა, მისი სიღამაშით აღტაცებულმა, მხრებიდან რომ მოჰკვეთა და მუწეუმის თაროზე დალო ჰვად ქვეული, ქვეყნიერების სათაყვანოდ. ძალიან გეტკინა? შო, შო, ვიცო, თქმა არ გინდა, შე თვითონ ვიცო, როგორ გეტკინა. რა ექნა, ორ ქალს ვერ მოუტანდა ბედნიერებას ერთი კაცი. ერთისთვის უნდა მოეკვეთა თავი. შენ გეტკო ეს ზვედრი, რადგან ამაყი იუავი და სიყვარულის სხვასთან გაყოფას ვერ შეეგებო. რაო? სწორი არა ვარ? ორივე მოგკვეთავო ამბობ? იმას მართკ თავისი საქმე უყვარდა, ქანდაკება უყვარდაო? მაშ სიყვარული არ იყოდა როდენმა? და შიანი იმან შექმნა „მარადიული გაზაფხული“, შენ კი ვერ შექმენი მზავისი რამ, სიყვარულის ზვარაკო.

* იგულისხმება როდენის სკულპტურა „აზრო“, სიდაც მისი მოწაფის, მხატვარი კამილა კლოდელის თავია გამოქანდაცებული.

ნუთუ კაცმა რაიმე მწიფელოვანი რომ შექმნას, ამისათვის აუცილებელია ქალის სიყვარულს წურჭი შექციოს. მსხვერპლად მიიტანოს?

ო. პატრეცელი ფულიო ქალბატონებო, სიყვარულის ქურუმებო, შეუნდეთ მამაკაცებს ეს სისუსტე. განა არხებოს კიდევ რაიმე საქმე, იმათ რომ შეეღებოდეთო. მაგრამ ამისთვის თქვენი განსჯა ვინემ იფიქრა? მაშ შეუნდეთ ეს სისუსტე. რამეთუ ძლიერს შენდობა მართებს და გიყვარდეთ ისინი სწავიეროს ამოუგებლადაც, უპასუხოდაც, არ შეგძლიათ? მაშინ ამის ძლიერება კი არა, სისუსტე ჰქვია.

თებერვლის თვე იყო. გასული წლის შვებულება გამოუყენებელი დარჩა ელენეს. სამსახურში უთბრეს, ისარგებლე შვებულებით. თორემ დაგიკარგება, შენახვის უფლება არა გაქვსო. ელენესთვის ახლა ყველაფერი სულ ერთი იყო. განცხადება დაწერა და კანცელარიაში დატოვა. კარებში არჩილი შეეფთა: — ელენე, როგორ ხარ? რატომ აღარ მოდიხარ ჩვენთან, ბავშვები გაიოხლებოდნენ. ამ დღითი ქრისტიანე ეჩხუბებოდა დედამისს, დედა ელენესავით დამვიაცხენოთმა. ელენემ მოახერხა გალიშება. არჩილთან ერთად ჩაიარა კიბე და შინ წავიდა.

ჩვედა ელენე სავარძელში. ხალათის ქვეშ მოეკეთა შიშველი ფეხები. რაც შვებულება აიღო, სახლიდან არ გასულა. მესამე დღე იყო თუ მეოთხე, აღარ იცოდა.

კარზე ზარა დაკეცა ვიღაცამ. ელენე წამოდგა, ქოშუბლი წაპყო ფეხები და კარი გააღო. ნელი იყო.

— სად დაიკარგე? ელენემ დამანაშავებავით გაილიმა. — შვებულება ავიღე. შუპოლი, ნელი. ნელემ პალტო გაიხადა და შემოსასვლელში დაკიდა. — იცი, როგორ თოვს გარეთ. ოთახში შემოვიდნენ და დასხდნენ.

— შილინარ სამეფო? — შეეკითხა ნელი. — ჰო... არა, — დაიბნა ელენე. — უფრო სწორად, ჩერ არა მაქვს გადაწყვეტილი, სად წავიდე.

ნელის გაუკვირდა ასეთი პასუხი. ახლა დააკვირდა ელენე. ძალიან გამხდარყო. სანთლისაგან ჩაიფიქნელს ჰგავდა. ირგვლე მშობილი, ორივე ოთახში უფსრტიოდ ეყარა სივთები. ავექზე მტვერი არ იყო მოწმენდილი. პირველად ნახა ასეთ მდგომარეობაში ელენეს მუდამ კოპწია ბინა. უცებ დაინახა, რომ ამ ბინასავით აწეწილი და აფრიატებული იყო ელენეს ხული. დაინახა, მაგრამ არაფერი უკითხავს. თავის დარდს არავის უშეხლდა ნელი და არც სხვის ხული შეეძლო ბედების ფათური. უხმოდა ჩააკერდა სახეში ელენეს. ელენემ აწეწილ თმაზე გადაიხვია ხელი.

— თმაც არ დამივარცხნია დღეს. — თქვა უბერხულად. — გუმონ? გუშინ დაივარცხენი? — მარტო ამი-

თი გამოთქვა თავისი ექვა ნილიმ და მერე უცებ შეცვალა ხაუბრის თემა.

— იცო, რისთვის მოვედი? შარშან ამ დროს მთაში რაში ვიყავით, ზომ კარგი იყო? ზოდა, დღეს ხალხის მივიღვართ იგივე გოგოები. არ გინდა წამოხსნა? საინი ვართ. მეოთხე შენ იქნები. ბინა მოგვარებული გვაქვს. ისევე იქ ვიქნებით, სადაც შარშან. შენ მარტო შენი თხილა-ბურბი წამოიღე და წამოდა.

შარშან წამთარში მართლაც კარგად დაიხვეწეს მთაში. წელის ერთ ნაცნობს ჰქონოდა იქ ციყვის ხახლის მსგავსი პატარა ქოხი.

ელენე დღემდა. შარშან კარგი იყო. მაგრამ ახლა ვერ აიტანდა იმ მზიარულ ხაზგადობას. არაო, უთხრა, ვერ წამოვალო. ბევრს ეხვეწა წელი, მაგრამ ვერ დაიყოლია ელენე და ბოლოს შეეშვა. იცოდა ნელიმ, საყოთარ დარდს ვერსად გაეცევიო, სადაც უნდა წახვიდე თან მოგვება და უურარადებოდ მიშვებული ხე-ნივით. ერთიანად დაგრეხს ხელს. ისევე სჭობია, შინ დარჩე, შენი დარდის კერხთან, ხანდა ბოლომდე არ გამოიწვები. აქვს უნდა ადამიანს ზღვარი, რომლის იქით დასა იწევა და ამის შემდეგ უბრუნდებიან ისევე სიცოცხლეს.

წავიდა წელი. ისევე მარტო დარჩა ელენე. კიდევ ერთი დამე გაათენა, ის დღეც ისეთი იყო, როგორც წინა. ისევე გარინდებდა და აზრის გახეობა. რადემდე უნდა ვიყო ასეო, — გაიფიქრა. ინანა, რომ წელის არ დაეთანხმა. საათს შეხედა. ერთ საათში გადიოდა დღის მატარებელი. შევიდა საბაზანოში, პირი დაიბანა, რამდენიმე თბილი ჩახასმული ჩააგდო ჩანთაში, გადმოიღო თავისი თხილაბურბი და რკინიგზის სადგურში წავიდა.

ლევანმა თავისი ბინის კარები შეაღო. შესასვლელში თურნალების და გაზოების მთა იდგა. ოთხი თვის განმავლობაში რაც ეწოდა ფოსტალიონს, სულ კართან იყო დახვავებული. ჩემოდანი ოთახში შეიტანა და თურნალ-გაზოები წამოკრიფა.

დადლილი იყო, მაგრამ თვითმფრინავშივე გადაწყვეტილი ჰქონდა, ჩავიდოდა თუ არა თბილისში, ელენე ენახა. ცვირა დღე იყო. შინ იქნებო, გაიფიქრა და ელენესთან წავიდა. ზარი დაერეკა რამდენიმეჯერ. არავინ გაუღო კარი. სადაც გასულაო, გაიფიქრა, ბარათი დაწერა და კარებში გაარკო. მერე გაახსენდა, რომ გასაღები ჰქონდა. იფიქრა, შევლად და აქ დაველოდებიო. კარს გასაღები მოარგო და გადააბრიალა. კარი არ გაიღო. ეტყობოდა, მეორე გასაღებითაც იყო დაკეტილი. ორი გასაღებით მხოლოდ მაშინ კეტავდა ელენე, როცა ქალაქიდან მიდიოდა. მას, თბილისში არ ყოფილა ელენე. ბარათი დაწმუქნა. კარები ჩაიღო და კბენე დაეშვა.

წელი მიდიოდა ტროტუარზე გზებში ბელებჩაწყობილი. ელენეზე ფიქრი ყრუ ტკივილად და-

გუბებულოყო სულში. დღეს მფეოხობას არ აპირებდა. სახლში უოფნა ეწარებოდა და გააფწყვტა დინასთან გაუფლო.

დინას არ ღარჩეულია დინასთან, დინასას არასოდეს არჩებოდა აქ. ახლაც ჩქარობდა წახვლას. ტელევიზორში ფეხბურთის მატჩის დაწყებისათვის უნდოდა მიესწრო. ხაწოლის კიდევ იქნა და ნაჩქარევად იკრავდა ფეხბაქმლის ზონრებს.

— ზო, რა უნდა გობოვო. — მოგაგონდა დინას. — სახლში თავგები გაჩდენე. იყიდე, რა, ორი ხაფანგი და სამზარეულოში დაიშდა.

ლევანი მიჩვეული იყო დინასთან დავალებებს. მათი შესრულება ერთბაშად კალის გაუდმებულ ექვიანობას და დაძაბულ ურთიერთობას, მაგრამ ასეთი თხოვნა მაინც მოულოდნელი იყო მისთვის. ცალკეა დიმილით ამოხედა დინას და მერე ტურები მოკემა, რომ ენაზე მომდგარი ერთი მოკლე ფრაზა არ წამოსცდენოდა.

კარისკენ რომ გაიხედა, კედელზე ახალი ბრა შენიშნა. კუსტარულობა შეატყო და მისევდა, რაფოს ნახელავი უნდა ყოფილიყო. რაფო ხელოსანი იყო. დინასთან სტამბაში მუშაობდა. ლევანს არასოდეს ენახა იგი. მაგრამ გადმოცემით იცოდა, რასაც წარმოადგენდა. უცვირდა ლევანს, რას უოულობდა დინა საინტერესოს ამ უბირ კაცს. ის ახალგაზრდა ყმაწვილი რომ ჰყავს, გასაგებია. იცოდა ლევანმა ახალგაზრდობის ფასი, მაგრამ ეს რაფო ლევანზე უფროსი იყო და ორმოცდაათს კარგად გადაცოლებული. დინამ შენიშნა, რომ ლევანი ბრას მისჩერებოდა.

— კარგი რამეა, — სახე მოიდრისა ლევანმა. დინა მიხვდა, რომ ლევანი რაფოს გამო დასცილოდა.

— რაფოს ინტელექტი არ აწუხებს, ასეთები დინასთან ინარჩუნებენ მამაკაცურ ძალას. — ედღე არ ღარჩა დინა, ლევანი ისედაც გრძნობდა, რომ ამ ქალს, რომელიც არ იყო განათლებას მოკლებული და საქმეოდ ნიჭიერ თურნალისტადაც ითვლებოდა, რატომღაც გრძნობდა არ ულარდა ლევანის ინტელექტი არ ლევანს ამ სამარცხვინო სამეუღლში მხოლოდ ბოლო ადგოლი ეყავა.

უცებ ზოზლი იგრძნო ამ ქალის მიმართ. ზო, უნდა ჩქარა გასცლოდა აქაურობას. ნაჩქარევად დაემშვიდობა.

ქუსნაში გამოვიდა, გრილი ჰაერი სხამოწმებით შეისუნთქა და შეგნებულად სხვაზე გადაიბრუნა ფიქრი. გამოუცდელი ყმაწვილი რადე იყო ლევანი. რომ ამ წუთიერ ეპოციას დიდი შობებქმელობა მოეხინა და ქარიშხალი გამოეწვია მის სულში. დინაზე ნაყუნებად რადე იცინობდა ცხოვრებას. იცოდა, გაივლიდა სამი-ოთხი დღე და ცვლავ მოენატრებოდა ეს ქალი. კარგად იცოდა, რომ უყვლა პარცეს ადამიანის ორგანიზმში აქვს შექანოკური საფეველი.

ტროტსკისთვის იფიქრო და თავისთვისად აღვიღო-
ფე დაქადა.

— სად იყოღება, მინც, ეს ხაფანგია?

ფუნდურთის მატჩის რეპორტაჟი გვიან დამ-
თავრდა. პირველი საათი სრულდებოდა უკვე-
დევანმა ტელევიზორი გამოართო, ლოგინში ჩაწ-
ვა და კიბხვანი გავართა.

ფურხაღბისი კვლავ გრძელდებოდა პოლემი-
კა ევრისტოკული პრაგმატიკების მიმდევრებსა
და „რომანტიკოსებს“ შორის. ერთი იტალიელი
კრიტიკოსი წერდა პრაგმატიკების შესახებ:
„ამ ხალხმა შექმნა კასტა, კასტა ახალგაზრდა,
ენერგიული, მალაბრეტულიანია შიშაკაცებისა,
რომლებიც პრაქტიკულად შინის ხუფის ქვეშ
ცხოვრობენ. მათ ახალმოგონილი თანამდებობე-
ბი და ასეთივე საქმიანობები აქვთ, იმათ თავი-
ანთი ხუმრობები აქვთ, გაუგებარია უბრალო
მოკვდევთათვის... ისინი გიტარას არ აუღრიან-
ბუნ მეგობრების განაართხადა, თავიანთ ელექ-
ტროგამონათღულ მანქანებს უბრძანებენ მუსი-
კის დაწერას. პრაგმატიკებენ ნაწყვეტებს ბიზ-
ნელიდან, თავებს ფრიალიდან, სახავეო ზღაპ-
რებს, უწვებენ ყველაფერს ამას მანქანაში და
ერთობიან დაბნეულ მანქანას რომ ავიყვებენ...“

ამ შენიშვნამ ლევანს ილილი მოჰგვარა მხო-
ლოდ. იგი მიჩვეული იყო მეოცნების რკინის
ლოგოკას, უტუფარ ფაქტებს, დასკვნებს. აქ
კი არც ერთი ბრალდება არ იყო სამართ-
ლიანი და დადასტურებული. ვერაფერმა
ააღლევია, გარდა სრულიად დაუსაბუთებლად
დაბრალბულმა „მინის ხუფის ქვეშ ცხოვრე-
ბაში“. განა მინის ხუფის ქვეშ ცხოვრებაა, იყო-
დევ და ხედვადე იმას, რახაც სხვები ვერ ხე-
დავენ?

ერთ-ერთი ექიმი უსიკიბარი წერდა: „თქვენ
თუ ვერ არჩევთ სიტყვა „იჯლისი“ აგვისტოსა-
განს“ მათი ემოციური შეფერილობით, მაშინ
თქვენ ურთუ ხართ ემოციისადმი, მინორულ მუ-
სიკას მათორულიზაციას არჩევთ? ანასაც ვერა?
მომლიმარ თავლებს დამცინავისაგან? ნუთუ ვე-
რა? რატომ მიუშვით ასე თქვენი ემოციური
ცხოვრება? „ემოციურ დატლონელს“ შეუძლია
სიუვარული? რომელი სიუვარული, უბრალოდ,
საუბრის გაბმა თუ შეუძლია მეზობელთან
თვითმფრინავის საფარქმელი?“

ლევანმა კიბხვა შეწყვიტა და ეფრნალი ია-
ტაკივე დააგლო.

რატომ ადუღდი, ლევან ზანდუტლოვ? აქი პირ-
ზე დიმილით და ხაქუთარი უპირატესობის შეგ-
ნებით კითხულობდი აქამდე? სიუვარული რომ
ვახსენებს იმან გააკაცებლათ? მტკივნეულ ად-
გილზე დააადღეს ფიზი? წაშოდა და ოთახში
სიარული დაიწყო. როგორ მოხდა, რომ „ემო-
ციურ დატლონელს“ უწოდებენ ლევან? აქი
მეცნიერ-ეგზოტიკოსს ეძახდნენ, აქი ფავნს ეძ-
ახდა ელენე? რამ მიიყვანა აქამდე? ნუთუ ცოდ-
ნის სიუვარულმა, უველადურს ვაგების სურვილ-
მა, ნუთუ დანაშაულია, რომ უველადური ახს-

ნა და თავისი საბელი დაარქვა რატომ ვერ ელ-
კიან აღმანებნი ნეოკუ საუკუნეშიც კი მი-
თებზე? რატომ ვერ უპატუნიათ მეცნიერებისა-
ვის. ტელეპატია მისტიკური სახურველი რომ
მომგლიჯა და მას ტკინის ბიოპლასმის მერკადი
მლექტრომაგნიტური პროცესი უწოდა. უწე-
ბურად თავისი სტუდენტობის დროინდელ
სამხრეთ ვახსენდა და თითქოს ვიღაცას
გამოსაჩვენებლად წაიხდურა: Теленатия, теле-
патия, у меня к тебе антипатия...

ქედელზე ელენეს ნახატი დაინახა. ლევანი-
ფენი. დასცინოდა ლევანს — ფორმულაში ჩაუ-
ღულს.

მაგრამ ამაო იყო ფავნის ქირქილი, ფორმუ-
ლებში ჩაფლულ კაცთან პრძოდა უპვე წაგე-
ბული ჰქონდა...

ელენეს თავების სხივი აღარ ანათებდა ნა-
პერწყალს ლევანის ხუღლი.

მის ხაში ველარ იჭერდა იმ განუმორებელ
ტონალობას, ასე რომ ხიზლავდა ადრე.

ელენეს თმას აღარ ახდიოდა ძველებური და-
მართობელი სურნელი.

სამყარომ ფერები დაქარგა, სამოხებ ვაქრა...

და ლევანი მიივდა, რომ თვით იყო ადამი,
საშუაროს შეცნობის გამო სამოთხედაქარვეული.
არ უოფილა არავითარი ვაპირეება. აღმს
ტეშმარტივობის შეცნობით თავად გაუქრა ილუ-
ზორული ეფენი.

...დაამს, ღმერთის მსხვეცხ და ხატებას, ჰქონ-
და ხედვა ტელეპკაუტური და მიკროსკოპული.

ლევანი ლოგინში ჩაწვა და ცოტა ხანში ჩე-
ძინა მშოთხვარე ძილით. სიზმარული გამოსა-
ხულება გამოსახულებას ცვლიდა, უცნაური,
ერთმანეთთან დაუკავშირებელი. რამდენიმე კა-
ცი ერთდროულად ელმასარეებოდა და უკველი
ნათგანი ცდილობდა სხვათა ზმების გადაფარ-
ვას.

მერე იმათგან ერთი უფრო მკვეთრად გამო-
იკეთა და მთლიანად დაიპყრო ლევანის გონე-
ბა. სხვა გამოსახულებები გაქრნენ. სიჩუქე ჩა-
მოვარდა.

მის წინ კაცი იღვა ფოთლოვანი თქმოსაკრა-
ის ამარა, მხრებგანიერი, მზიანაგან გაორქული,
ლევანი წამოღდა და მის წინაშე დაიკოცა.

— ადამ, დილო წინაპარო, ჩით დემსხვეცხე
ღმერთს? ნუთუ წარტაცე მას საიდუმლო და
შეიცან ეს სამყარო, ნუთუ იპოვე ახლოდუტუ-
რი კეშმარტივება? მერე, რა უუჯ იგი, სად წა-
რიდე, რად არ შეუძლებ შთამომავლობას?

— არა არს რა უაშუესი, ვიღაცე ძიება ახსო-
დუტური კეშმარტივებისა, ეს უკვადვების ზა-
რებაა.

ლევანს გამოეღვიძა, და ხაწოლზე წაიპოდა.
საჩქებელი უპვე დილის შუქი მუშეზიოდა.

ელენემ ბილეთის აღება მოასწრო და მატა-
რებელში ჩაქდა. ახალგაზრდა გოგო-ბიჭები

საფე იყო ვაგონი. ცარიელი ადგილი მოძებნა, კუთხეში მიჭდა. კედელზე ააყუდა თხილამურები. ფანჯრისკენ შებრუნდა. მიწელი გზა ისე გაიარა, არავისთვის გაუცია ხმა.

ქშენით მიდიოდა მატარებელი აღმართზე, ხეულ უფრო და უფრო შედიოდა თოვლის სამფლობელოში. ბოლოს გაჩერდა. ელენე გადმოვიდა. სახლი ახლოს იყო რინიგვის სადგურთან. თხილამურები მხარზე გაიღო და ფეხით გაუდგა გზას. მალე გამოჩნდა მრგვალი შორებისაგან ნაბები პატარა სახლი. თოვლი ფანჯრებამდე სწვდებოდა სახლს. ფანჯრების ქვედა ნახევარზე დაწინაურებული ჩითის ფარდები ეკიდა.

ელენე გაკვალულ ბილიეს მიჰყვა. კართან მივიდა და დააკაკუნა. არავინ უპასუხა. გოგოები შინ არ იყვნენ. ალბათ, გორაზე არიან წასულლებიო, გაიფიქრა ელენემ და შვება იგრძნო. ეძინებოდა ხალხთან შეხვედრა. გაახსენდა, შარშან სად ინახავდნენ გასაღებს. ხელი შეშეო მორებს შორის. გასაღები ადგილზე იყო. კარი გაღო. შევიდა სახლში, ჩანთა მაჯიდანვე დადო და ერთი წუთით ჩამოჭდა სკამზე. დალილი იყო, მაგრამ დასვენება არ შეეძლო, ახლა მხოლოდ მოძრაობა თუ უშველიდა. სათხილამურო კოსტიუმი ჩაიცვა, კარი ისევ დაკეტა, თხილამურები მხარზე გაიღო და გორაკისაკენ გაემართა.

ნაშუადღევი იყო უკვე. ახალგაზრდების რიგი იდგა საბაგიროსთან. აქაც ვერ იპოვა ელენემ თავისი ამხანაგები. თხილამურები ფეხებზე მოიხრგა და საბაგიროს თავისუფალ კაბინაში ჩაჯდა. რამდენიმე წუთში თავზე მოექცა პატარა პლატოს. აქ ცოტა ხანს შეჩერდა. თვალს ადევნებდა ახალგაზრდებს, ურჩამულით რომ ეშვებოდნენ ბილიკზე. მერე თვითონაც დაეშვა. სადამოვდებოდა და მშენ ძალა დაეკარგა. ცივი პაერი ეკვეთა სახეში, შუბლი და ლოკები დაუსუსხა, მაგრამ ამან ვერაფერი დააკლო დაშვების სიამოვნებას. მიჭკრადა ელენე დიდი სისწრაფით. მუხლებში დაძაბულობას გრძნობდა. გაპურებდა სპეტაკ თოვლს და თითქოს ამ წუთში აღარ იყო დარდი. ნეტავ, ასე გავრძელდესო უსახურლოდ, ინატრა ელენემ. აღარ უნდად შეჩერებდა, აღარ უნდოდა რეალურობასთან, დარდთან დაბრუნება.

ჩამოვიკა ელენემ. დამთავრდა ქროლა, დაწანტდა თხილამურები. ისევ ჩაქდა კაბინაში, გორაკს თავზე მოექცა და ხელახლა დაეშვა.

რამდენჯერ დაეშვა მთიდან, აღარ ახსოვდა. დაღამებულიყო. გორაკის პლატოზე იდგა. ხალხი აღარ ჩანდა ირგვლივ. საბაგირო გამოერთოთ.

კაბინა აღარ დადიოდა. ახლა რომ დაეშვა, შეტს ვიღარ ამოვალთო, გაიფიქრა ელენემ. სახლში წასვლა არ უნდოდა. არა, ნამდვილიად არ შეეძლო ხალხთან შეხვედრა. ხულე გატყუორდიო. გაიფიქრა, ჭაჯად ვიჭკვეოთ მალე, მალა იხიედა. ვარსკვლავები ციმციმებდა ცაზე. მთვარის შეუქვე ვერცხლისფრად მოჩანდა თოვლი.

პლატოზე თხილამურებით გაიარ-ვამოიარა, რა უნდა ეკეთებია აქ? გადაკვეთა პლატო. მოპირდაპირე ფერდობს გადახედა. ციციბო იყო შეტად. ბილიკე არა ჩანდა თოვლზე. აქედან არავინ დაშვებულა არასდროს. ქვემოთ ბნელიონი გაიხადა, არ ჩანდა მთის ძირი. მოშორებით შერეო მთა იყო. უფრო მაღალი, თოვლით დაფარული. ელენემ თვალი შოავლო იქაურობას. მარტოდ-მარტო იყო ამ თოვლიან მთებს შორის. არ ეშინოდა. შიშის გრძნობა დაკარგოდა. ხელთათმინი გაიხადა, ხელი მიიღო ლოკაზე, მთელი ხალამო უინვაზო გაატარა და არ სცოვდა — სიცოცხის გრძნობა დაქარგოდა. უკვე ჭაჯად ხომ არ ვიქეციო, — გაიფიქრა. ფერდობს გადახედა და დაშვება მოუნდა, აქედან დაშვება, ამ ჭირ გაუკვალავი ფერდობიდან. გაფიქრება და შესრულება ერთი იყო. ადგილიდან მოსწყდა. სრიალით წავიდა ფერდობზე, ხისწრაფეს უშატა თხილამურება.

ფერდობი უძირო ხრამით თავდებოდა. ქალმა თავბრულამხვევი სისწრაფით ჩაიქროლა ფერდობზე და ხრამს გადავიდო...

რადაც მიძმე მოსწყდა ელენეს ფეხებთან და ზღართანით ჩაიღწა ხრამში. უჩვეულო სიმსუბუქე იგრძნო ქალმა. შიხედ-შოიხედა. ხრამის თავზე მიფრინავდა თავისი თხილამურებით, ოღონდ ნელა, ძალიან ნელა. ელენე გაოცებული იყო. რა დამეშართაო. ფიქრობდა. თხილამურები ხელ შევიტო-ვევით შიადრინდნენ, თავზე გადავილო მთვარის შეუქვე ვერცხლისფრად მოილეგარე თოვლიან მწვერვალებს. ცას ახედა, შორს ციმციმებდა ვარსკვლავები. ისევ დაბლა დაიწყო დაშვება.

— ელენე! — მოესმა საიდანაც. — „ვის გეძახის?“ — გაიფიქრა. უკან მოიხედა. მისკენ ჭალი მოფრინავდა, იატაკის საწმენდ ქოხზე გადამჭდარი. გრძელი ქერა თმა მკერდზე დაფენოდა ქალს, ღმილილი უნათებდა ცისფერ თავლებს. ელენემ იცნო.

— მარგარიტა! — აღმოხდა სინარულით. მარგარიტამ კისხისით ჩაუქროლა გვერდით. მერე მობრუნდა და ხელი დაუქნია:

— აქით აქეთ მომყუე, იმ მთის გადაღმა. იქ ჭინკებია უკვე ცოცონი დაანთეს!

მასხა ჩიტი შეიღო

ის გაცილებდა ძველი ბაქნიდან
და მთებისკენ პირმეცვეული
სხვას აღარაფერს,
მარტოოდენ იმას ცდილობდა,
ბაგუზე ტანჯვით მოხატული
მშვიდი ღიმილი,
არ ნაეშალა წვიმის წვეთებს,
ქარს არ წაეღო.
ყოველი ფრაზა,
ყველა სიტყვა,
თუ გინდაც ღებლი,
დიხანს ნაძებნი,
შერჩეულიც საგულდაგულოდ,
გულზე გრიალით ატვირთა,
ვით რიყის ქვები.
მიყურდა არე,
ჩაიარა ბოლო ვაგონმაც,
მარტოლა ბებერ ლერწმიანში
უატყენდა ქარი,
მარადიული მემუსიკე
ქართლის ბაქნების.
მერე მოვარდა ტირილი,
ვით მატარებელი
და ნამწამებზე,
უკვე ნაცნობ ლიანდაგებზე,
ჩამოდგნენ ცრემლის ვაგონები
უმძიმეს ტვირთით.

დრო მოვა

თუმცა ნათელი მესხვისა,
ზეცა შავ ღრუბლებს გადირევს,
დრო მოვა,
ბოკვერს ვეფხისას
ერთხელ მეც მოვინადირებ.
თუმც ყელზე მომდებ ბანარი,
ქარს მიაქვია თოკის ნარჩენი...
სიძულვილს როგორ მასწავლი,

სიყვარულისთვის გაჩენილსა,
უფსკრულმა ჯანლი აშალა,
ვერ ვთქვი,

სანუთრო ბინდია...

ჩემი დამჭერი ავშარა
ცხრა ზეცის მიღმა ჰკიდია.
კვლავ დააჩნდება ჩალიანს
ჩემი ხირიმის ნიშანი,
წყალნი მოვლენ და ნავლიენ,
გადარჩებიან ქვიშანი.
გადაადგება იაღნოს
სხივი,

ნათელის ბადალი,

არც თქვენ შეგჩრებათ, ტიაღნო,
ჩემს ცაზე ავი ყრანტალი.
ისევ ცაცხლად ვარ მღვიარი,
ბნელო, პირბნელო, ავშავო,
დამაცა, ფრთა ნატყვიარი
კვლავ არწივივით გავშალო.
თუმცა ნათელი მესხვისა
და ცაც შავ ღრუბელს გადირევს,
დრ მოვა,

ბოკვერს ვეფხისას

ქსანზე მეც მოვინადირებ.

ნავილა თოვლი

გარეთ წვიმს, მაგრამ
ვინ ჰკითხავს წვიმას,
ხედახევ
ჭალას ჩაზვერავს წისლი...
მე ვინც მახსოვდა,
ვახსოვარ იმას?
წვიმს თუ...
ჭიშკართან ფეხის ხმა ისმის.
გარეთ ქრის, მაგრამ
ვინ ჰკითხავს ქარება,
ცაზე მზის სხივი
გაბმულა სიმაღ...
რაღა ხვალ,

ახლა მითხარი ბარემ,
მე ვინც მიყვარდა,
ეუყვარდი იმით?
გაზაფხულდა თუ
ნიავი ყვავის
ქართლის მინდვრებზე,
ტოტებზე შინდის...
ვერ მოვიკალი
ზამთარში თავი,
ვერც ბუხრის ცეცხლი
ვერ დავთმე მშვიდი.
დიდხანს ცა
აღარ დარჩება ქუფრად,
ტყეზე გადივლის
ფოთლების ზვავი,
წავიდა თოვლი
და მაღლი უფალა,
ქართლის მინდვრებზე
ნიავი ყვავის.

დახურე ზეცა

ნოემბრის ქარში
შიშნეულად შრიალებს ლელი,
დახურე ზეცა,
სიყვარული გათავდა, მორჩა,
გადაღლილ თვალებს
აღარ შერჩა არც ერთი ცრემლი,
დამსკდარ ბაგეებს
აღარ შერჩა არც ერთი ლოცვა.
ნელ-ნელა ჩაქრნენ
ვარსკვლავები,
დახურე ზეცა,
მიენდე ლამეს,
როცა ტირილს არავინ გისმენს,
უფსკრულის სკივრში
ქარი მწვანე ხავერდებს კეცავს
და საქორწინო ლეჩაქივით
ფარფატა ნისლეებს.
შორი მთებიდან
ღრუბლის ჩადრით
ამოდის მთვარე,
და შიშველ ტყეზე
წვიმის შოლტი ეშვება მძიმედ,
არ შემოგიღებს
ამიერიტ აპრილი კარებს,
ვერ აამწვანებს გაზაფხული

შენს დამზრალ იმედს.
დახურე ზეცა,
სიყვარული გათავდა, მორჩა...

თეთრი ცხენი

მთვარეში თეთრი ულაცი მიქრის.
დანალულია ლამეც მთვარიოთა,
რა ეგულება ამ ბორცვებს იქით,
ან მთებს რა ძალამ გამოარიდა?!
აღვიძებს ძველი დღეების წუხილს,
თქარუნი ფლოქეთა,
ექო ჭალების...
რა ნაცნობია, მშვიერი სუსხი
კვალში ჩამდგარი აფთრის თვალების.
და ჩუმი ელდით უმზერენ ხენი
ველს,

შემკრთალს აფთრის ტორების
გამო...

მთვარეში მიქრის ქათქათა ცხენი,
თავის ტანიდან გაქცევას ლამობს.
შენ სძულხარ აფთარს,
და ლამეს წკვარამს,
მიაფრენ ფაფარს,
წვიმებით ბანილს,
რადგან სიბნელეს არამც და არამც
არ ერწყმია შენი თოვლივით ტანი.
სხვა ცხენებს შეხე,
თვინიერ მზერით
უდგანან შვრიით აესებულ ბაგას,
შენ კი ამაყი სითეთრის ფერით
აცოფებ ყველა ავსულს და მდაბალს.
უმწეო თრთოლვით გეგსება მჯჯა,
შენს დაღლილ მზერას ველარას
ვშველი,
ცაა,

ვარსკვლავებით დაქარგულ
ყაჯარს,

გადაგვენს ზურგზე განგების ხელი.
ღრეობს აფთარი,

თბილ სისხლით მთვრალი,
ილევა ბინდი,

ეს ლამეც მორჩა...

და ავარდნილი ფლოქვიდან ნალი —
ცის თალზე

მთვარის ნამლევი მოჩანს.

ავათა ქრისტი

ეპიკურული სამარხის გახსნა

მოთხრობა

ჟოზეფის ვეფლიდი, რომ ყველაზე ამაღლებელი და დრამატული იმ თავდასავლებს შორის, რაც კი ოდესმე გადამხდენია პუაროსთან ერთად. იყო იმ დაღუპულების უცნაურ გარემოებათა გამოძიება, რომელიც მოჰყვა ეგვიპტის ერთ-ერთი მეფის, მენ-ჰერ-რას სამარხის აღმოჩენასა და მის გახსნას.

უშუალოდ ტუტანჰამონის სამარხის აღმოჩენისას (რაც ინგლისელი ეგვიპტოლოგის ლორდ კარნარვონის დამსახურებაა), ნიუ-იორკიდან ჩამოსული ჯონ უილარდი და ბატონი ბლეიბნერი ქაიროს ახლოს, გიზის პირამიდების მიდამოებში გათხრების ჩატარებისას, მოულოდნელად წააწყდნენ საფლავების მთელ რიგს. ამ აღმოჩენამ უდიდესი ინტერესი გამოიწვია. ერთ-ერთი საფლავი მეფე მენ-ჰერ-რასი აღმოჩნდა. მენ-ჰერ-რა იყო იმ ბნელით მოცული მერვე დინასტიის მეფეთაგანი, რომლის დროსაც ძველი სამეფო დაემხო. მაშინ ცოტა რამ იყო ცნობილი ამ პერიოდის შესახებ, და ამიტომ გაზეთებმა ახლა სრულყოფილად აღწერა ამ აღმოჩენის შედეგები.

ეს ამბავი მალე გახმაურდა და დიდი ზეგავლენა მოახდინა ხალხის მსოფლმხედველობაზე. სერ ჯონ უილარდს გულმა უმტყუნა და მალე გარდაიცვალა.

ყველაზე სენსაციურმა გაზეთებმა

მაშინვე გამოიყენეს ხელსაყრელი მომენტი, გაეცოცხლებინათ ყველა ის მისტიკური თქმულებანი, რომელიც დაკავშირებული იყო ეგვიპტური საგანძურის საბედისწერო თავდასავლთან. ბრიტანეთის მუზეუმმა იმ უძველეს წაბლის ხეში მოთავსებულ სამარალო მუშიაზე, რომელიც ასეთი მგზნებარებით ამოთხარეს, გადაჭრით განაცხადა უარი. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ამ ამბავს დიდი პოპულარობა ხვდა წილად.

ორი კვირის შემდეგ ბატონი ბლეიბნერი სისხლის მწვავე მოწამვლით გარდაიცვალა; რამდენიმე დღის შემდეგ კი მისმა ძმისწულმა ნიუ-იორკში თავი მოიკლა. იმ დღეებში მენ-ჰერ-რას „რისხვა“ ჩვეულებრივი საუბრის თემა გახლდათ და ეგვიპტური მიცვალებულის სულის მაგიური ძალა ფეტიშის დონეზე იყო აყვანილი.

ამის შემდეგ პუარომ ლედი უილარდის, გარდაცვლილი არქეოლოგის მეუღლისაგან, პატარა ბარათი მიიღო. ლედი სთხოვდა, შინ სწვეოდა კენსინგტონის მოედანზე. მეუ თან გაყვევი.

ლედი უილარდი — მძალი, თხელი აგებულების ქალი — თაღბით იყო მოსილი. მისი გადაქანცული სახე მწუხარებას დაენისლა.

„თქვენს კეთილშობილებაზე მეტყველებს, ასე დაუყოვნებლივ რომ მობრძანდით. მუსიკა პუარო“.

„მზად ვარ გემსახუროთ, ლედი უილარდ. ჩემი რჩევა გქირდებათ?“

„თქვენ, რამდენადაც ვიცი, გამოძიებელი ბრძანდებით. მაგრამ, ამჯერად, მე რჩევისთვის, როგორც გამოძიებელს, ისე არ მოგმართავთ. ვიცი, რომ დიდი გამოცდილება, ორიგინალური შეხედულებები და თქვენელი წარმოდგენები გაქვთ ამა თუ იმ მოვლენაზე. მითხარით, გეთაყვა, მუსიე პუარო, რა აზრის ბრძანდებით ზებუნებრივ ძალაზე?“

პუარო ერთი წუთით შეკოყმანდა. სანამ პასუხს გასცემდა. ჩანდა, ფიქრობდა. ბოლოს თქვა:

„მოდით, გასაგებად ვილაპარაკოთ. ლედი უილარდ, ეს ის მთავარი საკითხი არ არის, რაც თქვენ გაინტერესებთ, ხომ ასეა? თქვენ არაპირდაპირ ეხებით თქვენი მეუღლის გარდაცვალების გარემოებას.“

„მართალი ბრძანდებით“. — დაეთანხმა ქალი.

„თქვენ გსურთ, რომ მე გამოვიძიო მისი დაღუპვის მიზეზები?“

„მე მინდა დამარწმუნოთ რამდენად სწორია გაზეთების კორები და რამდენად შეიძლება დადგინდეს ეს ფაქტებით. სამი ადამიანის სიკვდილი, მუსიე პუარო! ყოველი მთვანი თავისებურად ამოუცნობი, მაგრამ უეჭველად დაუჭერებელი დამთხვევებით! და ყველაფერი ეს ხდება იმ ერთი თვის განმავლობაში, რაც სამარზი გაიხსნა. ეს შეიძლება ნაკლებ სარწმუნო ყოფილიყო. შეიძლებოდა უფრო მეტად წარსულიდან წამოსული რისხვა ყოფილიყო, რომელიც იმ გზებით მოქმედებს, რაც თანამედროვე მეცნიერებისათვის აუხსენილია. მაგრამ ფაქტი ფაქტად რჩება — სიკვდილის შემთხვევა! და, მეშინია, მუსიე პუარო; საშინლად შეშინებული ვარ. შეიძლება ამით არ დამთავრდეს.“

„ვის გამო შიშობთ?“

„ჩემი ვაჟის გამო. როცა ჩემი მეუღლის დაღუპვის ამბავი მოვიდა, მე ავად ვიყავი. ჩემი ვაჟი, რომელიც ახალი ჩა-

მოსული იყო ოქსფორდიდან, გათბრების ადგილზე გაემგზავრა და მიცვალებული ჩამოასვენა. მაგრამ ახლა ისევ წავიდა, მიუხედავად ჩემი ზვეწნა-მუდარისა. ის ისეა მოზიბლული ამ საქმით, რომ გადაწყვიტა. მამამისის ადგილი დაიკავოს და გათბრები განაგოდოს. იქნებ ბრძივ და გულუბრყვილო ქულად ჩამთვალთ, მაგრამ, მუსიე პუარო, მე მაინც მეშინია. ხომ შეიძლება გარდაცვლილი მეფის სული ჭერაც არ იყოს დამშვიდებული? შესაძლოა, თქვენ ფიქრობთ, რომ მე სისულელეს ვლაპარაკობ.“

„არა, ლედი უილარდ. — სწრაფად თქვა პუარომ. — მე ასევე მწამს ზებუნებრივი ძალისა.“

მე გოცემული შევკურბდი პუაროს. არასოდეს შემინიშნავს მისთვის მისტიკით გატაცება. მაგრამ ეს ტანმორჩილი კაცი ამჯერად გულახდილი ჩანდა.

„თქვენ ჩემგან მოითხოვთ თქვენი ვაჟის დაცვას არა? ყველაფერს გავაქეთებ, რათა არაფერი დაუშვადეს.“

„დიახ, ოლონდ ფარულად.“

„შუა საუკუნეების პაპირუსის გრაგნილზე, ლედი უილარდ, ჩამოწერილა უამრავი საშუალებანი, წინააღმდეგობას რომ უწევდა იმ შავბნელ მაგიას. თუმცა, ჩვენმა ძველებმა ბევრად უფრო მეტი იცოდნენ მაშინ, ვიდრე ჩვენ, მთელი ჩვენი თავმომწონე მეცნიერებით. ახლა, ნება მიბოძეთ, იმ ფაქტებს დავუბრუნდეთ, რომლებითაც შემიძლია ვიხელმძღვანელო. თქვენ მეუღლეს ეგვიპტოლოგია იტაცებდა, ასე არ არის?“

„დიახ: ახლაგაზრობიდან მოყოლებული ის ეგვიპტოლოგიის ერთ-ერთი უდიდესი ავტორიტეტული სპეციალისტი გახლდათ.“

„მაგრამ ბატონი ბლეიბნერი, რამდენადაც გავიგე, ასე თუ ისე, მოყვარული იყო ამ დარგში, არა?“

„ოჰ, სავსებით მართალი ბრძანდებით. ბლეიბნერი მეტად შეძლებული კაცი იყო, თავისუფლად ერკვეოდა მო-

ყვარლის დონეზე ნებისმიერ საკითხში, რაც კი გაიტაცებდა. ჩემმა მეუღლემ მოახერხა დაინტერესებინა ის ეგვიპტოლოგიით. ვინაიდან სწორედ მისი ფული იყო საჭირო ექსპედიციის დაფინანსებისათვის“.

„და, ძმისწული? რას იტყვით მის გატაცებაზე, ისიც თან ახლდა ექსპედიციას?“

„მე მგონი, არა. ფაქტიურად, მე არც კი ვიცოდი თუ ბატონ ბლეიბნერს ძმისწული ჰყავდა, სანამ ვაზეთებში არ წვაიკითხე ცნობა მისი გარდაცვალების თაობაზე. არა მგონია, რუფეთსა და ბატონ ბლეიბნერს ოდენსე ახლო ურთიერთობა ჰქონოდათ. მას არასოდეს ულაპარაკია რაიმე ნათესაურ კავშირზე“.

„ვინ არიან ექსპედიციის სხვა წევრები?“

„დოქტორი თოსუილი — ბრიტანეთის მუზეუმის უმცროსი ოფიციალური თანამშრომელი; ბატონი შნეიდერი — ნიუ-იორკის მეტროპოლიტენ მუზეუმიდან. ახალგაზრდა ამერიკელი მდივანი, დოქტორი ვიმსი, და ჰასანი — ჩემი მეუღლის ერთგული მსახური“.

„შეგიძლიათ გაიხსენოთ ამერიკელი მდივნის სახელი?“

„მგონი, ჰარფერი ერქვა, მაგრამ მთლად დარწმუნებული არა ვარ. ის ბატონ ბლეიბნერთან დიდხანს არ ყოფილა. ვიცი, სასიამოვნო ყმაწვილი იყო.“

„მადლობა, ლედი უილარდ“.

„თუ კიდევ რაიმე გაინტერესებთ...“

„ახლა, მეტი არაფერი. ამიერიდან მე მომანდეთ ეს საქმე და დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ყველაფერს ვიღონებ, რაც კი შესაძლებელია, რათა თქვენი ვაჟი სალ-სალამათი დაგიბრუნდეთ“.

ეს სიტყვები არცთუ ისე სარწმუნოდ ედერდა და შევნიშნე როგორ შეცბა ლედი უილარდი მათი მოსმენისას. თუმცა, ამავე დროს, ის ფაქტი, რომ გამოძიებელმა მისი შიში უყურადღე-

ზოდ არ დატოვა, თავისთავად შვება იყო ქალისათვის.

რაც შემეხება მე, მანამდე არასოდეს შემინიშნავს, რომ პუაროს ხასიათში ასე ღრმად ჰქონოდა მისტიკას ფესვები გადგმული. ამ საკითხზე ჩამოვადე საუბარი, როცა სახლისაკენ გზას დავადექით. მის ქცევებში სერიოზულობა და გულწრფელობა იგრძნობოდა.

„მაგრამ, პასტინგს, თქვენ სათანადოდ ვერ უნდა აფასებდეთ ბუნებრივ ძალას“.

„რა უნდა გავაკეთოთ ამისთვის?“
ყოველდღიური პრაქტიკაა საჭირო, ძვირფასო პასტინგსა კეთილი უპირველეს ყოვლისა, ჩვენ დეპეშა უნდა გავაგზავნოთ ნიუ-იორკში, რათა შემდეგ გავარკვიოთ ახალგაზრდა ბლეიბნერის დაღუპვის გარემოებათა ყოველი წვრილმანი.

მან გაგზავნა სათანადო დეპეშა. პასუხი სრული და დაწვრილებითი იყო. ახალგაზრდა რუფეთ ბლეიბნერი წლების მანძილზე ფინანსურ ხელმოკლეობას განიცდიდა. ის წყნარი ოკეანის კუნძულების სანაპიროების ემიგრანტი იყო, მაგრამ ნიუ-იორკში ორი წლის წინათ დაბრუნდა. სადაც თანდათან სულ უფრო და უფრო ეშვებოდა ცხოვრების ქაობში. ყველაზე საყურადღებო, ჩემი აზრით, იყო ის, რომ მოახერხა წინასწარ საკმაო ფულის შესახება. რათა ეგვიპტეში გამგზავრებულიყო. „მე იქ ერთი კარგი მეგობარი მყავს, ვისგანაც შემიძლია ფული ვისესხო“, — განაცხადა თურმე რუფეთმა. მიუხედავად ამისა, მისი გეგმები ჩაიშალა. ის დაბრუნდა ნიუ-იორკში და წყევლით იხსნიებდა თავის ძუნძუნძუნს, რომელიც მიცვალებულთა ძვლებზე და დაფერფლილ მეფეებზე უფრო ზრუნავდა, ვიდრე საკუთარ სისხლსა და ხორცზე. მან ეგვიპტეში დროებითი ვიზიტის შემდეგ შეიტყო სერ ჯონ უილარდის გარდაცვალების ამბავი. მაშინ კიდევ ერთხელ გადაეშვა მისთვის ჩვეულ აღვირახსნილ ცხოვრებაში ნიუ-

იორქში. შემდეგ კი თავი მოიკლა, თან ბარათი დატოვა, რომელიც რამდენიმე მეტად კურორტულ ფრანს შეიცავდა. ერთუბოდა, რომ დაწერილი იყო სინდისის ქენჯნის უტყარი გაღვიძებით. ის თავის თავს კეთროვანსა და მოკვეთილს უწოდებდა. წერილი მთავრდებოდა სიტყვებით, რომ ასეთ სიცოცხლეს სიკვდილი ერჩია.

გაურკვეველმა ექვებმა შეიპყრო ჩემი გონება. მე არასოდეს მწამდა დიდი ხნის წინათ გარდაცვილ ეგვიპტელ მეფეთა სულების რისხვისა. აქ უფრო თანამედროვე დანაშაული დაეინახე. ვივარაუდებ, რომ ამ ახალგაზრდა კაცმა გადაწყვიტა თავის ბიძას საწამლაკით გასწორებოდა, და სერ ჯონ უილარდმაც საბედისწერო დოზა მიიღო. ახალგაზრდა კაცი ნიუ-იორქში ჯერ კიდევ ბიძის გარდაცვალებამდე დაბრუნდა, თან სდევდა ფიქრი ჩადენილ დანაშაულზე. ბიძამისის დალუპვის ამბავმა მის ყუარამდეც რომ მიადწია, დარწმუნდა, თუ რა სასტიკი იყო მისი დანაშაული, სინდისის ქენჯნა იგონო და სიცოცხლე მოისწრაფა.

მე ზოგადად მოუხნავე პუაროს ჩემი ვერაუდი. ის დაინტერესდა.

„რასაც თქვენ ფიქრობთ, თქვენს გამჭირახობაზე მეტყველებს. — უპიკველად გამჭირახობაა. შეიძლება მართლაც ასე იყოს, მაგრამ თქვენ მხედველობიდან გამოგჩათ სამარხის საბედისწერო ფაქტორი“.

მე მხრები ავიჩიქე.

„თქვენ ისევ ფიქრობთ, რომ სამარხს რაიმე კავშირი აქვს მომხდარ ამბებთან?“

„საკმარისია, ჩემო მეგობარო, ხვალ ეგვიპტეში მივებზავარებთ“.

„რა-აჲ? — განცვიფრებისაგან წამოვიყვირე.“

„მე გადაწყვიტე, — გმირული შემართება იგონებოდა პუაროს გამომეტყველებაში. შემდეგ მოიღუშა და ჩაბუზღუნა: მაგრამ ოჰ, ზღვა! საძაგელი ზღვა!“

ერთი კვირის შემდეგ ჩვენს ფერხთა ქვეშ უდაბნოს ოქროსფერი ქვიშა იყო გართმული. ჩვენს თავზე ცხელი მზე იღვრებოდა. უბედური პუარო სულის სიმტკიცეს კარგავდა. ეს ტანმორჩილი კაცი არც ისე კარგი მოგზაური აღმოჩნდა. ჩვენი ოთხდღიანი მოგზაურობა მარსელიდან, მისთვის დაუსრულებელ ტანჯვად იქცა. ის ისე გადმოვიდა ალექსანდრიის სანაპიროზე, როგორც თავისი ნამდვილი „მე“-ს ორეული; ჩვეული კომპიობაც კი დაჰკარგვოდა. ქაიროში ჩამოსვლისთანავე მენა ჰაუსის ოტელში გავგამგზავრე, პირდაპირ პირამიდების ჩრდილებქვეშ.

ეგვიპტის მომხიბვლელობამ დამიპყრო, მაგრამ ამას პუაროზე ვერ ვიტყოდი. ზუსტად ისევ ისე ჩაცმული იყო, როგორც ლონდონში. ჯიბეში მუდამ ტანსაცმლის ჯაგრისი ედო და განუწყვეტლივ ებრძოდა მტვერს, მუქი ფერის ტანსაცმელზე რომ ედებოდა.

„ოჰ, ჩემი ფესაცმელები. — წუწუნებდა ის. — შეხედეთ, პასტინგს, ჩემი ფესაცმელები, წმინდა პატენტირებული ტყვისაა; უოველოვის ისეთი პეწიანი და მოლივლივე იყო, ნახეთ, როგორ ჩაყრილა ქვეშა შიგ, თანაც ფესაც მტვენს და მხედველობასაც შეურაცხყოფს; სიტბისაგან უღვაშებიც კი დამიღბა“.

„შეხედეთ სფინქსს, — გავიძახოდი ისევ ჩემსას — წარმოიდგინეთ, მეც მატყვევებს მისი იღუმალება და მომხიბვლელობა“.

პუარომ უქმაყოფილოდ შეხედა სფინქსს.

„ვერ იტყვი, რომ ბედნიერი გამომეტყველება აქვს, — განაცხადა მან. — ან კიდევ, როგორ უნდა ჰქონდეს, როცა ნახევრად ქვიშაშია ჩამარხული, აჰ, ეს წყეული ქვიშა!“

„ალარ გახსოვთ, რა ქვიშიანია ბელგია?“ — ვუთხარი და გავახსენე მეტად დასამახსოვრებელი დასვენების დღეები, ნოქსიული-მელი-ში რომ გავატარებთ. უცოდველი დიუნების შეუაგულში.

როგორც ვამბეკლევშია განმარტებული“.

„ბრიტისელში ქვიშა არ ყოფილა. — განაცხადა პუარომ. ის ჩაფიქრებული ათვლიერებდა პირამიდებს. — მართლაც სოლიდური, გეომეტრიული ზომები აქვს. მაგრამ ზედაპირი უსიამოვნოდ უსწორმასწოროა. და, არც პალმის ხეები მომწონს ასე ჩამწყრივებული!“

წუწუნნი იმით შევაწყვეტინე, რომ შევთავაზე ბანაისაკენ გზას დავდგომოდით. იქ აქლემებზე ამხედრებულები უნდა წავსულიყავით. ეს ცხოველები კი დაჩოქილნი მოთმინებით გველოდებოდნენ. ჩვენ იმ რამდენიმე კოლორიტულად ჩაცმული ბიჭის განკარგულებაში ვიყავით, რომელთა მეთაური ერთი მოლაყებ თარჯიმანი აღმოჩნდა.

როცა პუაროს სათვალეს აქლემზე ამხედრებისას ფეხი დავაბიჯე, ოხვრასა და წუწუნს მოჰყვა. ხელების ქნევით უხმობდა წმინდა მარიამსა და ყველა წმინდანს. ვინც კი საეკლესიო კალენდარში მოიხსენიება. ბოლოს, სამარცხინოდ ჩამოვიდა აქლემიდან და ეს მოგზაურობა სახედარზე ამხედრებულმა დაასრულა. უნდა დავამატო ისიც ჩორთით მიმავალი აქლემი არც ისე სახუმარო საქმეა გამოუცდელი კაცისათვის. რამდენიმე დღე ტანში მამტვრევდა.

ბოლოს და ბოლოს მივეუახლოვდით გათხრების ადგილს, ერთი მზემოკიდებული, ჭალარაწვერიანი კაცი, რომელსაც თეთრი ტანსაცმელი ეცვა და თავზე ჩაჩქანი ეხურა, ჩვენს შესახვედრად გამოემართა.

„მუსიე პუარო და კაბიტანი ჰასტინგსი ბრძანდებით? თქვენი დებეშა მივიღეთ. ბოდიშს გიხდით, რომ ვერავინ გამოგიგზავნეთ ქაიროში დასახვედრად. გაუთვალისწინებელმა შემხთვევამ სრულიად შეცვალა ჩვენი გეგმები“.

პუარო გაფითრდა, ხელი, ტანსაცმლის ჯაგრისისაკენ რომ აპარებდა, ადგილზე გაუშეშდა.

„კიდევ ხომ არავინ მომკვდარა?“ — აღმოხდა მას.

„ღიახ“.

„სერ გაი უილარდი?“ — დავიყვირე მე.

„არა, ბატონო ჰასტინგს, ჩემი ამერიკელი კოლეგა, ბატონი შნიელიერი“.

„მიზეზი? — ჰკითხა პუარომ.

„ტეტანუსი“.

მე ფერი დავკარგე, ვგრძნობდი, ირგვლივ საშინელი ატმოსფერო სუფევდა — რთული საბედისწერო და ავისმომასწავებელი. საზარელმა ფიქრებმა მომიცვა: ნუთუ მორიგი მსხვერპლი მე ვიქნები?

ღმერთო ჩემო! — თქვა პუარომ დაბალი ხმით. — გაუგებარია... რა საზარელია... მითხარით, მუსიე, ნამდვილად ტეტანუსია?“

„დარწმუნებული ვარ, მაგრამ დოქტორი ეიოსი უფრო უკეთ მოგახსენებთ“.

„აჰ, დიახ, თქვენ ექიმი არ ბრძანდებით“.

„მე თოსული ვარ“.

ეს იყო ბრიტანელი ექსპერტი, ლედი უილარდის გადმოცემით, ბრიტანეთის მუზეუმის მთავარი ოფიციალური პირი. ამ კაცში იყო რაღაც ავტორიტეტული და შეუდრეკელი, რამც მიმიზიდა.

„თუ გამომყვებით“, — განაგრძო დოქტორმა თოსულიმა, — სერ გაი უილარდთან წავიყვანთ. ის ძალზე მოწადინებული იყო, ეცნობებინათ, როგორც კი ჩამოხვიდოდით“.

ერთ დიდ კარავს მივეუახლოვდით, დოქტორმა თოსულიმა ასწია შესასვლელის კალთა და შიგ შევედით. იქ სამი კაცი იჯდა.

„მუსიე პუარო და კაბიტანი ჰასტინგსი ჩამოვიდნენ, სერ გაი“, — თქვა თოსულიმა.

ამ სამიდან ერთ-ერთი, ყველაზე ახალგაზრდა კაცი წამოხტა და შემოგვეგება ასე, ოცდაორი წლის იქნებოდა. მისი მოძრაობა ერთგვარად იმპულსური იყო, რითაც ძალიან ემსგავსებოდა დედამისს. ის სხვებივით მზემოკიდებული არ იყო, დაღლილი კაცის გამომე-

ტყველება ჰქონდა და ამის გამო უფრო ასაკოვანი ჩანდა, ვიდრე სინამდვილეში იყო. თანაც აშკარად ცდილობდა მედგრად გაეძლო მკაცრი გონებრივი დამაბულობისათვის.

სერ გამე წარმოადგინა თავისი ორი კომპანიონი: დოქტორი ეიმსი — ჰყვიანური გარეგნობის ოცდაათს გადაცილებული კაცი, შევერცხლილი ქიღვაშებით, და ბატონი ჰარფერი — მდივანი, სასიამოვნო აღნაგობის ახალგაზრდა კაცი. მას ეროვნული ემბლემებით შემკული ძვლისჩაჩრიათი სათვალე ეკეთა.

რამდენიმე წუთის უთავბოლო საუბრის შემდეგ, ეს უკანასკნელი გავიდა. დოქტორი თოსუილიც თან გააყვა. დავრჩით მარტო მე, სერ გაი და დოქტორი ეიმსი.

გეთავყა, დაუსვით მუსიე პუაროს ნებისმიერი კითხვა, რომელიც კი გაინტერესებთ, — თქვა გაი უილარდმა. — ჩვენ თავზარდაცემულნი ვართ ამ უბედურების უცნაური განვითარებით. მაგრამ ეს სხვა არაფერია, თუ არა გარემოებათა დამთხვევა.

ახალგაზრდა კაცის ქცევაში ნერვიული დამაბულობა იგრძნობოდა, რაც მის სიტყვებს ეწინააღმდეგებოდა. მე არ გამომპარვია, რა გულმოდგინედ აკვირდებოდა პუარო სერ გაის.

„თქვენ მთელი გულით ეძლევიტ. ამ სამუშაოს, სერ გაი?“

„სავესებით. არა აქვს მნიშვნელობა რა ხდება, ან რა მოსდევს ამას, სამუშაო გრძელდება. გაითვალისწინეთ.“

პუარო დოქტორ ეიმსს მიუბრუნდა: „თქვენ რაღას იტყვიტ, ბატონო დოქტორო?“

„იციტ, — გაწელა სიტყვა დოქტორმა. — არც მე ვაპირებ სამუშაოს შეწყვეტას.“

პუაროს სახე შეეცვალა. „მაშინ, უნდა გავარკვიოტ, როგორ წავიყვანოტ საქმე. როდის დაიღუპა ბატონი შნიედიერი?“

„სამი დღის წინ.“

„დარწმუნებული ხართ, ტეტანუსი იყო?“

„გვამმა დაგვარწმუნა.“
„სტრიქინინით მოწამვლა ხომ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო?“

„არა, მუსიე პუარო. მესმის, რასაც გულისხმობტ. მაგრამ ეს აშკარად ტეტანუსი იყო.“

„შრატე არ გაუკეთოტ?“

„რა თქმა უნდა. გაუკეთოტ, — თქვა ნირწამხდარმა დოქტორმა. — ყველაფერი ვილონეთ, რაც კი შეიძლებოდა.“

„შრატე თან გქონდაოტ?“

„არა. ქაიროდან ჩამოვიტანეთ.“

„იცივე იყო ბანაკში ტეტანუსით მოწამვლის შემთხვევები?“

„არა, არც ერთი.“

„დარწმუნებული ხართ, რომ ბატონი ბლეიბერის სიკვდილი არ გამოუწვევია ტეტანუსს?“

„აბსოლუტურად დარწმუნებული ვარ. ცერი გაჩხაპნილი ჰქონდა. საიდანაც მოწამვლა დაიწყო და სეფსისიც განვითარდა. უნდა გითხრათ ამას არა პროფესიონალიც კი მიხვდება, მაგრამ ორი რამ კი სხვაგვარადაა.“

მაშ, საქმე გვაქვს სიკვდილის ოთხ, ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებულ შემთხვევასთან. ერთი აღამიანი გარდაიცვალა გულის ავადმყოფობით, მეორე — სისხლის მოწამვლიტ, მესამე სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა, მეოთხე კი ტეტანუსმა იმსხვერპლა.

„ზუსტად, მუსიე პუარო..“

„დარწმუნებული ხართ, რომ არაფერია ამ ოთხ შემთხვევას შორის საერთო?“

„კარგად ვერ გავიგე?“

„უფრო გასაგებად ავიხსნით: ხომ არ მომხდარა რაიმე ისეთი, რაც შესაძლოა, ნიშნავდეს მენ-პერ-რას წეს-ჩვეულებათა უპატივემეულობას?“

დოქტორი გაოცებული მიაჩერდა მას.

„სისულელეა! მუსიე პუარო! იმედი მაქვს, არ მოიტყუებტ თავს ამ აბღუბდით!“

„სისულელეა“ — ჩაილაპარაკა ბრაზ-
 მორეულმა უილარდმა.

პუარო უშფოთველად, გაუნძრევლად
 იდგა და თავის კატასავით მწვანე თვა-
 ლებს აფახურებდა.

„მაშ, თქვენ არ გჯერათ. მუსიე დოქ-
 ტორო?“

„არა, სერ, არა, — განაცხადა დოქ-
 ტორმა ხაზგასმით. — მე მეცნიერული
 აზროვნების კაცი ვარ და მჯერა რასაც
 მეცნიერება გვასწავლის“.

„ანტიკურ ეგვიპტეში მეცნიერება არ
 არსებობდა?“ — იკითხა რბილად პუა-
 რომ, არა, არა, ნუ მიპასუხებთ, მაგრამ
 მითხარით რას ფიქრობენ ადგილობრი-
 ვი მუსეები?“

დოქტორი ეიმსი დაბნეული ჩანდა.

„მე ვაძინევ, — თქვა მან ბოლოს. —
 რომ, იქ, სადაც თეთრკანიანები წონას-
 წორობას კარგავენ, ადგილობრივებიც
 არ ჩამორჩებიან. დასაშვებად მიმაჩნია,
 რომ ისინი, ასე ვთქვათ, შეძრწუნებულ-
 ნი არიან, მაგრამ ამის საბაზი არა აქვთ“.

„საინტერესოა“, — თქვა პუარომ
 ორჭოფულად.

სერ გაიწამოიწია:

„უქველია, — წამოიძახა სკეპტიკუ-
 რად, ვერ დაიჯერებთ, მაგრამ ეს აბ-
 სურდია! თქვენ ვერაფერს გაიგებთ ან-
 ტიკური ეგვიპტისას, თუ ასე იფიქ-
 რებთ“.

პასუხად, პუარომ ჩიბიდან პატარა
 წიგნი ამოიღო და გაუწოდა. ეს იყო
 ძველისძველი დაფლეთილი წიგნი „ეგ-
 ვიპტელებისა და ქალდეონების მავია“.
 შემდეგ შემობრუნდა და კარვიდან გა-
 ვიდა. დოქტორი მე მომაჩერდა.

„რა განუზრახავს?“

სხვისგან ნათქვამმა ამ ფრაზამ, რო-
 მელიც ასე ჩვეული იყო პუაროსათვის,
 ღიმილი მომგვარა.

„ზუსტად არ ვიცი, — ვალიარე მე, —
 დარწმუნებული ვარ, რაღაც გეგმა შე-
 იძუშავა. რათა განდევნოს ბოროტი სუ-
 ლები“.

: მე პუაროს საძებნელად გავემართე.
 იგი გამხდარი სახის ახალგაზრდას. ბა-

ტონ ბლეიბნერის ყოფილ მდივანს ესა-
 უბრებოდა.

„არა, — ამბობდა ბატონი პარფე-
 რი. — მე სულ ექვსი თვეა ექსპედიცი-
 აში ვარ. დიხ, საკმაოდ კარგად ვიც-
 ნობდი ბატონ ბლეიბნერის საქმეებს“.

„შეგიძლიათ დაწვრილებით მიაშობთ
 მისი ძმისწულის შესახებ?“

„ის აქ მოულოდნელად გამოჩნდა;
 სასიამოვნო გარეგნობის ყმაწვილი იყო,
 აღრე არასოდეს შეეხვედრილვარ; სხვე-
 ბი — კი, მგონი, ეიმსი და შნეიდერი,
 იცნობდნენ. მოხუცს სულაც არ განხა-
 რებია მისი ჩამოსვლა. მოულოდნელად
 იწყებდნენ უმოწყალო ჩხუბს. „არც
 ერთი ცენტი, — ყვიროდა მოხუცი. —
 არც ერთ ცენტს არ მიიღებ, არც ახლა
 და არც ჩემი სიკვდილის შემდეგ. მთე-
 ლი ჩემი ფინანსები უნდა მოვახმარო
 ჩემს ცხოვრებისეულ, მასულდგმულე-
 ბელ საქმეს. ამაზე ამ დილით უკვე ვე-
 ლაპარაკე ბატონ შნეიდერს“. და, კიდევ
 ბევრი ამგვარი რამ ამის შემდეგ ახალ-
 გაზრდა ბლეიბნერი ქაიროში გაიპარა“.

„ამ დროს კარგად გრძნობდა თავს?“

„მოხუცი?“

„არა, ახალგაზრდა“.

„მგონი რაღაც კი აწუხებდა, მაგრამ
 სერიოზული არაფერი ყოფილა, თორემ
 გამახსენდებოდა“.

„კიდევ ერთი. — ბატონმა ბლეიბნე-
 რმა ანდერძი ხომ არ დატოვა?“

„რამდენადაც ვიცი, არა“.

„ბატონო პარფერ, ექსპედიციაში
 დარჩენას აპირებთ?“

„არა, სერ, მე არა. ნიუ-იორკში მი-
 ვემგზავრები, როგორც კი მოვაგვარებ
 საქმეებს; გნებავთ დამცინეთ, მაგრამ
 მე არ ვაპირებ იმ დაწყევლილი მენ-
 ჰერ-რას მომდევნო მსხვერპლი გაეხდე;
 აქ რომ დავრჩე ნამდვილად ასე მოხდე-
 ბა“.

ახალგაზრდამ შუბლზე ოფლი მოიწ-
 მინდა. პუარო შებრუნდა, თავი ოდნავ
 მოაბრუნა და მისთვის დამახასიათებე-
 ლი ღიმილით მხრებს ზემოდან გადმო-
 ულაპარაკა:

„გაიხსენეთ, მას კიდევ ერთი მსხვერპლი ჰყავდა ნიუ-იორკში“.

„ეშმაკმა დალახვროს!“ — თქვა ბატონმა პარფერმა დამაჯერებლად.

„ის ყმაწვილი ნერვიულია. — თქვა ჩაფიქრებით პუარომ. — ვერ ბედავდა, მაგრამ ბოლოს მაინც გაბედა“.

პუაროს ინტერესით მივაჩერდი, მაგრამ მისმა დღუმალმა ღიმილმა არაფერი მანიშნა. სერ გაი უილარდისა და დოქტორ თოსუილის თანხლებით გათხრები დაეთვალა ერთ. მთავარი აღმოჩენები ქაიროში გადაეტანათ. სამარხის ზოგიერთი ნივთი მეტისმეტად საინტერესო აღმოჩნდა. ახალგაზრდა ბარონეტის ერთუზიანში აშკარა იყო, მაგრამ შევატყვე, ნერვიულობდა, გრანობდა, მის ირგვლივ რაღაც საფრთხე ტრიალებდა. როცა ვახშობამდე, თითო კიქა ჩაის დასალევად კარავში შევედი, თეთრებში ჩაქმული შავკანიანი მამაკაცი გვერდზე გადგა და გზა მოხდენილად დაგვითმო, თან არაბულ ენაზე ხმადაბლა მოგვესალმა. პუარო შეჩერდა.

„თქვენ ჰასანი ხართ, სერ ჯონ უილარდის მსახური?“

„მე ჩემს ბატონ სერ ჯონს ვემსახურებოდი, ახლა მის ვაჟს ვემსახურები“.

მან ნაბიჯი გადმოდგა ჩვენკენ და ხმადაბლა გვითხრა: „ამბობენ, თქვენ ძალიან კვიციანი ბრძანდებით და გამოცდილი ხართ ამგვარი ბოროტი სულების საქმეების მოგვარებაში, უთხარიო ახალგაზრდა ბატონს, წავიდეს აქედან. აქ უბედურება ტრიალებს“.

პასუხს არც დაელოდა, ისე მოსწყდა ადგილს და გაქანდა.

„უბედურება ტრიალებს, — ჩაიბუტბუტა პუარომ. — დიახ, მე ამას ვგრძნობ“.

ვახშამმა არცთუ ისე მხიარულად ჩაიარა. პირველობა დოქტორ თოსუილს დაეთმო. იგი დაწვრილებით გვიყვებოდა ეკვიპტის სიძველეებზე, როგორც კი სხვა საკითხზე გადასასვლელად შევემზადეთ, სერ გაიმ პუაროს მკლავში ხელი ჩაავლო და რაღაცაზე მიუთითა.

გაურკვეველი ლანდი კარვებს შორის დადიოდა. ეს ადამიანის ლანდს არ ჰგავდა მე კარგად გავარჩიე ძალღისთავიანი მოჩვენება, ზუსტად ისეთი, როგორც სამარხის კედლებზე იყო ამოტვიფრული.

ამის დანახვაზე სისხლი გამეყინა.

„ღმერთო ჩემო! — ჩაიბუტბუტა პუარომ და პირჯვარი გულდაგულ გადაიწერა. — ტურისთავიანი ენუბისი, წარმავალი სულების ღმერთი“.

„ვილაც გვამასხარავენს“, — იყვირა დოქტორმა თოსუილმა და აღშფოთებული ზეზე წამოიჭრა.

„თქვენს კარავში შევიდა, პარფერ“, — ჩაილაპარაკა სერ გაიმ და საშინლად გაფითრდა.

„არა, — თქვა პუარომ და თავი გადაქნია. — დოქტორ ეიმსის კარავში დაინახე“.

ექიმო მას უნდობლად მიაჩერდა; შემდეგ, დოქტორ თოსუილის სიტყვები გაიმეორა და დაიყვირა:

„ვილაც დაგვიცინის, წავიდეთ და დავიქიროთ“.

ის გაექანა იმ გაურკვეველი მოჩვენების საძებნელად. მეც გავეყვი, მაგრამ როგორადაც არ ვეცადეთ, კვლიც კი ვერ ვიპოვეთ იმ სულიერისა, იქ რომ ჩაიარა. ერთგვარად შეძრწუნებულები დაებრუნდით და დაინახეთ, პუაროს რაღაც გადაწყვეტილება მიეღო, რათა უზრუნველყო თავისი უსაფრთხოება, ის საქმიანად ხაზავდა ათასგვარ დიანგრამას, აკეთებდა წარწერებს ჩვენი კარავის ირგვლივ, მე ხუთქიმიან ვარსკვლავს თუ ხუთკუთხედს მოვკარი თვალი, პუარო ამავე დროს იმპროვიზებულ ლექციას კითხულობდა გრძელულებასა და საზოგადოდ, მაგიაზე; თეთრ მაგიახზე, როგორც შავი მაგიის საწინააღმდეგოზე; აქვე იყო — მიცვალებულების სულთა ნაირსახეობები და წმინდა წიგნიც შიგ ჩართული.

ჩანდა, რომ ამან აშკარა ზიზღი გაუღვიძა დოქტორ თოსუილს, გამძინავა-

რებულმა გვერდზე გამწვია, სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით.

„სისულელეა, სერ, — აღმოხდა გაფთრებულს. — მტკნარი სისულელეა. ეს კაცი თვითმარტვიაა. ის ვერ ანსხვავებს შუა საუკუნეების რელიგიურ ცრურწმენასა და ანტიკური ეგვიპტის რწმენას ერთმანეთისაგან, არასოდეს შეეგვედრივარ უვიცობისა და რწმენის მსგავს აღრევას“.

აღშფოთებული ექსპერტი დავამშვიდე და კარავში პუაროსთან შევედი. ჩემს ტანმორჩილ მეგობარს მზიარულად უბრწყინავდა თვალები.

„ახლა შეგვიძლია მშვიდად დავიძინოთ. — განაცხადა მან მზიარულად. შემიძლია გემოზე გამოვიძინო. თავი მისკდება ტვივილისაგან. აჰ, კარგი იქნებოდა ახლა გვირილის ნაყენი“.

თითქოს სურვილი შეინმინაო, კარვის კალთა აიწვია და პასანი გამოჩნდა ორთქლიანი ფინჯნით ხელში. ფინჯანი პუაროს მიაწოდა. შიგ მართლაც აღმოჩნდა გვირილის ნაყენი, პუაროს ასე რომ უყვარდა. პუარომ პასანს მადლობა გადაუხადა, მაგრამ, რატომღაც, ნაყენი ჩემთვის არ შემოატანინა. ჩვენ მარტონი დავრჩით. ტანთ რომ გავიხადე, ცოტა ხნით კარვის ზღურბლთან შეეჩერდი და უდაბნოს გავხედე.

„შესანიშნავი ადგილია, — ხმამალა ვთქვი, — და საინტერესო სამუშაოა. მოხიბლული ვარ: უდაბნოს ცნოვრება, წარმავალი ცვილიზაციის კვალის ძიება! უეჭველია, პუარო, თქვენც გრძნობთ ამ მომხიბვლელობას?“

პასუხი რომ ვერ მივიღე, გაბრაზებულმა მივიხედე მისკენ. ჩემი გაბრაზება წუხილმა შეცვალა. პუარო ტახტზე გადაწოლილიყო. სახე საშინლად შეშფოთებული ჰქონდა; გვერდით ცარიელი ფინჯანი ედგა. მისკენ გავქვანე. შემდეგ გარეთ გავვარდი და დოქტორ ეიმსის კარვისკენ გავიქეცი.

„დოქტორ ეიმს! — დავიყვირე, — სასწრაფოთ წამოდით!“

„რა მოხდა?“ — იკითხა ეკიმმა.

„ჩემი მეგობარი... ავადა, კვდება. გვირილის ნაყენი... პასანი არ გაუშვათ ბანაკიდან!“

ერთ წუთში დოქტორი უკვე ჩვენს კართან იყო. პუარო ისევ ისე იწვა, როგორც დავტოვე.

„საოცრებაა, — იყვირა ეიმსმა. ტვინში სისხლის ჩაქცევას ჰგავს... როგორ თქვით, რა დალიაო?“ — მან ცარიელი ფინჯანი აიღო.

„ოღონდ ნაყენი არ დამიღევია!“ — გაისმა მშვიდი ხმა.

განცვიფრებულეებმა მოვიხედეთ და დაეინახეთ პუარო საწოლზე წამოძვარიყო და ილიმებოდა.

„არა, — თქვა მან მშვიდად. — არ დამიღევია. სანამ ჩემი ერთგული მეგობარი პასტინგსი ღამეს ეჩურჩულებოდა, დრო ვინელთე და პატარა ბოთლში ჩავასხი. ამ პატარა ბოთლს ანალიზისთვის წავიღებ. არა... თქვა მან, როცა დოქტორი უცებ შეირხა, — როგორც გონიერ კაცს შეეფერება, მიხედებით, რომ წინააღმდეგობას აზრი არა აქვს; პასტინგსი თქვენს საძებნელად რომ წამოვიდა, ბოთლი საიმედო ადგილას შევინახე. აჰ, სწრაფად. პასტინგს, დაიჭირეთ!“

მე ვერ მიგხვდი პუაროს აღშფოთების მიზეზს და ვინაიდან ჩემი მეგობრის გადარჩენა მინდოდა, წამსვე მასთან გავჩნდი, მაგრამ დოქტორის სწრაფი მოძრაობა, სულ სხვა რამეს ნიშნავდა. მან ხელი პირთან მიიტანა, პაერი ნუშის მძაფარი სუნით გაიყენთა. დოქტორი მოიხარა და დაეცა.

„კიდევ ერთი მსხვერბლი, — თქვა პუარომ მკაცრად. — მაგრამ უცანასკნელი. თუმცა ეს ერთადერთი გამოსავალი იყო. მას უკვე სამი სიკვდილი აწევს კისერზე“.

„დოქტორი ეიმსი?“ — წამოვიყვირე გაოგნებულმა. — მაგრამ, მე ვფიქრობდი, თქვენ გჯეროდათ ბნელით მოცული ძალების ზემოქმედებისა“.

„თქვენ ვერ გამოგეთ, პასტინგს. მე მხედველობაში მქონდა, რომ მწაშს მი-

სტიკური ძალისა, ხალხში მტკიცედ დამკვიდრდა რწმენა, რომ მსგავსი მკვლელობები ზებუნებრივი ძალის მეშვეობით ხდება, ხოლო ცრურწმენის ინსტიტუტი იმდენად ძლიერია, რომ შესაძლოა კაცს თავს დაესხა დღისით-მზისით და ეს ბნელი ძალის რისხვას მიაწერონ. თავიდანვე ეკვი მქონდა, რომ ვინმე ისარგებლებდა ამ ინსტიტუტით. წარმოვიდგინე რომ ეს იდეა ვილაცას მოუეიდოდა სერ ჯონ უილარდის გარდაცვალების შემდეგ. მართლაც რელიგიურმა ცრურწმენამ მაშინვე იფეთქა: რამდენადაც შემძლო დამენახა, შეუძლებელი იყო ვინმეს რაიმე გარკვეული გამორჩენა ჰქონოდა სერ ჯონის სიკვდილით. ბატონი ბლეიბნერის საქმე სხვაგვარად იყო. ის დიდი ქონების ბატონი ჩანდა. ეს ინფორმაცია ნიუ-იორკიდან მივიღე, რომელიც შეიცავდა რამდენიმე წინადადებას. უპირველეს ყოვლისა, იმ თქვენს ახალგაზრდა ბლეიბნერს ეთქვა, რომ მას ერთგული მეგობარი ჰყავდა ეგვიპტეში. ვისგანაც შეიძლო ფული ესესხა. შეიძლებოდა გვეკვარაუდა, რომ თავის ბიძას გულისხმობდა. მაგრამ ჩემი აზრით, ამ შემთხვევაში ასე რომ ყოფილიყო, ის აშკარად იტყოდა. ბლეიბნერის სიტყვები მიგვიანიშნებს მის მხიარულ თანამეინახეებზე. მეორე ის, რომ მან დააგროვა საკმაო თანხა, რათა ეგვიპტეში გამგზავრებულიყო. ბიძამისმა აშკარად უარი უთხრა წინასწარ მიეცა ერთი პენიცი კი, თუმცა ჰქონდა იმის შესაძლებლობა, რომ მისთვის ნიუ-იორკში დასაბრუნებელი ფული გადაეხადა. ვილაცას უნდა ესესხებინა მისთვის ეს ფული“.

„ყველაფერი ეს თეთრი ძაფითა ნაკერი“ — გაუწევი წინააღმდეგობა მე. „მაგრამ, მეტსაც გეტყვით. პასტინგს, ხშირად ხდება, რომ მეტაფორულად ნათქვამ სიტყვებს პირდაპირი მნიშვნელობით იგებენ. ასევეა პირიქითაც; ამ შემთხვევაში, ის რაც, ნათქვამი იყო პირდაპირი გაგებით, მეტაფორულ-

ლი მნიშვნელობა მიიღო. ახალგაზრდა ბლეიბნერმა საკმაოდ გასაგებად დაწერა: „მე კეთროვანი ვარ“, მაგრამ არავის უფიქრია, რომ მან თავი მოიკლა იმიტომ, რომ კეთრი შეეყარა“.

„რა-ა?“ — წამოვიძახე მე. „ეს იყო ვერაგი ჭკუის გონივრული გადაწყვეტილება. ახალგაზრდა ბლეიბნერი იტანჯებოდა კანის რალაც ძლიერი დაავადებით. ის სამხრეთის ზღვის კუნძულებზე ცხოვრობდა. სადაც ეს დაავადება მეტად გავრცელებულია. ეიმს მისი ერთ-ერთი მეგობარია და კარგად ცნობილი მედიკოსიც; მას არასოდეს ეპარებოდა ეკვი ბლეიბნერის სიტყვებში. როცა აქ ჩამოვედი, ჩემი ეკვი პარფერსა და დოქტორ ეიმსზე შევაჩერე. მაგრამ მალე მივხვდი, რომ მხოლოდ დოქტორს შეეძლო ჩაედინა და დაეფარა დანაშაული და პარფერისაგან გავიგე, რომ მას წინასწარ გააცნეს ახალგაზრდა ბლეიბნერი. უეჭველია, ეს უკანასკნელი ოდესმე ანდერძს შეადგენდა ან უზრუნველყოფდა დოქტორის ცხოვრებას. დოქტორმა დაინახა ქონების მიღების შანსი. მისთვის სიძნელეს არ წარმოადგენდა მომაკვდინებელი აცრები ჩაეტარებინა ბატონი ბლეიბნერისათვის. შემდეგ კი ძმისწულმა, რომელიც უიმედობამ შეიპყრო, იმ საზარელი ახალი ამბის შემდეგ, რაც მისმა მეგობარმა შეატყობინა, თავი მოიკლა ბატონ ბლეიბნერს არავითარი ვანზრახვა არ ჰქონია ანდერძი შეედგინა. მისი სიმდიდრე ძმისწულს გადაეცემოდა, მისგან კი — დოქტორს“.

„და, ბატონი შენიდერი?“ „ჩვენ დარწმუნებული არა ვართ. ისიც იცნობდა ახალგაზრდა ბლეიბნერს, და, შესაძლოა, ეკვობდა კიდევ რალაცას, ან, იქნებ, ისევ დოქტორი ფიქრობდა, რომ კიდევ ერთი, უმოტივი და უმიზნო სიკვდილი გააძლიერებდა ცრურწმენის გორგალს. გარდა ამისა, ახლა ერთ საინტერესო, ფსიქოლოგიურ ფაქტს მოგახსენებთ, პასტინგს. მკვლელს ყოველთვის აქვს სურვილი

გაიმეოროს თავისი უკვე წარმატებით ჩატარებული დანაშაული. ამის წარმოდგენა მას სულ უფრო და უფრო იტაცებს. ამიტომაც მეშინოდა ახალგაზრდა უილარდის გამო. ენუბისის გამოსახულება, რომელიც ამ საღამოს შეინიშნეთ, პასანმა განასახიერა ჩემი მითითებით. მინდოდა მენახა, თუ შეეძლებდი დოქტორის შეშინებას. მაგრამ მისი შეშინება ზებუნებრივ ძალასაც არ შეეძლო. მე დავინახე, რომ ის არ შეიპყრო იღუმალეებით მოსილმა რწმენამ, არ მოატყუა იმ პატარა კომედიამ, რომელიც მისთვის გავითამაშე, მე ვვარაუდობდი, რომ ეცდებოდა მორიგი მსხვერპლი მე გავმხდარიყავი. აჰ, და მიუხედავად იმ წყეული ზღვის, საზარელი სიცხის და მომაბეზრებელი ქვიშისა, კვლავ გაჩნდებოდა პატარა რუხი სამარე“.

პუარომ დაგვარწმუნა, რომ ის სავსებით მართალი იყო თავის ვარაუდში.

რამდენიმე წლის წინ კარგად შეზარხოშებულმა ახალგაზრდა ბლეიბნერმა, ხუმრობით შეადგინა ანდერძი, სადაც ეწერა: „გიტოვებ ჩემს პორტიგარს. რომელიც ასე მოგწონს და ყველაფერი, რაც მე მეკუთვნის, ჩემი სიკვდილის შემდეგ გადაეცემა, როგორც ვალი. ჩემს ერთგულ მეგობარს რომბერტ ეიმსს. ვინც ერთხელ დახრჩობისაგან გადამარჩინა“.

ეს ამბავი, რამდენადაც შეიძლებოდა, მიჩქმალული იყო ხალხი მენ-ჰერ-რას სამარხთან დაკავშირებით ლაპარაკობდა, რომ ეს იყო ტრიუმფალური შუარისგების საბუთი წასული მეფის რისხვისა მისი სამარხის შემბლალების მიმართ. ეს ის რწმენაა, რომელიც, როგორც პუარომ დამანახა, ეწინააღმდეგება მთელი ეგვიპტის მრწამსსა და ფიქრებს.

თარგმნა ეთერ მონისწრავიშვილმა

ნ ა კ რ ა ლ ი

ორმოქმედიანი კივისა

მომხმედი კირსი

სმკრბამ
 კიპოკრბამ
 მოშიგშილენი
 ზურაბი
 ჩაპანაპა
 თეატრი
 ბაბა
 ანთიპი ამილახვარი
 დედანი მარია
 რამბორი

რადიოჟურნალისტი ნანა ნადირაძე
 ბენო
 რადიოილიციის უფროსი, კალაშე
 ლიზიკო
 ლიზიკოს ძმარი
 ბალაღი კაცი
 დავალი კაცი
 კაზანდარა ვივი
 ჟურთი მიაჯოვი
 ინასარიძე

კირველი მოქმედება

ინსენება ფარდა. სინათლის წრე თითქმის ერთმანეთის, გვერდით მდგარ, ბერძნულ ტოგაში გამოწყობილ ანტიკური ხანის ფილოსოფოსებს — სოკრატეს და პლატონს ანათებს. სოკრატე და პლატონი კანდაცხებებს ჰგანან. მიკროსკოპი. მაშ, შენი აზრით, მულტივი პეშ-მარტება არ არსებობს, სოკრატე?

სმკრბამ. როგორ არა, უცვლელი სიბრძნე მხოლოდ ის არის, რომ უველაფერი ცვალებადია, მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. თუ უველაფერი ცვალებადია, რატომ არის, რომ ასი წლის წინათ ნათქვამს დღესაც ვიმეორებთ ხოლმე, სოკრატე?

სმკრბამ. ისინი, ვინც ასი წლის წინათ ნათქვამს სადღეისო გაკეთილის ფასს სდებენ, დრამა ცდებიან, მიკროსკოპი. შეიძლება ენდო მხოლოდ ზოგად, უპილობელ ქეშმარიტებებს. სხვა, უველაფერი განსჯის, ეჭვის ქურაში უნდა გაატარო, მიკროსკოპი. ცხოვრება მდინარესავით ცვალებადია. ხოლო ერთ მდინარეში ორჯერ ვერ შეხვალ, ჩემო კარგო მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. სახელმწიფო როლის ინგრევი, სოკრატე?

სმკრბამ. როცა ხალხი მიხვდება, რომ ბაბილონის გოდოლს აშენებდა და მისწყინდება მონურად ცხოვრება, მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. მონურად ცხოვრებაში რას გულისხმობ, სოკრატე?

სმკრბამ. რას და, ერთი რომ იდეებს ისე-რიან და მეორენი ანგარიშიუცემლად მუშაობენ, მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. შენი აზრით, სახელმწიფოს დასანგრევად ეს საქმარისია, სოკრატე?

სმკრბამ. სახვებით. თუმცა არსებობს დამარქარებელი საშუალებანიც, მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. მაგალითად, სოკრატე?

სმკრბამ. მაგალითად, როცა სახელმწიფოს თავი გაუთავებელ ლაუბობას მომყვება, მიკროსკოპი. როცა ახალი ცხოვრების დაწყების სურვილი აქვს, მაგრამ ამ სურვილის ფრთებშესახსხვლად მხოლოდ ენას ატარტარებს, საქმით კი ძველ ცხოვრებას ვერ შეღვევია, გესმის, მიკროსკოპი?

მიკროსკოპი. მესმის სოკრატე. მაგრამ რომ დინახო შენი შეცდომა, ამისთვის ხომ არის საჭირო შეცდომა დაუშვა. უფრო გასაგებად რომ ვთქვა, საგანი შეცდომით გაკეთით?

სმკრბამ. რა თქმა უნდა, მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. ხოლო საგანი რომ შეცდომით, მრუდედ გაკეთო. ამისთვის ხომ დროა საჭირო, სოკრატე?

სმკრბამ. სამწუხაროდ, ასეა, მიკროსკოპი.

მიკროსკოპი. ესე იგი. დრო რომ გავა, მერე გაირკვევა, რომ ესა თუ ის კაცი მცდარი გზით მიდიოდა. ასე არ არის სოკრატე?

სმკრბამ. ქეშმარიტებაა, მიკროსკოპი. სწორედ ამის გამოა, რომ შემდეგ მოსულმა თითქ-

მის უოველთვის იცის, რაში ცდებოდა აღტრ გამველყო.

ჰიმნობრბმ. მარამ ეს ცოდნა მიხი ჳკუის დამხახურება ზომ არ არის, სოკრატე?

სმობრბმ. არა, ჰიპოკრატე, დროის ბრალია. ჰიმნობრბმ. რაჳი ასეა, საერთოდ, შთამომავალი წინაპარს უოველთვის რადაცაში არ ეთანხმება, ზომ, სოკრატე?

სმობრბმ. დიახ, ჰიპოკრატე, მარამ ჳკვიანშა შთამომავალმა უოველთვის იცის, რომ მისმა წინაპარმა შეცდომა სწორედ იმითომ დაუშვა, რომ მეშკვიდრებს ის შეცდომა აღარ გაემოტრებინა.

ჰიმნობრბმ. ესე იგი, შთამომავალი წინაპარის მადლიერიც უნდა იყოს, თუნდაც სრულებით არ ეთანხმებოდეს მის მითრ განველილ ჳჯანს, სოკრატე.

სმობრბმ. გონიერი შთამომავალი წინაპარის ერთის დედიღეს არასოდეს წახილწავს, ჰიპოკრატე. თუნდაც იმის შიშით, რომ მეშკვიდრენი მასაც ასევე არ მოეჳკენენ.

ჰიმნობრბმ. შენ ბრძენი ხარ, სოკრატე, და გთხოვ, მიპასუხო, როველიმე კვისარი, ან რომელიმე დრო გამოდებება ჳეშმარიტების კრიტერიუმად?

სმობრბმ. არა, ჰიპოკრატე, კაცობრიობა იმითომ იყვლება და ვითარდება და ცხოვრებაც იმითმა საინტერესო, რომ გონება სრულყოფილი სისტემის ძიებაშია და დღემდე ვერ უპოვია იგი.

ჰიმნობრბმ. თუ მოხდა ხასწაული და იპოვა, სოკრატე?

სმობრბმ. ვერ გეტუო, მაშინ რა იქნება, ჰიპოკრატე. ან საყოველთაო მარშონია-განცბრომა დაღუპავს კაცობრიობას, ან ჳვეუნად ხაშინელი მიწურიდება დაისადგურებს.

ჰიმნობრბმ. შენ-ჩემომა სანამ გავრბელდება, სოკრატე?

სმობრბმ. სანამდისაც კაცობრიობა იარსებებს, ჰიპოკრატე.

ჰიმნობრბმ. მაშ შენ ამბობ, რომ შეუძლებელია საერთო საკუთრების არსებობა, სოკრატე?

სმობრბმ. საერთოში რას გულისხმობ, ჰიპოკრატე?

ჰიმნობრბმ. უველასი, ხალხის საკუთრებას, სოკრატე.

სმობრბმ. ის, რაც უველასია, არავისი არ არის და ის, რაც არავისია, უველასია, ჰიპოკრატე. საკუთრება იმას ჳკვია, რომ ხაგანს ვიდაცამ უნდა უპატრონოს. რაც უველასია, იმას არავინ პატრონობს. შენ წარმოიდგინე, სხვის რწყოლებს ჩემი რწყოლები მიჩვენია, რაკილა ჩემს რწყოლებს სუნი ასდით, გამოვა, ჰიპოკრატე?

ჰიმნობრბმ. მაშ, საყოველთაო თანასწორობა შეუძლებელია, სოკრატე?

სმობრბმ. ასეთ რამეზე ფიქრიც კი სისულელია, ჰიპოკრატე. რას ჳკვია თანასწორობა, მაშინ, როდესაც ამოდენა დედამიწაზე ორი ჳუსტად ერთნარი ტუშპის ცალიც კი არ მოიძებნება, როდესაც იმავე სიწუსტით ფოთოდესაც კი არ იგორებს ღმერთი.

ჰიმნობრბმ. თუ თანასწორობა შეუძლებელია, ეს იმას ზომ არ ნიშნავს, სოკრატე, რომ სუსტნი სამუდამოდ განწირული არიან ძლიერთაგან დასაჩაგრავად?

სმობრბმ. ჩემს ზელებს დახედე, ჰიპოკრატე. სხვადასხვა ჳომის და ძალის თითები ერთმანეთს რომ არ უშლიან. ან უნდა იყოს დემოსტოსუსსტხა და ძლიერს შორის კანონი უნდა ჩაღებეს.

ჰიმნობრბმ. ჳვეუანა როდის ინგრევო, შემახსენე, სოკრატე?

სმობრბმ. როცა კანონს ძალა არა აქვს, ჰიპოკრატე.

ჰიმნობრბმ. როდის არა აქვს კანონს ძალა, სოკრატე?

სმობრბმ. როცა კანონის დამრღვეენი რიცხოზობივად და უფლებრივადაც გაიღლებით სპარბობენ კანონისდაძველთ, ჰიპოკრატე.

ჰიმნობრბმ. თუ ღმერთი გჯამს, ჩრდილს შევეფაროთ. ამ სიციხეში ტვინი ამიღულდა, სოკრატე.

სმობრბმ. სიამოვნებით, მარამ აჳ მთა, ხოლო მთაში ჩრდილს რომ შეეფარები, მზისგან თავს დაიფარავ, მარამ ტანზე შეეკიცვლება, ჰიპოკრატე.

ჰიმნობრბმ. ესე იგი, რაც ტანს უნდა, ის თავს უოველთვის ზელს როდი აძლევს, სოკრატე?

სმობრბმ. დიახ, ჰიპოკრატე.

ჰიმნობრბმ. ბრძენო სოკრატე, გამოსავალი არ არის ამ საქმიდან?

სმობრბმ. როგორ არა, ჰიპოკრატე.

ჰიმნობრბმ. მანწაღდე და მთელი სიცოცხლე შენი მადლიერი ვიქნები, სოკრატე.

სმობრბმ. სულ ადვილია: მზეში თავზე უნდა დაიხურო, ჰიპოკრატე.

(სისათლე ჳრება. გაისმის სვედიანი ქართული სიმღერა. ვთქვათ, „ჩელო“. სოკრატე და ჰიპოკრატე სიბნელეში გადიან. ჳურაბი ლარიბულ ოთახში საწოლზე ზის, და თვალს აუოლებს დაბალ კასკ, რომელსაც ტყავის ჳურთუქი აცვია, ხელში კი საქალაღე უქროსავს. უქრონი მაგიდასთან მივიდა. წიგნის თარო შეათვლიერა; დაინტერესებული პირი ჩანს).

ჳურაბ. შეიძლება გითხოთ, ვისთან მაქვს საქმე?

ღბბლდი. ახლავე ავიხსნი უველადერს. არ შეგეშინდეთ, კეთილის მსურველი ვარ.

ჳურაბ. რა ბრძანებაა. შიშს კარგა, ხანია გადავეჩვიე; გიხმენ უურადლებით.

ს. (უცნობმა ქუჩრული გიხიდა, სკამზე გადა-
ჰკიდა, მაგიდას მიუჭდა, თითები ერთმანეთში
გაუყარა და ზურაბს შეხედა).

დბაბლი. მე ფსიქიატრი გახლავართ. ფსიქო-
ნერვულ კლინიკაში ვმუშაობ. შრომის შესახ-
ებზე.

ზურაბ. ძალიან სასიამოვნოა.

დბაბლი. სამსახურებრივ საქმეზე ვარ. პრო-
ფილაქტიკის მიზნით, ეველამ უნდა გაიაროს
ფსიქომეორწმება თუ არა, გასაუბრება მაინც.
ეს ჩემი უბანია.

ზურაბ. კი ბატონო. ეს ახალი ამბავია?

დბაბლი. დიახ, ახლა შემოიღეს, მოგახსენ-
ებთ, ნერვიული საუკუნეა.

ზურაბ. ჩემთან, მე მაგონ, პრობლემები არ
აქვებათ. თქვენი ხაზით არა მიზევს, რა.

დბაბლი. ავაშენათ ღმერთმა. ისე, ჩვენს
შორის დარჩეს და, თავიდან ეველა ასე ამ-
ბობს (უცნობი იცინის).

ზურაბ. ბატონი ბრძანდებით.

(უცნობმა უჭრედებიანი ქალაღი ამოიღო
ჯიბიდან და წინ დაიდო)

დბაბლი. თუ შეიძლება, ბელგიური ტექსტით
გათვალისწინებულ რამდენიმე შეიკთხვას მოგ-
ცემთ, ბატონო ზურაბ.

ზურაბ. რატომ მაინცდამაინც ბელგიურით?

დბაბლი. მოკლე ტექსტია. დასაწყის სტა-
დიას ლამის შეუსცდარად ადგენს.

ზურაბ. აბა მე.

დბაბლი. ბატონო ზურაბ, დილით სახლიდან
რომ გადინართ, ქუჩაში გასვლის შემდეგ თუ
გახსენდებთ, რომ გაწი არ ჩაგვიკრიათ, ან კარი
ღილა დაგრჩათ?

ზურაბ. დიახ, რასაკვირველია.

დბაბლი. ხშირად გემართებათ ასე?

ზურაბ. ძალიან ხშირად.

დბაბლი. ბრუნდებით, და ირკვევა, რომ
ყველაფერი რიგზეა: კარიც დაკეტლია, გაწიც
ფაშორთული და ოქანაც მოჭერილი.

ზურაბ. დიახ.

(უცნობმა რომელიღაც უჭრედს ჭვარი დაუ-
სვა).

დბაბლი. ბატონო ზურაბ, შულამისას თუ
შამოლუციხისხართ კაყუნს კარზე?

ზურაბ. არა მარტო შულამისას.

დბაბლი. იცით, მე რომელ კაყუნზე მოგახ-
სენებთ? წამოდქვით, მიირბინეთ კართან, გაა-
ღეთ და იქ არავინ დგას, მოგეჩვენათ...

ზურაბ. იყო ასეთი შემთხვევაც.

დბაბლი. როდის მოგეჩვენათ უქანსაყენლად?

ზურაბ. არ დამიმხსოვრებია. ალბათ, ორი
თვის წინათ.

დბაბლი. კეთილი.

(უცნობმა კიდევ ერთ უჭრედს დაადო ნი-
შანი)

დბაბლი. ბატონო ზურაბ, ძილი როგორი
გაქვთ?

ზურაბ. დაღლას გააჩნია.

დბაბლი. რას?

ზურაბ. თუ ძალიან დავიღალე, ადვილად მე-
ძინება.

დბაბლი. პირიქით, ძლიერი დაღლილობისას
ცუდად უნდა გეძინოთ.

ზურაბ. ხან როგორ და ხან როგორ.

დბაბლი. სიწმრებს ხედავთ?

ზურაბ. ძალიან ხშირად.

დბაბლი. სიწმრებში ზოგჯერ დიდი ხანძა-
რი ხომ არ გავრევა, ან წყალდიდობა, ან ზვავი
მოდის ზემოდან და ენერგიულად ცდილობთ
გადააწროთ, რომ თოვლში არ ჩაიჭიმქროთ?

ზურაბ. არც უშავსოხობა.

დბაბლი. ფერად სიწმრებს ხედავთ?

ზურაბ. არ დავეკირვებივარ.

დბაბლი. ხომ არ გუჯთ რამდენიმე ისეთი
ნაცნობი, რომლის ნახვის შემდეგ, მთელი დღე
ცუად გუწეზაზე დავებით. აფორიაქებული ხართ,
ადგილს ვერ პოულობთ. თუ ის ნაცნობი დარ-
ბაწი აღმოჩნდა, ჩქარა გინდათ გახვიდეთ იქი-
დან.

ზურაბ. კი ბატონო, ორი-სამი ასეთი ნაცნო-
ბიც მუავს.

(სტუმარმა ორ უჭრედსაც დაუსვა ჭვარი, ქა-
ლაღი დაკეცა. გულის ჭიბუში ჩაიღო და ზუ-
რებს მიმართა):

დბაბლი. ბატონო ზურაბ, ვერ გეტყვით,
რომ მოულოდნელ იყო ტესტის შედეგი ჩემ-
თვის. თქვენი ფსიქიური წყობის და ტემპერა-
მენტის მქონე მარტოხელა კაცისთვის ეს მოსა-
ლოდნელიცაა. ათიდან, ალბათ, სამს მაინც ექ-
ნება.

ზურაბ. რა ექნება? (ზურაბმა გულხელი და-
იკრიფა და ფსიქიატრს გაუღიმა.)

დბაბლი. თქვენს ავადმყოფობას ჰქვია ნევ-
რასთენიის პირველი სტადია. ავადმყოფობა ამ
სტადიაზე საშიში არ არის, მაგრამ თუ დროზე
არ მივხედეთ, შეიძლება, საშიში რეციდივები
მომყვეს.

ზურაბ. აბა (ზურაბმა მრავალმნიშვნელოვნად
ამოიხიზრა. თვალი თვალში გაუყარა სტუმარს.—)
ჩემგან რა არის საქირო?

(ექიმმა ჭიბიდან ქალაღი ამოიღო და წინ
დაუღო)

დბაბლი. ეს განცხადების ბლანკია. უნდა
შეავსოთ. თქვენ აცხადებთ, რომ საქიროებთ
მკურნალობას და სთხოვთ ჩვენს ფსიქონერ-
ვიულ დისანსეტრს, რომ აგუყვანოთ აღრიცხვა-
ზე და, თუ საქირო ვახდა, სტაციონარულადაც
გამკურნალოთ.

(ზურაბმა ქალაღი განზე გასწია, წამოდგა,
ოთახში გაიარ-გამოიარა, მერე ისევ დაჭდა და
სტუმარს მოწყენილად შეხედა)

წერაბ. შემოსვლისთანავე ვიცოდით, რა საბა-
ტოი საქმეზე ბრძანდებოდით. თუ ძმა ხარ, წა-
დი შენს გზაზე. არ გამოვა არაფერი-თქო, გა-
დაეცი. ვინც გამოგაგზავნა.

(უქრობმა სიგაოტრ ამოიღო და გააბოლა)
დაბბალი. ეგ იოლი საქმეა. წავალ. მაგრამ
ერთი რამ მინდა იცოდეთ.

წერაბ. ბო.
დაბბალი. ჩვენ, აღბათ, კიდეც ბევრჯერ შევ-
ხედობით ერთმანეთს და, შეიძლება, ოდესმე
ღარწაშვდეთ, რომ მე აქ შენს გადასარჩენად მო-
ვედ.

წერაბ. დიდი მადლობა.
დაბბალი. ამ შემთხვევაში ჩვენთან მკურნა-
ლობა, შენთვის უკეთააქ კარგი გამოსავლობა.
წერაბ. რა მჭირს სამკურნალო?
დაბბალი. შენც ნუ იმკურნალებ, აღრიცხვა-
ზე აქნები ჩვენთან.

წერაბ. რატომ, ბატონო, რისთვის?
დაბბალი. უფრო დამიგდე, ზურაბ. საშინ
გზაზე რომ დგახარ, ჩემზე უკეთ იციან მთავრო-
ბის წინააღმდეგ აშკარად გამოსვლას და ხალ-
გაზრდების აბუტუნებას რომ არ გააბათიბენ, მე
მგონი, ამავიცი ევეი არ გაჰპარება. მე, ერთი
უბრალო ექიმი ვარ, მაგრამ გული მიგრძნობს
თუ შენი ნებით მკურნალობაზე უფრო თქვეი,
შეიძლება, სხვა წომეგს მიმართონ.

წერაბ. მაგალითად?
დაბბალი. რად გინდა ახლა, მე რომ ვითხრა
მაინცდამაინც, ან დებოში მოვახვედრებენ და
ხულიცობის მუხლს აჯიოდებენ, ან ნარკოტიკს
ჩაგვიდებენ ციხეში და ნარკოტიკის გამაფრცე-
ლებლის მუხლით გაგიშვებენ, ან, ღმერთმა და-
გვიფაროს, ავტოკატასტროფაში მოვახვედრე-
ბენ, თუ ძმა ხარ, მე რომ ვითხარი ეს, არსად
წამოგაღდეს, თორემ დავიღუპები! რად გინდა
შენ ჩემი ცოლ-შვილის ცოდვაში ჩადგობა.

წერაბ. რას ვაკეთებ ასეთს, ამიხსენით ერთი.
დაბბალი. ეგ მე არ მეხება, მე აბატარა კაცი
ვარ-მითქი ვითხარი. როცა უნდათ, მაშინ მო-
მეხებიან, რაშდენ მოწყობსაც გინდა, რომლებიც
დადასტურებენ, რომ შენ მათს შვილებს გო-
ნებას ურევ და სასაკლაოზე აგზავნი.

წერაბ. თუ შევახებთ ამ ბლანკს, როგორ
ფიქრობ, თავს დამანებებენ?

დაბბალი. აუცილებლად.
წერაბ. ავარიის და დებოშის აღარ უნდა მე-
შინოდეს?

დაბბალი. პატროსან სიტყვას გაძლევ. უკვე
ჩვენ ვაგებთ შენზე პასუხს. ჩვენ კიდე, სანამ
კვის საროლას არ დაიწყებ, ხმას აღარ გავცემთ.

წერაბ. მერე? ეს რომ ოდესმე ვინმეს მარ-
თალი ევაწონს?

დაბბალი. რას მჭევა ოდესმე? შე კაი კაცი,
ნაპოლეონზე, ვოლტერზე, ბაირონზე, მიქელ-
ანჯელოზე დიდი კაცი ხარ? უკელა ესენი ნე-

რასთენით იყვენ შეპურობილი! მაგრამ ამას
მათი სახელისთვის ჩრდილი არ მიუყენებია.

წერაბ. მე სხვა რამეს ვამბობ. ზომ შეიძლე-
ბა. ეს ქალაქი ბვალეე გამოიყენონ ჩემს წი-
ნააღმდეგ დაბეჭდავენ ვაზეთში ნევრასთენი-
კიაო.

დაბბალი. ვარანტიას გაძლევ. ჩვენი სამსახუ-
რი ავადმყოფობის საიდუმლოებას უზრუნველ-
ყოფს.

წერაბ. და მაინც, მოწყალეო ხელმწიფე, მე
უარს ვამბობ თქვენს სამსახურზე. ვწუხვარ,
მაგრამ უნდა გავაწილოთ.

დაბბალი. დაიხსომეთ, თქვენ ცუდად დაბ-
თავრებთ, ბატონო ზურაბ.

(სინათლე ქრება. შორიდან მოისმის ნაღ-
ლიანი სიმღერა. კილაც მღერის „მოყმისა და
ვეფხვის ბალადის“. სიმღერა წყდება და ნათ-
ლება სცენის ერთი კუთხე. მისაღები გამოცდის
მსგავსი სიტუაცია. გამოძედილი შალლი კაცია,
გამოსაცდილი კი ავღანეთიდან დემობილიზებუ-
ლი. ცალხელა ჩქეანავა. ჩქეანავამ ბილეთი აიღო
და მოსაფიქრებელ მერხზე დაჯდა. მალალო
ლექტორმა ახლაღა შეამჩნია, რომ იგი ცალხე-
ლა იყო).

მალალი. გვარი?

ჩმპანპპა. ჩქეანავა.

მალალი. დემობილიზებული?

ჩმპანპპა. დაიხ, ავღანეთიდან.

მალალი. დაანებე მაგ ბილეთს თავი. გაღმრ-
ჯეი აქეთ. ეს ხელი იქაური ამბავია?

ჩმპანპპა. დაიხ.

მალალი. დაბარნდი. მომიყვიე ერთი, თუ
ძმა ხარ, ჩანაირად, რაზე, როგორ, როგორ
საქმეა, პარკენა ხელი..

ჩმპანპპა. ხელს ვჩვიე? მუცელში სამ ადგი-
ლას ვარ გაფატრული და პარკენა მხარში
დღესაც მაქვს უუბარის ნამხვრევი.

მალალი. მითხარი, მითხარი, შვილო, რა ვი-
თარებაში, სად? ეს ოხერი და ტიალი, ვერ გა-
მოერიდე იმ დასაწევას? სად მიძვრებოდი, თა-
ვი გამოიჩინე, აღბათ, როგორ ციციო, ქართ-
ველებმა.

ჩმპანპპა. არა, ბატონო, რისი თავის გამოჩე-
ნა. ისეთიარად შემეშთხვა, სალაპარაკოდ რომ
არ ღირს. ქაბულიდან სამოცდაათ კილომეტრ-
ზე იღვა ჩვენი ნაწილი. სოფლის სახელის, არ
გეწყინოთ. დასახელების უფლება არ გვაქვს —
სამხედრო საიდუმლოა. ჩვენ მაღლობზე ვივა-
კით გამაგრებულეთ. ვევეთ პატარა დაბა იყო.
ვევებრძოდნენ — ნამდვილად, ა, ნამდვილი ომი
რომ გინახებო.

მალალი. როგორ ნამდვილი ომი. ან შეიარა-
ლება სად ჰქონდათ, ან გამოცდილება, რეგულარ-
ულ არმეას რომ გამკლავებოდნენ.

ჩმპანპპა. უკელა ეგრე მგონია. შეიარაღება
ჩვენზე ნაკლები როდი აქეთ და. არც ომის საქ-

მეში არიან ხაზები. ერთი სიტყვით, რომ იტყვიან, გააფთრებულ წინააღმდეგობას გვიწვედნენ.

მალაღნი. რას ჰქვია წინააღმდეგობას?

ჩქვანაძე. სოფელში შესვლა გვიწოდდა და არ გვიშვებდნენ.

მალაღნი. თქვენ, ალბათ, ადგილობრივი ქარის ნაწილებს ენაშტობოდით, არა?

ჩქვანაძე. ვერ გეტყვით, ბატონო. წელიწადნახევარი ვიომე ავლანეთში და ადგილობრივი ქარისკაცი თვალთ არ მინახავს. ავლანეთს ქარი როგორ არა ჰუავს, მაგრამ ისინი, ალბათ, სხვა ადგილებში იბრძოდნენ.

მალაღნი. ამა თქვენ რატომ იღებდით სოფელს, რატომ უნდა შესულიყავით?

ჩქვანაძე. ნაბრძანები გვიქონდა. ზოგ დაბასოფელში რევოლუციის მტრები არიან გამაგრებულნი და მათთან სოფელი უნდა გაგვეწმინდა. ავლანელ ხალხს ვებნარბოდით კონტრრევოლუციასთან ბრძოლაში. ისინი დუშმანებს ებნახინა.

მალაღნი. მერე?

ჩქვანაძე. დუშმანის და არადუშმანის გარჩევა, პატრუცემული, იქ ძალიან ჰირს. დიდი და პატარა ისვრის. ქალი, კაცი — აბაა გარჩევა. ამნაირი ზიზლი, რასაც ისინი ჩვენს მიმართ ამუღანებდნენ, არც გამოგონია. წულის დასაღლე-და წყაროსთან წახრილს თუ წაგასწრებდნენ, ქვას გდრუჭავდნენ ზურგში. ღამე ეპარებოდნენ ჩვენს კარებს და ცეცხლს უკიდებდნენ.

მალაღნი. დუშმანები?

ჩქვანაძე. ახე ვთქვათ. დუშმანები კი არა, მე გგონია, სხვებიც, მოსახლეობაც.

მალაღნი. კი მაგრამ, თქვენ ხომ დასახმარებლად იყავით ჩასული?

ჩქვანაძე. ეს ჩვენ ვიცოდით ახე, მაგრამ, იქ ყველამ კი არ იცოდა.

მალაღნი. განაგრძე, განაგრძე ზეღის ამბავი.

ჩქვანაძე. ჩავიწიეთ ცოტა სოფლისკენ, აგვიტოს ჩვიდმეტი იყო, რა დამავიწყებს. თორმეტ საათზე ისინი ლოცულობდნენ. დრო შევუტრჩიეთ და გავუხსენით ცეცხლი. მიატოვეს ლოცვა და გვიასუსხეს. მაგრამ ჩანდა, არ იყვნენ ბრძოლის ხასიათზე, კანტიუტნად. აქა-იქ ისროდნენ. გული მოგვეცა და ერთი, დაახლოებით სამს მეტრზე ჩამოვიწიეთ. თქვენ წარმოიდგინეთ, პატარა ბევრი კი გადავლახეთ. უფრო სწორად, მუშალ ბევრი დავებანჯიდით. სადილობას ბევრი აღარაფერი აკლდა, სოფლის მხრიდან ჩაღმინი, წვერცანცარა მოხუცი რომ გამოჩნდა, ორივე ზელეში მალა შეშართული თეთრი ბაირალი ეკარა და მოაფრიალებდა. დურბინში კარგად ვხედავდი მის დასაშვებულ მომღმარ სახეს, და ზიზველ ფეხებს, არ ესროდოდა. იტყულის მეთაურმა. რა ბრძანება გვიწოდდა, ისედაც არ ვესროდით.

ჩვენც თეთრი ბაირალი მომავალ შეუიარაღებულ მოხუცს. მოახლოვდა — „რუსს რუსს“ იბნახის და თეთრ ალამს მოცეკვავსავით ათამაშებს. მოუფუფო ახლოს. „კაპიტან კაპიტანი“ — უვრის. კაპიტანთან მიმიუყანეთო. ჩამოუფუფო ზეში. წყულა მოითხოვა. მათარ მივარდეთ. წესია, უფროსთან მიუყვანაღდ მოენე უნდა გაიჩხრიკოს. ზემდეგი პანჩენკო გუავდა. ცხონებული, ზურგზე ზელი შეახო თუ არა, ხაზინელმა აფეთქების ხმამ გააურდა იქაურობა. რამდენიმე ზელეუმბარა ერთად ააფეთქა იმ ოჯახქორმა. თვითონაც ხომ წაღლეოებად გაფრინდა მერეში და შვიდი ჩენი ბიჭი იმსხურაღლა. მე ცოტა მოშორებით ვიდეთ და ჩამსხურევეთი მომწედა.

მალაღნი. კიდე კარგად გადაჩენილხარ.

ჩქვანაძე. თუ ამას გადარჩენა ჰქვია... საოურაციო ვარ ერთხელ კიდე. მეოთხე ოპერაცია ვერ გაბედეს ჰოსპიტალში. სისხლი ბევრი დავკარგე და ძალიან ვიუავი დასუხებულთი.

მალაღნი. როდის ჩამოხვედი?

ჩქვანაძე. ახლა, აგერ, მისში. ხაერთოდ, ავლანეთიდან ხეტქემბრის ბოლოს. მარა მერე ჩვენს სახმედრო ჰოსპიტალეში ვიწექი. ხან სად და ხან სად. ჭერ წინადაღება გავარჩიო, პატრუცემული?

მალაღნი. არ გინდა არაფერი. მომეცი საგამოცდო. ა, ბატონო. მითხარი ორი სიტყვა კიდე, თუ ძმა ხარ. როგორ უყურებ შენ ახლა ამ ამბავს, ხაერთოდ.

ჩქვანაძე. რა მინდოდა ავლანეთში, ბატონო, ბრენევის კისერზე იუს ჩენი ცოვად, ჩვენ ვეძახდით ჩვენს თავს „ავლანეთის მთავრობის და ხალხის მიპატიებულებს“. ინტერნაციონალური ვალის მოსახდელად ჩასულბებს“. თორემ მთელი დანარჩენი მსოფლიო დამპყრობლების გვეძახდა. მართალია, პოლიტიკაში დიდად ჩახედული არა ვარ, მაგრამ არც ისეთი უტუფ ვარ, ამას ვერ ვხვდებოდე. არავინ არავის იწვევს, პატრუცემული, მოდი და დამიპყარი, თუ ღმერთი გწამსო. ახე მიგვიპატივა ვითომ ვიეტნამშიც, კამბოჯიამაც, ჩინოსლოვაციამაც, უნგრეთშიც და აშლონეთშიც. ახლა ჩვენ ინტერნაციონალისტბებს გვეძახიან და შეხვედრბებს გვიწოდებენ, ვიცო, გავა დრო და შემრცხვება ამ ჩემი დაკარგული მარჯენის გამო. რა გვინდოდა ავლანეთში? ანდა რა შვირდა საინვალიდო და საშუღავათო. მრცხვეთა პარდპირ, თქვენს დაწერილ ოთხიანს რომ ჩავუყრბე ახლა, მე ვუკაცობაზე ვღებ თვის, პატრუცემული, სამოწყალოდ ღმერთმა ნუ გამოხადოს საქმე, ცოტა რადაც ვიცო, მე გგონია, მკითხეთ, ჭერ წინადაღება გავარჩიო?

(წინათელ ქრება. ისევე გაისმის „ხან იტიქრბდა უღედოდ, გაზრდა ვინა თქვა შვილითა, იქნება ვეფხის დედაი, ჩემზე მწიარედ სტარია“.

ნათლბა სკენის კიდევ ერთი კუთხე. გაგა სარკესთან დგას და შევ ყელსახვევს ირგებს. მამამისი მაგიდასთან ზის. საუბირში ღებდა. ისევ ჭლებდა.

ბენო. დედაშენი მთელი ღამე ბორკავდა. ამ დღით ჩაქმინა.

ბაბა. ვიცო. გულია ისევ?

ბენო. რა ვიცო. გიტყვის? ფერი არ ჰქონდა. შუალამისას დახვდები, ჩქარა სუნთქავდა. წამლები მივციო. ნუ დაბარახუნობ, ბავშვი არ გააღვიძოვო. შენზე წუხდა.

ბაბა. უნდა დავაწვიროთ გამოკვლევაზე.

ბენო. თუ დამიჩქრა, კი.

(ბიჭმა შავი ყელსახვევი კისერზე შემოიკვლო)

ბენო. მილიხარ?

ბაბა. რა კვნა. აბა, მამა. რატომ შევითხებით ერთსა და იგივეს!

ბენო. ნუ ყვირი. მომისმინე, მოვილამაპარაკოთ. (მამა მაგიდას მიუჭდა. შვილი იდაყვებით სკამის საზურგეს ჩამოეყრდნო.)

ბენო. გამაგებინე, ერთი, კაცურად, რისთვის მილიხარ, რა საქმეზე. ხომ შეიძლება, ვიცოდებ მე, მამაშენმა?

ბაბა. იცი შენ, ძალიან კარგად.

ბენო. მიტინგი გექნებათ, დემონსტრაცია. გაივლით ქუჩაში, ილაპარაკებთ, რაც ენაზე მოგადგებათ. ღროუბებს და ტრანსპარანტებს გაშობიკანთ.

ბაბა. დაახლოებით.

ბენო. მერე? რა მოჰყვება უოველივე ამას. შედღეზე ფიქრობთ? აი, დღეს, მაგალითად, რა საქმეს გააკეთებთ?

ბაბა. იცი, მამა, ჩემზე უკეთ შენ ეს ვპოლავფერი და ნუ მაგორებინებ მეთათხეყრ.

ბენო. საერთოდ ვიცო, მაგრამ დღეს რას იტყვი ისეთს, რაც გუშინწინდელ მიტინგზე არ გითქვამთ?

ბაბა. დღეს ერთი დიდი საქმე გაკეთდება. თავის სახელს დაგარქმევთ უბედურ დღეს, საზეიმოდ რომ გავციხადებ. მოწვენილები გავივლით ქუჩაში და დავაშლებით. ქვეყანას არ დავაქციებო, ნუ გეშინია.

ბენო. ამას შენ ამბობ, მაგრამ იქ რომ ორმოკლდათი ათასი კაცი შეიკრიბება, უკმა ასე იფიქრებს? ხომ შეიძლება, ვინმემ კვა ისროლოს და იმდღევანდელივით უკელას მშარი გადინონ ცხვირიდან.

ბაბა. რას იზამ. ჩვენთან ხომ მიტინგის და დემონსტრაციის კულტურა ახალთახალი ზილია ეტუობა, ისიც უნდა ვისწავლოთ, რომ პროვოკაციაზე არ წამოვეგოთ. რაც შეეხება ერთნიარად ფიქრს, დამიჩქერე, მამა, სისულელეა. რასაც წუხტელ ტელევიზორში ამბობდნენ.

ბენო. რა არი სისულელე?

ბაბა. რა და, ერთი მუჟა ექსტრემისტი. ლიდერების ბრალია უოველივე. თორემ უკელაფე-

რი მშვიდად იქნებოდაო. წამქეზებლები რომ არ ჰყავდეთ. ახალგაზრდები თიოსაც არ განძრევდნენო.

ბენო. რატომ არის სისულელე?

ბაბა. შენ ხომ იუავი გუშინწინ უნივერსიტეტში ჩვენს მიტინგზე? კაოტურობის და წამქეზებულობის რაიმე ეტუობონა ჩვენს საქციელს? ხომ ნახე, მიტინგონთან უზარმაზარი რიგი. ხომ ნახე, პრეზიდიუმს რომ ხელმოწერებს აბარებდნენ. მთელი დარბაზი, როგორც ერთი კაცი, ისე მოქმედებდა. უკელას თავისი ფუნქცია აქვს.

ბენო. ეს უკელაფერი კარგი, მაგრამ, საბოლოოდ, რა შედეგი უნდა მოჰყვეს ამ თქვენს მოძრაობას?

ბაბა. ბიუროკრატიული ცხოვრება უნდა დაეანგროთ. უნდა მოეხსოთ ადამიანის უფულებობა. გულში ჩაიხედე, განა შენც უმწყო არა ხარ? განა მთელი თქვენი სიცოცხლე გაბატონებული მათეების წინააღმდეგ ამობრძოლაში არ იხარჩება? განა გულს არ გიხეუთავს იმის ფიქრი, რომ ზეალ, შეიძლება, საქართველოს ისტორია დამთავრდეს?

ბენო. მერე მიტინგი უშველის იმას, რაც შენ ჩამოთვალე?

ბაბა. არა, მამა. მიტინგი საზოგადოებრივ აზრს შექმნის. საზოგადოებრივი აზრი კი დიდი ძალაა. უნდა შეეჩვიოთ „დიდი-დიდნი“ რომ მათი სავარძლების შერევაზე შეიძლება.

ბენო. სანამ შეეჩვევდეთ მაგ აზრს, ხომ შეიძლება, ცეცხლით და მახელით დაიკვან თავიანთი შეურეველობა?

ბაბა. როგორ არ შეიძლება, მაგრამ სწორედ აქ გუმართებს კეჟა. იმ ზღვარს არ უნდა გადავცდეთ, რის შემდეგაც მათრახის ენა ალაპარაკდება. სიტყვით... სიტყვაზე უნდა დავივიროთ. თვითონვე დაუშვეს კამათის თავისუფლება. ჩვენც მშვიდად, თავისუფლად ვეკამათებოთ.

ბენო. აბა, კომუნისტებს ხეზე ჩამოვიკიდებოთ. ესაა მშვიდი კამათი?

ბაბა. ვინც ეგ მოისმინა და წამდაუწუმ ხელზე იხვევს, უნდა არჩევდეს ერთმანეთისგან კეკიანი მოსაქერის და ავანტიურისტის ნათქვამს. კომუნისტი ხარ შენ და, როგორ ფიქრობ, ჩვენს მამებს ხეზე დავკიდებთ? საერთოდ, არა გვაქვს ლაპარაკი ვინმეს დასაგადომოდებაზე. ამოად ეშინიათ. ეს ახალი ქვეყანა, თქვენთან ერთად, თქვენი დამმარებთი უნდა ვაშენოთ.

ბენო. დედაშენის სისმარტი? გუშინ მთელი დღე ამბობდა, ცუდი წინათგარძნობა მაქვსო.

ბაბა. არ ასდება. დამერჩუნებ, მამა, ისეთს არაფერს ჩავიდნეთ, რომ გვესროლონ და, უღანაშაული ხალხს თუ სროლას ავიტოხებავ, მაგათ სინდისზე იყოს. ნურავის ჰგონია, რაკი იარაღი მანდეს, უკელაზრის უფლება მაქვსო.

ყოველი საბედისწერო შეცდომისთვის ისტორიას სასტიკი განაჩენი აქვს გამწალებული. წაველი...

ბენე. მოიცა. ისევ ჩქარობ და ისევ გეშლიება. „წაველი“ კი არა, „წავიდეთო“ უნდა გთქვა. შენ წახვალ და მე აქ დავრჩები?

ბბბ. დედა? ავაღა, მარტოა. შენ თვითონვე თქვი, ახალს არაფერს იტყვიო.

(მამა წამოდგა. შეიღვს ჭიჩორი მოუჩეჩა და თავი მხარზე მიადებინა).

ბენე. რამე რომ მოხდეს, ღმერთმა გავშოროს. ერთ ტუვიას მიიწვ დაფიფარავ, ბიჭო.

ბბბ. კარგი რა, მამა. არ მიუყვარს მაღალფარდოვანი ლაპარაკი.

ბენე. ჩაი ააღუდე. ავკარიუმში წყალი გამოცავე. მე დედაშენს გავაღვიძებ და დავეზარებ, ვაკის პარკში გავივილით-მეთქი.

(სინათლე ქრება. მოისმის ფშაური „ხშით ნატორალების“ მსგავსი მელოდია. სკენის სიღრმიდან მოაბიჯებს სამოტეს გადამორბეული, ძველმოდურად ჩაცმული მოხუცი ინასარიძე-გაცეცილი მაკინტოში აცია. თავზე ასევე შეღანძლული შლაბა-ცილინდრი ახურავს. სკენის შუაგულში, წინა პლანზე, შედგა. შლაბა მოიხიდა)

ინასარიძე. სამოქალაქო ავიაციის ყოფილი მფრინავი, ზურაბ ინასარიძე.

ორმოცდათექვსმეტი წლის ცხრა მარტს გვიან ღამით ჩამოფრინდი მოსკოვიდან. აეროპორტშივე მითხრეს, დემონსტრანტები დახოცესო, „რისთვის, რატომ, ამ მშვიდობიანობის დროს ხალხს ტყვია როგორ დაუშინეს, ასეთი რა ჩადინეს-მეთქი“ გაგივებამდე ცოცხა მაკლდა, „საბჭოთა წყობილების წინააღმდეგ გამოვიდა საქართველოო, ტელეგრაფის ადებს და საბჭოთა კავშირიდან გასვლას აიპრობდნენო“.

ტენტინი „პობედა“ მუავდა. აღარც მახსოვს, როგორ მივედი მანქანამდე. ხელი მიკაკალებდა და შუბლზე ცივი ოფრი მახსამდა. ოცდაექვსი კომისრის რაიონში სინათლე უველგან ჩამქრალი იყო. ლენინის ქუჩის თავში ტანკებს გზა გადაეკეტათ. ლენინის მოედანზე დარუსთაველზე ფეხითაჲ არავის უშვებდნენ, დავბრუნდი უკან და სანაპიროზე ჩავედი. ბარათაშვილის ხიდთან ხალხი ირთოდა. სანაპიროზე ტანკები იდგა. ონებე წავაშობრუქე თუ არა, ორი ახალგაზრდა ზემოდან ჩამოხიბა მანქანაში: „სივნალი, სივნალი ჩქარა სივნალი, შენი!“ — განწირული ხმით ჩამახოლდნენ.

დავაპირე სივნალს ხელი და ელბაქიძის დაღმართამდე არ ამიშვია. ელბაქიძის დაღმართთან გავშოხიანი მანქანის კარი გაიღო და პისტოლდტიდან გვესროლეს. მანქანა ხიდზე შევაგდე თუ არა, საუე მარცხნივ წაიღო და კინაღამ მტკვარში გადავეშვი. ბიჭები ხიდზე ტუპატუპაშით გაიქცნენ. მე გადმოვედი და ჩაფუშულ საბურავს

ვეცი. ორი პატრული დამაღდა თავს, საბურავი ჩამოშარტვეს, სასწრაფოდ მოშორდი აქაურობასო, მიბრძანეს და ისევ წავშოხიანი შეიუუუნენ. მანქანის თვალი გამოცვალე და მოუხვი მინისაგან.

მოში დაზარალებული დამხვდა ოჯახი. ბავშვები პატარები მუყავა და უოველ შეიღნომებერპირველმაისს მე და ჩემს ცოლს ხელში აუვანილო გავუყავდა პარადზე. იმ დღესაც თავი მოუკლავთ ბავშვებს (ოთხის იყო ბიჭი და ექვსი გოგო) „პარადია და ვინდა თუ არა, წავიკვივინო“, მაგრამ უშარკვია ჩემს ცოლს და ბინიდან არ გახსულან შთელი დღე. ოორემ, ვინ იცის, სად ჩახოცადნენ ვეკლას.

შეორე დღეს ვისვენებდი. თერთმეტში მიწვევა გაფრნა. შთელი აეროპორტი ამ შუთხვევაზე ლაპარაკობდა. აეროპორტის უფროსი გიბარებსო, მითხრეს, მივედი. უფროსი მაშინ ჩინჩხამე იყო, ვილაც სამხედროფორმანი უცნობი ეტა კინიეტში. ზურაბო, მითხრა ჩინჩხამე, ამ რეისზე სხვა გაფრინდება, შენ და ისვენე და თქვესმეტში კომისიაზე გამოცხადიო. რა შვირს საქომისიო-მეთქი, გავიკვირე არაფერი, ფორმალური მხარა, ნუ ინერციულდებთ, თქვესმეტში მობრძანდიოო, სტუმარმა. მაშინვე მივხვდი, რომ კარგი არაფერა მელიდა.

თქვესმეტ მარტს ავიაციიდან დამითხოვეს, დახასიათებაში პოლიტიკურად არასაიმედო ჩამიწერეს, ორი კვირის შემდეგ პარტიიდან გარიცხეს და გამოიცილადეს — იმის მაღლობელი იუავი, რომ ამ გაატობდნებოო.

საღ-საღამათი, უღანაშაული კაცი შინ დამსხვს. ცოდ-შვილი რაღაცით ხომ უნდა მერჩინა და დურგლად ვმუშაობდი სარემონტო კანტორაში. იქაც ფხოზლობდა „ბელი მღვეარი“, სკოლის, ან სხვა უბრალო დაწესებულების რეკონსტრუქციის მამუშავედებენ; თუ „ბრალინი“ დაწესებულების ან თანამდებობიანი კაცის ბინის რემონტზე მიდგებოდა საქმე, არ მიშვებდნენ. ლურსმუნე დავეტებას არ მანდობდნენ წესიერად, თვითმუყავდას კი არა.

ამ ოცდაამეტი წლის განმავლობაში, შემძლია ხატზე დავიფიცო, კვირა არ გამოცდენია. ვწერიდი, ვჩიოდი, სამართალს ვძებდი, სამოქალაქო უფლებებში აღდგენას მოვითხოვდი, ვინ მოთოლს, რამდენჯერ მივეწერე პირადი ჭერ ბრუშოვს და მერ ბრუშოვს, მაგრამ შენ არ მომიცედი, ან საერთოდ არ მასუსხობდნენ, ან „თქვენი განცხადება ამასა და ამას გადაეწვანა, სახლს იქიდა მიიღებოო“. პასუხი კი ის იყო, რომ დამიბიბებდნენ აღმსკომში ან რაიკომში და თოის მიწვევდნენ. მოეშვი წერას, მოთმანებიდან ნუ გამოგვიყვანო.

ამაზე ფარესს რას მოხამენ-მეთქი და, არ ვეპუებოდი არავის შვილები რომ წამომეზარდ-

ნენ. უფრო მოვუხშირე ინსტაციებში სიარულს. თუ დამიბერენ, ბაღლები მაინც დავზარდო, შემშლით აღარ დაიხრებოან, შე კი ასეთ ხი-ცოცხლდეს, სიკვდილი მიგზბნ-მყოკი.

როგორც იქნა, მივაღწეე. დღეს ოცდაცამე-ტი წლის თავზე, აღიარეს, რომ ტუთილად და-მსჯავს და უსამართლოდ გამრიყეს.

გატოხებდა ახლა შენ, ვის მოყოლობოვო მასუ-ხი ჩემი დაკარგული ცხოვრების გამო? შეიძ-ლება პარტიამიც აღმადგინოს, მაგრამ მინდა აწი? მაქვს ის გული და ის რწმენა, რაც იმ წლებში მქონდა?

შეიძლება ერთ მშვენიერ დღეს ნერვებმა მიტუხონს, გადავიხიო თავზე ეს ქაღალდი, ვისაც საჭიროა და, ამით დავამთავრო ანგარი-ში ამ უმოწყალო ქვეყანასთან.

(სინათლე ჩაქრა. ინსპირიე გიდის. მოისმის ომბიანი ლაშქრული სიმღერა „არავგო უყა-რულე“, სცენა ნათდება. დგანან და მუსიკი-ფობენ მაღალი კაცი და დაბალი კაცი, მაღალს გრძელი ლაბადა აცვია და ხელში ხელჯობი თუ ქოლგა უჭირავს. დაბალი, როგორც ზურაბთან ვნახეთ, ისეა ჩაცმული. ტუთის ქუთუთა აცვია და ხელში საქაღალდე უჭირავს. უკან ქვეა წარწერით: „აქ დაიდგმება დავით აღმაშენებ-ლის ძეგლი“)

მალაღლი. შე ვინ რას მკითხავს, მარა არ შეე-სგამი, ბატონო, ცხენზე. რა აშბივია, ამდენი ცხენიანი ძეგლი. საკამე ცხენზე, გორგახალი ცხენზე, დავითიც ცხენზე?

მალაღლი. რატომ, შე კაცო, რა უჭირს ცხენს?

მალაღლი. რა უჭირს, ბატონო, და, ცხენზე მქოლმი კაცი რადაცა გაქცევის, მაიბუის კუუა-ზე დაავალებს მხანველს. შე მინდა აღმდგარი, გაჩრებული, ბრძენი შეფე ვნახო. არ მაქვს ამის უფლება? ამ მოქანდაკეებს ჰგონით, ამ ბამაცხოვრებულებს, რომ მეფე სულ ცხენზე იქნდა და სულ ხმალს იქნებდა. არ არის, ბატონო, ასე საქმე. ომი დავითს, აღბათ, დიდადიდი ხუთ თვეში ერთხელ უწევდა. ასე რომ არ ყოფილიყო, სულ ხმალი რომ ექნია, გულათს ვერ ააშენებდა. გელათი, ჩემო ბატონო, დაწ-ყნარებულ ნერვებზე აშენებულს ჰგავს. მიჩვენე, შე კაი ცაცო, მწიგნობარი დავით აღმაშენებ-ელი, ფილსოფოსი, პოეტი, ბრძენი. მაინცდა-მაინც აქრობატა და მეომარი უნდა მიჩვენო?

მალაღლი. ეს ხომ დიდგორზე დახადგმულად იყო გათვალისწინებული. მერე გადამიბერეს, იქ ხალხი ვერ ნახავსო.

მალაღლი. დიდგორი სხვაა. დიდგორზე შეი-ძლება ასეთი დავითი იდგეს. აქ კი, თბილისის შუაგულში, შე რომ მკითხოს კაცმა, დაახლოე-ბით იხითი დავითი უნდა იდგეს, როგორც გე-ლიათის ფრესკაზე. მაღალი, წელში გამართუ-ლი სამეფო ტანსაცმელში გაშუქუბილი, შეუ-

ვალი, მრისხანეც და გულშობისანიც, „გალობა-ნი სინაშელისხანი“ რომ დაწერა, ის კაცი უნდა იდგეს.

მალაღლი. ეს გვირგვინი, თუ იცი, რატომ უჭირავს? აღბათ, ძეგლის ავტორი „გალობას“ უწარდობა, შე არა ვარ ამ გვირგვინის ღირსიო.

მალაღლი. კაი ერთი, თუ მშა ხარ, დიდგორზე დავით აღმაშენებელს გვირგვინი ედგა თავზე? რად უნდადა ბრძალში გვირგვინი? გვირგ-ვინს მეფე მხოლოდ დარბაზობისას იდგამდა, ხანადიროდ და საომარად გვირგვინით კი არ დადიოდა. თუ სადიდგორე იყო ეს ძეგლი, შე კაი დედამიშვილო, დიდგორში ასე შეიგადე ჩაცმული ომბებდა მეფემ? სადაა მისი თორსი და მუზარადი? როდის იყო, ცხენზე მქოლმ მე-ფეს ბელგაწვდით გვირგვინი ეჭირა?

მალაღლი. მშვენიერი პარეტიკია, არ უნდა ამას ბევრი ლაპარაკი.

მალაღლი. ისევე რა გითხრა.

მალაღლი. შენ რომ მივიშვას კაცმა, იალბუ-წსაც ნაკლს მოუძებნი, ორი კუზი აქვსო.

მალაღლი. კაი ერთი, თუ კაცი ხარ, შენ თუ იცი, რატომ არ შედგა დღეს მიტინგი? რატომ და, ბევრი ხალხი მოვიდა და შეიძლებოდა, გა-უგებრობა მომხდარიყო.

მალაღლი. რა გაუგებრობა, შე კაცო, დავით აღმაშენებლის სიყვარულში მაინც ვართ ერთ-სულთვანი.

მალაღლი. კი მაგრამ, სხვა არდაცემში რომ არა ვართ? ადგებოდა ვინმე, გამართოვდა მოქალაგეს მიკროფონს და მკითხავდა: ვის ვუდგამთ, ბოდიში მარა, ძეგლსო. როგორ თუ ვის, დავით აღმაშენებელსო, უსახულებდნენ. რისთვის უდგამთ, ხომ ვერ მეტყვიეთ, დავით აღმაშენებელს ცნობასი წლის მერე ძეგლსო? მკითხავდა ის კაცი. როგორ თუ რისთვის, სა-ქართველო გაათავისუფლა და იმისთვისაო, უსახუებდა მოქალაგე: ააა, ოოო. ესე იგი არ უფილა შოლად. გლახა საქმე, რასაც აღმაშენებ-ლებმა შესწირა თავი, ხომო? რასაკვირველიაო, იტულოდა მოქალაგე, თუ ამდენი იყო, რატომ ებრძვი ასე ერთგულად დავითის ქვალზე მავალთო, მკითხავდნენ შენს მოქალაგეს.

აი, ეს კითხვა-ნახუბი რომ არ შემდგარიყო, ამისთვის არ ჩაატარეს დღეს მიტინგი.

(სინათლე ქრება. გისმის გუგუნო. სცენის ღონი წითლად ნათდება და თითქოს მიწიდან ამოზარდნენ, სცენის სიღრმიდან მავურებ-ლისკენ ერთბაშად მოდიან ზურაბი, ჩქვანავა, გვა, თებრო, ინსპირიე, გენო. ისინი მავუ-რებლის პირისპირ აღებიან.)

ზურაბი. 1989 წლის რვა აპრილი. რუსთავე-ლის პარსიექტზე ასი ათასამდე კაცი შეგროვ-და. გამოცხადდა საყოველთაო გაფიცვა. მიტი-ნგი და შემშლილობა გრძელდება.

ჩამბნბნბ. „ბატონებო, შეგობრბო, ქართვე-

ლებო, მოქალაქეო; ყველანაირი მიმართვა გაისმოდა გამომსვლელთა პირიდან, ვარდა იმ ერთისა, რომელიც სამოცდაათზე მეტი წლის განმავლობაში საოკიდო გაყვდა მორიგა თათბირ-კონფერენციების კათედრებიდან და კანაღამ სიცივის, არაგულწრფელობის, ოციანადღური დამოკიდებულების ნიუანსი შეიძინა, — „აშხანაგო!“

თებრმ. რაზე საუბრობდნენ მოქალაქეო? უპირის საქართველოს. უცხო თესლი მოგვიმრავლდაო, ფრთებს ისხაშო საქართველოს დემოკრატიული დაპყრობის ავბედოი გეგმა, პრესიდან უსამართლო თავს გვესხმინო „უფროსი მშენი“ და შენასუბების უფლებასაც აღარ გაძლევენო. საქართველო სუფთარებს-პულეიად და მწველ ფურად გადაიქცაო.

ბაბბ. დაგვლუბავსო უნაპირო, მოუწოშავი ერთერნაციონალიზმი. ხალხს ატუეუბსო არა ერთი დიდი და აბარა გაიძვერა. აღარ გვეჩრათო, ეაღბი დაპირებების, სასწრაფოდ შეჩერდესო საქართველოში ერთა შერწყმა-გააქვეყნის საბჭოური ექსპერიმენტი, ილია ქვაქვა; ძის საშობლოს თავზე მშვილობიანი განადგურების შავი ღრუბელი გროვებთაო. დროა, თავს ეუშველოთო, ბატონებო.

ბენმ. რა გაბრწყინებული, შინაგანად განათებული სახეები მქონდათ ქადაგებს, ერთბაშად ჩამოგელიცა მათთვის ვითარებას ის იარღიეები დემაგოგებად, კარიერიზტებად, შიროფრენილო დაავადებულებად. უცხოეთის პრაპაგანდისტების სულმოყიდულებად რომ აცხადებდნენ ბოლო თვეების განმავლობაში გაზეთები, რათა სახელი გაეყვებათ ერის ქომაგთათვის. პროექტორმინათებულ ტრიბუნაზე ყველანი წმინდანებად ჩანდნენ.

ინასსრძმ. ნერვიულობა ეტუობოდათ ხმაში. თითქოსდა ჩაჰყვიროდნენ მიკროფონს. თითქოსდა ყველაფრის ოქმა ერთბაშად სურდათ მოესწროთ. შიში იგრძნობოდა, შიში იმისა, რომ ეს-ესა ვიღაცის ღონიერი ხელი მისწვებოდა მიკროფონს და პირში შეატრებოდა უთქმელ სიტყვას, ქადაგების ექსტაზში შესულს.

წურბაბი. მიტინგი, რომ იტყვიან, სიჩქარეს იღებდა. კიბოხლნი უფრო და უფრო გაბედულად მოითხოვდნენ თავისუფლად, პოლიტიკურ-ეკონომიურად დამოუკიდებელ, ეროვნულად სუფთა საქართველოს. და ყველას სჭერათა, რომ ამ მოთხოვნაში გაუგონარი და უცნაური არა აყო რა.

ინასსრძმ. ტროტსკის ირგვლივ შემოქარულ და შალა, ფიცარნაგზე მდგარ ახალგაზრდებს ხელთ ქართული დროშები ეკირათ და ისე თავისუფლად, ღამაშად იღვან, თითქოსდა, რაც ირგვლივ ზნებოდა, მათ სრულიადაც არ ენებოდათ.

ჩმშანაპბ. იღვანე პირტიტველნი, ღამაშები, შიშის ნატამალიც არ ჩანდა მათს გამოხედვაში. საოცარი სიმშვიდე დაუფლებოდა მათს სახეებს დროშებს და საქართველოს თავისუფლებებისათვის ბრძოლაში დაკმულთა პორტრეტებს იქით-აქით არწევდნენ და წამთრის პირს კრიალა ცას, გვერდაწითლებული ღრუბლებით მოოქვილ ცას ასეკეროდნენ.

თებრმ. იღვანე ყმაწვილები პროექტორებით აბღვრიანებულ ფიცარნაგზე, იღვანე როგორც ხამიწნეზე და ყველაფრიდან აშკარად ჩანდა, რომ ზეალისდელი საქართველოს ჩიუტი მზრების მოთოცა უკვე არავითარ ძალას აღარ შეეძლო!

თებროს სიტყვები თანდათან გაძლიერებული ლაშქრული სიმღერის ფონზე გაისმის).

მიორე მოქმეიდაბა

(შუალამე გადასულთა. 9 აპრილის ღამის 3 საათთა. ცოცა ჩანან კიბის საფეხურებზე ჩამომსხდარ-წამოწოლილი მომიშვილენი სანთლებით ხელში. ცოცა განთიადის მტრედისფერი ათინათი სიცივეს უფრო საგრძნობლს ხმდის, ბუტბუტით და ხეღვლიან ორთქლით დააბიჯებენ ზეწარსაბანმოხურული მომიშვილენი. სცენა ლტოლულთა ბანაკს წაავას, სანთლების შექმნე ანგელოზებს ჰგავან შეთქმულნი. გულდაგულ შეფუთვლნი ძალიან შეუწუებია შიმშილს და სიცივეს. იქით-აქით თოკებია გაბმული. თოკების ქვეშ ერთ ადვილს, ბოლოები, გრაფიები და ბოკები ყოია. ბანაკს ერთმანეთისგან სამოროთი ნაბიჯის დაშორებით წითელსამქალაურიანი მორიგეები და მოლიტელები „არცავე“ აბრღვლეთა ლესციკ გვეგონებათ. თიქოსდა ყველაფერა არამქვეყნური და არჩვეულებრივია, რაც აქ ხდება.

„ეკიმი ჩქარა“ — გაისმის. სასოწარკვეთილი კვილი და ორი თეთრბალათიანი ყმაწვილი სიკაციო ხელში იმ ჰმის ჰმმართულებით ვარბის, წმიც და, საყაცებ დასვენებულ, გულშემოყრილი მომიშვილე ავასსენის გავლით, კუნისტებისკენ გააყვით. ყუანი გადაუვლის დროდადრო ბანაკს; საერთოდ, მთელ მეორე მოქმედებას ღამის ეოხუფურ ლიტმოტივად გასდევს „ეკიმი ჩქარა“ და ავადმყოფისკენ საყაციო გაქცეული, თეთრბალათიანი ბიჭები.

სინათლის წრეში ორი ხანშიშესული კაცი გამოჩნდა. — შალაი და დაბალი, ისინი პირველ მოქმედებაში შეგვხვდნენ. ხან ერთ კუთხეში განათობიან, ხან მეორეში. შალაი გრძობილი ღამადა აცეია და ხელში ხელჯობი თუ ქოლვა უჭირავს, დაბალს ტყავის ქულოუკი აცეია და ჰველებული, ტყავის ეკვი ახურავს, ხელში საქალაღე უჭირავს. ისინი დამორიდებენ, ათვალერებენ ყველაფერს, საუბრობენ.)

დაბბალი. რა ხდება, გამაგებინე ერთი, სახა-
მდე ვუთურო ამ ამბავს.

მბლალი. რა მოგახსენო.

დაბბალი. კი მაგრამ, ქვეყანას ჭირისუფალი
ადარ ჰქავს? ხავშების ჭკუაზე უნდა ვიაროთ?
რას მიკეთებს მილიცია, მოთხარი ერთი, თუ
კაცი ხარ.

(სცენის მარჯვენა მხარეს, შემადგენელ ფი-
სიონაგზე დგანან ზურაბი, ჩქვანია, თებრი, გა-
გა და ალექსე ორიოდე ღრდერი. ზურაბმა შე-
გათვინი პოიშიარჯვა. სცენის მარცხენა კუთხეში,
შემადგენელ ადგილზე ბუტყაბორული ტელე-
ვიზორი დგას).

ზურაბი. ძვირფასო თანამეამულენო!

(გაიხმა თუ არა ეს სიტყვები, მომიშლილუ-
ბმა და გულშემატყვრებმა ვერ ტაში დასცხე-
და ქუდების, მალა სროლას მოჰყვენენ, ძვრე
გაისუსხენ).

ზურაბი. დღეს ჩვენი აქციას შემოვიდე დღეა-
ველაფერი ნირმატურად მიმდინარეობს. ნება
მოგეთხოვ, მოგესალმო თქვენ, საქართველოს
თავისუფლებისთვის შებრძოლ. ერთგულ ქარს-
კაცებს. ვერავინ მოახერხებს ჩაკლას თქვენს
არსებაში გადმოსული გმირული სული ცოტენ
დაღიანიხა და საშასი არაგვეიცი!

(ტუში, ოყაიები, სცენის მარცხენა კუთხე-
ში ბუტყაბორულ ტელევიზორის გარანში ლა-
ბური ჩადგა. ტელევიზორს პროექტორი მია-
შეგება).

დაბბალი. ძვირფასო ტელემაუტრებლებო.
რა „აქციაზე“ ლაპარაკობს ბატონო ზურაბი?
ამ განთიხზე ახალგაზრდულ ისტერიაზე ხომ
არა, რომელსაც შეიძლება უღანაშაულო მსხვე-
რპლი მოჰქუვს? გონს მოდიო, შეგობრებო, ნუ
აპუვებით ფეხის ხმას რატომ არ ჰყიხხავთ.
რა სკრას საქართველოს გასათავისუფლებელი,
რისგან უნდა განთავისუფლდეს?!

(მომიშლილენი, როცა ზურაბი ლაპარაკობს,
ზურაბი შესცქერიას, როცა ლაბური მლასაოა-
კდება ტელევიზორში, ლაბურისცენ შებობრე-
ბენ რახენ).

ზურაბი. არ შეგვიმინდეთ, ჩვენ მარტონი
არა ვართ, ჩვენს გვერდით კეთილი ნების უვე-
ლა მოქალაქე დგას თანამებრძოლე მსოფლიოში.
რა გვინდა ჩვენ? რატომ აღამარათა უძლეველ
ლაშქრად შეგენებული საქართველო? უპირვე-
ლეს უყოფისა. წმინდა ილიას ახდერძი უნდა
აღსრულდეს: არის ჩვენი ქვეყანა იმის ღირსი,
რომ მისი მრავალსაუკუნოვანი ბრძოლა და-
მოუკავებლობისათვის, ბოლოს და ბოლოს
გამაჩვიებით დაგვიგვიანდეს!

დაბბალი. მერი საქენ არა აქვს, ისედაც
დადლილ მსოფლიოს. სულ იმაზე სწუხან ამე-
რიკა და ინგლისი, საში მილიონი ქართველი

დაგვიჩაგრა და როგორმე ვაილაფერი ვილი-
ნოსა საქართველოს გასათავისუფლებლადო.
რომელ მრავალსაუკუნოვან ბრძოლაზე ლაპა-
რაკობს ზურაბი? ნუთუ ასე სუსტად იციან სა-
ქართველოს ისტორია? გადახედეთ, ახალგაზრ-
დებო, ჩვენს წარსულს, უცხოელ დამპყრობ-
თვან ჩვენი ბრძოლით თავი არასოდენ გავვი-
თავისუფლებია. იმპერია შვინიდან ფეოდალებო-
და და ჩვენ შეჩერზე ვრჩებოდით. ახლაც უაზ-
რობაა დამოუკიდებლობის მოთხოვნა, ჩვენ
დამოუკიდებლად ვერ ვიარსებებთ.

(მომიშლილენი, კვლავ ზურაბისცენ შებრუნ-
დენ).

ზურაბი. რა მოგვიტანა სამოუდაათწლოვან-
მა „სოციალისტურმა ჭირითმა? ერთგული ნერ-
ვის მოღუნება, დემოგრაფიული კატასტროფა,
ქარაული ენა საუველამური, შეინოსახმარ და
მარტოილენ ლიტერატურის ენად გვექცა. წარ-
მოებება კარგა ხანია რუსულად მუშაობენ, მა-
ლალი რანგის თაბობრები კი ჩვენში არაშეშო-
ბლიურ ენაზე ტარდება.

(შეძობილენი (წორია))

დაბბალი. ის, რასაც ზურაბი დემოგრა-
ფიულ კატასტროფას და დემოგრაფიულ წმენ-
დას ეძახის, წმინდა წუღის რასობრივი თეო-
რიაა და შეტი არაფერი. მართალია, მოძვე ერე-
ბი ჩვენს მიწაზე უკეთესად მრავლდებიან, მაგ-
რამ განა ჩვენ ვინმემ დაგვიშალა გამრავლება?
ჩერ ერთი. „ჩვენი მიწაც“ საქმოდ პარობითი
სნებაა და, მეორეც, ნუთუ არ მოგხსენება ბა-
ტონ ზურაბს, რომ გამრავლებისთვის ენის
ტარტარი და განუწყვეტელი შიტინგები ფრიალ
საეჭვო გზაა. გთხოვთ მიაქციოთ უურადლება
ზურაბის საუბრის მანერას.

(მომიშლილენმა ლაბაუს პროტესტი ნიშ-
ნად უსტყენიქ.)

დაბბალი. გამადლობთ ყურადღებისათვის.
ზურაბი, ენული დაძირა, ძვირფასო თანა-
შემამულენო, ჩვენ ლოდინისა და უაბი ილუ-
ზეების მღვრებებს ვეღარასოდეს დაუბრუნდე-
ბია. ერთგულ და სამუდამოდ იყოს ჩვენი
მოთხოვნის ფიალა. სამარადისო დიდება მა-
მულისათვის ბრძოლაში დაცემულ გმირებს!
გაუმარჯოს თავისუფალ საქართველოს!

(შეცხვრე ტაში მომიშლილენმა ჰაქუცა ჩო-
ლუყაშვილს, უერათი ასწიეს, თავისუფალი სა-
ეუთველო დროშები და ტოანსპარანტები
ამოიკადენენ. მომიშლილენმა ომხიან სიმ-
ღერა დასცხეს, სცენის სიღრმიდან ჩოჩქრლი
გაიხმა, კინს ზემოთ, სადაც გულიამრვეი ქაი-
დაკებობს ყვარცხლებეთს ქვედა მხარე ჩანს,
მომიშლილენმა გადმოადგენ შეუანის ოღზ-
ნებელი ქალაქობიკი, რომელსაც სახელდე-
ჩელოდ საქცილის შოვნა განუზრახავს და მისი,
ცოლთას შედარებით უხერხულად ახალგაზრდა,

წეროსანი ქმარი. ლამის კიბზე ჩამოხსდართ
ფეხებით გადაბიჯონ. ფეხის დასადგმელს
ძლივს პულლობენ, მაგრამ შინც ენერგულად
მიიწევენ მეგაფონს(კენ).

ლიზიამ გაკატარეთ, გაკატარეთ, თუ შე-
იძლება!

მომეცი ვინ ბრძანდებით, ქალბატონო?
ლიზიამ. მე ვიცი, ვინცა ვარ, გამატარეთ.
ქმარი. გაატარეთ, გაატარეთ, სიტუვა უნდა
თქვას.

(ზურაბმა და ჩქვანავამ შორიდანვე შენიშნე-
ლიზიკო და ერთმანეთს რაღაც გადუღლაპარ-
კის როგორც ექნა, გამოაღწიეს ლიზიკომ და
მისმა წეროსანმა ქმარმა. ლიზიკო პირდაპირ
მეგაფონს მივარდა და ცდილობს გავას ზელი-
დან გამოვლოყოს.)

ბაბა. მოთმინეთ ქალბატონო, რა გნებავთ?
ლიზიამ. სიტუვა უნდა ვთქვა.

ქმარი. სიტუვა უნდა თქვას!

ბაბა (მეგაფონი ვაწეო გასწია) — ვინ ბრძან-
დებით და, საერთოდ... როგორ გამოვაცხადო?
ლიზიამ. ნუ გეშინიათ, კარგ სიტუვას ვიტ-
ყვი.

ქმარი. კარგ იტყვის; მოგწონებათ.

(გაგამ შეატყო, რომ ლიზიკოს სასაყვოთი არა-
ფერი აქვს ვანზობხული და მეგაფონი ზურაბს
გადასცა ლიზიკო ახლა ზურაბს ეცა.)

ლიზიამ. ზურაბ, მომეცი მეგაფონი!

ქმარი. მიეცი, მიეციო გთხოვთ.

ზურაბი. ლიზიკო, ჩვენ აქ საქმეზე შევიყრი-
ბეთ.

ლიზიამ. მომეცი, სწორედ საქმეზე უნდა
ვილაპარაკო, მომეცი, ველაპარაკებო!
ჩაშანბაბა. ქალბატონო ლიზა, ახლა აქ თავის
გამოჩენის დრო და ადგილი არ არის.

ლიზიამ. სათქმელი მაქვს. მომეციო მეგა-
ფონი, ცუდს არაფერს ვიტყვი, ნუ გეშინიათ!
თიბარო. თუ მოქმედი ბრძანდებოდით, აქამ-
დე უნდა გეთქვათ.

(ლიზიკო დასდევს მეგაფონს. მეგაფონი კი
ხელდან ხელში გადადის გავას, თებროს, ზუ-
რაბსა და ჩქვანავას შორის).

ლიზიამ. როდის აქამდე?

ზურაბი. საკმაო დრო გქონდათ. როცა ჩვენ
ციხეში გვიყრეს თავი, უველანი ჩირკვებში და-
იშალეთ.

ლიზიამ. მე დავიბალო?

ქმარი. ლიზიკო არ დაშალულა!

ჩაშანბაბა. რას აკეთებდა?

ქმარი. სიტყვებით გამოდიოდა.

ლიზიამ (დაიღალა). მომეციო მეგაფონი,
მომეციო, რა (სასოწარკვეთილო), ძალიან
გთხოვთ!

თიბარო. რატომ გგონიათ, რომ აქ გამოსე-
ლის მორალური უფლება გაქვთ?

ლიზიამ (თითქმის ტირილთ) მე არა მაქვს

მორალური უფლება და ამას აქვს (ზურაბს
შეათოთა) ამას, ამ... ამ... მომეცი ჩქარა მეგა-
ფონი, მე პატროსანი ქალი ვარ! (ქმარს) ახე არ
არის?!

ქმარი (დაბნეულ) თითქმის.

ლიზიამ (ისტერიული ხმით). მომეციო მე-
გაფონი, თქვე, თქვე ეგზოსტებო! უველაფერი
თქვენ გინდათ: სახელი, დიდება, მეგაფონი
სხვისთვის არაფერი გემეტებათ. მე, ორმოც-
დაათი წლის ქალს, არც ბინა მაქვს (ქმარს გა-
დახედავ!)!

ქმარი. ვიწროდ ვცხოვრობთ.

ლიზიამ. არც სამახაური (სხვე დასდევს ზე-
ლიდან ხელში გადაშველ მეგაფონს)

ქმარი. აქედან საშოცდაათ კილომეტრზე მე-
შაობს.

ლიზიამ (ზურაბს წინ გაუჩერდა). შენ ხომ
მაინც იცი, ზურაბ, რომ ჩემი ნერვიულობა არ
შეიძლება!

ქმარი. ლიზიკოს ნერვიულობა არ შეიძლე-
ბა, ცუდად ხდება.

(ზურაბმა და ჩქვანავამ განზე გიხიეს)

ლიზიამ. მაშ, გიზიარა უველაფერი სიმარ-
თლე? თქვენ, მკვლელბო ხართ თქვენ დალუ-
პავთ საქართველოს! მხარი მინდოდა თქვენთ-
ვის დამეკირა, რაკი არ ისურვეთ, აწი მე მიუღ-
ერთო ან შე და ან თქვენ ამ კვეყანაზე ეგონს-
ტებო! მკვლელბო! ბავშვები მაინც არ გეყო-
დებათ? ეშმაკს მივეციო ხელს თქვენს წინააღ-
მდეგ, მე კი როგორ მიუვარდიო... რა ექნებოდა,
მეთქვა სიტუვა ისეთს რას ვიტყოდი?!

ქმარი. ისეთს რას იტყოდა!

ლიზიამ. უველაფერი თქვენ გინდათ. ბნე-
ლეთის მოურავებო, ვერ გაძებნით?! ეკვსი დღეა
ხომ ამბობთ, რაც გინდოდათ, ხალხს შეეკით-
ხითო მე ხალხს ვუყვარყარ, მე პატროსანი ქა-
ლი ვარ! უველა ჩემმა ქმარმა იცოდა ეს თქვე
(ცხვირსახოცი მიიფარა სახეზე და ჩარხარ-
ქეთონი აუტყდა) თქვე მკვლელბო. არც ეგ-
რეა საქმე, მე ჩემს სიტუვას სხვაგან ვიტყვი!

ქმარი (თითქმის ტირილთ). ხომ გთხარათ,
ამის ნერვიულობა არ შეიძლება-მეთქი. დამ-
შვიდეთ ახლა, თუ ბიჭები ხართ.

(ლიზიკო და მისი უძრწმუნო ქმარი შეუპო-
თა და თითის ქსევით გადასს.)

მომეცილეთა შორის ერთი ყაფანდარა, გამ-
ხდარ-გალეული უმანვილა წამოდგა, ძლივს
მოაბიჯებს შემშობისგან დონეშიხილი. ხანანი
თავის ზომაზე გამოუტრია, თავზე ჩამოუცვამს
და ჩვენი ნაცნობი (მალა და დაბალი) კაც-
ბისკენ მიდის.

ბაშანდარბ ბიში (მალ-ლ). ბიძია, ბიძია
რომელი საათია?

ბაბა. (სასაფრ დიხედავ). რე არაა გერ.
დაბა. ვეჩქარება, ბატონო, სადმე?

ბაშანდარბ ბიში. არა, პატარაყველუო დე-

დერემო უნდა მოსულიყო და... (ორიოდე ნაბი-
ჯი გადადგა, წაბარბაცდა, შემობრუნდა და
თითქმის ტირილით მიმართა დაბალს) ბიძია,
ბიძია მართალია, ტანკებს გამოუშვებენო?

ღაბაღი. ვერ ჰეტყვი, გემინია ტანკის?

ბაზანდარბ ბიძი. ოღონდ ტანკები არ იყოს.
ტანკი რა შუაშია, ჩვენ ვის რას ვუშავებთ.
ჩვენთვის ვწვივართ და ვმიშვილობთ. დედაჩემი
უნდა მოსულიყო, სად დაიჭარა (წაბარბაცდა
და კინაღამ წაიქცა, ისევ თავის ადგილს დაუბ-
რუნდა).

ღაბაღი. (მალაღს). ა, უუერე, ახლა ამას.
ამა ჩუნდა უშველოს ქვეყანას? ხაცოდაობით რა
მატხოვრებს ამის გათავისუფლებულ საქართვე-
ლოში?

ღაბაღი. არც ეგერა საქმე.

ღაბაღი. რა მიკვირს, იცი? სანამ ვუუეროთ
ამ სურათს, რამე ხომ არ გამოგვეპარა მე და
შენ. მილიცია და უშიშროება გაუქმებს, თუ
იცო?

(სცენაზე მალაღს ტანის, სპორტული აღნა-
გობის, ყელშეხვეული კაცი გამორჩდება, ხელში
დახვეული შალის ზეწარი უჭირავს. მიტინგის
ლიდერებს მიუხალოვდა, რაღაც იკითხა. ვაგა
გამოეხმეურა. ხელი ჩაველო ვაგას და ავანსცე-
ნაზე გამოიყვანა. სინათლის წრეში ახლა მხო-
ლოდ ორიბი არიან).

მამბ. ვაგა შენ ხარ?

ბაბბ. დიახ, ბატონო.

მამბ. შენ გადაარჩე ეს ბავშვები?

ბაბბ. ეს აქცია გახლავთ, ბატონო. ნებაყოფ-
ლობითი შიშვილია.

მამბ. შერე, მაინცდამაინც ჩემს ოჯახს აქ-
ცივ; კაცო? რა დაგიშვეს ჩემმა ბაღნებმა ამის
ფასი?

ბაბბ. ვერ გავიგე, მე რას შემართლებით?

მამბ. აბა, ვის ვეშართლო, ბატონო? ძასუხს
ვინ მაძღვეს. მითხარი ერთი. ჩემი ორი ცხვირ-
მოუბოცელი ბიჭი რომ წის და კვდება ამ სი-
ცივეში.

ბაბბ. შვილსათვის ყველაფრის აკრძალვა
შევიღლიათ თქვენ, მშობლებს, გარდა სამშობ-
ლოს სიყვარულისა. უნდა გიხაროდეთ, რომ
თქვენ შვილები აქ სხედან.

მამბ. რამე რომ მოუვიდეთ?

ბაბბ. გამორიკებული არაფერია.

მამბ. რა მშვიდად შელაპარაკები, შე მამა-
ცხოვრებულო. შვილები შე ნარდში კი არ მო-
მიგია. საქართველო მე ჩემი შვილებისთვის მიწ-
და. თუ ისინი არ იქნებიან, კუპარს გადაუვლია
ყველაფერზე.

ბაბბ. ვასაგებია, ბატონო, ყველაფერი, მაგ-
რამ მე რა უნდა?

მამბ. რა ჰქნა და, გამათანე ბავშვები საბლ-
ში.

ბაბბ. წაიყვანეთ, ვინ დაგიშალათ. წაიყვანეთ.

თუ გული მტაცებთ, რომ სხვებმა იშვილილ
მათ მაგივრად.

მამბ. წაიყვანე თუ მოგვევიანა... ერთს ვიტ-
ყვი, მე რომ დაქვდე? ჩემს შიშვილობას არ
მიიღებთ?

ბაბბ. მამაკითო, უნდა გეახლოთ. ბევრი საქ-
მე მაქვს.

მამბ. მე უსაქმო ვარ, თუ ძმა ხარ, ამ ქვე-
ყანაზე? (წიწ გადაუდგა) შენ თვითონ რატომ
არ შიშვილობ, ამისხენი ერთი. ჩანართული კა-
ცი ჩანხარ. ჩემს სიშრით დაწარდილ ბავშვებს
რომ მიკლავ შიშვილით, შენ რატომ არ შიშვი-
ლობ?

(მამა ფეხლავებს მისდევს ტრიბუნისკენ წა-
სულ ვაგას და რაღაცას ეუბნება, ამ დროს მო-
შიშვილთა კობიდან ვაგასმა: — მამა!

მამა შეჩერდა, მიიხედა, მისი გამხდარი ბი-
ჭები ფეხზე დგანან.)

მამბ. რა იყო, ჰო, რა იყო, თვითონ რატომ
არ შიშვილობს?!

ბიშვიბი (ეროდროულად და უფრო მობსა-
ნედ). მამა!

(მუსიკალური აკორდი. მამა დარცხვენილი
შემობრუნდა, ბიჭებს ზეწარი გადააწოდა)

მამბ. გაძლებთ, შვილებო?

უშრინი ბიჭი. უნდა ვაძვლოთ, მამაიკო.

მამბ. აბა მე, ღმერთმა ქნას, თქვენმა აჯო-
ბოს. თუ არ დაწყდებით და თუ არ შეშლით
დედათქვენს ჰეუაზე, ვერც იწამთ. თქვენ
იცით, აბა, ჩვენ აბერ ვიქნებით, არხად წავალთ,
რას ვუუეროთ სახლში.

(კეთანდარა, საბანო თავგაყოფილი, ბუტბუ-
ტით მომავალი ბიჭი, ახლა მამას მიადგა).

ბაზანდარბ ბიძი. ბიძია, ბიძია მართალია,
ტანკები მოდიანო?

მამბ. არა, შვილო, ტანკებს აქ რა უნდა,
დაწყნარდი, ნუ გემინია, წადი, დაქეცი შენს
ადგილზე.

(ბიჭი თავის კანტურით და ბუტბუტით გა-
დის).

თითქმის ზეციდან ჩამოეშვაო, სცენის უკანა
მხარეს გამორჩდება დედათა შინასტრის წინამ-
ძლონი მარიაბი. მის გამორჩენას საეკლესიო
ჰანგის მუსიკალური აკორდი ახლავს. მონაზე-
ნის სვლას ტრიბუნისკენ მოშვილთა ხელების
ტყე მიაკლავს. მონაზონი ხშირ-ხშირად პირ-
ჯვარს იწერს და მისკენ გამოწვილ ხელებსაც
ხელით ეხება. მას მოწინებთ დაუთმეს შეგა-
ფონი).

ღეღბ მარიაბ. შვილო ჩემო, გუარავდეთ
ღმერთი მალაღი, რამეთუ შემწედი ექმენით მა-
შულსა თქვენსა ფასსა შეკირვებისასა შიშვილი-
და თვითვემაი თქვენი ჭირსტესმიერია და შთა-
გონებულ არ წმინდანთა მიერ, რომელთა სუ-
ლი ცხოვრდა მასწავლანთა და საკინოთა მიმართ
წინააღდგომისა გამო ჭვრისა და ერის სახელი-

თა ბედნიერ არს სამედველოება და ერი ქართული. ვინაიდან იხილა რწმენა თქვენი და თავდადება მამულისა მიმართო რაი არს ცაცი ოდენ სტომაკის სამსახურად დამშურალ, რაი არს ცაცი, შეჩვეული მონობას, რომელს არა აქვს სურვილი კართების უღლის გადაგდებისსა მარტულდობაი თქვენი ერის გაღვიძების ზარის რეკავაი გიხაროდენ. ქართველნო, უბრწემეს ყმათა ძალი სულიერი და ფიქრი საერო თავისუფლების ხელმეოფ ძალთა დასათრგუნად მიმართული

(მონაზონ მარიამს კიდევ რაღაც სურდა ეთქვა, მაგრამ მოშიშვლიეთა შორის ვერცამ მთელი ხმით იყვირა: „ეკიმი ჩქარა!“ ხალხი შეჩოჩოლდა, დედა მარიამი ტრიბუნას მოჰოროდა და საკაცის შეეგება. გულშეღონებელი მოშიშვლილ მის წინ საკაცუნე დასსვენეს. ავადმყოფს ჩამუხლელი ახალგაზრდა ექიმები დანტრიალებენ. საკაცეს დედა მარიამი მოუსალოვდა და ავადმყოფს მუხლზე ხელი დაალო. იგრარაღაც ლოცვას ჩურჩულებს. ავადმყოფმა წამოიწია, სინათლე ოდნე ქრება და წამის შემდეგ უნდაეთ, რომ დედა მარიამს მუხლზე გადადუნებია კისრგადაგდებული მოწამე-მოშიშვლილ. ზუსტად მიქალანჯელის ცნობილი „პიესიტა“-ს პოხაში მოშიშვლიეთა ქორო საეკლესიო სიმღერას აუღუნებს და მთელი სიმღერის მანძილზე განათებული ჩანან მხოლოდ დედა მარიამი და წამებელი მოშიშვლილ.

მოშიშვლიეთა შორის ჩურჩული ვაისმა: რექტორო, რექტორიო, ეველანო კულიებისკენ იმზირებთან. შემოვიდა ქენსინიანი რექტორი ტრიბუნისთან მივიდა და გაგას მიმართავს):

რამტორი. ბოღიშს ვიხილ, აქ ჩემი სტუდენტები სხედან, ნებას მომცემთ მათ გაეცხაუბრო? **ბაბა.** სიამოვნებით (მეგლონ ჩასახა) შეგობრებო, რექტორი გვახლა, გიხოვთ მოუსმინათ!

რამტორი (მეგაფუნო გიხილ ვაწია), არა ბატონო, მე სიტყვით გამოსვლა როდი მსურს. თუ თქვენთვის უხერხული არ იქნება, მინდა ჩამოვდე აქვე, მათთან და რაღაც გაეარკვიო. დამერწმუნეთ, მე ეს ჩემთვის ნიჩრდება.

ბაბა. აქეთ მობრძანდით.

(წინა კიბეზე სტუდენტებმა ადგილი გაათავისუფლეს და რექტორი მათ შორის დებმორთხმით ჩაქა. რამდენიმე სტუდენტი და მათ შორის გავაც იქვე გარსემოუხსდნენ. სინათლის წრეში რექტორი და მის ირგვლივ შემომსხდარნი ჩანან)

რამტორი. შეიძლება თქვენთვის ძნელი აღმოჩნდეს, მაგრამ უმორჩილესად გიხოვთ მიახსუბო, არა როგორც რექტორს, არამედ, როგორც თქვენს ამხანაგს. აი, თქვენ, შემვიღე დღეა შიშვლილობა, ხომ ასეა?

კირველი სტუდენტი. დიახ.

რამტორი. შიშვლიობა პროტესტის უადუტრეხი ფორმაა. ხომ მართალია, თქვენ შეგებლოთ მადომარე დემონსტრაცია მოგეწყოთ, ესეც საკმაოდ ცხადი პროტესტი იქნებოდა. თქვენ შიშვლიობა ძნელი გზა აირჩიეთ. მაინტერესებს, თქვენი თვითონ გადაწყვეტით ეს საერთო, თუ სხვებმა გაეარჩინეს?

მეორე სტუდენტი. თქვენ მოგეხსენებათ, რომ ქრთ კიდევ შიშვლიობის მიტინგზე დავადიენით: თუ საქართველოს დაქუცმაცებას, ქართული მიწების დატაცებას ბოლო არ მოუღებოდა, შიშვლიობას გამოვაცხადებდით.

რამტორი. რაღა ახლა გაგახსენდათ ქართული მიწის მიუღებელი?

მესამე სტუდენტი. როცა მოავრობა ადამიანის უფლებათა გაზრდისა და დემოკრატიული გარდაქმნების გზას დაადა, საქართველოს დემოკრატიული, მშვიდობიანი დაპყრობის გეგმას გენოციდის ზენი ასდის.

რამტორი. რა ეწერა იმ წერილში მაინც ასეთი, ასე რომ დაგალონათ და თქვენი განმართლობისთვის უარსხლა ხაშიშ გადაწყვეტილებამდე მივაყვანათ?

მესამე სტუდენტი. ეველანო ხაშიში რამ, რაც ადამიანთა გუფუს ცხელ გულზე შეეძლო მოემოქმედა. უცხო ტომის შვილია, რომლებსაც იროოდ საუკუნის წინ ჩვენი მიწა-წყალი დროებით დაუთმეთ. შევიფარეთ და დავაუარეთ. ახლენად უმადურნი აღმოჩნდნენ, რომ სტუმარ-მასპინძლობის ადამი დაარღვიეს და ბრალე დაედდეს გაღმა შედაებით საყოდავი პრინციპით.

რამტორი. როცა ხალხს დაარწმუნებთ, რომ წერილის ავტორები ცდებიან, თქვენი მოძრაობის მისია ამოწურული იქნება, დაიხურავთ ქულს და წახვალთ სახლში?

მეორე სტუდენტი. აღბათ, რაც შეეხება ჩვენი მოძრაობის მიხიას, იგი ფართო გეგმებს ითვალისწინებს და შინ წახვლის გადაწყვეტილება ნაადრევი იქნება.

რამტორი. უოველ შემთხვევაში, ამ ეტაპზე, თქვენ ჩათვლით, რომ გაიმარჯვებთ და ტანისკვრით დაიშლებით, ხომ ასეა?

მესამე სტუდენტი. დიახ.

რამტორი. თუ მთავრობამ იმ წერილს თქვენთვის მისაწონი შეფასება არ მისცა, მაშინ თვითმკვლელობით დაამთავრებთ სიცოცხლეს?

ბაბა. ბატონო რექტორო, მოგეხსენებათ, ბრძოლას ხშირად მსხვერპლიც ახლავს. ჩვენი დაშინება თუ გადააწყვეტით, ამაოდ გაირქებოთ.

რამტორი. მოგახსენეთ, რომ მე ჩემთვის მაინტერესებს ზოგ კიოხვანე თქვენი პასუხი. ბოლოს და ბოლოს, ეს მე შვირდება, როგორც ინტელიგენტს ეს იგი, თქვენი მოთხოვნა.

ნის დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში თვით-
შეკლულობაზე მივიხსნათ, არა?

პირველი სტუმრები. დავუშვათ.

რამბტორი. საბჭოთა კავშირის ისტორიაში თუ
არსებობს მაგალითი საკითხის ამგვარად გა-
დაწყვეტისა, როგორც თქვენ ამორჩინეთ?

მეორე სტუმრები. რა მოგახსენოთ.

რამბტორი. როცა საშინაო შიშოლად სხდებოდით,
ხომ უნდა გქონოდათ განსაზღვრული ვიწკაბი,
გამარჯვების შემთხვევაში უველაფერი კარგად
დამთავრდება, დამარცხების შემთხვევაში კი
ასე მოხდება... არა? იქნებ ვცდები?

ბბბ. ჩვენი პროტესტის ეს ფორმა თუ არ გა-
ქრის, ჩვენ რასაკვირველია, დავიღუბებით.
მაგრამ ეს დაღუპვა ძალიან ცუდად გამოაჩენს
მსოფლიოს თვალში მუშაობურ სოციალისტურ
წყობილებას.

რამბტორი. თქვენთვის, დაღუპული ათასი
ქართველი ახალგაზრდისთვის, ეს ვერაფერი
შედავათი იქნება.

პირველი სტუმრები. თქვენ გაგონილი ვე-
ნებათ, ბატონო რექტორო, ამ ოციოდე წლის
წინათ ძალმომობისასაღამო პროტესტის ნიშ-
ნად, ჩიხმა სტუდენტმა პრადში თავი რომ და-
იწვა.

რამბტორი. დიახ.

პირველი სტუმრები. როგორ ფიქრობთ,
რა მიზანი ჰქონდა იმ თვითშეკლულობას? უო-
ველ შემთხვევაში, ის არა, რომ თავზე ბენზინს
რომ სხამდა, მსხვერპლს ეფიქროს — ნამუსში
ჩაეჯღაბებ მოძალადებს, ცოცხალს მოწინააღმდე-
გენ და გადამარჩინებო.

რამბტორი. გოხოვთ სიბრტყეებს წუ აღრევთ.
ის იყო ინდივიდუალური პროტესტის ფორმა,
აქ კი, რა ჩემი აზრს გინდათ, სრულიად სხვა
სიტუაციაა. თუ ისტორია ვაიმეტრეებს, საბ-
ჭოთა მთავრობამ მისი არსებობის მთელს მან-
ძილზე ერთადერთხელ დაიხია უკან და ისიც
აჲ, როცა ამ ათი წლის წინათ საკითხი ქართუ-
ლი ენის სახელმწიფო ენად დაკანონებას შეე-
ბუბოდა, სხვა შემთხვევაში და სხვა დროს მასე-
ბის სტიქიურ გამოსვლებს რევიზის რკინის
ქოხი ზედებოდა, ეს თქვენ კარგად უნდა იყო-
დეთ.

ბბბ. მაგრამ ისიც ვიცით, რომ ახლა სხვა
დროა და აშკარა გენოციდის უფლებას ცივი-
ლიზებული მსოფლიო არც ერთ მთავრობას
არ აძლევს.

რამბტორი. ძალიან კი ისმინა „ცივილიზებუ-
ლი სამყაროს პროტესტი“ ბრევენება, როცა
დღისით-მზისით ავღანეთში ჩარი შეიყვანა და
დამოუკიდებელი ქვეყნის თავისუფლებას დაე-
შუქრა.

პირველი სტუმრები. მაგრამ ის უტუნური
აქტი ათასობით უღანაშაულთ ადამიანის მსხვე-
რპლად, მილიარდობით ზარალად და შთელი

მუსულმანური სამყაროს მომდურებად დაგვი-
ქდა. ბოლო ეამს თითქმე კებენანის მსგავსია ახ-
ლა ავღანეთიდან ჩვენი კულამომებულები ქა-
რების გამოყვანის გრძელვადიანი კომპანია.

რამბტორი. თქვენი საქმისა თქვენ იცით, მაგ-
რამ როცა ამოდენა მსხვერპლს იღებთ, კარგად
უნდა იყოდეთ, რას მოიბოვოთ და ვისგან მო-
იბოვოთ. ღირს პარლამენტური ტრადიციების
მქონე ინგლისს და იარაღით გამაგრებულ მუ-
შურ-გლეხურ სახელმწიფოს უნდა ანხვავებ-
დეთ ერთმანეთისაგან.

ბბბ. რასაკვირველია, თქვენ მართალი
ბრძანდებით. მაგრამ გოხოვთ ჩვენი ეს მასობ-
რივი შიმშილობა მართო იმ უზადრუკი წერი-
ლის გასაზიარებლად აქციადა არ ჩაკვითვალათ.
წერილი მხოლოდ სახეში იყო.

რამბტორი. იქნებ უფრო ეკრეტულად ამი-
ხსნათ?

ბბბ. რა თქმა უნდა, უზადრუკი წერილის
აღგაზრდის გალამაზებისთვის არ ღირს ათასი
ახალგაზრდა კაცის შიმშილიო სიკვდილი. ჩვენ
შეგვეძლო უფრო მშვიდობიანი ფორმით გამო-
გვებათა ჩვენი დამოუკიდებულება, მაგრამ ჩვე-
ნი ეს სახეი ქაჩუბელი ვრსს გაწვევითი
ილიაყის გამოხატულება მომთმინების ფილის
ეხების ნიშანია იგი მიმართულია ეროვნული
ჩაკერის, თავისუფლების ზელყოფის, ადამია-
ნის უფლებათა წარმოუდგენელი შეზღუდვის
წინააღმდეგ, რითაც ასე უხვად გვიმასინძლ-
დებოდა კრებლი ამ სამოცდაათი წლის გან-
მავლობაში.

რამბტორი. როგორც ვსიღავ, არც თქვენს
შორისაა შეთანხმება საერთო მიზანში.

პირველი სტუმრები. მართალი არ ბრძან-
დებით. მოშიმშილეთაგან უველამ კარგად იცის,
რისთვის სწირავს თავს.

რამბტორი. ჩემთვის მინც გაუგებარია თქვე-
ნი პოლიცია (გაგას). თუ ნებას მომცემთ, მე
ერთადერთი კითხვით მივმართავ მოშიმშილებს
და თქვენ დარწმუნებოთ, რომ აქ გმირები
კი არა, ფეხის ზმას აყოლილი, პოლიტიურად
უშწიფარი ახალგაზრდები სხდვან.

(გაგამ რექტორს შეგაფინო მიაწოდა)

რამბტორი. გოხოვო მომასხუბოთ, რისთვის
შიმშილებთ. ემწველებო?

(მოშიმშილები ერთბაშად გაჩემდნენ. პუ-
რა რექტორის გავის გამოჩვენებული იგრიტ გა-
დაქვდა და წიორუდ ძაშენ, როდესაც რექტორს
ეგობა, ბუნდოვან პასუხს მიუცდებო, მოშიმში-
ლეთაგან ვიღაც ქლოეს წამოდგა და მთელი
ხმით დაუვიკრა):

„საქართველობოჟისი!“

„საქართველოსთვის“, — გაეხსუნა მეორე,
რომელიც ზეიბაროვით წამოაუენა გვერდით
მჯდომმა.

„საქართველოსთვის!“ — ორ-ორად, სამ-სა-

მად ღვებიან ფეხზე. ერთმანეთს ამაგრებენ და ტანჯული ზმით ჰყვირიან მოშიშვლებულნი.

„საქართველოსთვის!“ — კანტიყუნტად ისმის და ბოლოს მოშიშვლებულთა შიშული ფეხზე წამომდგარი კორო დაიქუტებს:

„საქართველოსთვის!“

აღუღებულმა რეპტორმა შეგაფხოს ჩასძახა: ნიშტორნი. ძვირფასო ახალგაზრდებო, შპაატოთ კადნიერება და ჩემი ექვი. რითაც ეს რამდენიმე თვეა შევიკტეროდი თქვენს შობრახს. მე კეშმარიტად ბედნიერი კაცი ვარ დღეს და ჯანმრთელობა რომ საშუალებას მაძლევდეს, ან დაგვიანებული რომ არ იყოს, თქვენს შორის დაეჭვებოდი. თქვენი მარტალი საქმით და მტაცუნ ნებით ფრთებშესხმული. გაუმარჯოს თქვენს ბრძოლას! გაუმარჯოს თავისუფალ საქართველოს!

(რეპტორმა შეგაფხონი გაგას დაუბრუნა, ცხვირსახოცი ამოიღო და ცრემლი მოიწმინდა. მოშიშვლებებმა ტაში დასცხეს და ისევ ომახიანი სიძღერა წამოიწყეს.)

სინათლის წრეში მალალი და დაბალი ისევ გამოჩნდნენ.)

დაბალი. ხედავ რა ხდება? შენ ხომ იცი, რომ ამას კარგი არაფერი მოჰყვება. სანამ ვუყუროთ ამ ამბავს, მოთხარი ერთი. მილიცია არაა აქ ქვეყანაზე?

(მოშიშვლებული დასხდნენ, რეპტორი გავიდა სენიანზე შემოდის რადიოჟურნალისტი ქალიშვილი ნანა ნადირაძე. მხარზე ჩამწერი აპარატი ჰქოიდა, ცალ ხელში აპარატის მიკროფონი უჭირავს. წითელსამკლურნი, საშუალო ტანის, სამიქლაჟფორმიანი. უფლავში კაცს მიადგა. იგი მილიციის ქვეგანყოფილების უფროსი, კალაძე გასლავთ)

ნანა. თუ შეიძლება თქვენთან საუბარი.

ბალბამი. არა, ბატონო. მე მილიციის თანამშრომელი ვარ (განზე გაიწია).

ნანა. სწორედ თქვენი აზრი გვინტერესებს. ბალბამი. რაზე?

ნანა. რაც აქ ხდება... და საერთოდ.

ბალბამი. როდის აქეთაა. ჩვენგან ინტერვიუს რომ იღებთ. თქვენ საიდან ბრძანებით?

ნანა. რადიოდან.

ბალბამი. ჩვენი რადიოდან?

ნანა. დიახ. აბა, სხვა რომელი რადიოდან უნდა ვიყო?

ბალბამი. რა ვიცი, ახლა ისე აირია ქვეყანა, არ გამოიკვრდება იქითა, გაღმა რადიოდან რომ იყოთ.

ნანა (გაეცინა). არა, ბატონო. თუ შეიძლება, წარუდგით რადიომხმენებლებს (მიკროფონის კეტი პირთან მიუტანა).

ბალბამი. მილიციის ქვეგანყოფილების უფროსი კალაძე.

ნანა. თქვენი დამოკიდებულება ამ აქციასთან.

ბალბამი. ამ აქციაზე მარტო ჩემი კი არა, ჩემი ცოლ-შვილის ბედიცაა დამოკიდებული. მგონი. პირველად მილიციის არსებობის მანძილზე. გვეძლევა საშუალება შეხედულებისამებრ ვიმოქმედოთ. მე როგორც ვატკობ, ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ სისულელე ჩავიდინეთ, ხომ მოგვხსნიან და მოგვხსნიან, თუ უვლავთ-რი კარგად დამოვარდა, მაინც მოგვხსნიან.

ნანა (ლიძილით). მაინც, რატომ?

ბალბამი. ის, რაც უკვე ხდება, ჩვენი მოხსნისთვის საკსებო საკმარისია.

ნანა. ნუ გეშინიათ. არც ეტრება საქმე. იცოდა, მე სხვაგვარ დამოკიდებულებაზე გიოხებთ. უფრო სწორად. თქვენს პოზიციაზე.

ბალბამი. ჩვენი პოზიცია, მე მგონი, ნათლად ჩანს. ჩვენ ვდავაროთ აქ, თითქმის ისევე უსმელ-უქმელი. როგორც ეს ახალგაზრდები. განსხვავება იმაშია, რომ ესენი სხედან და ჩვენ ვდავაროთ.

ნანა. კიდევ?

ბალბამი. შეტი რა გითხრათ. ქვეყანა ბედავს, რომ ჩემი კოლეგები სხვაზე ნაკლებ როდი განიცდიან მოშიშვლებების ბედს. ჰყოხებთ, რომელსაც გენებავთ, ჩვენი მხრივ უხეშობას თუ ჰქონია ადგილი. არ გამცეთ და, გამოხდილ წყალსაც ვუწიდავთ ზოგჯერ სახლიდან, ჩვენმა ბიჭებმა ბელთათმანებაც კი გაიხადეს და ამათ ჩააცვეს.

ნანა. რას მივანეროთ მილიციის ასეთი გულჩვილობა?

ბალბამი. ჩემო კარგო, ჩვენ უოველთვის ასეთი ვართ. მე მგონი, თქვენ, ყურნალისტი, არ მიგეუთვნებთ იმ ჩამორჩენილ ადამიანთა რიცხვს, ეს ქვეყანა დაუფილი რომ აქვთ — მილიციელებად და არამილიციელებად.

ნანა. რა თქმა უნდა, მე ასე არ ვფიქრობ, თუმცა თქვენ ხომ წერსიგის დაცვა გივალუბათ?

ბალბამი. დიახ, მაგრამ აქ, ახლა კიბეზე საქართველოს მომავალი ზის. აქ, შეიძლება, უშუალოდ ჩემი შვილები არ იხსდნენ, მაგრამ ჩემი მეგობრების შვილები სხედან. და ვინ უნდა ვიყო მე, მათ რომ უხეშად მოვექცე.

ნანა. მაგრამ (ზემოთ აიშვირა თითი) თუ ბრძანება იქნა?

ბალბამი. ბრძანებას გააჩნია. ექვი ხომ არ გეპარება, რომ უქანახეულ ამოსუნთქვამდე ვიბრძოლებო, რათა სისხლი არ დაივარდოს.

ნანა. მაგრამ თქვენ მაინც აქ მხხლობთ უცქერით. როგორც შემცდარ ახალგაზრდებს. ვინც მოხალდენილი გაუგებრობებისგან უნდა დაიკავთ. ხომ ახვა?

ბალბამი. მე დრო არ მქონია, მათი ბრძოლის სისწორეში ბოლომდე გავრკვეულიყავი. ეს ერ-

თი თვეა. დროის ცვლილებით დაგვარბენინებენ მიტინგადან მიტინგზე

ნანა. არა მაგონია, თქვენ, ამ ერთი შეხედვით, არაჩვეულებრივ ნაბიჯთან ვეფლავებ ახლო მყოფმა. ვერ შეძლოთ ამ აქციის შეფასება. თქვენ ვის იცავთ, ვის ნება-სურვილს გამოხატავთ, მასატივთ ეს, ცოტა არ იყოს, თამამი შეცოხება.

ბალაძე. ხალხისას, რა, აქამდე არ იცოლით? ნანა, მერე?

ბალაძე. მაგალითად, ჩემს კაბინეტში განუწვევდელივ რქავენ მოქალაქენი, რატომ ითრევთ ფეხს, რატომ არ აპატიმრებთ მოთავეებს.

ნანა. რქავენ?

ბალაძე. დიახ.

ნანა. პირადად თუ მოდიან და თუ ამბობენ, დაიპირეთო.

ბალაძე. პირადადაც მოდიან, მაგრამ ძალიან ცოტანი.

ნანა. იცით, რატომ?

ბალაძე. რატომ?

ნანა. თვალეში რომ არ ჩაბედოთ და მათი კურდღლის თვალები არ დაიხასოვროთ.

ბალაძე. შეიძლება მაგისტომც.

ნანა. ხომ არ არის რაიმე იმედი იმისა, რომ ხალხის წარმომადგენლების დაინერგულა მოთხოვნა ბოლოს და ბოლოს აღსრულებდა და რეპრესიებზე გადახვალთ.

ბალაძე. მოგახსენებთ, ჩვენ ვეფლავებს ვიღონებთ, რომ აქამდე საკმე არ მივიდეს.

ნანა. გასაგებია, ვგაფიქრობ.

ბალაძე. კარგად ბრძანდებოდეთ.

(მომშვილეთა კიბიდან ძახილი: „ეჭიმი, ეჭიმი, აქეთ!“ სავაქემომარტებელი, თურხალათიანი ბიჭები ვარბი-ვაშორბიან, რადიოქურნალისტები ნანა ნადირაძე ახლა ჩამწერი აპარატი ტრიბუნასთან მივიდა და თებრო გამოიხმო. თებრო და ნანა სინათლის წრეში).

ნანა. როგორც ვიცით, თქვენ ამ მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი ბართ.

თებრო. ვერ გეტყვით, ამაზე არც მიფიქრია. მე იმას ვაკეთებ, რასაც საჭიროდ ვთვლი, ლიდერობა და პატივი სხვებისთვის დამიშობია.

ნანა. ჩვენს რადიოსმენელებს აინტერესებთ თქვენი აზრი ეროვნული მოძრაობასა და; საერთოდ, ჩვენს ქვეყანაზე ამ საკმოდ კრიტიკულ წუთებში.

(თებრო წამოდგა. ეურნალისტს ჩელში მიკროფონი შეატოვა, წინ გამოვიდა, ცოტა ხანს ჩუმად იყო და მერე შორეული, იდუმალი ხმით დაიწყო. საუბრის დროს ხელ-ნელა ხმას უმატებდა. წარმოთქვამს მონოლოგს; რომელიც მოსოვის, სამკვდრა-სასიკოცლო პრობლემას შეეხება და ინტონაციაც მძაფრი და ტრაგიკულია.)

თებრო. მაღლომელი ვარ, თავაზიანი წინადადებისთვის, მაგრამ უპაჩე უნდა გითხრათ, ძალიან ვღელავ, ძალაგებულად ვერ ვილაპარაკებ. არც თქვენ დაჩჩებთ კმაყოფილი და არც რადიოსმენელს მოეწონება წაუცხობოვი ჩანაწერი. მიზრბანდით, სხვა მოძებნეთ, თქვენთვის, ვიცი, ჩვენი შიშიშობა გაუგებარია. კირვეული ახალგაზრდების ახრებად მოგჩვენებთ. უკველდედ ვისმერთ რადიო და ტელეგადაცემებს, ვითხოვლობთ სხენას და გაოგნებული ვართ. ერთი ეურნალისტიც არ აღმოჩნდა, ჩვენი სატყვარი გულთან რომ მიეტანა. გვიურბენ, როგორც საერთო ინდუსტრიისი ჩართულ, პატარ-პატარა მანქანებს და თურქი თვეში არასოდეს მოსვლიათ, ჩვენ, ვარდა იმისა, რომ იმპერიის მოქალაქეთა მასობრტები გვიდღებს ჩიბეში, ვართ ერი ჩვენი უბედური ისტორიული წარსულით და, როგორც გული მიგრძნობს, კიდე უფრო ძნელი მომავლით.

ჩემს სამშობლოს საქართველო ჰქვია. ჩვენ ქართველები ვართ. საქრთულ ენაზე ვლაპარაკობთ და ვწერთ. ძირბველი ერი ვართ. საქართველო ჰქვია-მეთქი ჩემს სამშობლოს. მერტ რა, რომ ვარემოების გამო იმპერიის ფარგლებში ვცხოვრობთ და არათუ სხვა ქვეყნებში დამოუკიდებელი ურთიერობის გაბმა შეგვიძლია, ბევრ პოლიტიკურ რუკაზე აღნიშნულიც არა ვართ.

და მაინც, ქართველებს ვეძახით თავს და ჩვენს ქართველობას დიდაც ვებლაუქებთ. ამ ზეთი თვის წინათ ტელევიზიით ერთი საუბარი გადაიკა. შეიქცევადასულ ქართველ გოგონას ეკოთებოდა ტელედექტორი: „სიიდან ბრძანდებით?“ „საქართველოდან“, უპასუხა გოგონამ. „მე გვითბებთ თქვენი სამშობლოს სახელს“, გაუმეროა კიოხვა დექტორმა. „ხომ ვითხართ. — საქართველო“. არ დაიბნა გოგონა. „დაფიქრდით კარგად, ვიმეორებთ, რომელი ქვეყნიდან ხართ?“ ჩააქვიანდა დექტორი. „საქართველოდან“, ცრემლი ჩაუდგა ხმაში გოგონას. „საქართველო“ ზომ ქვეყნა არ არის შენ ერობხლ და სამუდამოდ უნდა გახსოვდეს, რომ შენს სამშობლოს საბჭოთა კავშირი ჰქვია“, — გაწყრა დექტორი.

დაიხ, ამ ბოლო დროს შემოიღეს პატარა და დიდი სამშობლოს ცნება. თურმე ნუ იტყვიო, საქართველო ჩემი პატარა სამშობლოა, ზოლო საბჭოთა კავშირი — დიდი. არა ბატონო, პატარა და დიდი სამშობლო არ არსებობს. საქართველო ჩემი სამშობლოა, ჩემი სულის კივლია, ჩემთვის ვეფლავებო. დიდიცაა და დიდიც.

იცი, რა გვიოხრა, გუშინწინ, ერთმა კაცმა? ვინ იყო და რას წარმოადგენდა, ვერ გავიგეთ. მაგრამ უფროს მშათა ენაზე ისე მშვენიერად ლაპარაკობდა, რომ ჩვენ თვითონ დავახყვენით.

სად იყო გაზრდილი და ვის ჩანავს დამხარობა სხვის ენაზე რომ აქოქიყდებო. ცოტა აქცენტო მაინც უნდა გქონდეს. უმცროსობდ თუ იყო სხვისი ენა. შენ გგონია. დიდი ღირსება? ეს იმას ნიშნავს რომ შენი შობილიური ენა არ იყო ქარგად. შენი დამოყ. შენსის ზურგი შეაკციე. რა მოხდა. იოლას გადობარ სხვისი ენით. „ახვიადებენ“ პატრიოტულად ტერმინოლოგიული მოქალაქენო. სულ ერთი არ არის. კაცმა რომ თქვას. ბაზარში ტყემაღს რა ენაზე ვიყიდი და გაზეთს რა ენაზე წავიკითხავო? ასე ფაქტობრივად ენაგადაცვლილი კაცი. არა და არა. მოწყობილი ხელმწიფე. სწორედ რომ მეორედ მოსვლა და ცის ჩამოქცევაა შენი შობილიური ენა რომ დაგვიწუდება კაცს. ეს იმას ნიშნავს რომ შენი ერთი დასაღუაჟადასაქარგავად გაიმეტე. გასწორე უღვთოდ და უსაბუთოდ როცა შენი შობილიური ენა გეპატარავება და სხვისას უერთგულებს. ეს იმას ნიშნავს რომ შენსავე შამა-პაას შეაკციე ზურგი. შეტყაპ გეტყუე. დამნაშავე ხარ ცველა გმირის წინაშე. თავისი ერის თავისუფლებისთვის რომ უბრძოლია. დამნაშავე ხარ ცველა მწერლისა და ეროვნული მოღვაწის წინაშე. შენს ერს რომ წარმოუშვია დასაბამიდან აქამომდე.

ახა რა გეგონა. ასე უბრალოდ როდია საქმე. ახლა წარმოიდგინე. ათეული წლების განმავლობაში ჩაგჩიინებდნენ: რე გააწყალე გული ამ შენი წინაყუღებარო. რე შეგეწუხებ ერთი მუჟა ერისთვისდა გახაგები ენა-სიმღერისა. აღარ არის ეროვნოგრაფიული ეპოქა. გაიგე ერთხელ და საუღდამოდ — მხოლოდო დამის ერთიან მეცნიერულ-სამატიწველო წრებრუნებაში გაერთიანდეს და რა დროს ეროვნულ ტიპიულებზე ჩივილიაო. არა და არა! მხოლოდო შვიდობა და მარშონია მე იმისთვისაც მინდა. რომ ჩემი პატარა ქვეყანაც უფოქავდეს და სულადგმულობდეს. დეთარაერულ მხოფლიოსთან რა შესაქმება. ვის რა დაუშავდება. ჩემი ქართული ქულით რომ ვიარო ამ დუნიაზე და იმ ენაზე ვილაპარაკო. რომელზეც ჩემი წინაპარი ოთხი ათასი წლის წინათ თავის დარდს და სიხარულს აკვირებდა.

გამქცა ზიტყვა. იმას გუებუნებოდო. ერობა კაცმა დაგვამოდგრა-მუთქი. „რაო, რა სასაზღვრო შენ-ჩემობია ავტიხეხიაოო. რა ზღვარ-მტკავლობანას და ბაგირის ვადაქარვას ეთამაშებიტო ერთმანესოო. ვინ მოცაო თქვენი თქვენი მიწენი და თქვენი უზო-ლიობენიო. კარგა ხანია თქვენი ნაციონალური რუები მუზეუმებს ჩაბარდა და ახლა თქვენივე ნებო უვლანი ერთ მშურ კავშირში ცხოვრობთო. ვინ მოცაო საბჭოთა კავშირის ტერიტორიის დაყოფა-დაქუცმცების უფლებათო“. ეს თქვა. ტრბუნდიდან ჩამოხდა და ხალხის რისხვას ვაერადა. მანქანი გადმავდა იმ ადგილიდან.

კიდევ კარგი. ვერ მოაწერეს ტერმინი ხელის ჩაქვლება თორემ ცუდ ღელეს დაეკრიბდნენ.

ახე ლაპარაკი შეიძლება? მე კარგად ვიცი რაც შეიძლება. მაგრამ შენ უკუიყო უნდა დამჩხავლოდ მთავს გამოლაიქებულს და თვალგახელოლს? შენ რა დავაწავდება. მე რომ ჩემი ის ტორიული საზღვრები მოვიძიო და შევლენს ცნობად მაინც დაგუტრეო. ვინ და რანი ვიუავით მაინც შენს ზელში და შენს საზღვრებში არ ვარ?

ბოამ არ შეგვიძლია შშვილად ვუტკირით. როგორ ვიღვეითო და ვიავდებით დღითი-დღე? ბომ არ შეგვიძლია ტაში დაუყურათ დიდი პროგრამის იმ ენებზე. ხადაც გახაგება წერია. ხალხთა და ერთა თანდათანობითი შეტყუება. შეერთება ჩვენი შთავარი ამოცანათ? ვის ხარ-წზე მოხდება. თუ იცით: ეს შეერთება? პატარა ერების ხარ-წზე რომელ ენაზე ილაპარაკებს. იმ პროგრამის შემდგენელთა ვარაუდით. იმპერია ბეაღ-ზეგ? — ქართულ ენაზე. აი. ესაა გულ-ფილტვს რომ მიღრწნის და არ მასვენებს. ამაო. ეს სიფრთხილედ-დამისძიებანი ასი ათასი კაცის ერთდარულად ქუჩაში გამოყვანა საიდუმლო „ოტანაშენებო“ (როგორც უწოდეს) არა და არ მოხერხდება. თუ თვით ხალხი არ არის შწად. თუ სატყვარო თვით ხალხს არ აწუხებს და აუროიაკებს.

განსხვავ. საღმე ამ მასტაბის შიშობლობა? ერთი კვირია ქუჩაში ვართ და ჩვენს საუთუბლს ვეყარით: ჩვენს ხატკივარზე ვლადადებო. რუთუ ეს ფაქტი არაფერს გუებუნებათ? რუთუ ახლაც შემოხუვევითობას და ეროვნულ ამტატებას უნდა დაბარადლოთ უკველით?

რა უნდა ვუთხრა რადიოსმენელებს? რაც სიხარულია. თქვენ არ გაინტერესებთ. კიდევ რომ დაგთანხმებო გამოსვლაზე და ჩაწეროთ რაც გიბხარით. სულ ერთია. ამის გამშვებო ეოტრში თქვედ არა ხართ.

თქვენ სხვა პოლიტკა გაინტერესებთ და სხვა სიხარულეს ესნახებრებით. ამტატომ გოზოვო. დამტკვეთ. მარტო ჩემს წუხილთან. წადიო. თქვენი გზა ნახეთ!

საქმიბო ექიმო! აქეთო... ეს უკვე მეზამდეწედ გაიხდის შიშობილი არუნახე. საცაქებუ გამხდარო. დერო-დარკველო ქალიშვილო ქვესაქცეუ ავანტურსაზე გამოსაქეთ. უეცრად ქალიშვილმა ჩელები გაშალა. საცაქის მზიდავნი შეხელოდეს ქალიშვილი წამოყდა. ძილუელი ზმით. ზღვლი მსჯავსო ამბობო.

ძალიწველი. ძალიან გოზოვო არ წამოყვანოთ დედას ვეცავე. კარგად ვარ. არ წამოყვანოთ. გუშუდარებით!

(მალაო და დამალი კაცის საბოროსპიროდ ქიხისდას. შეძინებულო ზე-ქო-პო-პო-პო)

პაშენდარბ ბიჭი. ბიძია, ბიძია; მარაო-ო-ო. ხანაპირზე ტახები დაგახანო?

დაბალი (თავმოებრებელი). წაღი შეიღო სახლში. ცხელი ჩაი დღივ და თბილ წყალში ჩაუვი ფეხები. შენი ცოდვა მიეცა (ტრიბუნისკენ გაიშვირა ზელი) ამით რა შენი საქმეა ჩველუცია.

ბაჰანდარბ ბიში, დედაჩემი უნდა მოხუ-
ლოუ. ჩატომ დააგვიანდა (ბუტბუტით ვადის).
დაბალი (მალაღ). ამოიღე ხმა, ვუუუროო
როგორ ინგრევა ქვეყანა, როგორ გვაქცავენ
პერს თავზე ეს ღლაპები?

(მოშიშვლითა ქორამ ეულისებისკენ მიიხე-
და. სცენაზე გიტარაგადიდებელი, ფართო-
ნაშარვალულუზიანი და დაქმუქილ-მლაიანი.
ლოთი მეგიტარე შემოდის. მოშიშვლიებმა იგი
დიდის მოწიწებით ჩაისვენს შუაში. მეგიტარემ
ამოიორბა და ჩაზრინწული (ოთარ რამიშვილის
მსგავსი) ხმით დაიწყო სვედიანი სიმღერა. გი-
ტარა ვეწესის, სანთლის ქველი მოშიშვლითა
სახეებზე დადის. სიმღერაში ლაპარაკია მონო-
ზაზე, სოკვდილზე, თავისუფლების მაკოცლე-
ბელ ნიაზე. რომელიც ყველაფერზე ძვირფა-
სია.

მოშიშვლითა აპლოდისმენტებში, რომელიც
სრულიად დამსახურებულად ეუთუნის მეგი-
ტარეს, სანთლები აჭაიქ კვლავ ავიფდა.

საოცარი დიდებულება შეიძინა სანთლების
შეჭზე მოშიშვლითა ლაშქარმა. სურათები,
ტრანსპარანტები, ლოზუნგები და რაც მთავა-
რია, მშენიერი, გაწამებული შეფუთული,
მოშიშვლითა განადიოზულ სანახაობა წაუ-
მოადგენს.

სახელდაბელო ტრიბუნაზე ისევ აღმართნენ
ზურაბი, გავა, ჩქვანავა, თებრო და მხეხაბი. მი-
ტინგი დაიწყო.)

ჩაჰანდარბ. ბატონებო, ეროვნულ-დემოკრატი-
ული პარტიის მიერ ორგანიზებული აქციის —
მასიური შიშვლიობის მეშვიდე დღეა. ყიდე
ერთბელ შეგახსენებთ, რომ ჩვენი აქცია მიზარ-
ოული იყო ეროვნული ჩაგვრის, საქართველოს
დემოკრატიული დაპყრობის ავბელითი გეგმის,
დემოკრატიული კონსტიტუციის ხელყოფისა
და პაროვნების თავისუფლებათა შეზღუდვის
წინააღმდეგ.

დასამალი აღარავისთვის გახლავთ ის ფაქტი,
რომ საქართველო ათეული წლების მანძილზე
უნაპირო, მოუზომავი ინტერნაციონალიზმის
საუდელ ბაზად და სუფარა-რესპუბლიკად ვად-
იქცა. ილია ქავკაჟაძის სამშობლოს თავზე
მშვიდობიანი განადგურების შავი ღრუბელი
გროვდება.

ჩვენს შიშვლიობას დღი ისტორიული და სა-
ერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს. მეგობრებო,
ამ საყოფაოთაო მარტვილობით ჩვენ მსოფლიოს
შეგახსენებთ, რომ საქართველომ გაიღვიძა და
თავისუფლებისთვის ბრძოლის მძიმე აზარს
იზომებს ტანზე!

(ოვაციები. შეძახილები: „გაუმარჯოს დამოუ-
ყიდებელ საქართველოს!“)

ბაბბ. სიტუა ეულოვნის პოეტ ამილანვარს!
კომეტი აშილანვარს (წამდერებელი ისტო-
ხაციით. ბობი ხმით კითხულობს ლექსს).

შვილო ჩემო და გავრდილო,
ფარვანახავი გველები,
რა ფიქრმა, რამ გაკითხვინა:
„სად ხართ, ქართველი მწერლები?“

სული ვინ გაგიფოლდა,
ვეფხვად და მოუმედ ვინ, გზარდა,
ვინ მოგიხსოვა აზარა
მამულის დასაფიქრად.

ხილთავს ვინ შეგკა პირობა,
თამარს ვინ შვინი ჩათუღო,
ცოდნე, დემეტრეს გმირობა
სიტყვად ვინ ავისანთღო.

ვინ გწვრონა მამულის მღოზად,
ვინ აგამალა ცაოამდის
„კაცი არ უვუღა კაცია,
დღი ძეს კაცო კაცუაზის“.

ვინ დაგირწია აჯანი,
ვინ დაგირწერა დიდება:
„სამშობლოს აზრის წაერთმევთ,
ჩვენც ნურვინ შეგვეკოლება“.

შენ მაინც როგორ ირქმუნე,
ავსიტუვა მიუთ-მოუთო:
„არც პოეტ-მეფის გქვრტაო
და აღარც მეფე-პოეტის“.

დღესაც მართო მე მოჯახი,
მალა ღმერთია თავივინი:
არ ჩაგვიძონს, ქართველო,
არ წახდ, რე გაუფორდები!

ამ საუქუნო ძახილიო,
გმირის ზედაზე შეგასვი,
და დღეს მამულის კიბეზე
მე მოგიყვანე, მე დავგივი.

სად ხარო, რამ ვკითხვინა,
სიტყვა რამ გაგიოლდა,
სად ვარ? შენს გვერდით ვშიშვლიობ,
ილიად, გალაქტიონად.

სად ვარ? მე გიხვევ კრილობას,
შენს გამარჯვებას უყვირი მე.

დიდება შენს მარტვილობას,
შენი გაძლევის ჭირიზე!

(ტაში, ოვაციები, მეგაფონს ზურაბი მოიძა-
რჯებეს)

ზურაბი, მეგობრებო, მოვა ხვალ ობიექტუ-
რი მეისტორიე და გჯეროდეთ, თქვენს დეწულს
მისხალ-მისხალ აწონის, სწორედ რომ ახალ-
გაზრდული გაბედულების მოხაზვარია სახელ-
მწიფო ენად დაკანონებული ჩვენი ქართული,
თითქმის გადარჩენილი გარეჯი და თავის კა-
ნონიერ უფლებებში დაბრუნებული ქართული
ეკლესია.

წინ დიდი ბრძოლები გველის, ჩვენი მართა-
ლი საქმე ბოლომდე უნდა მივიყვანოთ, მეგობ-
რებო! ვერ წარმოიდგინოთ, როგორ მეთამაყება,
რომ თქვენ მზადა ხართ იმ დიდი, გადამწყვე-
ტი ბრძოლებისათვის. ამ უმადვალთო შიმში-
ლობით თქვენ დიდი ფიზიკურა და მორალური
გამოკლვა ჩააბარეთ. ცხრა აპრილი სამუდამოდ
შევა ეროვნულ მოძრაობათა ისტორიის დიდ
წიგნში!

(ოვაციები, ზურაბს მეგაფონი გაგებ გამოარ-
თვა, მეგაფონში მოისმის: „მოიცა, რა უნდა
თქვა“, გაგას ხმა: „მე ვიტყვი“, ჩქვეანავს ხმა:
„იქნებ ჯერ ნადრევია?“ გაგა — „არა, არა,
ახლავე უნდა ითქვას“)

უცერად სამარსებური სიტყმე ჩამოვარდა,
მოშიშვლენი ფეხზე წამოდგნენ სანთლებით
ხელში, მთელი სურათი გაქვავებულ ლაშქარს
ჰგავს, ყველანი მაყურებლისკენ არიან შემობ-
რუნებულნი, გაისმის ზურაბის ხმა):

ზურაბი, სწორედ ამიტომ ჰქვია ამ მოძრაო-
ბას „სახალხო“, რომ გულგრილი არავინ დარჩე-
ნოდა, მე ბევრი ფუნქციონერი ვიცი, სიამოვნე-
ბით რომ გამოცდილია ადგილს, რომ დაეთანხ-
მდე, ერის მომავლისთვის ბრძოლაში დევნა-
შევიწროებით, დახმენა-ცილისწამებით სავსე
დღეები უფრო მეტ სულიერ კმაყოფილებას
ანიჭებს კაცს, ვიდრე დანგრევის პირას მისუ-
ლი იმპერიის სასიუზამლოან ქღომა, თუნდაც
ოქროს პალატაში.

ბენო, ერის მობილიზება-გაღვიძების ეტაპი
დასრულდა, ახლა ბრძოლის ფორმა და ტაქტი-
კა უნდა შევიცვალოთ, როცა მოძრაობა შტამ-
პად იქცევა, იგი უფერულდება და კვდება,
თქვენ რომ მოუშვადებდელ, სტიქიურ მიტინ-
გებს ატარებთ, ისეთ მიტინგებზე ხუთჯერ მოვა

კაცი და შეიქვებებ — აღარ, თუ ტაქტიკა არ
შევიცვალეთ, გპირიბად კი არა, ახირებულ, ბო-
ტია, უმწიფარა პოლიტიკურ ბაღდებად გამო-
გვაცხადებს ისტორია, თუნდაც მთელი სისტე-
მის შეცვლა არა ღირს, ერთი ბავშვის სიცოცხ-
ლედ, ბოლო ეს ბავშვები სიკვდილთან ძალიან
ახლოს არიან, რომელ კონსტიტუციონ უფლებ-
ბებზეა ლაპარაკი, როცა ზედ ყურისძირთან
ჩამდგარი ჭარბი „გვიცავენ“.

ჩამანანაბ, წარმოიდგინე, რომ ასე ეფიქრა
შენს შიგრე ვეღარ ნახსენებ სამას ყრავჯელს,
თავისუფლებისათვის ბრძოლას მსხვერპლიც
მოჰყვება.

ბენო, ჩვენ მსხვერპლი უკვე გავიღეთ, ახ-
ლა ბრძოლის სხვა ფორმებზე გადავიდეთ, და-
მიჯრე, თუ ძმა ხარ, არ ისარგებლო იწით,
რომ შენს დამახილზე ათასები იკრიბებიან, საყ-
მარისია, მოწოდებებით დამუხტულ მიტინგზე
შენდა უნებურად კინემ სიტუაციას ახალი გა-
კრას, ხალხს რაიმე შესახაბს და მშვიდობიანი
„თათბირი“ უმართავ აქციად იქცევა.

თიბრო, ნუ გეშინია, ჩვენ ბავშვები არა
ვართ და არც ისე სისხლიან-თავჭირიანი ლიდე-
რები, სხვებს რომ ჰგონიათ, ხომ ზედაც, რამო-
დენა ანგარიშს ვიწვევენ, ბევრი „ამხანაგი“
უკვე ჩავაგდეთ უჯარო გენერლის მდგომარეო-
ბაში, თავიანთი „აქტივის“ შესაჯრებად ცხრა-
ქერ დარეკვა და მოსაწვევ-თხოვნების ბეჭდვა
უხდებათ, მაშინ, როცა, პრესა მათ ხელშია და
ყველაფერი, ჩვენ კი ერთს ვიტყვით და, მთე-
ლი საქართველო ჩვენკენ მოიხედავს.

ბენო, სწორედ ამიტომ მინდა გაფრთხილ-
დეთ, პოპულარობის მოპოვება ამ სიტუაციაში
ძნელი არ არის, მაგრამ ხალხის ნდობის დაკარ-
გვაც იოლია.

ბაბა, ვიცი, უკვე მუშაობენ იმაზე, რომ
ერის დამლუბებლებად, სახელის შოვნის სურ-
ვილით ანთებული, ერთმანეთსდარეულ პოლი-
ტიკანებად გამოგვაცხადონ, მაგრამ ღმერთმა
ხომ იცის, რომ ასე არ არის, ჩვენ ალღო სწო-
რად ავეღეთ ისტორიულ პროცესს, როცა ეგო-
ნათ, რომ ტელევიზორთან მიმჯდარი, დალი-
ლი, გაყურებულნი ერი პრაქტიკიუში ჩაეფლო
და ილიას ანდერძი დაივიწყა, ჩვენ დავამტკი-
ცეთ, რომ საქართველოს არ სძინავს.

ბენო, დამოუკიდებლობა ყველა ერის სანუ-
კვარი ოცნებაა, მაგრამ საბაზი როგორც ვაგწე-
დება, ისე უნდა დაიხტრო, კოლო სიილოს მხო-

ლოდ იგავ-არაქში ამარცხებს. როცა სპილო მოხერხდება და სიკვდილის პირას დადგება, კოლომ სწორედ მაშინ უნდა იმარჯვოს.

მიუბრუნ. სპილო უკვე დაბრუნდა!

ბენწ. უკველ შეთხოვეყაში, ისე არა, კოლოს დასჯა ვერ შესძლოს, თუ მოხსნაღოშა.

ბაბბ. უკველათერი კანონზომიერად ხდება. ჩვენ ამ ბრძოლაში მარტო არა ვართ. სამასი მილიონიდან ორას ოთხმოცდათხუთმეტს აღარ შეუძლია ძველებურად ცხოვრება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ის ორას ოთხმოცდათხუთმეტი მილიონი ჩვენს მხარეზეა.

ბენწ. რატომ გგონიათ, რომ ერის მესიად მხოლოდ თქვენ მოგავლინათ განებგამ?

ზურაბი. რა შუაშია მესია? ჩვენ იმას ვაყეთებთ, რასაც ჩვენი სული გვკარნახობს. ზოლო უმადურობა ლამის ჩვენს ერთგულ თვისებად იქცა. ჩვენ ზომ მთავრობის დაუხმარებლადაც მშვენივრად ვახერხებთ, რომ ერთმანეთი არ ვაილიაქვაქვაძეძეთო.

ბენწ. უნდა შევიკრიბოთ და წუნარად. დალაგებულად უკველგვარი მიტინგური ბლავილის გარეშე შევიმუშავოთ ერის სახვალყო პროგრამა. დაბნეულებს ვგავართ.

ჩმპანპპ. მაგრამ უფრო დაწყობილად არც ისინი ჩანან, თავიანთი რბილი სავარძლებიდან კრაწანებოვით რომ იყინებიან, ტრიბუნებიდან თვალბს გვიბრიალებენ, გვაშინებენ და საწილარ კოორბს ავრცელებენ სახალხო მოძრაობას სახელი რომ გაუტეხოს.

(ცლავ ჩამოვარდა სიჩუმე და მიკროფონში გენოს ხმა გაისმა)

ბენწ. ძვირფასო მეგობრებო!

მე ბევრჯერ გამოსვლუვარ თქვენს წინაშე და ბევრჯერ ქუთის დამრიგებლის როლშიც ვყოფილვარ.

ახლა ბოლში უნდა მოგიხადოთ უველა ჩემი ადრინდელი გამოსვლისათვის.

ჩემი სამოცი წელი სრულებითაც არ მაძლევს იმის უფლებას, რომ გაუთავებლად გაშინოთ წარსულით, გაგაფორხილოთ მომავალ სიმწელეთა გამო და ბრძოლის გზას აგვადინოთ.

კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი, რომ თქვენ მართალნი ხართ.

ადრე, სახლში რომ ვბრუნდებოდი, ვფიქრობდი, რა კარგი საქმე გავაკეთე, ხალხს მოთმინებისკენ მოვუწოდე-მეთქი.

გადიოდა თვეები, წლები და ამ ჩვენს მოთმინებას ვერაფერი სიკეთე მოჰქონდა.

თანდათანობით უფსკრულსკენ მივიქანებით, ლამის მწვერულზე ვწვიართ და რა პირით გიქადავოთ ახლა მე თქვენ უკან დახევა, სათნოება, კეთილგონიერება და მოთმინება.

ჩვენ ამ აუხსნელი სიფრთხილით ისედაც ბევრი დრო დავკარგეთო.

ჩვენს გვერდით მცხოვრებმა ერებმა თავი გაღიარჩინეს. ჩვენ კა პირდაღებული შემოგვეუბრებს ისტორიის ვეშაა, მშვიდობიანად, უსისხლოდ გვაპყრობენ და რიუეზე ამოყრილი თევზებივით სულს ვლავავთ.

ჩვენი ათასწლიანი სიკეთე უმადურობად და ლანძღვად დაგვიბრუნდა.

ჩვენი პატრონი არავინ აღმოჩნდა. უველამ თავისი კარიერული მიზნები შეისრულა დაჩოქებისკენ ჩვენი მოწოდებით, მერე გადაგვაბიჭა და თავის გზას ეწია.

როგორც ჩანს, ჩვენს თავს ჩვენვე უნდა ვუშველოთ და არავის ვაქმევიწნოთ, რომ მიწის პატრონად აღარ ვვარგავართ.

ახლა ენერგიული, გაღამწვეუტო მოქმედების დროა.

თქვენ, ახალგაზრდებმა, უკვე დაამტკიცეთ, რომ გმირ წინაპართა გენი სწორედ თქვენში ფეოქავს და გაბედულებს. თავგანწირვის დიდებული მაგალითები არა ერთხელ მოგვეციო სწორედ ახლა, ამ ბოლო წლებში.

თქვენ მართალნი ხართ!

მიდით და მოგუებით, ძვირფასო ახალგაზრდებო!

(ისევ ჩამოწვა სამარისებური სიჩუმე. სინეშე თითქმის მთელ წუთს გაგრძელდა. მაყურებელს თავისი გულსიტყვაც კი უნმოდა და უეტრად გაისმა ტემბიანი, საცეკვაო სიმღერამელოდი — ვოქვათ, „ტილო დაროლიაო“, ან ალაღმე, დილის ნიავო, მე შენსკის მტრინიაო“. ეს ვარღავთ სიკვდილისწინა რაკვის მსგავსი რამ. უველანი ცეკვვენ, ცეკვა იტერიში გადადის. იცინიან და ცეკვვენ, ტირიან და ცეკვვენ. ცეკვვენ ჩამალადევი სილალი, თითქოს ცეკვითაც კი პროტესტს აცხადებენ და უეტრად ისევ გაქვავდებიან უველანი. ტანების ღმუილი და ჩარისკაცთა მწყობრი ფეხის ხმა ისმის, ტანების გრუხენი თანდათან ახლოვდება და აი, ზედ ყურისძირიან გაისმის თითქოს, სადაცაა ტანები სცენაზე შემოგრი-

ლდებიან. მომტინგეები, ვისაც რა მდგომარეობაშიც მოუხწრო ზაფრამ, ისე ღვანან. შიმის და ძრწოლის ზარი რეკავს.

სინათლე ქრება. გისმის ტანყების თანდათან დაშორებული გრიალი და სინათლე ისევ ინთება. შთავრობის სხლისწინა კბე ცარიელია. დარბევს კვალი ეტყობა ყველაფერს. ყრია ხელჩანთები, უბის წიგნაკები, ფრენჩები, ცალცალი ფეხსაცმელი, ქაღალდების ნაგლეჯები. ისმის სევდიანი მუსიკალური აკორდი. შიტოვებულ არენაზე გენო დააბიჯებს. უკან, ზემოთ, ქუთი მეეზოვე ხვევატს. ქუთმა რაღაც ქაღალდი იპოვა. ჯერ წაღმა-უკუღმა ატრიალა, მერე გენოს მიუახლოვდა და ქაღალდი გაუწოდა:

მეზმუნა, ზაიკოხე, ვინ სცერამს.

განო (წინ გამოდის და ქაღალდს კითხულობს, ქუთი მეეზოვე ცოცხედაყრდნობილი უკან, შორს რჩება): „ცოვა, გათენებამდე ჯერ შორია. ძალიან მიჭირს. შიმშილისგან ხუნთქვა შეევრის და პირწყალი მომდის. ეს, აღბათ, სიკვდილის პირწყალია. არ ვნანობ, არა, მგონი, ჩემს სიკვდილს მაინც მიეცა აზრი. დედა! ძალიან გთხოვ არ გამეჩავრდე. მე ასე ბედნიერი არასოდეს ვყოფილვარ“.

(გენომ წერილი დაკეცა ჯიბეში ჩაიდო თავი ასწია და გაიმეორა:)

„გათენებამდე ჯერ შორია.

მე ასე ბედნიერი არასოდეს ვყოფილვარ“

ფარდა

რად შეიძლება კიდევ ითქვას აკაკის ლირიკულ პოეზიაზე? მისი პოეტური მემკვიდრეობა ქართველი ხალხის ძვირფას განძად იქცა და ბევრი დააკლდებოდა, ეს განძი რომ დაეკარგა. მე აკაკის ლექსების კითხვა დიდ სიამეს მგვრის, ამგვარია მისი გავლენა ქართველთა უმრავლესობაზეც. აკაკის პოეტური სული არა მარტო წიგნებში იცოცხლებს, იგი საქართველოს ყველა კუთხის შვილთა გულსა და გონებაშია დამკვიდრებული.

არტურ ლანსტი

არის რაღაც ანტიური ამ გამოსვლაში. აკაკი გამოდიოდა სახელით: თავის გვარს ძვირად ახსენებდა. მთელი საქართველო მას სახელით იცნობდა უფრო. გარდა ნიჭისა, აქ უთუოდ სიყვარული იმარჯვებდა. უამისოდ აკაკი ვერ „გაითქმებოდა“ ხალხში.

ბავშვებმა ისიც არ ვიცოდით, თუ იგი წერეთელი იყო. ვიცოდით მხოლოდ, რომ იგი „აკაკია“. მეტი არაფერი.

ერთხელ, ქუთაისში, ვასილ ბუჟანიშვილის წიგნის მაღაზიის გვერდით მივდიოდით.

ხმა მოგვესმა: „აკაკი“.

ეს ხმა ახლაც გაისმის ყურში.

გრიგოლ როგავაძე

...ახლა, თუ გინდათ იცოდეთ აკაკის ხასიათის თვისება, მისი აზრი ჩვენს მწერლობაზე, ხელოვნებაზე, მოისმინეთ ეს პასუხები, რომელიც აკაკიმ მოაწერა ჩემგან მისდამი მიმართულ კითხვებზე:

მე ვკითხა აკაკის:

ვან მიპასუხა:

რომელი თვისება უფრო მოგწონს მამაცური სულგაძელობა. კაცისა?

რომელი თვისება მოგწონს ქალი- გულწრფელი დაუდგრომლობა. სა?

რას უფრო გინდა აკეთებდე? მისთანა საქმეს, რომელიც თავაშვებულს ჰლაგმავდეს და გულგატეხილს ამხნევედეს.

რითი განსხვავდება შენი ხასიათი- საფუძვლიანში სიმტკიცით და წვრილმანში უხასიათობით.

- რომელია ყველაზე დიდი ბედნიერება? გარემოების ატანა.
- რომელია ყველაზე დიდი უბედურება? გულმაძღრობა.
- რა ფერი უფრო გიყვარს? დროზე მოხდენილი.
- რა ყვავილი? ვარდი.
- შენ რომ აკაკი არ იყო ვინ გინდა იყო? მაინც აკაკი.
- სად უფრო გინდა ცხოვრობდე? ყველგან და არსად.
- რომელი მწერლის პროზა უფრო მოგწონთ? არდაზიანის.
- რომლის პოეზია? გურამიშვილის.
- ვინ უფრო მოგწონს კაცთაგან ისტორიაში? გიორგი ბრწყინვალე.
- რომანში ვინ გირჩევენით კაცთაგან? ავთანდილი.
- ქალთაგან ვინ მოგწონთ რომანში? ნესტანდარეჯანი.
- რა სახელები უფრო გიყვარს? ელენე და არჩილი.
- რა უფრო გძულს ქვეყანაზე? წვრილმანობა.
- რა შეცდომას უფრო აპატიებ კაცს? ყოველგვარს თუ კი შეინანიებს.
- რა სასმელს უფრო ეწყობი? წყალს.
- ვინ არის ყველაზე ლამაზი ქალი ქუთაისში? ის, რომელიც მე შემეყვარდება.
- შენი ცხოვრების დევიზი რა არის? შრომა და მოთმინება.
- რომელი ადგილი უფრო მოგწონს „ვეფხისტყაოსნისა?“ ჩვენი კრიტიკოსებისაგან დაწუნებული.

იონანა გუუნარგია

ბაბაძე ჩვენი ერის მესაიდუმლეა, ერის გულიდან ამოღებული მარგალიტია, იგი თვით საქართველოა, იგი თვით ქართველიერია.

აკაკი სალოცავ ხატად აღიბეჭდა ერის გულში, ხოლო ერის სახე იმის გულში. ვითარცა ღამის გუშაგი, ვერცხლები ბრწყინვალე მთვარე, — ეს მგოსანთა და მიჯნურთა სატრფიალო არსი, — თვის სახეს მდინარის კამკამა და სპეტაკს სარკეში აღბეჭდავს ხოლმე — და ამ სახის ხელით დაჭე-

რა, მისი მდინარის სარკიდან ამოწურვა შეუძლებელია, ისევეა აღბეჭდილი აკაკის ბადრი სახე თვისი ერის ტურფა სარკეში და ამ წმინდა სახის წაშლა და ამოღება ერის გულიდან წარმოუდგენელია.

სოფრომ მგალობლიშვილი

გინახაპთი აკაკის ღიმილი? — შეხედეთ ამომავალ მოჭრატე მზეს — აკაკის სიცილიც წარმოგიდგებათ.

მზე მასულდგმულებს და მოქმედების ხალისს მიცხოველებს. ასეთი იყო ჩემთვის აკაკიც: ყოველი მისი შემოხედვა ძალ-ღონეს მიორკეცებდა, კაცთაგანს უთქმელს, უმაღლეს გრძნობას აღმიძრავდა, ბრწყინვალე მომავლის რწმენას განამტკიცებდა...

არა, ...იგი ამქვეყნიურს არა ჰგავდა — ჩვეულებრივ მომაკვდავთაგან განსხვავებული აპოლონი იყო, მაგრამ არა პარნასის მწვერვალზე, არამედ მარად შრომაში, ოფლის მღვრელ ხალხის გულში მჯდომარე, ყველა მათგანის გულთა სიმების მიზრაფი...

იოსებ ივანეშვილი

დავით შქედლური

საპაპისა და ვაჟის კოლეგიის გაშლა

1918 წლით არის დათარიღებული აკაკის ცნობილი ლექსი „ვაჟა-ფშაველას“. აკაკის ლექსებზე ცნობილის დამატება იქნებ ზედმეტად იყო, რადგან დიდი მგონის თითქმის ყოველ ლექსს არა თუ მის სიცოცხლეში, ჰყენს დროშიც არ მოპკლებია მკითხველი და თავყანისწემული.

მაგრამ ლექსი, რომელიც მან ვაჟა-ფშაველას მიუძღვნა, მაშინვე განსაკუთრებით გახმაურდა, რადგან შემდეგში მას მოჰყვა ვაჟის პასუხი და სენსაციის მოყვარულ საზოგადოებაში ამ ორი დიდი პოეტის პეტრობა პოეტურ შუღლად და მთ შორის განხეთქილებად იქნა მიჩნეული. საზოგადოების ამ თვალსაზრისს გამოხატავდა ლევან ასათიანი წიგნში „სუბოვრება აკაკი წერეთლისა“, როდესაც წერდა: „...ახე დიდიყო ეს უღარესად პრინციპულ ნიადაგზე აღმოცენებული სამდურავი ორ უღიდეს ქართულ პოეტს შორის“.

თითქმის ერთი საუკუნე გავშორებს ამ „უღარესად პრინციპულ ნიადაგზე აღმოცენებული სამდურავის დასაწყისს“, ხალხმა და ისტორიამ ყველას და ყველაფერს თავისი ადგილი მიუჩინა, აკაკიც და ვაჟაც თავის დიდ მგონებად და ეროვნულ პირისუფლებად აღიარა, მაგრამ მკითხველს ის აზრი მაინც არ მოუშლია, რომ აკაკისა და ვაჟის შორის განხეთქილება არსებობდა, არსებობდა სეროზული უთანხმოება, რაც ორი პოეტის ორ ცნობილ ლექსში გამოიხატა.

მაგრამ იქნებ ღირდეს ამ დამკვიდრებულ აზრს გადასიწყვა, იქნებ ერთხელ კიდევ ვცადოთ აკაკის დამოკიდებულების გარკვევა ვაჟის პოეზიის მიმართ, მის მიერ ვაჟასადმი მიძღვნილი ლექსის მიხედვით, რადგან ეს აკაკის ერთ-ერთი ბოლო ლექსია და ბუნებრივია, მის ბოლო თვალსაზრისს გამოხატავს ვაჟა-ფშაველაზე.

ხაკობის ისტორიისათვის უნდა გავიხსენოთ,

რომ აკაკი, როგორც დიდი სამოციანელი, პრინციპულად იბრძოდა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის დამკვიდრებისათვის. ებრძოდა კუთხურ პარტიკულარიზმს და საქართველოს სულიერი მთლიანობის უმოკერეს ნიშნად საერთო ქართულ სალიტერატურო ენას მიიჩნევდა.

ამ ფონზე ვაჟა-ფშაველას ენა, რომელიც ეკითხველისა და ლიტერატურული საზოგადოების აზრით, ფშაურ დიალექტს ეუბარებოდა, დავას იწვევდა, თუმცა ვაჟა-ფშაველა ხანაოლიანად განმარტავდა, რომ ფშაურ დიალექტად მიჩნეული მტყუველება სინამდვილეში ძველ ქართულ სალიტერატურო ენას ეფუძნებოდა.

ვაჟა-ფშაველას სამწერლო ენის გამო გარღებული დავა იმდენად მწვავე იყო, რომ ერთხანს „იეროიაში“ თურმე წერილებიც კი მოდიოდა, თუ ვაჟა-ფშაველას ნაწერების გამოკვეყნების არ შეწყვეტო, გაუთოს აღარ გამოვიწერთო — იმტკებოდნენ. ამ ფონზე, აკაკის დამოკიდებულება ვაჟასადმი მეტად კორექტული იყო. აკაკის ექოლგანწყობილება თანდათან მატულობდა ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი წინსვლის კვლობაზე, ამას ნათლად ადასტურებს რამდენიმე ფაქტი.

1894 წელს, აკაკიმ, როგორც „კვალის“ საბრედაქციო კომისიის წევრმა, ხელი შეუშალა ვაჟის ნაწერების გამოკვეყნებას ენობრივი პარტიის გამო. ამ დროს აკაკის, როგორც ჩანს, ჭრ კიდევ იმედი ჰქონდა, რომ თუ წინააღმდეგობას წაუწყებოდა, ახალგაზრდა ვაჟა-ფშაველა სალიტერატურო ქართულზე გადავიდოდა და ფშაურ დიალექტზე წერას მიატოვებდა. აკაკის ამ მოქმედებას ვაჟა გააწაწყუნა, მაგრამ რაიმე საპასუხო მოქმედებისთვის არ მიუშარბოვს, არც საჯაროდ გამოუთქვამს პროტესტი, მხოლოდ ანბანშია თუშანშვილ-წერტილისას მისწერა პირად წერილში: „მე თვითონ დიდ პატივს ვცემ აკაკის ნიჭსა და მ-ღაწეობას, მაგ-

რამ ისე კი არა, არც აკაკის და არც სხვას, რომ საკუთარს თავის პატივისცემაზე ავიღო ხელი. ან საკუთარს თავს განელოდაზე, საკუთარს შეხედულებებზე ანა თუ იმ საგანზე", ამ სიტყვებში სწორედ ის ვაჟა ჩანს, რომელსაც გვიხასიათებენ მისი თანამედროვენი — თავისი შეხედულებების სიჭრეტემდე მისული პრინციპულობით დამსცველი. ამ სიტყვებში უფრო წყნა და გალოზიანება კი არ იგრძნობა აკაკის მიხედვით დამოკიდებულების გამო, არამედ თავისი „შეხედულებისა“ და „მხედლობის“ დაცვის წადილი, ჩანს რომ პოეტი პრინციპულ მნიშვნელობას ანიჭებს თავის ეწმობრზე პოზიციას.

1908 წელს ვაჟა-ფშაველამ ლექსით მიულოცა აკაკის იუბილე, ამ ლექსის დასაწყისშივე, აკაკისადმი დიდად პატივისმცემელი დამოკიდებულების მიღმა, იგრძნობა ერთგვარი პოლემიკურობა, როცა ვაჟა ამბობს:

შობილელი ქვეყნის მოზარეც
უნდა გიმღერო მიუტრადა,
იმეჯ კირით ვარ სწეულელი,
რაც შენ გატყუია წყლულადა.

აქ უურადღებებს იქცევს სტრაქონი: „უნდა გიმღერო მიუტრადა“, რომლითაც პოეტი ხაზს უსვამს, რომ მას მხოლოდ „მიუტრად“ სიმღერა სურდა და ბედუღივება, თავის შრომლიერ დიალექტზე უნდა უფროს აკაკის სამადლობლოდ. ამით ვაჟა შეფარვით ეპატივრება დიდ იუბილარს, თუმცა თავს მის თანამებრძოლად და თანამოაზრედ მიიჩნევს („იმეჯ კირით ვარ სწეულელი, რაც შენ გატყუია წყლულადა“). ეს პოლემიკა კიდევ უფრო მძაფრდება შემდეგ სტრაქონებში:

თუღი არ მოგწონდეს იქნება
ჩემი ფანდურის ჩხაყუბი.

აქ ვაჟა ქვეშაირიტი ჩაინდის თავმდაბლობით იქცევა, რათა აღამაღლოს აკაკის პიროვნება და დეწაწი, ფანდურის მოჩაყუენე, უბერ მოლექსედ წარმოადგენს თავს, თითქოს დასაშვებად მიიჩნევს, რომ დიდ მკოსანს შესაძლოა, სწორედ ასეთი აზრი ჰქონდეს მის შესახებ, და ამას, ერთგვარად, შერაცხებულის კი არის, თითქოს მობოდიშებით გამოხატავს თავის გამოსვლის მიზეზს:

დღევანდელ დღესა არ ძალმძის
არ ელოდეს ჩემი ფანდუოი,
ამ სიმღერის, ანუ „ფანდურის ელარუნის“ მიზეზად ვაჟა-ფშაველა აკაკის პოეზიის მაღალეროვნელობით აღტაცებას თვლის: წყლულ ბი საქაოთელისი გაიგო შენმა ენამა,
მეც ამბიოთი ბეგოვლსა
შესს თვალსუ კრამილის დენამა.

ერთი სიტყვით, ამ ლექსში ერთგვარად შეგანებულა ვაჟას დამოკიდებულება აკაკისადმი, გამეორებულა ის აზრი, აკაკისადმი პატივისცემის შესახებ, რაც პირად წერილში მის წერა ა, თემამიწვილს.

ვაჟას აზრით, აკაკი დიდი ეროვნული პოეტი, შეფრთველი ავტორიტეტი და პოეზიის მეტრი, მას აქვს თავისი საუფროსო დეკლარირებული შეხედულებები, თუმცა ვაჟა ყოველთვის არ იზიარებს მათ. მაგრამ არც აკაკისთან აპირებს კამათს, არც აკაკისგან მისი ენობრივი პოზიციის კრიტიკა სწყინს, უბრალოდ, აღონებს ის ამბავი, რომ დიდი მკოსანი გაგებით არ ეკიდება მის მიერ ფშაური დიალექტის ხმარებას, რადგან უამისოდ ვერ შეიქმნება მისი გმირების საშუარო, არამუნებრივნი, მშობლიურ ნიადგას მოწყვეტილინი გამორჩევიანი ისინი და ვერავითარ კვალს ვერ დატოვებენ შიოსხველის გრძნობა-გონებაში.

ეს იყო რაინდული ქედის მოზარე აკაკის ტალანტისა და ავტორიტეტის წინაშე, ვაჟა არ ჩაბმულა მასთან კამათში, თუმცა პოლემისტური ბედოვნების დიდოსტატიც იყო და ყველა სხვა შემთხვევაში მტკიცედ იცავდა თავის შეხედულებებსა და პოზიციას.

გაივილის ბუთი წელი და აკაკი აქვეყნებს ვაჟასადმი მიძღვნილ ლექსს. ამ ლექსის დაწერის მიზეზად ვაჟას იუბილესათვის მზადებას ახსენებენ, რაც ლექსის ანალიზიდან გამომდინარე, არ უნდა იყოს საფუძველს მოკლებული.

მართლაც, ეს ლექსი წარმოადგენს ვაჟას შემოქმედების შეფასებას და აღიარებას, თუ არა დასაწყისის ერთი სტრაქონი „ენას გიწუნებ ფშაველო“ — ლექსის მომდევნო სტრაქონები ვაჟა-ფშაველას პოეტური ღვაწლის დაფასებას ეხებასურება. აკაკი თავის უმცროს თანამებრძოლსა და კოლეგას „მარჯალიტების მთესველს“ უწოდებს, თუმცა „ფშაველოში“ არა ვარ ნაშურო, ეუბნება, მაგრამ „შენ დამიხატე ეს მხარე ფშაურის ქვეა-გრძნობითაო“. მომდევნო სტრაქონში ემოციო უფრო მძაფრდება, აკაკი გამოთუტდება ლექსის ადრესატს, რომ შენ რაც არ გოტყავს, შენი აღმართენის წყალობით იმასაც კი მივხედო. აქ აკაკი თავად გამოთუტებს იმერულ „უოლიფერს“ („მე თითონ მთავდი უოლიფერს“), მაგრამ ძნელია იმის თქმა, ეს განგებ დაუშვა როგორც პოლემიკური დეტალი, თუ უნებლიედ გაიჭრა დიალექტი.

ერთი სიტყვით ამ ლექსში არაფერია ისეთი, რაც აკაკისგან ვაჟასადმი უპატივცემულობას ამფლავებდეს, თვით პოლემიკური სტრაქონიც „ენას გიწუნებ ფშაველო“, იმეგარ კონტექსტშია მოქცეული, რომ არ შეიძლება ვაჟა-ფშაველას საწუნად დარჩენოდა, იგი მომდევნო სტრაქონებში „მაღალ მთის არწივად“, „მარჯალიტების მთესველად“ არის აღიარებული და რაც უნდა პარადოქსი იყოს, მანინ ვაჟას არც გამოუმდევინებია რაიმე უკმაყოფილება ამ სტრაქონის გამო, ყოველ შემთხვევაში საჯაროდ არ გამოუხატავს თავისი დამოკიდებულება. აკაკის მიერ გამოთქმულმა შენიშვნამ „ენას გიწუნებ ფშაველო“, ვაჟა-ფშაველას უფრო მოგვიანებით გაუღვიძ: პოლემიკის სურვილი.

მანც რატომ მოხდა რომ ვაჟა-ფშაველამ მოკვინებით უნასხუდა აკაის და თავის ლექსსაც „დავითანებელი სასუბი აკაის“ უწოდა. უფრო მეტად, ლექსს ემიგრაცია წაუმძღვარა აკაისსა-ვც ხტრიკონები:

ენას გიწუნებ ფშაველო,
მგოსანო მუღალ მთისა,
თუმც კი გვითვისებ მარგალიტს
მკითხველიც იმას მკისაო.

თითქოს მკითხველს ამით შეახსენა აკაის მიერ კარგა ხნის წინათ ლექსად გამოქმუნილი საყვედური. უფროდღება გაამახვილებინა დიდი პოეტის ამ საპოლემიკო სიტყვებზე, რომელიც მარტო აკაისს დამოკიდებულებას არ გამოხატავდა ვეფხს ენობრივი პოზიციისადმი.

საქმე ის იყო, რომ სწორედ იმ ხანებში, ანუ თავისი სიცოცხლის ბოლო წლებში ვაჟა-ფშაველა ერთობ დიდ უხიამოვნებებს წააწყდა თავისი ენობრივი პოზიციის გამო. რაც მას გაუგებრობის ნაყოფად, უხამართლოვად შიანდა და მწვავედ განიძლიდა. უკვე ნახევარ საუკუნეა გადაცილებული პოეტის მოძრაობა. რომ მიუხედავად მკითხველთა აღიარებისა, ლიტერატურული საზოგადოების ერთი ნაწილი მას უშინაშენლო პოეტად მიიჩნევდა. ეს კიდევ ერთხელ გამოჩნდა იმ ხალაპოების და შეხვედრების სამზადისში, რომელიც პოეტისათვის სურდათ გაემართათ მისი პოეტური მოღვაწეობის აღსანიშნავად. თანამედროვეთა გადმოცემით ვაჟა იმ წლებში ერთობ გულგატეხილი იყო, თავის პოეტობაზე დაცინიით ლაპარაკობდა. მაგალითად, ნინო ნაკაშიძის მოკონებით, როცა ერთხელ მათს ოქახში ილია ნაკაშიძემ სცადა ვეფხს სიმღერაში აუკლიებდა, პოეტს მასხინძლი-ნათვის უთქვამს: „ჩერ ვისწავლო სიმღერები ილიაო... შენთან და ილია ქუთხულებთან წამოვად, ეწო-ეწო ვიაროთ და ვიმღეროთ, ბევრ ფულსაც მოვაგროვებო... კარგი სანახებებიც ვიქნებით მე და ჩემმა ღმერთმა, მე ჩემი ძველი ჩხოთი... უველას თვალი ჩვენზე დარჩება, მე და ჩემმა ღმერთმა, პოეტობას ის აქობებს“.

ამავე ავტორის მოკონებით, „ნაკადლის“ რედაქციაში ვეფხს ხტემრობისას საუბარია ჩამოვადრენილა ვუფას მძა სანდროზე, როცა გაუციათ რომ მშებისგან ვახსენებთ, სანდრო მწერლობას არ მისდევდა და ტელეგრაფიტად მუშაობდა, ამის გამო ვეფხს თანამოსაუბრეებს გაკვირვება გამოუთქვამთ. მაგრამ ვეფხს რეაქცია ერთობ მოულოდნელი იყო. „ვეფხს ოდნავ ამოიხორა — იგონებს ნ. ნაკაშიძე — და ნელა წარმოსთქვა: — მე და ჩემმა ღმერთმა, პოეტობას ტელეგრაფიტობა სჯობია, ჩვენ თუ პოეტები ვართ, რა ოქროს ცილა გვადგინა თავზე“.

აქვსანდრე მიქაბერიძე იგონებს ვეფხსთან შეხვედრას ლაზარეთში, სადაც მძიმედ დაფიქრებული ავადმყოფი პოეტი მას გულახდილად უამბობდა თავის გულისტკივილზე.

„ო, ნაწუვებები ამ მოგონებებიდან: „გულახდილ-

ლად უნდა გიხორაო, რომ ჩემი ნაწერები თავისი მხატვრული ღირებულებით არც ისე დაბალი ხარისხისაა, რომ საზოგადოებამ ვეფხს და გუნდა მიაუაროს, არ გამოკითხოს, არ შეიტყოს ჩემი უკანასკნელი დღეების სულსისკვეთება... განა ოდესმე ვიფიქრებდი, რომ საზოგადოება ასე დამივიწყებდა, ასე უპატრონოდ დამტოვებდა ამ დაუძლეურების დროს...“ ვეფხს ეს გულისტკივილი მხოლოდ ავადმყოფობისა და უძლეურების ნაყოფი არ არის, იგი უკანასკნელ წუთამდე იმედს არ ქაჯრგავდა, რომ მხოლოდურ ჩარგაღში დაბრუნდებოდა, ლაზარეთიდან მალე გაწერას იფერებოდა, ოსტატისთვის ფანჯარა შეუკეთოთა და ჩარგაღში გაუგზავნია, ჩემს ქობს უნდა გავუყურო, რათა ბევრი ხინათლე შემოვიდეს წერის დროსო, ცოლს შეუთვალა — სათიბები საქონელმა არ წაახდინოს, მალე ამოვალ, თბისვ დრო დავებო, ერთი ხტეუვიო, მისი ავადმყოფობის მთელი პერიოდი აღსავსე იყო იმედითა და აქედან გამომდინარე, მწერალური და ადამიანური საზრუნავით.

მაგრამ გულდაწევვდა და მელანქოლია საზოგადოებისგან მისი შემოქმედების დაუფასებლობის გამო დასჩემდა პოეტს და მძახ ახლო-ბელ ადამიანებთან არც მალავდა. ვაჟა-ფშაველა თვალნათლი ხედავდა, რომ მისი შემოქმედება მისი დროისათვის გაუგებარი და დაუფასებელი რჩებოდა, მხოლოდ ჩამდენიმე კაცმა იცოდა მისი ფასი, თუმცა თავადაც გადაქარბებული წარმოდგენა არახოდეს ჰქონია თავის შემოქმედებაზე („ჩემი ნაწერები არც ისე დაბალი ხარისხისაა“).

საზოგადოების ერთ ნაწილს კი არ ესმოდა მისი ენობრივი პოზიცია, და ვიწრო კუთხურ ჩარჩოებში ჩაქცილი მოლექხედ მიჩანდა, რომლის თვალსაწიერი მისს პატრიარქალურ ცხოვრებასა და დოქტრინების პატრიარქალურ აღწერას ვერ სცილდებოდა. ვაჟა გრძნობდა, რომ კვდებოდა როგორც საშუალო რანგის პოეტი, არაფრით გამოჩნული მისი დროის ბევრი სხვა ლიტერატურული და საზოგადო მოღვაწისაგან, ამის შეგრძნებას ზედ ერთვოდა ჩანატებისლო-ბა და ბოლო წლების ნოვოიერი გაპირვება. რაც იხვე იმის ფიქრს აღძურავდა, რომ მისი პოეტური მოღვაწეობა მანც და მიიწვ არ სჭირდებოდა მის თანამემამულეებს. ამიტომაც პოეტის ხელობას სიცოცხლის ბოლო წლებში აგდებდით იხსენიებდა საზოგადოების გარემოცვაში.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამის შეგრძნებამ პოლემიკურად განაწყო პოეტი. არ მარტო აკაისსადმი, სერთოდ, საზოგადოების იმ ნაწილსადმი, ვისაც არ შესწევდა მისი შემოქმედების, მისი ენობრივი პოზიციის გაგებისა და დფახების უნარი.

და აი, ვეფხს პოლემიკის ობიექტად აირჩია აკაი. — უველაზე დიდი ფიგურა იმ დროის ლიტერატურაში. საბაბიც ჰქონდა აკაის მიერ ნაოქვამი შენიშვნის სახით — ენას ჯრუნებო.

ეს ლექსი რომ მხოლოდ აკაცხადში არ არის მიმართული. თვით ლექსის ხასიათი ადასტურებს. ამ პოლემიკის გამო სხვა და სხვა აზრს არსებობს. მათი აქ შორება რასაც იყვლება. შორს წავაგვიყვანს. და თუშეცა ორიგინალურობის პრეტენზია არა აქვს. უმჯობესია ისევ ვთავს ამ ლექსის ანალიზით გავაყოფოთ გარკვეული დესკნა.

იგანძობა, რომ პოეტი დასაწყისიდანვე მთელ საზოგადოებას, მთელ საქართველოს ელაპარაკება: რადა? რა ღმერთი ვამიყურა, მარგალიტების მფლობელსა, რომ თავის უშნო ცნობა ვერას ვაგონებ მშობელსა?!

ვფა შემდგომ ეპიკურება ანონიმ მეტორეებს, რომელნიც მის შემოქმედებაში მხოლოდ შიის პატარა პრობლემებს ხედავენ. მათ შორის არ არის და, რასაც იყვლება, არც შეიძლება იყოს აკაცი წერეთელი, პირიქით. აკაცხან ბოძებუდი „მარგალიტების მთესველი“ ეპითეტს ვფა ხილულ თუ არხილულ მეტორეთა წინააღმდეგ იყენება:

და როცა მარგალიტს სთესავს,
ან თუ ააგებს ყორედა,
მინც ის არის, რაც არის,
კორები მოაშორეთა.

მოდველო სტრიქონებში კიდევ უფრო მძაფრად იგანძობა გალიზიანება იმ გულგრილი საზოგადოებისადმი, რომელსაც არ ხერხ გაუგოს მას, არ სურს აღიქვას საქართველოს მესიტუვედ და ჰირახუფდად:

რატომ არ ჰგუობს, არ ვიცი
ამ პანგს ბუნება ბარისა?!

აქაც ხომ ქართველები ვართ,
კვაილი აქაც ჰყვავისა.

ამ სტრიქონების ადრეხასიტი არ შეიძლება იყოს აკაცი წერეთელი, რადგან მას არახდროს უთქვამს ვფა-ფშაველას ლექსებს ვერ „ვგუობხო“, მისი პოზიცია ენის საკითხში უფრო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ხასიათისა იყო, ვიდრე მხატვრულ-ესთეტიკური.

ამას მოხდევს ვფას პოზიციის შეუვალობა ენის საკითხში, ეს პოზიცია სრულიად უკომპრომისოა და პოეტი მას მტად შკაცრი ტონით ამჟღავნებს, რაც ასევე არ შეიძლება აკაცხადში იყოს მიმართული:

მინც წინ მივაღ, მინცა,
არ მეშინია შორისა,
გულს მისცენია ხატადა,
ენა მთისა და ბარისა,
მე არც ერთ კილოს არ ვწუნობ
თუა ქართული გვარისა.

ასევე არ შეიძლება აკაცხადში იყოს მიმართული შეგონება, რომ საშობლოს სხვა მხრიდან ემუქრება მომავლინებელი საფრთხე, რასაც ქართველთა დიდი ნაწილი ვერ ხედავს და ვერ მიხვდება:

სხვა რამ მაშინებს, ისა ვოქვათ,
ღამშობი მზის და მოვარისა,
სამშობლოს დამამბობელი,
და გამომგრელი კარისა.

ამ სტრიქონების ინტერპრეტაცია სხვადასხვანაირად შეიძლება. ვინ იტულისხმება ამ „სამშობლოს დამამბობელი“ ძალაში: რუსეთის იმპერია? ახალი, მოდერნი კოსმოპოლიტური იდეები? რომელთა წინააღმდეგ ვფა შრავალი წლის მანძილზე, განსაკუთრებით ილიას მკვლელობის შემდეგ იბრძოდა. მაგრამ ამ ბრძოლაში ხომ აკაციც მის გვერდით იდგა, ორნიც გრძობდნენ, რომ ახალ დროში საშობლოს ახელ საფრთხე დაემუქრა, როცა მარქსისტულ მოძღვრებაზე დაფუძნებული სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობა ევიდემიასავით მოედო რუსეთის იმპერიას, გახალდა კოსმოპოლიტური კამპანია, დაიწყო შეტევა ერთველ მოძრაობაზე. აკაცი, მიუხედავად ხანდაზმულობისა, ფხზლად ეხმინებოდა პოლიტიკური ამინდის ყოველ ცვალებადობას და ვფას არც საფუძველი ჰქონდა და არც აკადრებდა აკაცხათის საშობლოს მტარზე მიერთიბინა, რადგან ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლაში, ილიასთან ერთად, აკაცხაც თავის მასწავლებლად თვლიდა („მეც ამატარა ბევრჯელა შენს თვალზე ცრემლის დენაშა“). და ბოლოს, ლექსის დასკვნითი სტრიქონები ერთგვარ ირონიასაც კი შეიცავს:

ნუ შეგამინებსთ, არ ვაგენებსთ,
მიიდან ყვირილი ხარისა.

ეს ირონია, ასევე არ შეიძლება აკაცხადში იყოს მიმართული, რადგან აკაცის არახდრეს გამოუთქვამს შიში, რომ ვფას ენა ზიანს მიაუენებდა საქართველოს. ის უბრალოდ, არ აზიარებდა მის პოზიციას, თუშეცა ვფას შემოქმედებას, როგორც ზემოთ ითქვა, დიდად აფასებდა.

ყოველივე ამის შედეგად უნდა დავასკვნაო, რომ ვფა-ფშაველას ლექსი „დაგვანებული პასუხი აკაცის“ არის ზოგადი პოლემიკა ქართველი საზოგადოების ერთ ნაწილთან, იგი შორს სცილდება აკაცის ერთ სტრიქონში მოქცეულ კრიტიკას („ენას გიწუნებ ფშაველო“), და არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება რომ ამ მძაფრი და უკომპრომისო გამოსვლის ობიექტად მივიჩნიოთ აკაცი, აკაცის სტრიქონმა ზტიმული მესცა ვფა-ფშაველას გამოუთქვა თავის გულისწყრომა საზოგადოების იმ ნაწილისადმი, რომელსაც ვერ დაინახა და ვერ გაუგო, რომ მათ გვერდით დიდი პოეტი ცხოვრობდა. ეს ჩვეულებრივი კონფლიქტია დიდი პირსუნებასა და მემზანურ საზოგადოებას შორის, რომელიც ჭებ ვერ ამალწებულთა თავისი გენიალური პოეტის იდეების გაგებად, ბოლო აკაცხადში პატივისცემა და მოწიწება ვფამ სიცოცხლის ბოლო წუთამდე შემოინახა.

ვლადარ ნადირაძე

პეპლის შემოგრაფია

თმით სურვილიც კი დაწერო რაიმე აკაცი წერეთლის შესახებ, გარკვეულ გაბედულებად უნდა ჩათვალოს ადამიანს. დღემდე იმდენია შექმნილი დიდი მგოსნის შემოქმედებაზე, რომ თითქოს ორიგინალური არაფერი დარჩა გამოსაკვლევი. საკმარისია ერთხელ კიდევ, ვულღად-სმით გადაიკითხო მისი უზარმაზარი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, რომ გოცყების გრძობა არ დაგეტფლოს და არ გაგაციკროს იმ მრავალმხრივობამ, რასაც მოიცავს პოეტის ცხოვრებისეული წიგნი; სავეს სიყვარულითა და კავშირით. შეიძლება ითქვას, რომ ესაა ისტორია ქართველი ხალხისა, თავისი ცხოვრების ერთ-ერთ რთულ პერიოდში, სადაც წარმოჩენილია მებრძოლი კაცი — მისი არსებობისათვის თავგადაცულები. გარდა პოეტური და პარზაული შემოქმედებისა, აკაცის თითქმის ყველა ეპარის ნაწარმოების მიზანი ერთია — სამშობლო, ესაა მავიური სიტყვა თავისი ყველაზე სიღრმისეული გაგებით, რომელიც ასაზრდოებს მის სულსა და შემოქმედებას. აკაცი განსაკუთრებული მიზანდასახულია, მას ამორჩეული ჰყავს თავგანწირვის საგანი და როგორც პილოტი, საკუთარი არსებობის განწირვის ფასად მიემართება აღთქმული ქვეყნისაკენ, სადაც ის თავის ღმერთს გულმხურვალედ დალოცავს.

„აკაცი — პატარა საქართველო“ იაკობ გოგებაშვილის ეს საოცრად გაბედული ფრაზა — ნასაზრდოებია იმ საქმეთა გამო, რომელსაც აკაცისეული ერის სამსახური ეწოდება. აქ სანიმუშოდაა შესრულებული ყველაფერი და სამომავლო ბრძოლის პროგნოზად უღვეს წინ დღემადდელ ქართველსაც თუკი არ დაიზარებს და „განძრავს ხელს“ მის გადასამლეულად.

გრძობა, რომელიც მოგვცავს აკაცის ნაწერების კითხვისას, ლაზუნევიეთ ასე შეიძლება გამოითქვას: „წინ... სამშობლოსაკენ.“ უბრალო, პატარა კოტიკული წერტილიც კი არ მეგულება, სადაც ამ აზრისათვის იყოს ნალაღატკეი, ამაში აკაცი და იაკობ გოგებაშვილი გამორჩეულად გვიანან ერთმანეთს. იაკობ გოგებაშვილი, რომელიც ორატორის ცხოვრების აღ-

წერითაც ახერხებს სამშობლოს სიდიადე დაინახოს მოზარდს.

XIX-XX ს. მიჯნაზე საქართველოს გონებრივი ცხოვრება წარმოუდგენელია აკაცი წერეთლის შემოქმედების გარეშე. ამ ეპოქაში არ ყოფილა საზოგადოებრივი ცხოვრების არცერთი სფერო, რომელიც მისი ყურადღების მიღმა დარჩენილიყო. თამაშ კლადე, თავის შესანიშნავ ენაში, აკაცი წერეთელს „წელშიგაწყვეტილ, ხელებდაკოვრილ მშრომელ ადამიანს“ უწოდებს და ეს შეფასება საყვებით მისი აღება ყველა გონიერი ადამიანისათვის, ვინც განთავისუფლებულია ზერელოვის მწვავე სენისაგან, რითაც ყოველთვის იყო და არის დავადებული ჩვენი საზოგადოების გარკვეული ნაწილი.

ზემოთ აღნიშნე და კიდევ გაიმიჯობებ, რომ აკაცის შემოქმედების შესახებ უმარავი გამოკვლევაა დაწერილი. ამდენად, ჩემი წერილი დავალებული და ნასაზრდოებია ყველა ამ ნაშრომისაგან და შეუძლებელია იგი ზოგიერთი გავლენისაგან დაზღვეული იყოს. ასევე არა აქვს მას ამოუწურავობის პრეტენზია. საკითხი, კი რომელსაც მე ვეხება საგულდაგულოდ არავის განუხილავს და შესაძლებელია ითქვას, რომ მისი გამოქვეყნებით მცირეოდენი სახალეს შევთავაზებთ მკითხველს, ესაა— აკაცის დამოკიდებულება — ეთნოგრაფიისთან, ხალხის ყოფისთან.

...ვენახისა და დანარჩენ ჩემს მამულს. ეუტოვებ საკუთრებად საქართველოს, საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას ქართულ ზღაპრების, არაქებისა და სავითოდ ზეპირ თქმულებათა შესაკრებად და გამოსაცემად, უფლება ჩემი ნაწერების გამოცემისა უნდა მიეცეს საეთნოგრაფიო საზოგადოებას; აღნიშნული მიზნისათვის...“ ეს სიტყვები აკაცის ახდენილია ჩაწერილი და მის მტკიცე სურვილს გამოხატავს, ახლა არ შეუძლებელი იმის განმარტებას თუ რა მნიშვნელობა აქვს ახდენის საზოგადოდ ადამიანის ცხოვრებაში, მაგრამ უაქტია, რომ მასში კონკრეტორებულია ის ძირითადი

წადიო, რომელთა აღსრულებლობა საფლავ-შიაც არ მოასვენებს კაცს. ასეთი ფორმით აკაკიმ თავისებურად განსაზღვრა ქართული ეთნოგრაფიის სამომავლო მნიშვნელობა. რაც გადაჭრილად ამცნო საზოგადოებას თავისი უკანასკნელი სურვილით და ბეჭედად ანდერძის შეუქმალბა დაუსვა.

აქ, რომ იტყვიან კომენტარი ზედმეტია. აკაკისათვის ზედმიწევნით ხათელი იყო, თუ რისი მოცემა შეუძლია მწერლისათვის ხალხის ყოფა-ცხოვრების ძირფესვიან შესწავლას, თავისი ცხოვრების დასაბამიდან, ვიდრე დასასრულამდე, მუდამ მოკლენათა შუაგულში ტრიალებდა და ისე ჩავიდა სამარეში, რომ ხალხის შემოქმედებით გამოწვეული აღტაცება არასდროს განვლებომა.

აკაკის, როგორც თავისი სამშობლოს ვირისუფალს, კანონებიდან არ უცქერია ქვეყნიერებისათვის, მისი ბეჭედდატვირთობა სწორტალ რწამს გამოიხატებდა რომ დღენიადაც ცხოვრების მოთვეში მოტრიალენს, თავისი ვანუყოლი უბის წიგნაკზე გამოშვული ფანქარი მუდამ მზადყოფნაში ჰქონდა, რათა ზედმიწევნით სიმართლით აეხას თავისი გამოცემის ცხოვრება და ის რაც ასე დავიდა და თოქოს იტლავ მძღველთა მის შემოქმედებაში კოლონალიზმ გამოცილებნასა და დაკვირვებასა დაეპარებულა.

მიუხედავად იმისა, რომ აკაკის აქვს წმინდა ეთნოგრაფიული სტილის წყაროები, შეუძლებელია შევხედოთ როგორც პროფესიონალ ეთნოგრაფს, მასალა კი, რომელიც მას აქვს მოპოვებულ და გამოყენებულ თავისი ნაწერებში, უნეტეს შემთხვევაში თავისი დიდი სანიშნაობის გამო შეცოხილული კვლევებიდან სათვინ სახლნი არიან.

ცნობილია, რომ XIX-XXსს, მიჯნა ქართული ავტორის აღორბიების ხანა ეს იყო ბერიოლი, როცა საქართველოს გულშემატკვარი მოღვაწენი განსაკუთრებულ ყუოადლებას იჩენდნენ ავტორების ყველა დარგისადმი, რათა განათლებულნი ეკრობის ყვალში ჩამდარიუნენ. ამ კოორების გამო, მხა დარგების შესწავლა-განვითარებასთან ერთად, დღის წესრიგში ადაცა ეთნოგრაფიის, როგორც დამოუკიდებელი სამეცნიერო დისციპლინის ჩამოყალიბების საკითხი, ასეთი ვითარება უმუხალად განისაზღვრა დღის კვებვების ცნობილი გამოწვევით საქართული ცხოვრებაში მოციქულ საქართველოს ისტორია მეფეთ ისტორია და ხალხის ბოლი ავ სრულებით არ სჩანსო, კიბიც არ უხდა იყოს თავადი, კოი, თუ ბერი, ისტორია ყველა დეწულა, აკოროდ მთელ ერის ნაოკმედაობა და მოთხოვლა, რომ ჩვენნი ისტორიის დიდი უსაყუბლისათვის ასეთი მასალები შეკობილიყოს წიკოდ ამი მიზეზნი იყო, რომ ეკოოამს კალვ დამკიკილხად ჩა-

მოკალიბებულმა მეცნიერებამ — ეთნოგრაფიამ, რომელიც ხალხის მატერიალური და სულიერი კულტურის შესწავლას ითვალისწინებდა საქართველოშიაც დაიშვიდა თავის ადგილი, რასაც მოყვა ეთნოგრაფიული აზრის გამოცოცხლება და გამოძახილი პოევა თბილისის „ავკასიური მუზეუმის“ დაარსებაში (1852 წელს) რომლის ეთნოგრაფიულ განყოფილებას სათავეში ჩაუდგა რაფიელ ერისთავი. იგი დიდი მონღომებით კრეფდა ეთნოგრაფიულ მასალებს და სათანადოდ აფასებდა მათ მნიშვნელობას, სწორედ ასეთი თავგამოდება აღუვდა საფუძველს მამინდელ საზოგადოებას აერჩიათ იგი მუზეუმის ეთნოგრაფიის განყოფილების ხელმძღვანელად.

60-ანი წლებში ილია ჭავჭავაძემ პრაქტიკული მოღვაწეობისაკენ მოუწონდა თავისი თანამებრძოლი და შექმნა საჯანგებო ჭკუევი, დაავდა ეთნოგრაფიული მასალების შეკრება. ამ მიზნის სვანეთში მოღვაწეობდა ბესარიონ ნიქარაძე, აფხაზეთში პეტრე ჭარაია, გურია-აკარა სამეგრელოში თედო სიხოკია, საინჯლოში დიმიტრი და მოსე ჭანაშვილები, ფშავ-ხევსურეთში ვევა-ფშაველა და ნიკო ხიზანაშვილი, ხევში ალექსანდრე ყაზბეგი, უნდა ითქვას, რომ ხსენებულ მოღვაწეთა შეკრებილი მასალები დავიდო საფუძვლად ქართული ეთნოგრაფიის განვითარებას. მიუხედავად იმისა, რომ თეორიულ საკითხს, წმინდა ეთნოგრაფიულ კვლევას ნაკლები ყურადღება ექცეოდა, (გამონაკლისია ნიკო ხიზანაშვილი, რომლის დამსახურებაცაა მეცნიერული ანალიზის საფუძველზე დასაბუთებული გეგაროვნული წყობილების ნაშთების დადასტურება ფშავ-ხევსურეთის მაგალითზე).

როგორც ცნობილია, აკაკიმ უდიდესი დეწული დასიდი ხალხური ზემონიტყვიერების შეგროვების საქმეს, ამის სათლუსტრაციოდ გამოღება მის მიერ საჯანგებოდ დაარსებული ეურნალი „მეცნიერი“, სადაც სისტემატურად იბეჭდებოდა საქართველოს ზემონიტყვიერების ყველახარის ნიღუმში „ზემონიტყვიერება არის საოვე ჩვენი წარსულისა, როგორც ბორცილი ისე სულიერი ცხოვრების, ის არის მალაბო, სულსისამღვმეო დღეს მომაცდავის, იმის დაკარგვა დავიწყება ჩვენს სიკვდილია და თუ სიკვდილი არ გვიდა, უნდა მალე მივეშველოთ და მოვარკოთა, თუ ვაეცხრობათ, ბერო მარგალიტი შევიძებო, საშეგომებით ხელიჩეოს საჯანგებებელს მას მხოლოდ სურვილი და მოხლოება სჭირდება“. ასეთი შეფასება, ბუნებრივია, სათავეს იღებს ხალხური პოეზიის დიდა ცოდნისად, მაგრამ, იგი მარტო პოეზიის ნიჭებშიც არ არა, საერთოდ ხალხის ყოფაცხოვრების ყველა სფეროს გამოკვლევის მოწადინე იყო და მის მიერ შემუშავებული პროგრამა თითქმის მთლიანად ეთანბრება თანამედ-

როვე ეთნოგრაფის სამოქმედო წესებს, რომლებითაც იგი სარგებლობს ველზე მუშაობისას.

საგულისხმოა, რომ აკაცი აუცილებლად მიანიჩა, რათა ხალხის ყოფა-ცხოვრების შემკრებით თავისი გასამრჩელო (ხელფასი) ქონოდით, რათა მტერ მონღოლებით მოკეციონ საქვარს და პროფესიული ჩვევები გამოიმუშაონ. ამგვარმა ხალხმა კალმასობის გმირივით უნდა აგვიარონ თავისი მარჯა ანუ ხეობა, სოფლით სოფლად. ავციწერონ რა გვარის კაცები ცხოვრობენ ამა და ამ სოფელში და ან რა თქმულებაა დარჩენილი მათში იმად ძველებზე, დაგვისახელონ რა და რა ფრინველები ანუ მხეცები შენობენ იქ... შეკრიბონ ანდაზეთ, ზმნები და სქანა, აგრეთვე ყველა სიტყვა, რომელიც ეუცხობოთ ისიც ჩაწერონ და მისი მნიშვნელობა გამოკითხონ ხალხს, შემკრებმა რასაკვირველია უნდა უმეტესაყლებოდ ჩასწერონ, როგორც გაკონხოს. ე. ი. ფონოგრაფულად. თავად აკაცი, რომ შესანიშნავი მასალის შემკრები იყო, ამის დასტურია მისი შემოკრმეგება, ხოლო გამოცნობა და გამოკვლევა განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ნიმუშისა, რომელიც რჩეულია ზვედრია, მის ზეგარდმო ნიჭის უდიდესი თვისება გახლდათ, შესაძლოა ოდნავ დაეცილდე საუბრის საგანს, მაგრამ ამის საილუსტრაციოდ არ შემძლია არ მოვიტანო ერთი მაგალითი. საქმე ენება საქმოდ ცნობილ ლექსს:

„ხომაღლში ჩავექე ზღვას გაველ, ფრანგის
! ქვეყნები ენახეო,
სულ დაეიარე ხმელეთი ვერ ენახე შენი
სახეო;
ანთებულ ხანთელს გამსგავსე, დილით
ციხკარზე განახეო
ხელში გვიპრა უმაწიელი ფარსაგ ვერ
დაეინახეო“ და ა. შ.

აკაცი ამბობს „მსოფლიოს გენიოსმა მხატვარმა, რაფაელმა, როდესაც მშვენიერება გამოხატვა უნდოდა, უცხოეთს ვეღარა მონახარა და მშვენიერ მადონას მისცა ხელში უმშვენიერესი ყრმა, რომელსაც ზედ დაქვითულებს დედა, მაც დაწმუნებულნი ვარ ამ შაიბის დამწერს პე ეს სურათი უნახავს და არც რაფაელი გაუგონია, მაგრამ ზეგარდმო შრომებში მიიყვანა რაფაელის აღმაფრენამდე“

თანამედროვეთა შორის აკაცი ითვლებოდა, როგორც ხალხის ყოფა-ცხოვრების შესანიშნავი მკოდნე. სწორი მეთოდოლოგიით აღკურვითი მკვლევარი და ეს აქლავდა საუფასესო ხიკო ნიკოლაძეს 31 წლის აკაციისთვის ასეთი თხოვნით მიემართა „მინდა „ოზბორის“ კორესპონდენტად გაგზავნაო რბი კვირით ხელუბანიში, რომ საქართველოს ისმარებზე და ოსმალეთის ქართველებზე ათიოდ სტატია დასწე-

რო, მერე ყარსს წახვიდე, არდანი ნახო და იქაური ხალხი, ქვეყანა, ზნე-ჩვეულებები და სურათები შენებური ხელოვნებით აღწერო“.

ნიკო ნიკოლაძისთან დამფასებლები აკაცის საქმოდ ჰყავდა, მაგრამ ბევრი „მოღაწე“ გართობათამამობად სახავდა ამ საქმიანობას, ეთნოგრაფიული მასალის მნიშვნელობა ზოგიერთ უბირს დღესაც არასერიოზულ საქმიანობად მიჩნია. ხოლო XIX ს-ში მისი პრესტიჟის დაცვა გარკვეულ სინულეებთან იყო დაკავშირებული. აკაცის პუბლიცისტურ წყაილებაში ჩვეული სიმწვაითაა გაკრიტიკებული აკაცი ნიპილისტი კალმოსნები, მაგრამ როგორც ბიბლია ადასტურებს, რეგვები სანაყავში რომ ნაკო მიიქც რეგვები ენება, რომ ველარ აუდიოდა მათ ქირქილს უყუარდებოდა, ვითომ ველარ ამჩნედა და ძველი ლათინური ანდაზის სიბრძნით (მიჰყვე შენ ზგას, დაე რაც უნდა ილავებოთ კაცთ) მიიწყვდა დასახული მიზნისაკენ.

აკაცი ესაა მუდამ დამკვირვებელი და ყუარღებდქცეული ადამიანი, იგია მონადირე და მომპოვებელი. ერთი წუთი არ არიებობს მის ცხოვრებაში ამ მარადიული ჩვეულებისაგან თავისუფალს რომ ვხედავდეთ, მან შესანიშნავად იცის საქართველოს ისტორია და ამ ცოდნას ვასოცარი სომარავით იყენებს სამომავლო მიზნებისათვის. ისტორიული გამოკითვლების თანამედროვეობის სამსახურში ჩაყენება მის მწერლურ პრინციპს წარმოადგენდა და მისი გარღმავების, ყველანაირ ზერსს მიმართავდა. ცნობილი გამოთქმის პერიოდშით აკაცი თავისი ბავშვობიდან მოდის. მისი შემოქმედების დაუშრეტელ წყაროს სოფელი წარმოადგენს და იგი სთავებს იღებს სავანიდან, სადაც იგი იმ დროს გავრცელებული ჩვეულებისამებრ გააძიძავს. ვერ ვიტყვით რამდენად სრულყოფილი იქნებოდა აკაცი შემოქმედება, ცხოვრება წერეთლების თვადურ სახლში რამ გაეტარებინა და ბავშვობიდანვე არ მისცემოდა საშუალება თავისი გრნობები აღეხარა უბრალე ხალხთან ურთიერთობისას. იგი სიყრმოდანვე თანახარი გახდა მათი ყოფა-ცხოვრებისა და ეს ვითარება მისი როგორც მწერლის შემოქმედებითი წარმატების საწინდარი გახდა. ამიტომაც ამბობდა პოეტი „...არ შემძლია არ გამოტყდე, რომ თუკი რამ დარჩა ჩემში კარგი და კეთილი უფრო იმის წყალობით, რომ მე სოფელში ვიყავი გაბარებული და გოცხის შვილებთან ერთად ვიზრდებოდი, ხუთი-ექვსი წლისამ ძალიან კარგად ვიცოდი, თუ როგორ უნდა პირუტყვის ყურისგდება, ფრინველს მოვლა, სადილუბანში მზადება, გაცრა-გამტკიცვა გამოცნობა, სხვადასხვა შეკამანდის მომზადება და სხვანი. შესწავლილი მქონდა, თუ როდის

და როგორ უნდა: ხეანა-თესვა, თონხა, მკა, სხვა და სხვანი“

ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა აკაკის მიერ აღწერილი წეს-ჩვეულებანი, რომელნიც ზოგიერთ შემთხვევაში ისტორიულ დოკუმენტის მნიშვნელობას იძენენ და მათი ტრანსფორმაციის პირობებში პირვანდელი საბის რეკონსტრუქციის უტყუარ საბუთს წარმოადგენენ. ეს შეგებება საზოგადოდ ყველაფერს როგორც საყოფაცხოვრებო ასევე სულიერი კულტურის სფეროში.

ამ ვითარების დამადასტურებლად იკმარება თუნდაც „ჩემი თავგადასავლის“ ეთნოგრაფიული ქსოვილი, რომელიც მოჩითულია საოკრად მართალი, საყოფაცხოვრებო სურათებით და ჩვენ თავს რომ უფლება მივცეთ და ამოვიწეროთ ამ ტენდენციის დამახასიათებელი პასაჟები, მივღებდით უტყუარ მასალას XIX საუკუნის საქართველოს სოციალური ყოფაცხოვრების შესახებ. თვითსახსრებისათვის მოეტიანთ რამდენიმე მაგალითს: მიუხედავად იმისა, რომ აღგვიწერს ტიპური ფეოდალურ სახლს თავის სასახლის სახით, ზემოწვევით ობიექტურობას იჩენს. იგი საქმაოდ ირონიულად მოგვითხრობს და ზოგიერთ შემთხვევაში დასკინის კიდებ ბევრ ჩვეულებას. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს სადილის სცენა ბატონის სასახლეში: ორ ტახტზე, ერთმანეთის პირისპირ სხედან ბატონიშვილები და აზნაურები, სუფრის თავში მღვდელი. ბატონის ბრძანებებზე შემოდინა მოსამსახურეები, ერთს მოაქვს თუნგი, მეორის ხელსაწმენდი, მესამეს ტაქტი და რიგ-რიგობით ყველას აბანინებენ ხელებს, შემდგ შემოაქვთ სუფრა, მას მოჰყვება მორავი თავისი მრავალრიცხოვანი ამალით, ხელისნებს პური მოაქვთ ხელკალათებით, მზარეულებს კი სხვადასხვა საქმელები. მღვდელი აყურთხებს სუფრას და იწყება პურობა. ცოტა ხანში ბატონს მიაართმევენ შემწვარ ხბოს, რომელიც ასრასობდა აქნილი და ისიც, თავის მხრივ, ხორციის ნაჭრებს საითხოდ სთავაზობს სუფრის ყველა წევრს, რომელიც იღებენ შემოთავაზებულს ამ სიტყვით აღმერთმა ნუ მოგვაკლოს თქვენ წყალობას“. ბატონის სასახლეში თავმოყრილი მსახურები რამდენიმე ჯგუფად არიან დაყოფილნი და გარკვეულ სოციალურ ინსტიტუტს ქმნიან. ესენა არიან გამძლელები, რომელთაც პატივისცემით ეპყრობიან, მოახლეები — ქალბატონთან შერბილი მისი ხელზე მისამსახურე, გოგოები — რომელთა წერტილში მონაწილეობას ლეხულობდა გამძლე, მათ ეველოდით ჭრა-კერვა, ქსოვა, ქარგვა, რეცხვა, აბრეშუმის მოყვანა და სხვა, ხაბაზები — პურს აცხობდნენ დღეში ორჯერ, ეს იყო მათი მოვალეობა და სხვა საქმეს ხელს არ მოკლებდნენ. მზარეულები — ამზადებენ

საქმელს, ხელისნები — რომელთაც მარახბელები და სასიძინდე ჯულები ებარათ, მეჩინბეები — მათი საქმე იყო საბძლის მოვლა. ფარეშები არ იცოდნენ რა უნდა მოემოქმედებინათ, რადგან მათი საქმიანობა ბატონის სურვილს ემორჩილებოდა. მწვემსები საქონელს მწვემსადნენ, ზოლო მოჯალაბეები საქმიანობდნენ იმ სამეურნეო ნაგებობებში, რომლებიც ბატონის სასახლეს ერტყა გარს, ესაა სამოახლო, საფარეშო, სიხაბზო, სამზარეულო, ბედლები, საბძლები, სასიძინდები, მარანი, ხულა, საჩინბო, საღორე, საბატე, საქათმე და სხვა, როგორც აკაკი შენიშნავს: სასახლეში თავმოყრილი მსახურთა ჯარის მეორედელ თავი სუფლად აუფიდალა ამ საქმეს, მაგრამ მიუხედავად მათი უსაქმურობისა, ბატონი არ ითხოვდა საშახურიდან, რადგან ეს იყო ფეოდალური წესი. მეგატონეს ერჩია არ გაეფაქისუფლებინა გლეხი იმ ბეგარისაგან, რაც ქველთავანებ ქონდა დაესრულებოდა, იგი ეკლდებულ იყო გადაეხადა ბატონისათვის მის წინაპრებზე დაესრულებული ბეგარა და ამ წესს ორივე მხარე შეურყვიადა იცავდა. მამახმისო — იგონებს აკაკი — ერთ გლეხს ნახევარი კვერცი ემართა, სულ ეს იყო მისი ბეგარა, რამდენჯერ უთხოვია იმ კვერცხს მროხას მოგართმე და ნახევარი კვერცხის ბეგარა მომხსენო, მამარამ გაჩეთებული ბატონი არ თანმდებოდა, მოახლოებული დღესასწაულის წინა დღეებში ჩამოვიდოდა ბატონის სასახლეში, მოიტანდა ერთ მოხარულ კვერცხს გაკრიდა ძუთი, ნახევარს ბატონს მიაართმედა და ნახევარს თვითონ შექამდაო. ამ შემთხვევაში დასკვნა ერთია: მე-ბატონეს ბროხა კი არა, გლეხის მორჩილებამოვალეობა სურს და ბეგარა (თუნდაც ის უმნიშვნელო იყოს) ის საუშალებათა, რომელიც ხაზგასმულად ადასტურებს ამ დამოკიდებულებას. აკაკი ერთი ნაწარმოებით არ ამოწურავს ამა თუ იმ თემაზე საუბარს, მისი ქმნილებათა სიუქტი მულამ ემყარება ნამდვილი ცხოვრების სურათებს, რომლებიც სხვადასხვა თხზულებებში ინახებიან და საბოლოოდ ჩამოინახეება ისტორიული რეალობა. საილუსტრაციოდ გამოდგება თუნდაც ფეოდალური ურთიერთობის ამსახველი პასაჟები, რომლებიც მწერლის საკიროებისამებრ არიან გამოყენებულინი ამა თუ იმ ნაწარმოებებში და წარმოადგენენ ერთ მთლიან მოთხრობას ამ ურთიერთობათა შესახებ.

ასევე დასრულებულადაა წარმოდგენილი აკაკის ნაწარმოებში გლეხთა სოციალური მდგომარეობის ამსახველი მასალები, მათი ყოველდღიური ყოფაცხოვრება. იგი თანამონაწილეა ამ ცხოვრებისა და მისი სიხარული გაორმაგებულია, როცა საშუალება ეძლევა ამ თემაზე საუბრისათვის:

„უვალწინ მიღვია ისლით გადახურული ხის სახლი, წინა და უკანა კარებით უფანჯრო-უსარკველო, მხოლოდ ორი საკვამურით ანუ საფაფურით, საიდანაც კვამლი გადიოდა და სამაგიეროდ სინათლე შემოდებოდა. შუა კერახზე, მხარეთმთე წამოწოლილი იდგა დიდი, უზარ-მაზარი ჭრკვი და გაუსუსტრლად ზამთარ-ზაფხულს ცეცხლი გუზუზუბდა“. ასე დაიხატება ჩვენს წინაშე გლების ტრაიური სახლი, რომელიც შემდგომ უფრო კვეთით შეივსება ცოცხალი სურათებით: „გლეხის ოჯახი დილიდან საღამომდე სულ მოძრაობაშია“ კაცები დილით ადრე მიდიან სამუშაოდ ყანებში თუ ტყეში, საილი და სამაზრა იქ მიუღის და დაღამებამდე ძვირად ბრუნდებიან სახლში, ქალები კი საოჯახო საქმეზე ტრიალებენ, მთ ხელშია საქონლის მოვლა, ფრინველების პატრონობა, სახლის დაკვა-დასუფთავება, საილი-ვახშმის მზადება“. გლეხის სახლში შრომის განაწილება, მისი ორგანიზაცია, არსებობის უპირველეს გარანტიადაა აღიარებული. მას აკისრია უსდღესი ზნეობრივი მისია განსაკუთრებით მომავალი თაობის აღზრდასათვის: — „უხეთი ექვსი წლი-ნამ ძალიან კარგად იცის თუ როგორ უნდა პირუტყვის ყურისკვება, ფრინველის მოვლა, საილი-ვახშმის მზადება, გარკა გამტკიცა, გარმოცობა და სხვადასხვა შეკამანდის მომზადება და სხვანი, შესწავლილი მქონდა თუ რო-ლი და როგორ უნდოდა: ზენა-თესვა, თოხნა, მკა, სხვა“.

შრომა ადამიანის ეველაზე დიდ სიხარუ-სა და სიკეთის წყარო და აკაცისთან ამ ზოგადი ფრახის საილუსტრაციო ასეულობით ქრისტიანთული მაგალითებია დახატული.

აკაც იკვლავს, ერთი შეხედვით სრულიად უმნიშვნელო რამეს, თითქმის ზედმეტად უბრა-ლისაყ კი, მაგრამ თბრობას რომ ჩაათავებ, კვლავ გაგახსენებს თავს ის ერთიანი დღაქტრი-კური ხაზი, რომელიც მსკველავს მის ნაწარ-მოებებს, აქ თვითმზანი მხოლოდ სამშობლო და მისადმი დამოკიდებულებაა, უფრო სწორად კი, ის გუბობს დასახული, რომელმაც უნდა აღგზნარდოს და განგვასპეტაკოს ამ სიყვარუ-ლისათვის, იგი მოგვიხიბრობს სიბავშვო თამა-შობიდან შესახებ და აქაც ახერხებს იმ ჩვეუ-ლიან კეშმარტივ არსის გამოკვლევებს, რომ-ლის სიღრმე ასე ცხადად აქამდე ვერ დავგინა-ხავს, აკაცის მიახნია, რომ ხალხური გართობა-თამაშობანი უფრო დიდ აღმზრდელითი თვისებების მატარებელი არიან, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით ჩანს, ვარდა იმისა, რომ მა-თი დანაწმუნლება ახალგაზრდული სხეულის განვრთნა-გაჯარჯობება, არცთუ იშვიათად მო-ზარდის სულიერა ფილოსოფიური მახზებისაყ ემ-სახურებიან, თავისი ბავშვობისდროინდელი ხალხური თამაშობების აღწერისაყ, განსაკუთ-

რებული გულისყუროთ მოგვიხიბრობს „კორი-ბიას“ შესახებ, რომელიც ამ შემთხვევაში ზე-მოთხიბრების დასადასტურებლად გამოდგე-ბა: ამ თამაშისაყ ერთი მოზრდილი იკისრებს: კრუხის როლს, დახარჩუნს მის წიწკლები არიან, ქორი განუწყვეტლავ ეტრეკს კრუხს და მიუხედავად იმისა, რომ კრუხი გამწარებელი იკაცს წიწკლებს, ქორა მინც იტაცებს, ერთ წიწკლს, კრუხს გამოუდგება, დააგდებენც, მაგრამ ამასობაში წიწკლები იფანტებიან და ვიდრე კრუხი კვლავ გააბაშს წიწკს, ქორი ახლა სხვან ეტემა და „... თამაშით — წერს აკა-ცი — ძალიან მაგონებს ჩვენს კვყების ბედს, ჩვენი ცხოვრება, ჩვენი ისტორია სწორედ ქო-რობის წარმოადგენდა: საქართველო კრუხი იყო სიცილსტეგამწარებელი და სხვა მისი კუთხეები — წიწკლები... მტრები ქორებივით ესეოდნენ... იტაცებდნენ ხან ერთ მხარეს და ხან მეორეს, მაგრამ საბოლოოდ კი საქართვე-ლო მინც კიდევ აბრუნებდა ხოლმე დაკარგულ მხარეს და გაეორებულ ფერხულსამძულს წრე ბოლოს იქნევდა ბოლოვდა, მაშინ მე ეს არ შესმოდა, რასაკვირველია, მაგრამ გულზე კი რაღაც უნებურად გვკენდა“.

! თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ხალხური თამაშობანი როგორც ეთნოგრაფიუ-ლი ევლევის საგანი, საქმიად სინტერესოს სდერის განეკუთვნება, მაშინ აკაცის მიერ ჩამოთ-ვლილი და აღწერილი ზოგიერთი თამაშობანი დღესდღეობით პირველწყაროს მნიშვნელობას ინარჩუნებენ და უზრადღებას იქვეყნ მწერ-ლისეული დასცენებით.

ქართველ მწერალთაგან, აკაცი წერეთელი ჩვენი ხალხის ზნე-ჩვეულების ერთ-ერთი საუ-კეთესო მცოდნეა, მწერალი მათ წარმოსახნად არჩევს სათანადო ლიტერატურულ ნიადაგს, რათა მის ფონზე ეს ჩვეულება უფრო მეტეო-რად იქნას დახატული, ამ მხრე საინტერესოა ქართველი კაცის უღვაშთან დამოკიდებულების აკაცისეული დაკვირვება, ცნობილია, რომ მეუ-ღლად უღვაშს მხოლოდ სიღამაშის გულისთვის არ ატარებდნენ და უღვაშის შერკიცება კაცის შერკიცებას უთანაბრებდოდა, აკაცის ერთ პა-ტარა მოთხრობაში, რომლის სათაური „კორი-ნთელი“ ეს ვითარება ნათლადაა წარმომჩენი-ლი, გუროელის წყალობით ჩაქეში შეტრუტეუ-ლი სოლომონ პირველი თათრებმა რომ დაამა-რცხეს, მაშინ ელიზბარ ერისთავის შინაყმა — აზნაური კორიბთელი ტყვედ ჩავარდნილა, კრი-ლობების მომუშება შემდგომ იგი მისულა ფაშასთან და უთქვამს: „მინ გამოიყი და აქ-ქინა ვეღარ მოგიტან სახისადო“.

— რომ ვერ იმოქვოს, მერე? — ჰკითხა ფა-შამ.

— რადგანაც ჩემი ბატონის სიყვარული ვარ და ეროგულს, მიყლი მძევს, კიშვიწია.

- თავდები ვინა გყავს?
- არავინ!
- მაშ ისე როგორ იქნება?
- აი, ჩემი უღვაწის ერთი ღერი...
- შეგე, რომ არ მოხვდი ამ უღვაწის ღერს რა უნდა ვუყო?
- შეტყვევება უბრძანა და ზედ დააფურთხე.
- გურგო, რას ამბობ? მით შენ იმ სიმორცხვას რა გეტყობება?

— ზორცი კი არ შეტყვენება, მაგრამ გული იგრძნობს და სულს ეწყენება.

ამ სიტყვებს ისე ბეჭითად ეუბნებოდა კორინთელი, რომ ფაშა დაეთანხმა და გამოისიტუმბო ინფრეთისაქენს. საინტერესოა, რომ კორინთელი ერთობლივად იმავლევი წვაკობა ვეჭ მიუღია და სხვა გამოისავლო რომ ვერ უნახავს ფაშასთან გამოცხადებულა, როგორც ტყვე — პირობა ვერ შევიარულე და თქვენ ზელსა ვარ, რაც გინდათ ის მიყავითო. ასეთ გულუბრყვილო სიმამაცეს გაუოცდები ფაშა და კორინთელისათვის თავისუფლება უჩუქებია. ეს არ ვაძლავთ ცაკლუელი, ვერც შემთხვევა, იგი ქართულა ზნის დამახასიათებელია და ამ კონკრეტულ შემთხვევაში გასხილდა მისი ზოგადი თვისება.

ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა აქაცის წერილები: „მოთქმით ტირილი“, „სოფელი სხვიტროსი“, „მცირე რამი“ და „საფთხა ბაზა“. ესაა წმინდა ეთნოგრაფიული ხასიათის ნაშრომები, სადაც განზოგადებულა შეკრებილი მასალა და გამოტანილია სითანადო დასკვნებიც.

„მოთქმით ტირილი“ დანაშაუბებულია მოკვლეუბულის დამარხვის იმერული წესი აღწერს და ამ ეთნოგრაფიულ დაკვირვებულ წეს-ჩვეულებებს, იგი უარყოფით დამოკლებულებას იჩენს იმ დანაშაუბების გამო, რომელსც დროთა განმავლობაში შეუფერია. ამ კოლონიზაციური განსაკუთრებით ვერ ურადება პოეტის ე. წ. „მოტირლებს“, რომელსაც განახლებულა განსამრჯელოს ფაშა ქობაბი და კირიფხული თათვისა მოკვლეუბულის „გაბატონებებისათვის“ „იტროს მან ვისაც მართლა ეტრება, თორე შენოწმებულ ცრემლებს, თათის მავგროად გაგზავნილი მოტირალი და აქტიორული თქმა და სავარისაო. საინტერესოა აქაცის შეხედულება „ზარით ტირილი“ შესახებ, რომელსაც იგი საქმით იველ ჩვეულებიდან გამდნარედ მიიჩნევს. პოეტს მიანიხია, რომ „ზორავა“, ძველად კერათმსახურება ნიშნავდა, „მშობრელებით იწოდებოდნენ კერბთა მღვდლები და ზარი ერკვა კრბის შეწირვის დროს საგალობელს, მაგალითად „მშემახი, „ოდლია“, „მოვდილა“ და სხვანი ეველად დღემდის დარჩენილია ჩვენს ხალხში, მაგრამ სამლოცველო ხასიათი დღეგრავათ და გარდაცვლილან სე-

რო-საფუნდუკო სიმღერებად“. მაშინდელი ზორცი, რომელიც შემორჩენილია განსაკუთრებით ტირილში, სამგლოვიარო ხმად აწვირდ სწორედ ხალხშია დაკული და მისი მეტეორული შეწყველა იმ უძველესი რიტუალების პარალელურად დიდ ყურადღებას იმსახურებს.

აკაკი მიუთითებს იმ განსაკუთრებული სიფრთხილის შესახებ, რომელსაც უნდა ეიჩნებოდა ხალხური ტრადიციებთან დამოკლებუბების დროს. აუოველიცე ჩვეულება, რაც კი საუკუნეების განმავლობაში შეუფუთსებია ხალხს რთულია და მისა ცალმხრივად შეხება შეუცლომა... უნდად, სზარტად მისი გამოწვევა ან გაკერბა არც მრძანებით და არც ზნებით არ მოხერხდება, წლ დავეიწვებთ, რომ ხალხის ჩვეულება უმეტესად გრძნობის ნაყოფია და მისი ზელის შეხება საადვილო არ არის, დიდი დავეიწვევა და გამჭრიახობა ეჭირვება“.

არც თუ დიდი ხნის წინათ ეს საკითხი სახელმწიფო „ზრუნვის“ საგნად იქცა და მოგზებუნებათ, თუ რა უარყოფითი შედეგები გამოიღო არაეციხებრულმა, დაუბრლებულმა, და ტლანქმა დამოკლებულებმა ასეთი საკითხების მიმართ, კლდე ქარგ, რომ ზელოვნულად გამოკონილია დღესასწაულებმა, რომლებიც გამოიხეულია იყვენ ქართული ხალხის ტრადიციების დასამდაბლებლად, ვერ მოიკედეს ფეხი, რადგან მისი არ გამოიმდნარეობდნენ ხალხის სულიერი მოთხოვნელებიდან, მათი პრაქტიკული და სოციალური მხარე ყალბა იყო.

აკაკი, როგორც ნამდვილი ეთნოგრაფი, ზედმეწვეხით აღწერს სოფლის ფლორასა და ფაუნას, როგორც მდებარეობა ექვს სხვიტროსს, რა მთები აქრავ, რა ცხოველ-ფრზველი ბინადრობს, რა აღწერლობა ახლა საუკეთესო მასალას წარმოადგენს იმის გასარკვევათ, თუ დღეკნდლამდე როგორ შეიკვალა ვითარება ეკოლოგური თვალსაზრისით და რა მოკლებებმა ითამაშეს როლი ამ ცვლილებებში.

საინტერესოა ამავე წერილობში მოცემული ერთი სხვიტრული ჩვეულების აღწერლობა: სელოსწმინდის მოყვანი, დღეს, დიდძალი ხალხი მოაწყდებოდა მცხოვრის ველისის, რომელსაც წერეთლები უმასპინძლებოდნენ. წერეთლები თითოეული უჯანი ვალდებული იყო სადღესასწაულად მიეტანათ ღვინო რუმებით, პური გოდრებით და მზარხველი ძროხა, ეკლესიის უბოში გაყვებული ყოფილა გრეული გობი, სადაც ზაახამდნენ ღვინო და არავს არ ჰქონდა უფლება ამ დღე ღვინო ქურჭლით დაეღია. გლეხები მიჯრადებოდნენ გობთან, ჩაიშუხლებდნენ და სკამდენ წრუპვით, ამ დღესასწაულ რქველა „მოტყეურობა“, საველისსმია თეთონს მოტყეურების მიხაარსი, რომელშიც ნავლისსმები უნდა იყოს გლეხების მოშინაურება, დასაღვინება, ანდა ამ დანაშაულის გა-

მოსყიდვა, რომელიც მებატონეს მიუძღვის კლუხის წინაშე. აქვე გადმოცემულია განსაკუთრებული დამოკიდებულება გლეხსა და მებატონეს შორის, რომელიც გამჟღავნებულია ღვინის დაღვეის წესში.

ზემოთ აღვნიშნეთ და კიდევ გავიმეორებთ, რომ აკაცის შემოქმედებითი აღმავლობის საფუძველს ხალხური ყოფა-ცხოვრების დრამა ცოდნა და მისი სულიერი კულტურის თანაზიარობა წარმოადგენს. იგი გრძობდა რა ასეთი მასალის უდიდეს მნიშვნელობას, განსაკუთრებით განიცდიდა, რომ არ ზერხდებოდა მათი სათანადო ფიქსაცია-შესწავლა და გულმხურვალედ მოუწოდებდა ქართველ საზოგადოებრიობას კონკრეტული და ქმედითი საქმიანობა გაეჩაღებინა. მისი პირადი ცხოვრება კი ამ მხრივ სამაგალითოა, იგი ბევრს მოგზაურობდა საქართველოს ყველა კუთხეში, ახლო ურთიერთობა-

ში იმყოფებოდა ხალხთან, რაც ერთ-ერთი მიზეზი იყო მისი უმაგალითო პოპულარობისა, ალბათ ამ ვითარებამ ათქმევინა სოფრომ მგალობლობისშეიქცა: „აკაციმ რაც წერიით გააკეთა, ერთი იმდენი ხალხში გამოხელოთ“.

და ბოლოს ნიშანდობლივია, რომ აკაცის უცანასკნელი ამოსუნთქვა ეთნოგრაფიული საზოგადოების განმტკიცებას შეეხებოდა, მისი ბოლო თხოვნა ის იყო, რომ გვირგვინის მსურველებს, გარდაცვლილ მგონისათვის განზრახული გვირგვინის ფასი გადაეცათ ამ საზოგადოებისათვის, ამიტომაც გულში ჩამწვდომია ის სევდა და სინანული, რომელიც აკაცის გარდაცვალებისას გამოუხატავს ამ საზოგადოების თავმჯდომარეს: „ჩვენს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას მოაკლდა ბურჯი, რომელზეც დამყარებული იყო ამ საზოგადოების წარმატება...“

აკაკი ხინთიბიძე

საპილიპილო გეგმა

აბაბის ერთი ლექსის ანალიზისათვის

აბაბის „ქებათა-ქება“ სიუვარულის საგალო-
ბელია. არც ერთ სხვა ლექსში პოეტს ასეთი
ამაღლებული განწყობილებით არ უმღერია ამ
გრძნობისთვის და არც ერთი სხვა ლექსი მას
ამგვარი სტრუქტურით არ დაუწერია.

სტრუქტურის ცნებაში, უწინარეს უოვლი-
სა, ლექსის საზომს ვგულისხმობ. აკაკი ბევრ-
ჯერ მიმართავს კატრენში ათმარცვლიანი მე-
ტრის ცნობილ ვარიანტს — 5/5, რომლითაც
ეს ლექსი იწყება და თავდება. ასევე, მისთვის
უცხო არ არის ექვსტაქიანი კონსტრუქციები,
მუხლებად დატვილი ჩაბრუნებულები (5,5,5/5,
5,5,5/5), რომლებიც ამ ლექსშია ჩართული,
მაგრამ ორივე ფორმის შერწყმა, ურთიერთ შე-
ნაცვლება მხოლოდ და მხოლოდ „ქებათა-ქე-
ბაში“ გვხვდება.

მანამდე ამ წყობით გრიგოლ ორბელიანი
წერდა. აკაკიც თავის ლექსს გრიგოლ ორბე-
ლიანს უძღვნის. გაზეთ „დროებაში“ სადაც
„ქებათა-ქება“ დაიბეჭდა პირველად, სათაურის
ქვეშ ასეთი მინაწერია: „ვეუძღვნი თ. გრ. დ.
ორბელიანს“. თუმცა ეს მინაწერი აკაკიმ შემ-
დეგ მოხსნა, მაგრამ „სადღერძელის“ ავტო-
რის ცვალი ლექსს სათლად ატყუა, დაიწყოთ
სათაურით, თავდაპირველად, „დროების“ ვა-
რიატში „ქებათა-ქებას“ „საღამო“ ერქვა,
შემდეგ, როცა „ივერიაში“ დაიბეჭდა — „ღბი-
ნი“. ორივე სათაურს გრიგოლ ორბელიანთან
მიუყვარათ: „საღამო გამოსაღმებისა“ და „სად-
ღერძელს ანუ ომის შემდგომ პოემაში (შდრ.
ქებათა-ქება“: „ვიწ ამამაღლა“. თუმცა ორივე
რუსიველიდან მოდის: „სიუვარული ადგვამა-
ღლებს“).

სწორედ „სადღერძელის“ იუენებს გრი-
გოლ ორბელიანი ორივე შემოხსენებული ფორ-
მის შერწყმას. სიუვარულის სადღერძელის

შუა მონაკვეთი 5/5-ით იწყება და შემდეგ და-
ტვილი ჩაბრუნებულზე გადადის.

ისიც საგულისხმოა, რომ „ივერის“ ვარიან-
ტში ლექსი „სადღერძელის“ ავტორის უშუ-
ლო გამოძახილი იწყებოდა: „ღამისნით ღვი-
ნი“. შემდეგ აკაკიმ თავდაპირველი ფორმა
აღადგინა — „სხვებმა სვან ღვინო, მე უღვი-
ნოლაც მთვრალი ვარ...“ რითაც გრიგოლ ორ-
ბელიანს გაეშიქნა.

გრიგოლ ორბელიანის პოეზიასთან შეხვედრა
საგრძნობოა ცალკეულ მხატვრულ სახეებშიც,
რატომღაც კონსტრუქციებშიც, მაგრამ მთავარი,
როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ის არის, რომ სიუ-
ვარულის საგალობელს აკაკიმ გრიგოლ ორბე-
ლიანის ვერსიოვაციისთვის ნაწინაღობივი
სახე მისცა. შეუძლებელია, მისთვის ცნობილი
არ ყოფილიყო, რომ ექვსტაქიანი — 5,5,5/
5,5,5/5 ვარიანტის სისტემით — aabccb
გრიგოლ ორბელიანის სახელთან არის დაკავ-
შირებული და აქედან გადავიდა ნიკოლოზ ბა-
რათაშვილის პოეზიაში („საუბრე“).

ამრიგად, გრიგოლ ორბელიანის სიცოცხლის
ბოლო წაწევაში, როცა ჩვენი იყო მამათა
და შვილთა პაქრობა, რომლის დროსაც გრი-
გოლ ორბელიანსა და აკაკის შვიკვე ურთიერ-
ობა შექნდა და როცა გრიგოლ ორბელიანსა
შექმნა თავისი უცვლავი „თამარ მეფის სახე
ბეთანიის ეკლესიაში“, აკაკიმ, როგორც იტყვიან,
გული მოიბრუნა პოეტზე, რაც მან გრაგოლ
ორბელიანის გარდაცვალებამ წარმოქმნულ
სიტუაციაში გამოხატა.

ათმარცვლიანი საზომი — დაუტყებელი თუ და-
ტვილი — არ არის აკაკის პოეზიის რიტმუ-
ლი სახის გამოხატულება. პოეტს ძირითადად
სხვა ფორმა აქვს მომარკვებული — რამარ-
ცვლიანი შაირის ცოცხალი, ელასტიური რიტმი,
„ქებათა-ქება“ ამ მხრივ გამოწვევისა. აკაკის
მხატვრული პრინციპებიდან გამომდინარე, სი-
უვარულის გრძნობის ასეთი ამაღლება, ასეთი
ღრმად ჩაჯვირებული ბედა გამოხატვის დიწქ
და სილიდურ ფორმას მოითხოვდა.

მაგრამ ეს ხალეუსო სქემა ბევრს არაფერს ამბობს აკაიის ლექსის რიტმული ხაზის განსაზღვრისათვის. რომლის მთავარი ღირსება შიდა რიტმულ სტრუქტურაშია.

„ქებათა-ქების“ რელიური რიტმი მრავალგვარი და მრავალფეროვანია. ლექსი 18 ოთხტაქიანი სტროფისაგან შედგება (თუ ექვსტაქედებს კატრენებზე გადავიყვანო) და ამ წყობის ათმარცვლელის ეველა შესაძლებელი რიტმული ვარიაციის, დაახლოებით, სამ მეოთხედს შეიცავს. ჩვიდმეტიდან თორმეტს:

№№	სქემები	ტაქთა რაოდენობა
1	32/23	21
2	23/23	18
3	23/32	6
4	32/32	3
5	32/1+4	4
6	23/1+4	3
7	32/4+1	2
8	23/4+1	1
9	1+4/23	8
10	4+1/23	1
11	1+4/32	4
12	1+4/1+4	1
სულ	12	72

საქიროდ არ მივიჩნევთ რიტმული ერთეულების მეტი დაწვევება. იმ, სამ და ოთხმარცვლედების შიდა ვარიაციები მნიშვნელოვან სხვაობებს არ იძლევიან.

ცხრილის მიხედვით თვალსაჩინოა სამმარცვლიანი კადენციის ტაქთა სიპარბე. იგი 4-ქერ მეტა ორმარცვლიანი კადენციის ტაქტებზე, ხშირია, აგრეთვე, ერთ და ოთხმარცვლიანი სიტყვების ნაერთი. სამმარცვლიანი დაბოლოება, ხაზოვალოდ, ბუნებრივია ქართული პროზოლისათვის და აკაიის რიტმიკაშიც დომინანტობს.

მაგრამ არც ეს ცხრილი გვეუბნება რაიმე საყურადღებოს. მთავარია არა რიტმულ ვარიაციათა სტატისტიკა, არამედ თუ როგორ ნაწილდება ეს 12 სქემა 72-ტაქტიან ლექსში. როგორ ხორციელდება ტაქტიდან ტაქტზე, სტროფიდან სტროფზე გადასვლა, რა და რა რიტმული კონსტრუქციები ემზიან, თანხმებიან ან უპირისპირდებიან ერთმანეთს, ვად იჩენს თავს რიტმული კანონზომიერება და ხად „არღვევა“ იგი? ამ კითხვებზე ქასუხის გაცემა ლექსის მთლიანი ორგანიზმის გულდასმით შესწავლას მოითხოვს.

„ქებათა-ქება“ ურადლებას იქცევს თავისი მუარო კომპოზიციით. პირველ სტროფშივე იყვრება კვანძი იმ გრძობა-განწყობილებსა, რაზედაც ლექსია აგებული. პირადი ბედნიერე-

ბით შთვრალი ადამიანი მრავალეცი ნეტარებით უდგებს ურს ბუნების საიდუმლო ენას:

სხვებმა სვან ლეიო, მე უღვიბოდაც
მეუღალი ვარ პირად ბედნიერებით.

განცდის პარმონიულობას ზღვს უწყობს რიტმულ ერთეულთა თანაზომიერება. ტაქთა პირველ ნახევრებში, ოთხიდან სამ შემთხვევაში, გვაქვს — 32 („სხვებმა სვან/ღვიონ“). ხოლო ტაქთა მეორე ნახევარში, ასევე ოთხიდან სამ შემთხვევაში — ერთსიტყვიანი ხუთმარცვლელი („ბედნიერებით“)¹

პირველ სტროფს მოსდევს ბუნების სურათების ჩვენება, რომელიც 7 სტროფში გრძელდება, განსხვავებული შინაარსი განსხვავებული წყობით არის გადმოცემული. ათმარცვლელის ჩვეულებრივ ფორმას (5/5) ენტი ტაქტების დატებით მიღებული ექვსტაქტი (3,3,3,3,3,3) ცვლის, კატრენის ცალფა რთმას (XAXA) ექვსტაქტიანის სამმაგი რითმული კომბინაცია (aabcbb):

ვიმ ამ საღამოს,

მშვიდსა, საამოს,

ტკილ ნეტარებით შეზავებულსა!..

რა უცნაურად,

მაღლით ციურად

სამოთხისაკენ იტაცებს გულსა.

თხრობა ლაღი და გაშლილია, განსაზღვრებით, ეპითეტ-სინონიმებით დატვირთული. თანაც ეპითეტები და სინონიმები მუხლებად დატეხილ ტაქტებში იჭრიან თავს: მეორე ტაქტი პირველის განმარტებას წარმოადგენს („ვიმ ამ საღამოს — მშვიდსა, საამოს“, „დახეთ ამ მთვარეს — სხივმოშინარეს“, „ბუნების მყარულს — საქორწილოდ სრულს“). „უკვალითა ენა — არს სუნწილო ფშენა“ და სხვ.). ეს ორწევრიანი სამეტყველო ერთეულები რიტმული სიმეტრიულობით ხასიათდებიან, თითო თითო ტაქტს იჭერს და მეტ-ნაკლები ნიუანსობრივი სხვაობით ესიტყვიან ერთმანეთს:

რომ საიდუმლო,

სასიკაედლო,

და ეს ქვეყანა,

ყოველგნით ყველგან.

ძალთა ღიღება

შექნათა ქება.

და ახლა მეც ეგრძობ,

საიდუმლოდ ვცნობ, და სხვ.

ზოგჯერ დატეხილ ტაქთა რიტმი აბსოლუტურად თანხვედრია:

მოკავაშენი,

მოთამაშენი,

„ივერიასა“ და 1898 წლის გამოცემაში „მოთამაშენის“ ნაცვლად იუო! მოკიკიკინი“ (ვარსკვლავებზეა საუბარი). აკაიი „დროების“ ვარაანტი აღადგინა, რომელიც პირველ ტაქტთან ევფონიურ თანხმობასაც ქნის.

რიტმული სიმეტრიულობა კიდევ უფრო ხა-
გრძობილია სამწევრიან სამეტყველო ერთეულე-
ბში:

ვინც ვარდს ეღვერი, ის სინაზე
და ბუღბულს ენა ერთად მოპაპარ!
ანღა:

წყალთა ჩქრილი,
ფოთლოთ შრიალი,
ბალახთ ბიბინი რალაც გრძენული.
ეს უანასქნელი აშკარად გრიგოლ ორბელია-
ნია. გაეიხსენოთ:

ცხესთა გრილი,
მუბთა ტრილი,
ჭირთ სრილი,
უერთმაცთ ბრილი.
„იარაღის“

ბუნების სურათების ჩვენების შემდეგ ლექ-
სი ისევ ჩვეულებრივი ათმარცვლიდის სახეს
იღებს: მუხლებად ღატეხილი კენტი ტაეები
სწორდება, რითმათა რიცხვი მცირდება, ერთ-
თავად გარითმული ექვსტაქედის ნაცვლად ინ-
ტერვალრიითმიანი კატრენი რჩება.

შევიღმა საღამომ, სხივმომიწინარე მთვარემ,
მოკაშაშემ ვარსკვლავებმა, უვაილთა ენამ,
წყალთა ჩქრილმა, ფოთლოთა შრიალმა, ბუ-
ნების მაურულმა სიუვარულის ციური ნიჭით
აამაღლა პოეტი და აგრძობინა მას. „რომ
არის კაცში ღვთისა ბატეა“:

რამ ამაღლდა, ვის მაგონობინა
ეს საიდუმლო ღვთიული ძალა?..

ერთ და ოთხმარცვლიანი სიტყვების კომ-
ბინაციები, ეს ლალი გადასვლა მოკლედან
გრძელ რიტმულ ერთეულებზე კარგად შეესა-
ტყვისება ნეტარებით ადვილი ადამიანის სუ-
ლიერი განწყობილებას.

რიტმულ წესრიგს, რომელიც ამღერებაში გა-
დადის, თან ერთვის ბგერათა პარმონია. სინ-
ტაგები ევფონიურადაა შეკრული. ამაჲმ (რამ
აშაშაღლა), ინ-ინ (ვინ მაგრძობინა), ამახ-
თა, პირველი მუხლისა ა ბ (ყველა მარცვლი
ა ხმოვანზე აგებული), მეორე მუხლის ნ და
საერთოდ, ბგერათა ელერადობა (ტაეის ყველა
ბგერა მუდგრა) ამღერებს შინაარსით ნაკარ-
ნაზე ამადლებულ განწყობილებას.

ლექსის შემდეგ, ძირითადი ნაწილი დასმული
კითხვის პასუხს წარმოადგენს. სიუვარულმა
აამაღლა პოეტი, მან აგრძობინა საიდუმლო,
ღვთიური ძალა, სიუვარულია ცისა და ქვეყნის
შემაკავშირებელი და პოეტი ჰიმნს უმღერის
მის ძველამოსილებას. უკვე ნათელი ხდება თუ
რამ ნაკვლისხმევი „პირადი ბედნიერებით თრ-
ბაში“. რომელიც, როგორც თემა, პირველსავე
სტროფში დაიხვა.

ორიოდე სიტყვა ამ „პირად ბედნიერებაზე“
უნდაჲ ითქვას. რომელიც აგერ რამდენი ხანია ჩვე-
ნი ლიტერატურათმცოდნეობის სამსჯელო არე-
ვ. „სტესარი“ № 10.

აღნი არ შემოდიოდა და, თუ შემოდიოდა, უსა-
თოდ ნეგატიური შინაარსით. არადა, რატომ
არ უნდა გქონოდა აკაცი წერეთელს პირადი
ბედნიერებით ტკობის უფლება. მით უმეტეს,
როცა პირად ბედნიერებაში იგი ამაღლებულ
სიუვარულს გულისხმობდა.

სიუვარულთან საუბარი მიმარცვლით ფორმით
წარმოებს და კარგა ხანს გრძელდება. ტაეებს
თავში უღვას ერთმარცვლიანი „შენ“, რომელ-
საც ხან ოთხმარცვლიანი სიტყვა ებმის, ხან
ორმარცვლიანი... მუხლები ავსება მისი თანხ-
ლები, განმმარტებული სიტყვებით და იქმნება
შინაარსობრივ-რიტმული კაოზომიერებით მო-
წესრიგებული ერთი მთლიანი განწყობილება:
„შენ, სიუვარული“, „შენ, რომლის ერთ წაშა“,
„შენ, ვისაც უგნურო...“ „შეგ და მხოლოდ შენ“
„ივერის“ ვარიანტში კიდევ ერთი „შენ“
გვხვდება: „შენ, ვისაც მხოლოდ“. ეს „შენ“
(სიუვარული) ლექსში ისევე გაპიროვნებულია,
როგორც „მე“ — სიუვარულის გრძნობით აღ-
სილი პოეტი და „ის — ცრფობის ობიექტი,
„ვისაც განვებამ მშვენიერება უხსივცილარა“.

ლექსის ეს ძირითადი ნაწილი ვერხვიეცაყო-
ლად ერთგვაროვანია, მაგრამ შინაარსობრივად
ორტაობობრივი. სიუვარულის ძველამოსილება-
ზე ზოგად საუბარს კონკრეტული მოსდევს („მე
მას ვუვალობ“). თუმცა ადრეუხარი გაუჩინარე-
ბულია, რაც დამახასიათებელია საერთოდ აკა-
კის სატრფიალო ლირიკისათვის. პოეტი ერთ ხა-
იდუმლოს მაინც გვიმზღებს: იგი ისევ მას ეტრ-
ფული ვაშინ ქალიერი და ამაღლებული იყო:
„ვხედავდი ნინოს, თამარს, ქეთევანს იაში შე-
ნათხს. შეერთებულად“ და ახლა კიდევ უფრო
გამღიროდა: „ითიჲო კაბუი ვიყო მე ახლა და
სიუვარული მოხუცი ქველად“.

ამრიგად, აზრი, განცდა, განწყობილება — პი-
რის სამი ნაცვალსახელით წარმოდგენილი (მე,
შენ, ის) მთლიანად ავსებს ლექსის ამ ნაწილს
და სამივე ნაცვალსახელი, სამი ერთმარცვლიანი
და სიტყვა სტროფების თემაში მოქცეული და
აქცენტირებული. ლექსისთვის, საერთოდ, დამა-
ხასიათებელია ერთმარცვლიანი სიტყვების სიმ-
რავლე, მარტო ერთმარცვლიანი და ოთხმარც-
ვლიანი სიტყვების წაერთ 24 ტაეს; ე. ი. ლექ-
სის მესამედს იჭერს ერთმარცვლიანი სიტყვ-
ები. მით უმეტეს, ორმარცვლიანთან მიმართე-
ბაში, ლექსის ტემპს ანულებენ, რიტმს ტალი-
სებურ მიდარებას აძლევენ:

ბუნების მაურულს,
საქორწილად სრულს,
ეკაშმირება; შე ემეტება, —
და ახლა მეც ვგრძნობ,
საიდუმლოდ ვცნობ,
რომ არის კაცში ღვთისა ზატეა.
ამ სტროფის 18 სიტყვიდან 7 ერთმარცვლი-
ანია. მარტო ერთ ხუთმარცვლიან ტაეში — „და

ახლა მეც ვგრძნობ — სამი ერთმარცვლიანი სიტყვა იურბს თავს. მაგრამ მთავარი ისაა, რომ ერთმარცვლიანი სიტყვები უოველთვის კი არ ერწყვიან გვერდით მდგომ სიტყვებს. ზოგჯერ საკუთარი მახვილით დამოუკიდებელ რიტმულ ერთეულებს ქმნიან. ეს განსაკუთრებით ითქმის ოთხ და ერთმარცვლიანი სიტყვების ნაერთზე $(4+1)$, რომელიც სტროფში ორჯერ გვხვდება და ორჯერვე ტაქის ბოლოს („საქორწილოდ სრულს“, „საიდუმლოდ ვცნობ“). ამ სტროფს მოსდევს ჩვეულების უკვე ცნობილი — „რამ ამჟამალა“ ვინ მაგრძნობინა“ და, საბოლოოდ, ლექსის მუხიკა ფიქრით დატვირთული, გრძნობით გაშობარი, სიუვარულით ამალღებული, გამკვირვალე, მაგრამ პოლიფონური.

რიტმული ზიგზაგებით მავალი რთული ხიშფონიის სახეს იღებს.

„ქებათა-ქება“ აკაკიმ თავისი შემოქმედების ზენიტში შექმნა. მისი პირველი ვარიანტი 1882 წელს დაიბეჭდა. შემდეგ იგი დროდადრო იხვეწებოდა. ცალკეული სტროფები ემატებოდა, ზოგჯერ აელღებოდა. სათაური „ქებათა-ქება“ ბოლოდროინდელია. როცა პოეტმა ლექსი „აკაკის კრებულში შეიტანა (1900 წ.). საზოგადოდ, აკაკი იშვიათად თუ მიუბრუნდებოდა ავტორს. ამ ლექსზე კი დიდხანს მუშაობდა, საგულდაგულოდ არჩევდა სიტყვებს, გამოთქმებს, აკვირდებოდა ორთოგრაფიას. ცვლიდებოდა, როგორც თვითონ ამბობს, სიკვდილის წინ ეთქვა „გალობა საზვილიზვილო“.

სერგო თურნავა

ბაბი წარმოქმნილი უპროპაგანდა შესრულდა თვალთახედვით

ბაბი წარმოქმნილი ცხოვრება-შემოქმედებით უცხოეთის კულტურის მოღვაწეები თავიდანვე იყვნენ დაინტერესებული, დროთა განმავლობაში ჩამოდიოდნენ საქართველოში, ეცნობოდნენ ქართულ მწერლობას, თარგმნიდნენ უცხო ენებზე მათ ნაწარმოებებს და ამავე დროს თურნალ-გაზეთებში აქვეყნებდნენ თარგმანებსა და ცალკეულ ნაშრომებს.

ჩვენ ამჟამად შევხვებით აკაკი წერეთლის კონტაქტებს საფრანგეთის კულტურის მოღვაწეებთან.

ფრანგმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ ბარონ დე ბაი 1802 წელს პარიზში გამოცა წიგნი „იშერეთი“, რომელშიც ავტორი ეხება აკაკის, როგორც პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის. „აკაკი წერეთელი. — წერს ფრანგი მწერალი. — მართლაც პერმარტიო პოეტი აქ ბიტუვის ნამდვილი გაცემით. მის ცხოვრება-შემოქმედებაზე საუბრისას რამდენჯერმე მომხიდემა მისი აზრების ციტირება. მე იმედი მაქვს, რომ ჩემი მსმენლები გამოიჩინენ ინტერესს და გაბიჯდნენ. როგორც მოხდა ის ამბავი, რომ პოეტი, რომელიც წერს ქართულად, ამავე დროს ფრანგებისათვისაც ვახაგებია. თავის ერთ-ერთ ლექსში აკაკი წერეთელი წარმოგივდენს ედემის ხალხს, მიწიერ სამოთხეს, რომელსაც მისაწვდომს ზღის ხალხისათვის. ამ ხალხში მოდიან ფრანგები, ინგლისელები, გერმანელები, იტალიელები, ბერძნები და სხვანი. თითოეული მათგანი იკვებებს თავის ადგილს, ავითარებს თავის ტენდენციებს და ამდღავნებს თავის ეროვნულ ხასიათს. აკაკი წერეთელი ამბობს: „ფრანგებმა შეამკეს თავიანთი საუფლისწულო მამული. მათ მოუწოდეს ხალხებს აწაწევისაქან, ააფრიადეს თავიანთი დროშა, რომელზეც ასეთი ლოზუნგი ეწერა: „თავისუფლება. თანახმობრობა, მშობა“.

ვინ არის ის, დემოთისაგან დავიწეული, რომელსაც არ უნდოდეს თავისუფლება, თანახმობრობა, მშობა. ფრანგები ავითარებენ მტკიცებებს, შელოვნებას, რომ ამათ სხვებს ხარგებლობა მოუტანონ“.

ბარონ დე ბაი იყო საჩხერეში, სადაც იგი სადილზე მიიპატიოა გ. წერეთელმა, საჩხერედან მიდის ახალ ხენაქში, სადაც მწერლის უწრადლება მიიპყრო მტკიცებამა ქაქუცმა, რომელიც აკაკის „სულთქოს“ მღეროდნენ, აქ აღმოჩნდა მტკიცეი ქალი, რომელმაც კარგად იცოდა ფრანგული და ფრანგ მწერალს უთარგმნა ეს ლექსი, რომელიც ხაკაოდ უფხტად ასახავს დედნის პოეტურ ხასხეთა თავისებურებას, ფრანგმა მწერალმა თარგმნა აგრეთვე აკაკის ლექსი „ფუტარი“. რა თქმა უნდა, ბარონ დე ბაის მიერ ფრანგულ ენაზე თარგმნილი „სულთქო“ და „ფუტარი“ არ წარმოადგენს პოეტურ თარგმანს, ფრანგი მკითხველი ვერ იგაძნობს აკაკის ლირიკის სიძლიერეს, მისი ლექსების მუსიკალობას, რითმსა და რიტმს, მაგრამ მიტხედავად ამისა, მაშინ ამ თარგმანმა დადებითი როლი შეასრულა.

საქართველოში მოღვაწე ფრანგმა ბელოვნებამოცოდნემ, თურნალ ილი კოპო ილუხტრებს მთავარმა რედაქტორმა იგივე მუროემ აღნიშნული თურნალის მეცხერ ნომერში (1889-1900 წ.წ.) დახებდა სტატია, რომელსაც თან ერთვის აკაკის ფოტოსურათი. სტატიის ავტორი მოკლედ განიხილავს ქართველი მწერლის ცხოვრება-შემოქმედებას, მაღალ შეფახებას აძლევს აკაკის „თორნიკე ერისთავს“, „ნათელას“, „ბაში-აჩუკს“, ავტობიოგრაფიულ მოთხრობას „ჩემი თავგადუხავადი“ და დრამატულ ჰიუბებს. ავტორი აგრეთვე ურადლებას ამხებობებს აკაკის მიერ შესრულებულ მოდიერის „სკაენის ობიგების“ ქართულ თარგმანზე. ბოლოს იგი დაას-

კვინს: „აქაი წერეთელი ქართველ პოეტებს შორის უღირხად მოქალაქეა. აქაის ლექსები ახლთა თავის თანაუბრებელ პოეტების ლექსებთან, აქაი ხაუკეთესო ლირიკოსად არის აღიარებული. შერატის ნაწერებს შორის ყველაზე მოქალაქეა „ორიანი ერთობა“, „ნათელი“ და „საერთო ეპიკური პოემები“.

ცნობილია, რომ აქაი დიდ პატივს სცემდა ფრანგი ხალხის კულტურას. მის ლიტერატურას, ხელოვნებას, თარგმნიდა ფრანგი შერატების ნაწარმოებებს, თავის გამოხატვებში არაერთგზის მიუთითებდა ფრანგული ლიტერატურისა და ხელოვნების დიდ მნიშვნელობაზე კოველი ერის კულტურის განვითარების საქმეში.

18 წლის პოეტი 1808 წლის ზაფხულში ეწვია საფრანგეთსა და შვეიცარიას. 18 ივლისს პოეტი იყო ეწვევის ტბასთან, სადაც იწინააღმდეგებოდა შილიონის მფელი ციხე-დარბაზი, ოთახი, სადაც ღამე გაუთვრია ღორდ ბაიროსს. ამავე ციხე-დარბაზში ყოფილა ვიქტორ ჰიუგოც. „18 ივლისს, — წერს აქაი, — ეინახულე შილიონის ციხე-დარბაზი 18 წელიწადში ეწვევის ტბაში აგებული. იმ დროს შედარებით არ ყოფილა ურიკო და დღემდისაც მენახულა, არც არა მოუვლიათ და არც არა მოუშაებთოთ რა, ისე იწახვევ როგორც „წმინდათა-წმინდას...“

სხვათა შორის ეს ოთახიც ვკვირვებ, სადაც ღორდ ბაიროსის აღწერილი ტყვე იყო მიჩაქვული და იმან მიიპყრო ეწველას უფრადლება. საქავე რკინის რგოლი გავხინჩე და როგორცადაც არ შეძელა“.

აქაი წერეთელი 1808 წელს კვლავ ეწვია საფრანგეთს და დამყო იქ 1810 წლის ოქტომბრულამდე. საფრანგეთის საზოგადოებრიობამ ქართველი პოეტი გულბობილად მიიღო, პრესაში გამოქვეყნდა წერილები, რომლებშიც ქართველ პოეტის შემოქმედების მაღალ შეფასებას აძლევდნენ.

საგულისხმოა აქაის სიტყვა, რომელიც მან წარმოთქვა პარიზში ქართველი სტუდენტების წინაშე. აქაიმ თქვა: „...სწავლა-განათლება მწიწად და ბიჭი და თქვენს უკეთეს პირობებში ხართ: თქვენ იზრდებით აქ, ამ თავისუფლების ქვეყანაში, სადაც სხვა რომ არ იყო რა, ხელს მაინც ვერაფერი შეუღლის თქვენს გრძნობა-გონებებს გადიდება.“

აი, ამიტომაც თქვენგან მეტს თხოვლობს ნათესავი და ჩვენი ნაკლი უნდა შევსოთ... თვითველ კაცს, თავის ნაციათან თანაშერადილს, უფრო ნაყოფიერად შეუძლიან სამშობლოში, ვიდრე გარეთ და მართლაც, ვინაც თაყვის საყოფარო მშობელი არ უყვარს, იმას შეუძლია მშობლად სხვა შეიკვაროს? ვინც სამშობლოს არ ემსახურება, იმას შეუძლია, რომ უკეთ სადმე გარეთ იმსახურებ? თქვენც ეუთვნით იმ ხალხს, რომელმაც რუსთაველის პირით ვინადრდა: „კირსა შინა გამაგრება, ისე

უნდა ვით ქვიტვიკოსო“ და იწერთნებით იმ დიდებულ ქვეყანაში, სადაც გენიოსმა რიშელიმ წარმოთქვა: „სადაცა შერატის ლექსიკონის სიტყვა „არ შეიძლება“, „არ შეიძლება“ არ უნდა ეწეროსო“. თქვენც უკვე გავარო განსაჯირი და განსაქველო უნდა გადაიტანოთ. უქველად მიადროთ შინაწინ და მოშადატებული დაუბრუნდეთ სამშობლოს“.

აქაის ეს სიტყვები ქართველმა სტუდენტებმა საუკრულით მიიღეს. მათ 1808 წლის 2 დეკემბერს კაფე „კოლტურში“ გაუშარათეს პოეტს ბანკეტი, მიმართეს მისხალმებელი სიტყვებით და რჩევა-დარიგებინათვის დიდი მადლობა უძღვნეს.

ამ პერიოდში ფრანგმა შერატმა შარლ ბენსომ თავისი უფრანგის „საე მოდერნის“, ფურცლებზე გამოქვეყნდა წერილები ქართულ ლიტერატურაზე, სადაც ლაპარაკია აქაის შემოქმედებებზე გარდა ამისა, უფრანგული „შერატურ დე ფრანსში“ ხიბტმატურად იმეჭდებოდა წერილები, აქ მოხსენებულა აქაი როგორც გამოჩენილი ქართველი პოეტი, რომელმაც აღიარება მოვა თავისი ნიჭიერად დაწერილი ლირიკული ლექსებითა და პოემებით.

„შერატურ დე ფრანსის“ 1808 წლის ივლისის ნომერში დაიბეჭდა ფრანგი შერატის შარლ ბენსოსა და მელიტონ გობერის წერილები ქართული ლიტერატურის საკითხებზე, აქ აქაი მინტულაა რეალისტ შერატლად, რომელმაც ქართული ლიტერატურაში დიკავა ერთეული საბატიო ადგილი ამავე წელს გაზეთ „სატურტრეპუბლიკში“ დაიბეჭდა ილია ქაქუცავაძის „განდვილისა“ და აქაის წერეთლის „ნათელასა“ და „გაშურდელის“ ფრანგული თარგმანები.

1808 წელს გაზეთ „საქაიონში“ დაიბეჭდა შარლ ბენსოს წერილი „ადიდი პოეტის იუბილე“, რომელიც მიმდინა ქართველ პოეტის დაბადების 20 წლისთავს.

აქვე უნდა მოვიხსენიოთ აწ განხვეწებულნი, თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორის, დავით ფანტლიძის წიგნი „აქაი წერეთელი საფრანგეთში“, რომელიც 1888 წელს გამოცდა „განათლებაში“ ავტორი მოგვითხრობს აქაი წერეთლის მღვაწეობაზე საფრანგეთში, შიამაც მთავალი საბუთი იმასზე თუ როგორც ნაყოფიერად შემოგობდა პოეტი საფრანგეთში, ორიგინალებში ეკითხვლობდა ფრანგი შერატების ნაწარმებებს, წერდა ლექსებს, პუბლიცისტურ წერილებს, სისტემატურად უწავნიდა წერილებს სამშობლოში თავის შეგობრებასა და ნათესავებს, სიტყვებით გამოდიოდა ფრანგული კულტურის მოდუქვებით და ფრანგ ხალხს შეგობრებისა და ექველბრული თანახმობლობისაზე მოუწოდებდა. ამ პერიოდში პოეტმა პარიზში დაწერა ლექსები: „ეოსტელის კოჭქე“, „ცის მახლოზლად“, „საპარიზი“, „ღლოლო ნიკოლაძისისა“, „ალობოში“, „მომხტის გრძნობა“ (პრენა) „რა

ნოსს" „ქალბატონ ჩარი ტუა-მასონს“ და დრამატული ნაწარმოებები „რეპტია“ და „ვორონცოვი“.

აკაის პარიზში უოფინას დაინტერესებულა გაზეთ „ლენ ნუველის“ რედაქცია. ქართველ პოეტს ერთ დღეს ბინაზე ეწვია აღნიშნული გაზეთის კორესპონდენტი, მწერალი ტუა მასონი, რომელსაც აკაიმ ლექსი მიუძღვნა. კორესპონდენტი ენახებრა აკაის ქართულ-ფრანგული ლიტერატურული ურთიერთობის საკითხებზე და შემდეგ ვრცელი წერილი გამოაქვეყნა 1908 წლის ნოემბრის ნომერში. აღნიშნული წერილი აკაის სამშობლოში დაბრუნებისას თან წამოიღო. ავტორი მაღალ შეფასებას აძლევს ქართველ პოეტს: იგი წერს: „აკაი წერეთელი თვით თავმდაბლობის განსაზიერებაა. მან უოველგვარ ინტერვიუზე უარი განაცხადა, მაგრამ პოეტს ზანც რამდენიმე საათს ვესაუბრეთ. ხანუბარში დიდმა ქართველმა პოეტმა გამოავლინა თავისი დიდი ნიჭი, მოვლენების ღრმა ცოდნა და ჩვენ ზანც შევძელით დაგვეხატა მისი ლიტერატურული პორტრეტი.“

ქრისტიანულ ერაშვე შუა საუკუნეებში, როდესაც ევროპის ინტელექტუალური კულტურა შეტად დაბალი იყო, ქართველმა ხალხმა განიცადა აღმავლობის დიდებული ხანა. შექმნა მტკიცე სახელმწიფო აღმავლე დოკლათითა და სიბიძრით, სადაც სიტუაცია მუშაობდა მწერლობამ დიდი სახელი მოიხვევა.

ეს ერთ დღესაც არსებობს, სიცოცხლის უნარიანი და თავისუფალი, იშთავთვე დაკავშირებული მთელ კაცობრიობასთან მწიდრო ურთიერთობით...

აკაი წერეთლის ელგები. ხალადები და ლეტენდები. სიშღერებდა აედერებულნი, გაიხმის ძველი ივროპის ვედა კუთხეში: კალოებზე ზვტრებში, ვენახ-ქალბებში, საღამოობით ხალხის შეკრებულობაში...

გარდა ამისა, რომ აკაი წერეთელი პოეტისა და დრამატურგის შიდალი თვისებებით არის დაკიდობებული, მან განაახლა და გაამდიდრა ქართული ენა და ლიტერატურა. ამანია მისი დიდი აღმსახურება... აკაი წერეთელი თავის სამშობლოს სახელგანთქმული მგოსანი, ენაწუღარი და ზეგარდმო. — მაღლით ცხებული. გამომხატველია ქართველის გულსიქმისა. ის პირველბარისნოვანი პოეტია“.

აღსანიშნავია აკაის თარგმანები, მან თარგმანა ეფენ პოტიეს „ინტერნაციონალი“, ბრანტეს „ქმრის გოდება“, მოლიერის „საკუნის რინება“ და სხვა შრავალი.

შეტად საგულისხმოა შემოქმედებითი პარალელი, რომელსაც პროფ. დავით ფანტულიძე ავლენს ვ. პიუგონა და აკ. წერეთელს შორის, აკაი წერეთელი და ვიქტორ ჰიუგო ორივე ხალხის საუკვარელი მგოსანია, ხალხის თავისუფლებიხათვის მებრძოლი, ამიტომ ჰიუგო საფ

რანგეთისათვის ის არის, რაც აკაი წერეთელი საქართველოსათვის.

აღსანიშნავია ქართველი ხალხის დიდი მგობრის, არტურ ლახისტის შემოქმედებითი კონტაქტები ილიასა და აკაისთან, იგი საქართველოში ჩამოვიდა ილიას მოწვევით 1884 წელს. არტურ ლახისტმა აკაი წერეთელი და რაფიელ ერისთავი გაიყნო ილიას სახლში. ამის შემდეგ გერმანული მწერალი ილიასა და აკაის შორის ხვედობდა თბილისში, ქუთაისში და მათთან მქონდა მწიდრო შემოქმედებითი ურთიერთობა.

არტურ ლახისტმა შეიყვარა ილიანა და აკაის ლექსები, თარგმნა გერმანულ ენაზე და გამოაქვეყნა გერმანიაში.

არტურ ლახისტმა 1888 წელს გერმანულ ეურნალში „მაგაზინ ფიურ ლიტერატურა“ გამოაქვეყნა სტატია „მიწვიქებული ლიტერატურა“. რომელშიც მიმოიხილავს ქართული ლიტერატურის განვითარების ტენდენს, აქვე ავტორი ეხება აკაის დრამატურგიასა და ეურნალისტურ მოღვაწეობას, პოეტის სალექციო მუშაობას, მიუთითებს, რომ აკაიმ ამ დარგებში თავის ხალხს დიდი აღმსახურა გაუწიო.

აღსანიშნავია არტურ ლახისტის წიგნი „საქართველო, ბუნება, ქალაქები და მცხოვრებლები“, რომელშიც ერთ-ერთი თავი ეძღვნება ქართული ლიტერატურის საკითხებს, ავტორი მიმოიხილავს ქართულ ლიტერატურის მთავარ საკითხებს XIX საუკუნიდან XIX ს.დე. აქვე ეხება აკაის შემოქმედებას, არჩევს მის ლექსებს, მოთხრობებს, აღნიშნავს, რომ აკაის ლექსები არის ცოცხალი, მიწვიფველი, მუხიკალური, იწვევს მკითხველში დიდ ემოციებს: „აკაიმ, — წერს ლახისტი, — პიეტუტი ზემოვცნება უზადლეს საფეურზე აიყვანა“.

ავტორი იწვევს ენა „თორნიც ერისთავს“, რომელიც მას გერმანულად ეთარგმნა როგორც „შტატპალტერ“. რაც ქართულად ნიშნავს მეფის ნაცვალს. სინამდვილეში თორნიც იყო არა მეფის ნაცვალი, არამედ ქარბის სარდალი. აქ ავტორს უწუხებოდა დიუშვი, უნდა თარგმნილიყო როგორც „დედ ფელდმერ ბორნიკე“; გერმანული ავტორი მოხიბლულია თორნიც ერისთავით“, მიანიჩა იგი უადრესად მაღალ მხატვრულ ნაწარმოებად, რომელმაც ქართული პარანსი ნამდვილი მშვენიერებით გაამდიდრა. იქვე მიუთითებს, რომ აკაი ქართველებს ძალიან უყვარო როგორც ხალხის მესაუდუმლე ხმოვული პოეტი.

1882 წელს აკაიმ მიიღო პოდოლის გუბერნიაში მცხოვრები არტურ ლახისტის წერილი, რომელშიც სწერს ჩვენს მგოსანს, რომ მან მიზნად დაიხაზა ევროპის გააცნობს ქართველ ხალხის კულტურა, კოლონურ და გერმანულ გაზეთებში მოთავსებს წერილებს ქართული ლიტერატურის საკითხებზე. წერილის ავტორი ამეე დროს ოზებს აკაის მიაწოდოს მას ქარ

თული წიგნები, აგრეთვე საყოთარო ლექსები და დრამათული ნაწარმოებები. ამავე წერილში ავტორი აცნობებს აკაის, რომ იგი წერს ისტორიულ დრამას „რუსთაველს“, რომელშიც გამოყვანილი იქნება თამარ შეფე და იმდროინდელი წარჩინებული საზოგადოება. აკაიმ მიხთვის ჩვეული პუნქტუალობით შეასრულა თხოვნა, გაუგზავნა უველავერი, რაც იხივა.

აკაი წერეთლის ლექსების ფრანგულ ენაზე თარგმნის საქმეში გარკვეული წვლილი შეიტანა ცნობილმა მთარგმნელმა და პოეტმა კლემენტანა ავალიანმა, მან ფრანგულ ენაზე თარგმნა „გამზარდელი“, „ხალაღური“, „გაზაფხული“, „განთიადი“, „სულიკო“ და „ვინ დათვლის“, აღნიშნული ლექსების თარგმანები დაიბეჭდა „ქართული პოეზიის ანთოლოგიაში“, რომელიც გამოსცა 1879 წელს „საბჭოთა საქართველო“.

პარიზში მოღვაწე პროფესორმა კალისტრატე ხალიაშვილმა ფრანგული ეურნალის „რევო დე კარტველოლოგი“ 1888 წლის 111-1111 ტომში დაიბეჭდა ვრცელი სტატია, რომელშიც განიხილავს აკაის ცხოვრება-შემოქმედებას, ავტორი უპირველეს უვლიხა აღწერს აკაის ბავშვობასა და ყრმობას, გარემოს, სადაც იზრდებოდა მომავალი პოეტი გლეხის ოჯახში სოფელ სავანეში.

მკითხველის ყურადღებას იპყრობს აკაის ლექსების კალისტრატე ხალიაშვილი ლიტერატურულ-კრიტიკული ანალიზი. ავტორი უცხოელ მკითხველს შეახსენებს, რომ აკაი ილიასთან ერთად იყო ლირსული წარმომადგენელი საქართველოს ახალი თაობისა, რომელიც გადაწვევდ ბრძოლას აწარმოებდა მეფის რეჟიმისა და რეაქციის წინააღმდეგ. პოეტი თავის ლექსებში დროულად ეხშიანებოდა უველა მოვლენას ვრცელად განიხილავს აკაის ლექსებს, როგორცაა „ხანჯალს“, „ძირს“, „რონგური“, „ცი-

ცინათელა“, „თავი ჩემო“, „განთიადი“, „ქაღალა“ და სხვა.

მკითხველის ყურადღებას იქცევს შვეიცარიელი ქართველოლოგი ქალბის, რუთ ნოიკომისა და იოლანდა მარშევის ერთობლივი სტატია „აკაი წერეთლის ცხოვრება და შემოქმედება“ რუბრიკით „საქართველოს უცვადვი ბუღბუღი“, რომელიც დაიბეჭდა „ნოიე ციურობერ ცაიტუნგის“ 1882 წლის 12-13 ნომერის ნომერში. სტატია ასე იწყება: „აკაი წერეთელი — საქართველოს უცვადვი ბუღბუღი“. ასე შეატკვეს სიუვარული მისმა თანამეუღლემა. პოეტის ლექსები უღერდა მთელს საქართველოში. დაიწერა ეს ლექსები უმთავრესად 11 სოკუნის მეორე ნახევარში, 1801 წელს საქართველო რუსეთს შეუერთდა, ისე როგორც თითოეული ქართველიზათვის, აკაი წერეთლისათვის ამ ამავს გადაწვევტი მნიშვნელობა მქონდა და თავის შემდგომ შემოქმედებაში. აკაის ლექსებში წარმოჩენილი იყო არა მარტო ხამ, შობლის სიუვარული, ბუნების პეისაფები, არამედ მხილებული იყო მეფის რუსეთში გაბატონებული უსამართლობა“.

ამავე გაზეთის მეორე გვერდზე წარმოდგენილია აკაის ნაწარმოებთა გერმანული თარგმანები, ავტორებს, იოლანდა მარშევა და რუთ ნოიკომს ერთობლივად უთარგმნიათ ნაწვეტები აკაის „ჩემი თავდადასავლიდან“. ეს არის თავები: „ძირის ხანლი“, „მამის ხანახლი“, „მამა მოკადრაკე“ და „ბატონუმისის შეხატება“, (ეს სათავრები გამოკვეთილია მთარგმნელების მიერ ს. ა.).

ლექსი „ბატონ წინ“ თარგმნილია რუთ ნოიკომის მიერ მაღალ მხატვრულ დონეზე.

წელს საქართველოსა და ხაზღვარგარეთ აღინიშნება აკაის დაბადება 111 წლისთავი, ამ თარიღის აღნიშნავად ემზადებიან როგორც ჩვენში, ასევე საზღვარგარეთ უცხოური კულტურის მოღვაწეები.

ალექსანდრე მანველიშვილი

საპარტიზო ოსტრია

ალექსანდრე მანველიშვილის „საქართველოს ისტორია“ გამოცემა პარიზში, 1951 წელს, ცნობილი შეცნობის, სტრასბურგის უნივერსიტეტის პროფესორის იოსებ კარსტის წინასიტყვაობით, ეს ფრანგულ ენაზე დაწერილი პირველი სრული, პოპულარული ნაშრომია საქართველოს ისტორიის შესახებ. ნაშრომში წარმოდგენილია 27 თავი, ძველი ისტორიიდან მოყოლებული საბჭოთა ოკუპაციამდე. მას ერთვს ბაგრატიონთა დინასტიის გენეალოგია და გრცელი ბიბლიოგრაფიი. განსაკუთრებით საინტერესოა საბჭოთა პერიოდი, რომელშიც ნათლად არის გამოკვეთილი ავტორის დამოკიდებულება ფაქტებისადმი. იოსებ კარსტის შეფასებით, ეს ყოველმხრივ სრულყოფილი, კარგად დოკუმენტირებული, ამომწურავი კრიტიკული ნაშრომია. მკითხველს ვთავაზობთ ალექსანდრე მანველიშვილის ნაშრომის ბოლო თავებს.

რუსეთის 1917 წლის რევოლუცია და საპარტიზო ოსტრია

ზოგადი ვითარება აპებანიაში

აპებანია დაყოფილი იყო ოთხ პოლიტიკურ ერთეულად:

- 1) მთიელები — ჩრქელები, ჩეჩენ-ინგუშები, დაღესტნელები და ოსები ანექსიამდე დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი ფორმით ცხოვრობდნენ ჩრდილოეთით. რუნების წინააღმდეგ ბრძოლისას შამილმა ჩეჩენები, ინგუშები და ოსეთის ნაწილი დაღესტანთან გააერთიანა. ეს პატარა ერები, რომელთა ჩამოყალიბებაც ვერ განხორციელდა რუსეთის ბატონობის დროს, უარყოფითად არ შეხვედრიან შედგარსული სახელმწიფოს შექმნის იდეას;
- 2) აზერბაიჯანელი თათრები — ბაქოს სახანო, ნუხი, შეშანა და ა. შ. ავტონომიური ფორმით ცხოვრობდნენ. სანამ მათ რუსები დაიპყრობდნენ, ამ სახანოების უმრავლესობას მთელი XVIII ს-ის მანძილზე მფარველობდნენ ხან საარსეთი, ხან საქართველო.
- ისინი ჯერ კიდევ პრიმიტიულ პოლიტიკურ საფეხურზე იმყოფებოდნენ და, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი სიმპათიები ჰქონდათ თურქეთისადმი, რუსეთის უღლისაგან თავის დასახსნელად ბრძოლის წამოწყებას მაინც ვერ შეძლებდნენ, თუმცა ერთიანობის იდეა უკვე ღვივდებოდა.
- 3) კავკასიის მესამე მნიშვნელოვანი ნაწილი იყო სომხეთი, ხანგრძლივი ტრადიციებისა და სახელმწიფოებრივი გამოცდილების ძველი ერი. მტრის საუკუევრავნამ ბატონობამ სომხეთს მხო-

ლოდ სულიერი ჩამოყალიბების შესაძლებლობა დაუტოვა, რასაც მისი შვილების პატრიოტიზმი განამტკიცებდა. XIX ს-ში მათმა გაუთავებელმა მცდელობამ ჩაყოფი გამოიღო, საზოგადოებრივ აზრს სომხები ხალხის მიერ — დაშინების ერთგული პარტია წარმოართვედა.

ლოკალურად სომხეთი მთიან ქვეყნებზე ადრეც კი იყო შინა დამოუკიდებლობის გამოხატულებად. მაგრამ მსგავსი მცდელობა უდავოდ განწირული იქნებოდა; თურქეთის დამოკიდებულება არ შეცვლიდა სომხების მიმართ, სომხებისა, რომელთაც მთელი ისტორიის მანძილზე ამდენი ტანჯვა გადაიტანეს ამ მეზობლობისაგან. ასე რომ, თავად სომხეთის მდგომარეობა ცხადყოფდა და ამართლებდა მის სიმპათიებს რუსეთისადმი და პრორუსულ ტენდენციებს.

4) კავკასიის მეოთხე, ეთნიკურად, გეოგრაფიულად და ისტორიულად უველაზე მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი იყო საქართველო, რომელიც უმეტესად და ჩაგვრამ კიდევ უფრო გააერთიანა. იგი წარმოუდგენელი თავგამოცემებით ესწრაფოდა დამოუკიდებლობას და ძლიერი რუსეთის ძალდატანება კიდევ უფრო მატებდა მხედრობას. მოკლედ, უღელი უნდა შეჩუქულიყო, მაგრამ ასე არ მოხდა. მნიშვნელოვანი საგარეო და საშინაო მიზეზების გამო საქართველომ ვერ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა.

საშინაო მიზეზთაგან უმოკრესი იყო სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ადგილობრივი ფრთის, შეწვევების მოქმედება, რომელიც რუსეთის ცენტრალურ პარტიას ემორჩილებოდა. თავისუფლების ციებ-ციხელებით შეპყრო-

ბოლქვეანაში ძალაუფლება ფარულად გადადოდა მარქსისტული დოქტრინებით გადღწეულ იმ ადამიანთა ხელში, რომელთა ხულიერა ლიდერები რუსეთის მართავდნენ. მათი მიზანი იყო სოციალური რევოლუცია. ოღონდ რუსეთის იმპერიაზე ადარდნობითა და მისი მთლიანობის მხარდაჭერით. მისი იმუაშინდელი ფორმით. ასე რომ, სისტემა, რომელსაც ისინი საქართველოს თავაზობდნენ, იძლეოდა უმნიშვნელო სოციალურ და პოლიტიკურ თავისუფლებას რუსეთის დემოკრატიის ფარგლებში. მიუხედავად ამისა, ეს უფრული მისწრაფება აკმაყოფილებდათ ქართველ მგრევიებს რევოლუციის დახაწვისში.

რუსეთის იმპერია ინგრავდა. რა ბედი ეწოდა საქართველოს? ნუთუ ისევ ახალ რუსეთთან იქნებოდა დაკავშირებული? ვითარება ბუნდოვანი და ავისმომასწავებელი იყო. ტრანსკავკასიაში სოციალისტურ დოქტრინებს დიდი გავლენა ჰქონდა. ეს აბრკოლებდა თავისუფლებისაქენ სვლას და გონებას ურევდა ლიდერებს. მაგრამ მოვლენებმა ნათელი მომჭინეს ამდენ ბუნდოვანებას. 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციამ განაწვდრა ვითარება და მარქსისტული თეორიის ნანგრევება და ხელოვნურ კომუნისციებზე დახაბამი მიეცა ახალ ისტორიულ პროცესს.

**ტრანსკავკასიის დამოუკიდებლობა.
თურქეთის კოზიციი**

რუსეთის დროებით მთავრობას არც კი უფერია ფაქტების წინაშე უაზრდებუა. პრეზიდენტმა ერენკოვმ შექმნა „ტრანსკავკასიის სეციალური კომიტეტი“. რომელმაც შეცვალა მეფისნაცვლი და დარჩა რუსეთის ცენტრალური ძალაუფლების წარმომადგენლობით ორგანოდ. თავდაპირველად კავკასიისთვის უწინაესი კომისიის დანიშვნა იყო განზრახული, მაგრამ ახალი მთავრობის მხარდაცვლით ხანმოკლე აღმორდა. 1917 წლის 23 ოქტომბერს ბოლშევიკებმა ხელში ჩაიგდეს ძალაუფლება და სამოქალაქო ომმა იფეთქა.

ამ მოვლენებმა მაშინვე ჰპოვეს გამოძახილი საქართველოში.

კავკასიის რუსული წარები ტოვებდნენ კოზიციებს, უწესრიგოდ ბრუნდებოდნენ რუსეთში. თურქეთის წარე, როგორც კი სიარდიელ დაიგულა, ხაკუთარ შესაძლებლობებს მინდობილ კავკასიაში შემოიკრა.

ერენკოვის მთავრობის ერთგულმა კავკასიის რუსულმა ქვედანაყოფებმა, იმ იმედით, რომ ხელს შეუშლიდნენ საბოლოო გამოყოფაში, ხაკუთარა ინიციატივით გამოცხადეს ამ ქვეყნების დამოუკიდებლობა. 1917 წლის 11 ნოემბერს ახაშხლემ, რომელსაც სხვადასხვა რევოლუციური ორგანიზაციები და რუსეთის წარის წარმომადგენლები ესწრებოდნენ, ერთმანდა გამოცხადდა ტრანსკავკასიის დამოუკიდებლობა.

რუსეთის დამოუკიდებელი კრების არჩევნებამდე კი აირჩიეს სამთავრობო კომიტეტი*, რომელსაც ტრანსკავკასიის მართვა დაეკისრა.

თურქეთი უურადლებით ადევნებდა თვალს ამ მდგომარეობას. 1917 წლის 21 ნოემბერს რუსებმა მიიღეს თურქეთის შიგრ შემოთავაზებული ზავის პირობები. კავკასიის არმიის მთავარსარდალი დათანხმდა და მისი მიმართვის ტექსტი თურქ გენერალ ვეჰიბ-ფაშასადმი აცნობეს ბენოპატამის ინგლისური არმიის ხარდალს ბაღდადში. მ დეკემბერს ერენკოვმა ხელი მოაწერეს სავაჯო ხელშეკრულებას, რასაც მშვიდობიანი მოლაპარაკებები მოჰყვა. ამ ხელშეკრულება თურქეთმა ხაზგასმით დანიშნა, რომ დაინტერესებული იყო დამოუკიდებელი ტრანსკავკასიით.

სამთავრობო კომიტეტი კი დუმდა. მართალია, ტრანსკავკასიის დამოუკიდებლობა დე ფაქტოდ იქნა აღარბული, მაგრამ კომიტეტის წევრების გონებაში მისი ტერიტორიები იდოლოგოურად იწევ რუსეთის დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან იყვნენ დაკავშირებული. თურქებმა ხელსაყრელად მიიჩნიეს პრეზიდენტ ვილსონის წინადადებები სავოკელთათა ზავის შესახებ და ხელახლად გამოიქვეს ხურჯიელი ეცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა. სამთავრობო კომიტეტი ჩუტობდა, ამ წამოწყების ეწინაა და რუსეთის არდილიხებურა რუსპუბლიკისაგან გამოყოფის აზრსაც კი არ აკვანებდა. რის მიზეზადაც მოახლოებულ არჩევნებს ასახებდებდა. მაგრამ 1917 წლის 21 ნოემბერს უკრაინამ დამოუკიდებლობა გამოცხადდა და ბოლშევიკებმა დაიწვეს მოლაპარაკება გერმანელებთან, რომლებიც ჩრ კიდევ მათ ქვეყანაში იყვნენ ამ მომენტით ისარგებლეს თურქებმა. გენერალმა ვეჰიბ-ფაშამ გამოსწია კავკასიისაკენ, ბიძემა კომიტეტი მიელა იგი და ტრანსკავკასიის შიშურ გატებს დაიძრა მხარდაჭერას ბრეტ-ლიტოვსკის კონფერენციაზე დამოუკიდებლობის ხაკუთარის დახმობას. 1918 წლის 23 თებერვას ტრანსკავკასიის დიდუცავია მ. ჩხენკელის მეთაურობით ტრაპიზონში ჩავიდა თურქეთთან სავაჯო პირობებზე მოსალაპარაკებლად და ტრანსკავკასიელ წარმომადგენლობითის ჭზის გასაკავადა.

ამასობაში ბრეტ-ლიტოვსკის კონფერენცია წყვეტდა ძველი რუსეთის იმპერიაში შენგადო სახელმწიფოების ბედს და, აი, 1918 წლის 17 თებერვლის კონფერენციაზე საბჭოკლთა წარმომადგენლის, კარახანის დეკლარაცია სხვათა მხარე რომ კომისიას, რომ რუსეთმა თურქეთს დაუთმო, მის უარის, არდაგანიხა და ბოთუმის ოლქების, სამთავრობო კომისიამ ვეშლა მთავრობას გაუგ-

* მ. გიგეჭკორის თავმჯდომარეობით.
* დოკუმენტები და მასალები ტრანსკავკასიისა და საქართველოს საგარეო პოლიტიკის შესახებ (რუსულად: თბილისი, 1919).

წავნა პრატენტი, მაგრამ თურქებმა ისარგებლეს ტრანსკავკასიისათვის დამოუკიდებლობის მიიჭერის თაობაზე კომიტეტის უკუშინით: ბოროტება აღსრულდა. გენერალმა ვეიბი-ფაშამ წერილობით მიმართა კავკასიის მთავარხანადას: ვენერალ ლეიფდინსკის, დეიფუნენისა ახლახანს დათმობილ ტერიტორიები და ისე გაუძღვა ქარს, რომ არც კი დალოდებია პასუხს.

სამთავრობო კომიტეტი ამოწმებდა, ხანგრძლივი კამათის შემდეგ უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა წინადადებას, თურქებისთვის წინააღმდეგობა გაეწიათ. მაგრამ თურქეთს ძლიერი პოზიცია ეკავა: თუ ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებებს სასურველი შედეგი არ მოჰყვებოდა, მსკიდვე რჩებოდა შესაძლებლობა დაეინიშინა დედუგატები ტრაპიზონის მოლაპარაკებისას, სადაც თურქული დამლაშობა უკვე შეიარაღებულ ძალს დაეურდებოდა.

მოლაპარაკებების მსვლელობისას ტრანსკავკასიის დედუგატებმა წამოაყენეს მოთხოვნები: 1. ომამდელი საზღვრების პრედილინარული დაბრუნება; 2. თურქული სომხეთის ავტონომია აღმოსავლეთ ანატოლიისთვის საკუთარი თავის მართვა-გამგებლობის დატოვების უფლებით*. თურქები არ დათანხმდნენ ამ საკითხებზე მოლაპარაკებას და ბრესტ-ლიტოვსკის გადაწყვეტილებებს დაჭირდნენ. კონფერენციამ შეწყვიტა მუშაობა, ხოლო მშ მართს დედუგატები თურქებთან ნაწილობრივ დათმობაზე წავიდნენ. უკმაყოფილო თურქეთმა სამთავრობო კომისიას წამოუყენა 48 სათაინი უღტიპატუმი.

ტრანსკავკასიის დედუგაციის თავმჯდომარემ მ. ჩხენკელმა თავისი მოთხოვნები ძალაში დატოვა და გენერალს მიმართა, თურქების შემოტყვის მოსაგერიებლად მომზადებულიყო. სომხეთის დედუგაცია ქართველ კოლეგებს უყვარდა მხარს, მაშინ, როცა აზერბაიჯანის წარმომადგენლები ერიდებოდნენ თურქეთთან დაპირისპირებას. უღტიპატუმის დროს ამოწურვისთანავე ვეიბი-ფაშამ დაიპყრო სადავო ტერიტორიები. დელაგაციის პრეზიდენტი იძულებული იყო, უკან დაეხია.

1918 წლის 9 აპრილს ბეიშმა გამოაცხადა ტრანსკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა. 10 აპრილს შეიქმნა ახალი მთავრობა, რომლის თავმჯდომარეც მ. ჩხენკელი თურქ ვენერალს აუწყებდა, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის გადაწყვეტილებების მიღების შემდეგ მოლაპარაკების ვაგარდლებას აიკრებდა. სამხედრო ოპერაციები შეწყდა: თურქეთის არმიამ დაიკავა 1874 წლის რუბო-თურქეთის ომამდე არსებული სასაზღვრო ზღვები.

1918 წლის 11 მაისს ბათუმში გაიხსნა კონფერენცია. თურქებმა ახალი მოთხოვნები წამოაყენეს, შათ შორის, ახალციხისა და ახალქა-

ლაქის ოლქებზე; სომხებისაგან დამატებით მოითხოვეს ალექსანდროპოლი. დასკვნები ვრცელდებოდა, თურქეთის ქარი კი წინ მიიწევდა.

ახე რომ, ტრანსკავკასიის რესპუბლიკის დამოუკიდებლად ცნობამაც კი ვერ შეუძლია ხელი თურქეთს ამ ტერიტორიის დაპყრობაში. ტრანსკავკასიის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა პრატენტი განაცხადა.

მოკავშირე ქარი შორს იყო ბრძოლის ველიდან და დახმარებას ვერ შეძლებდა. სამხედროდ, გერმანია მონაწილეობას ღებულობდა ბათუმის კონვენტაციასში. მის ხელდა აღმოსავლეთის ფრონტზე, რადაც უნდა დასტოვოდა, სიმშვიდე შეენარჩუნებინა. და მისი დიდი მოსურნე ტრანსკავკასია დათანხმდა გერმანელების შუამავლობას, რაზეც თურქეთმა უარი განაცხადა. ამასობაში, გენერალი ფონ დოსოფი ბერლინს გაემგზავრა და მიუხედავად თურქეთის წარმომადგენლის წინააღმდეგობისა, რუმელსაც გული კარგს არაფერს უგრძობდა, მოხსენებით წარსდგა მთავრობის წინაშე. ტრანსკავკასიის რესპუბლიკის დეიერბი დათვლილი იყო, სამი განხვავებული რესპუბლიკა იხადებოდა, რაც ხანსიკეთოს არას უქადლა თურქების ამბიციებს ტერიტორიათა მიგრუიანზე.

საპარტიველოს დამოუკიდებლობა

ბათუმის კონფერენციამ უშედეგოდ ჩაიარა. თურქეთი ჭოტად იტოვებდა ისტორიულ შეიღობებს. მასთან დაუწავებლობა მინაგანად უფოდა კავკასიას. იწყებდა მისი ტერიტორიის ოკუპაციას, ხადებდა გაწუწყვტელ ღვარდს კრისტიანებსა და მუსულმანებს შორის, რაც განაკუთრებთ სამცხეში. შეიწმინდა, ბათუმის კონფერენციაზე ნურქმა დედუგატებმა მოითხოვეს ამ ტერიტორიების საქართველობაგან გამოყოფა, რასაც მოჰყვა სამხედრო ოკუპაცია. ტრანსკავკასიის დამოუკიდებლობის აღიარება მხოლოდ თვალმომპყობა იყო. თურქები ცდილობდნენ, დაეხრულებინათ ამ მხარეების განდებურების და დაპყრობის ტყვმა.

ერთიანი ტრანსკავკასიური რესპუბლიკის ხელდგნური შენარჩუნება შეუძლებელი იყო, განსაკუთრებით თურქეთად მუსულმან აზერბაიჯანელთა გამო. რომლებიც რასობრივ და რელიგიურ ერთობას კვეყნის ინტერესებზე მალაყუნებდნენ. მათ აშკარად დაიჭირეს თურქების მხარე. ტრანსკავკასიური ერთობა დაიშალა. 1918 წლის 28 მაისს ტრანსკავკასიის რესპუბლიკის ნანგრევებზე გაჩნდა საქართველოს რესპუბლიკა, რომლის პირველი მთავრობა ეროვნული ასამბლეიდან იარჩიება*.

დამოუკიდებლობის აქტი ყველა ერს ამცნეს. დეკლარაციის მდენსვე თურქეთის მთავრობამ

* 1918 წლის მარტის თვის სვიმის სტენოგრაფიული ანგარიში.

* მ. ჩამიშვილის თავმჯდომარეობით.

ბათუმში ტრანსკავკასიის დედასკოლებს გააცნო ბრძანება ახალქალაქისა და ახალციხის ევაკუაციის თაობაზე (იხ. საათიანი ულტიმატუმი).

ტრანსკავკასიის რესპუბლიკა ა.ა. არსებობდა. საქართველოს მთავრობამ შეიტანა მთავრობის თურქეთის მთავრობას — იყო თუ არა ეს საქართველოს წინააღმდეგ მიმართული ულტიმატუმი, რაზედაც უკმობი პასუხი მიიღო, ულტიმატუმის ვადა კი 12 სთ.-მდე დაიყვანეს. საქართველოს მთავრობამ თბილისში მოიხმო გერმანიის წარმომადგენელი. გერმანიის ჩარებმა დაიკავეს საზიფთაო ადგილები და თურქები შეაჩერეს.²

1918 წლის 4 ივნისს ბათუმში ხელი მოაწერეს ეგრეთ წოდებულ საზავო და შევსებულ ხელშეკრულებას საქართველოსა და თურქეთს შორის. თურქების მიერ ნაქარანახევი ეს ხელშეკრულება, რომლის წინაშეც ქართველებმა იძულებით უკან დაიხიეს, თურქებს აძლევდა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების მუხლებით საბოძებ ტერიტორიებს; ასევე ახალციხისა და ახალქალაქის ოლქებს აწყურ-ახასთუმის ოლქების გამოკლებით.

ამ ხელშეკრულების სხვა მუხლებიც რომელიც ნაქალაქი შეურაცხყოფელი. საქართველო აიძულეს, დაეშალა არაზიფთაო, განეიარაღებინა მისი დანაშაულები მდგარი რუსეთის სამხედრო გემები, და ბოლოს, იმის გამო, რომ თურქეთი თავს ისევ საომარ მდგომარეობაში თვლიდა მოკავშირეებთან, საქართველოსაგან მოითხოვდა მისი ტერიტორიის დაკლას მტრის ჩარის წარმომადგენლებისაგან. მტრიც, საქართველოს რკინიგზა თურქეთს უნდა გამოეყენებინა სამხედრო მიზნებით.

ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულება გულისხმობდა, რომ ჩატარებულიყო კლემენტის ციტი უარის, ბათუმისა და არდავანის ოლქებში შეზღუდული ქვეყნების თანხმობითა და კონტრაქტით, ამ ტერიტორიების საბოლოო მიერთების მიზნით. თავად თურქების მიერ მოწყობილმა კლემენტის ციტი მათთვის სასურველი შედეგი გამოიღო: უარსი დააბრუნებებმა, დამწყვეტებმა, შეუწყრუებებმა ტერიტორიული მოსახლეობა აიძულა, გაეუღლებინა კენჭისყრა. საქართველოს მთავრობამ საქართველო ნოტიო მიმართა გერმანიის მთავრობას, რომელმაც, თავის მხრივ, გააფრთხილა თურქეთი.

საქართველოს ქერ უნდა ესარგებლა გერმანელების მხარდაჭერით, შემდგომში კი კოველგვარი ღონე ეხმარა, რათა სხვა ერებს ცნობო მისი დამოუკიდებლობა. ამ ძვირად მოხაზოვარს დიდი საფრთხე ემუქრებოდა. ამიტომ მის განხილვის დროს საქართველო იყო ხაერთაშორისი ხა-

მართლის ყოველგვარი შესაძლებლობის გამოყენება.

საზინაო ვითარება

საქართველო ისე შეუღდა წინგობრივ და ეკონომიკურ აღდგენას, საზინაო რეკონსტრუქციასა და რეორგანიზაციას, რომ არც კი აღმოადგენია, როდის ცნობდნენ სხვა ქვეყნები მის დამოუკიდებლობას.

მაგრამ ამ გზაზე დიდ დაბრკოლებას ქმნიდა კოლიტიკური პარტიების განწყობილება. მმარ, თველ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას, რკინიგზის კონსოლიტორი და ინტერნაციონალური იდეოლოგია ბატონობდა, უფროდ კარგად არ ჰქონდა გაცნობიერებული საქუთარია მიზანი და მოუშვადებელი შეუღდა ახალი მრავლების შესრულებას, და შინც, ეროვნული იდეა გზას იკავავდა. საქართველოს აღორძინება თვით მარქსისტული დოქტრინებით უკლებლედ შეტად გაუღწიოლ გონებებშიაც კი აღვიძებდა პატრიოტულ შეგნებას მისი უკვლავ ფართო მნიშვნელობით. სწორედ ის წარმართავდა პარტიისა თუ კლასის საქმიანობას.

ამ გამოღვიძებულმა ეროვნულმა შეგნებამ სწრაფად გამოიღო ნაყოფი და ქვეყანა აღდგა, მოუხედავად იმუშინდელი სიძნელეებისა და რუსების ბატონობის შედეგად დატოვებული მძიმე ისოეთისა.

მმართველობის ფორმა შეიცვალა. ბგრატიონთა ძველი და ანწლიანი დინასტია აღარსად იყო — საქართველო დემოკრატიული რესპუბლიკა გახდა. თითქმის ავტომატურად შეიქმნა სახელმწიფო ადმინისტრაცია, ქვეყანა იეწყო. პირველად ეკლესიამ აღიღაცა დამოუკიდებლობა ენერგიული პატრიარქის, კირონის გარქით.

1917 წლის 22 ნოემბერს ეროვნულმა კონგრესმა დაასახელა სათათბირო, რომელიც გახდა იქცა სახელმწიფოს უზენაეს ორგანოდ. მისი უპირველესი მიზანი არმის რეორგანიზაცია გახდა, და ბოლოს, ქართველმა თავდასწავრობამ, გენერალ კ. აფხაზის თაონხობით, ახალი საქართველოს სახელმწიფოს უბოძა ურჩავი კონება, რაც ქვეყნის ეკონომიკურ აღორძინებასა და დამოუკიდებლობის განმტკიცებას უნდა მოხმარებოდა.

ახალი მთავრობის პირველი სასწრუნავი ქართული უნივერსიტეტის დაარსება იყო და. პი. 1918 წლის იანვარში, პროფესორების კ. გავახიშვილისა და პ. მელიქიშვილის თაონხობით გაიხსნა უნივერსიტეტი. აქამდე რუსეთში გაფართული იყო ერობის სხვადასხვა ქვეყნებში მმართველი ქართველი სწავლულები დაუბრუნდნენ საქართველოს და აღიწეს უნივერსიტეტში დეცაციების კოთხე. უნივერსიტეტის შემდეგ დაარსდა: პოლიტექნიკური სკოლა, კონსერვატორია, სახმატრო აკადემია და სხვა უმადლესი სასწავლულები.

² იხ. ანთიპოლო, საქართველოს დამოუკიდებლობა მსოფლიო პოლიტიკაში პარიზი, 1923 (ურბანგულად)

1918 წლის თებერვლითა დაშვებულნი კრებულს არჩევამ საქართველოს სრული უფლებები აღუდგინა. მოხდა 1918 წლის 21 მაისს გამოკვეთნილი დამოუკიდებლობის აქტის რატიფიკაცია, ამავე დროს, მოავრობის პრეზიდენტად იარჩიეს ნოე ჟორდანიძე.

ადმინისტრაციის, ქარისა და განათლების რეორგანიზაციის მოხდა ავტარული რეფორმა. შემდგომ კი, 1921 წლის 21 თებერვალს, ეროვნულმა ასამბლეამ მიიღო რესპუბლიკის კონსტიტუციის პროექტი.

ეკონომიკურ ცხოვრებაში ავტარულ რეფორმას კარგი შედეგები მოჰყვა. რუს მონღოლებს ჩამოერთვით მიტაცებული მიწები. მოხდა დიდ მემამულეთა მიწების აღწახალაურებელი კონფისკაცია. მათი მიწები კი გლეხებს დაურიგდა.

ქვეყანას ძალზე უჭირდა ფინანსურად. იგი საკუთარი რესურსებით ცხოვრობდა, ხანაშ შემსაძლებელი გახდებოდა საგარეო სესხის აღება. ეროვნული სიმდიდრის სექსსლუტაციოდ სახელმწიფომ შექმნა შერეული-ეროვნული და უცხოური კაპიტალის საზოგადოებები. რაშაც შესაძლებელი გახდა სხვადასხვა შემოსავლის წყაროების — მარგანცისა და ქვანახშირის საბადოების, აბრეშუშის კიბის, უკველავარი სახის ბეტონის ექსსლუტაცია, საქართველოს სახელმწიფოს რუსეთის იმპერიის სხვა სახელმწიფოებზე უკეთესი ბიდი ეწია. მალე შან საკუთარი თავლით იხილა ფინანსური სიტუაციის გაუმჯობებება.

დამოუკიდებლობის მოკლე პერიოდისა და განსაკუთრებით კი არახელსაყრელი პირობების ბიუხნდავად, საქართველომ წარმოაჩინა თუ რა შემოკლებებითა თვისებები ჰქონდა შემორჩენილი საუკუნის შეურაცხველი რაგვრის შემდეგაც კი. ეროვნულმა ცხოვრებაში, რომელთა უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე ამა თუ იმ პარტიის ბრძინება თუ კოლიტიუტური ზეგავლენა, კიდევ ერთხელ დასძლია უკველავარი დაბრკობება. საქართველო ხელახლა ვითარდებოდა იმავე ტრადიციულ და განხრულად ეროვნულ საფუძველზე. რომ არა საბჭოთა თავდასხმა, რომელმაც კიდევ ერთხელ გადაუტარა შან თავისუფლებისაიენ მიმავალი გზა, მიუხედავად ტერიტორიის სიმცირისა, ის შეძლებდა თავისუფალ ერთა შორის ადგილის დამკვიდრებას.

თ მ ა ნ ი ჯ ვ

საქართველოს დამოუკიდებლობა საქართველოს კოლიტიპასთან მიმართებაში. ბარმანიის კოლიტიპა.

საქართველოს დამოუკიდებლობა არ ანიკება მას იქამ — იქამ სათანადო სიძლიერეს. თავისუფლების შესანარჩუნებლად საჭირო იყო ახალი სტატუსის განმტკიცება და განხორციელებული ზაქტის დე ზაქტად და დე იურედ

ცნობა. საშინაო მდგომარეობა შან აიკლებლასხვა ქვეყნებისათვის ეტაოვა დახმარება.

საქართველო გარშემოტრეშული იყო თურქეთის და ეთერი რუსეთის ლიდერის, გენერალ დენიკინის მტრული თუ არაკეთილმოსურნე ჯარების, შან ჯერ კიდევ არ შეწყვედა ძალა თავდასაცავად. მოავრობა ცდილობდა, დეცვა ტერიტორიის მთლიანობა და თავიდან იკეთებინა თურქეთის ძალადობა. ამ დროს შან მხსნელად მოვლენა გერმანია, რომელიც თავისი წარმომადგენლებით და ჯარებით უკველავ აღლოს აღმოჩნდა, ამასთანავე, გერმანული საზოგადოებრივი ზარკი უკეთ ერკვეოდა მიმდინარე მოვლენებში. ის უდავოდ კარგად შეხედებოდა და მიესალმებოდა კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობასა და რუსეთის უღლისაგან მის განთავისუფლებას.

პოლიტიკურ თვალსაზრისს არცთუ იხე უშინშენელი ეკონომიკური თვალსაზრისიც ამაკრებდა. საქართველოს თავისი უზარმაზარი დუნეშავებელი ბუნებრივი რესურსებით ნედლეულის დაუშრატელი წყაროა, მაგრამ შან არ გააჩნდა ინდუსტრიული საშუალებები წიაღისეული სიმდიდრის ასათვისებლად. რუსეთი განზრახ ელბრეოდა შან პრავტრეს.

მოკვეშრეები შორს იუყუნენ, მათი დახმარება შეუშინეველი არ ჩახვოდა თურარი რუსეთის ჯარებს. რომლებიც, მართალია, მტრულად არ იუყუნენ განწყობილნი, მაგრამ შინც ეწინააღმდეგებოდნენ დამოუკიდებელ საქართველოს.

გერმანიამ საქართველოს შესთავაზა დახმარება. ის დიდ ინტერესს იჩენდა ამ ქვეყნის შინართ. და ნედლეულის კარგი გამსაღებელი იყო. გერმანულმა მმართველებმა გააძლიერეს ეკონომიკური ურთიერთობანი საქართველოსთან.

თბილისში დიდი პირველი ხელშეკრულება. გერმანია ცნობდა საქართველოს დამოუკიდებლობას, აგზუნდა მრავალეულის ფინანსების, ჯარის, სახელმწიფო ორგანიზაციის მოწყობის მიზნით, რის ხანაცვლოდაც საქართველო შან აძლევდა სამრეწველო კონცესიებს, პირველ ეკონომიკურ ხელშეკრულებას ხელი მოაწერს ფოთში. საქართველოს სავაჭრო დელეგაცია ბერლინს გაემგზავრა.

და შინც, მდგომარეობა გაურკვეველი იყო. ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებამ დააზავა საბჭოთა რუსეთი და გერმანია. ამ უკანასკნელს არ შეეძლო ლი მოლაპარაკებები ეწარმოებინა იმ სახელმწიფოებთან, რომლებიც ცარიზმის ძველ იმპერიაში შედიოდნენ. გერმანიის თავაჩობამ არ დაამტკიცა ფოთის კონცესცია, მაგრამ გენერალ ფონ ლოსოფცმა, რომელიც აშკარად უჭერდა მხარს საქართველოს, პირდაიდ იმპერატორს და მარშალ მინდენბურგს მიმართა ისე, რომ მინიბრთა საბჭოსთვის არც კი უცნობებია თავისი განზრახვა. შან მოახერხა, დაერწმუნებინა ლე კაიზერი და ოთბორის სხვა მო

ნაწილები. გერმანიის სრულუფლებიანი მინისტრი ფონ კრეისი საქართველოში გაავაზვნეს. მას გაჰყვნენ გერმანიის სატელიტები.

მიუხედავად ამისა, გერმანიის მთავრობას არ შეუცვლია თავისი ოფიციალური პოზიცია. ასე გაგრძელდა 1918 წლის აგვისტომდე. ბერლინში მშვიდობიანი დელეგაცია უკმაღ არ იყო. იგი წინადაც ამზადებდა. ჩათა გერმანიის ცესკო საქართველოს დამოუკიდებლობა. მან წამოაყენა და ხელი მოაწერა არაერთ ეკონომიკურ კონვენციას წინასწარ მოწადებულ რეისბტატიკითგანწეობით შეხვდა ამ ფაქტს. 1918 წლის 27 აგვისტოს გერმანიამ და რუსეთსა ხელი მოაწერა დამატებით ხელშეკრულებას. რომლის მე-14 მუხლითაც რუსეთი დათანხმდა გერმანიას, ცესკო დამოუკიდებელ საქართველო. ის წინააღმდეგობები, რომლებიც ადრეხებდნენ გერმანიის მხარე დახმარებას, ნელ-ნელა იხვედნენ უკან.

ძირითადი პრობლემა თურქეთის სახალღერო საკითხი იყო. 1918 წლის 4 ივნისის ხელშეკრულებით საქართველო განიარაღდებოდა, თურქეთს გადაეცემოდა ძირითადი სტრატეგიული წერტილები და, ამასთანავე, მას შეეძლო მოეთხოვა აზანთუშანი და აწყურის გერმანია და რუსეთი ცდილობდნენ, თურქები ბაქოში არ დაეტოვებინათ. სხვა პრობლემებიც წამოიჭრა, რომელიც კონსტანტინოპოლის კონფერენციას უნდა გადაეჭრა.

მაგრამ ეს კონფერენცია არ შედგა. გერმანიაში რევოლუციამ იფეთქა. 1918 წლის 11 ნოემბრის რევოლუციის ზავით დასრულდა I მსოფლიო ომი. ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებამ ძალა დაკარგა.

ასე დასრულდა გერმანიის მიერ საქართველოს დახმარება, რომელიც თორიგებს ვერ ვახსენებ. სიტუაცია მოკავშირეების სახარგებლოდ წარმოართა, ქართული დელეგაცია პარისს გაემგზავრა და, გერმანიელთა რჩევით, მიმართა ვერსალის კონფერენციას. იქ უნდა დადებულყო ხელშეკრულება, რომელიც საფუძველს ჩაუყარდა ახალ სამყაროს.

საქართველო და მოკავშირეები

საქართველოში გერმანიის წარი ხუთი თვე უნდა დარჩენილიყო. შემდეგ კი მას შეეცლიდა ინგლისის წარი. რომელიც მოკავშირედ ითვლებოდა.

1918 წლის 20 ოქტომბერს ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს ინგლისმა და თურქეთმა. ტრანსკავკასიის დამოუკიდებლობა ნახსენებია არ იყო. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ფაქტობრივი მდგომარეობა არ გაიოლებოდა. თურქეთს ჩამოართვეს სტრატეგიული რეისონის კონტროლის უფლება, რომელიც ინგლისური სამხედრო ხელისუფლების ხელში გადადიოდა.

საქართველოს პოლიტიკური უწყისი მოკავშირეებისკენ იყო მიმართული. მაგრამ კავკასიის

გაურკვეველი ვითარება აბრკოლებდა ამ დაახლოებას.

სამუხებმა ბრალად შეაფასა ოციისა პოლიტიკური და სამხედრო შესაძლებლობები და არ შეიწინააღმდეგებია თურქეთს. მაგრამ, მოკავშირეების სახლოვით გათანამებულმა, მოითხოვა რამდენიმე ქართული რაიონი, სადაც უკანასკნელ საუკუნეებში თურქებისა და სპარსელებისაგან განდევნილმა სომხებმა შემწყნარებულ და სტუმარმომავარე ქართველებს შეაფარეს თავი. მიუხედავად იმისა, რომ ამ რაიონებში ბევრი სომხები ცხოვრობდა. არაფერი არ ამართლებდა ამ ტერიტორიებზე მათ პრეტენზიებს. და მაინც, გერმანიის ნაწილების წახვლისთანავე, სომეხთა ბანდებმა დაიწყეს ბორჩალოს ერთი ნაწილი და დასახლდნენ იმ იმდით, რომ ბრიტანეთის წარი მხარს დაუჭერდა.

საქართველოს მთავრობამ განაცხადა, რომ იგი ხელმძღვანელობს მშვიდობიანი მიხენებით და სურს, უკონფლიქტოდ გადაეჭრას სახლგრების საკითხი, ამასთანავე, დასძინა, რომ სომხეთის აგრესიას მიიჩნევს საქართველოს მიმართ ჩადენილ შტრულ მოქმედებად.

ბორჩალო ხელახლა დაიკავეს იქიდან ერთ-ხელ უკვე ევაკუირებულმა ბანდებმა. საქართველოს სამხედრო ნაწილები შეუდგნენ მოქმედებას. ინგლისეთა ჩარევის წყალობით დავა შეიარაღებული კონფლიქტი არ გადაჭრილა, მაგრამ ამგვარი ტერიტორიული უთანხმოებანი ტრანსკავკასიის რესპუბლიკებს შორის მძიმე დგომარეობას ქმნიდა და უნდობლობას ბანდებდა, რის საშუაბარო შედეგებიც მალე გამოაშკარავდა.

პარისში საქართველოს დელეგაციამ ერთ-ერთი წევრი შეთავაზურედ ღონღონს გაავაზვნა. ინგლისელებს. სხვა როგარც საერთოდ უყვდა მოკავშირებს. სურდათ რუსეთის რესტაურაცია რესპუბლიკებისაგან შემდგარ სახელმწიფოთა ფედერაციის ფორმით. უკრაინა და ტრანსკავკასია უნდა დაეკავთ საბოლოო შეტევისაგან. ინგლისური პრესა იუწყებოდა, რომ კავკასიის ინგლისური წარი ტრანსკავკასიას დაიცავდა თურქეთისაგან, სომხეთსა და საქართველოს შეარიგებდა და რუსეთის წარისაგან დაიცავდა კასპის ნაპირებისკენ მიმავალ ჯგუბს. ბრიტანეთის მთავრობამ საქართველოს მთავრობისადმი მიმართულ წოტაში განაცხადა, რომ განწარხული აქვე. ცნოს საქართველოს დამოუკიდებლობა.

ვერსალის კონფერენცია მერყეობდა. ის მის სირთულეს უქმნიდა რუსეთის მთავრობა. ბევრი რამ იყო გახათვალისწინებელი: საბჭოელებმა დაიკავეს რუსეთის ძირითადი ცენტრები. მაგრამ სამოქალაქო ომი მდინდარებდა. არჩევანი გერმად კლდის მთავრობაზე შეტყობდა. რუსეთის იმპერისიანგან გამოყოფილებული ქვეყ-

* იხ. მსოფლიოების ინგლისში სესია 145.

ნების, ისევე როგორც თავად რუსეთის საკითხი. ინტერნაციონალურ პრობლემათა სფეროში გადავიდა.

1918 წლის მაისში საქართველოს დემოკრატიული კონფერენციის დელეგატებს წარუდგინა მემორანდიუმი. რომელიც დაინიშნა მოითხოვდა ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღიარებას.

დენიკინ-პრანსპლენი და ტრანსპაპასინი

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ნაქართველოს ურთიერთობანი თეთრი რუსეთის ნაწილებთან. 1918 წელს ბოლშევიკებმა დაიპყრეს ცენტრალური რუსეთი; სამხრეთის ფრონტს გენერალი დენიკინი მეთაურობდა. მთებდავად იმისა, რომ საბოლოო გამარჯვების იმედს არ მკონდა, მას მაინც სურდა, საქართველოში რუსეთის ბატონობა შეენარჩუნებინა. აჯი სწორად ესწრაფდა თავს შვიკ წილის სანაპირო ტერიტორიას სპეციალ და გაჯარის. სამხრეთის თეთრფარდული რუსეთის მეთაურის შეუნიღბავი მიწენი აღიარეს საქართველოს და უუბანის წარმომატეწელთა მიერ 1918 წლის 28 სექტემბერს გამართულ კონფერენციას. რომელიც მოიწვიეს სხვადასხვა — შათ შორის ტერიტორიული — საკითხის მოსაწერაგებლად.

გენერლებმა დენიკინმა და ალექსეევმა საქართველოს დელეგაციას თხოვეს რამდენიმე ბანის დათმობა, რაზედაც უარი მიიღეს. მათი დაპირებებიდან ისე ჩანდა, თითქმის სურდათ საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობა, მაგრამ, ამასთანავე, ვერ მალავდნენ ქვეყნის ზღვანალი ანექსიის სურვილს. ქართველებს მაინცდა, რომ დენიკინის მთავრების დროებითობა და მათი სამხედრო მერყეობა ზედს უწლიდა გადაწყვეტი წინადადებების მიღებას.

საქართველო შეიძლება დენიკინის ბუნებრივი პოკავშირე გამხდარიყო, მაგრამ რუს გენერალთა მოწინააღმდეგეობამა ზელი შეუძლებელი გახდა მხარისათვის ასეთ სასარგებლო თანამშრომლობას. მის შემდეგ რაც დენიკინთან პოლიპარკეციები უწედავად დამთავრდა, მოკავშირეთა ჩართვით მოწესრიგდა საზღვრების საკითხი.

საქართველოს დელეგაციამ ვერცხლის საჯარო კონფერენციას წარუდგინა ოფიციალური მოთხოვნა. ეცნოთ ოჯი და აღნიშნა, თუ რა საფრთხეს წარმოადგენდა ქვეყნისთვის დენიკინის ქარების მის სასაზღვრო რაიონებში უოფნა და საქართველოს საზღვრების გაუმდებელი ბელოფა. ამის შემდეგ ინგლისის ქარმა ისეთივე პოლიტიკა დაიკავა თეთრი რუსეთის მიმართ. როგორც გერმანელებმა თურქეთის მიმართ და დენიკინის პრეტენზიები აღიკვეთა.

საფრთხის თვითდასაცოდებლად, საქართველომ და აზერბაიჯანმა განახორციელეს სამხედრო ალიანსი, რომელსაც არ შეუერთდა სომხეთი. 1918 წლის 20 მაისს ამ ქვეყანამაც გამოცხადდა დამოუკიდებლობა და გააერთიანა რე-

სული და თურქული სომხეთი, რითაც თავი დააღწია ტრანსკავკასიას. საზღვრების დადგენა მნიშვნელოვნად შეფერხდა. ეს იყო ცალმხრივი აქტი, რომელსაც თურქეთი არ იზიარებდა, თურქეთი არ აიჩიებდა სომხეთის ტერიტორიების დამოხმობას, სომხეთის დამოუკიდებლობა კი ამ საკითხის თავს ვერ გაართმევდა. ამასთანავე, არც საქართველოს და არც აზერბაიჯანს არ სურდათ ხომბური სახელმწიფოს შესაქმნელად საკუთარი მიწების დათმობა.

ტრანსკავკასიის საკითხი მწვავედ იდგა. მის გადაჭარვ იყო დამოკიდებული საქართველოს ცნობა.

ტრანსპაპასინის სამიტივი პერსალის კონფერენციასა

ტრანსკავკასიური რესპუბლიკათა აღიარება შეხედულები ვახდა. ისდა რჩებოდა, სხვა საერთაშორისო საკითხებთან ერთად წაშეუქნებინათ მისი ცნობის საკითხიც.

თურქეთი იყო პირველი ქვეყანა, რომელმაც გაანალიზა მოვლენათა ხალი არსი, იუსტა მონი დამოკიდებულება საბოლოოდ გამოკეთილი არ იყო და ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების გაუქმებამ მისი პოლიტიკა შემდგომში ძირფესვიანად შეცვალა. ვერსალის კონფერენციამ ოფიციალურად ცნო საქართველოს დემოკრატიული დამოუკიდებლობა, საქართველოს მთავრობამ ეს მოთელ მხოფლიოს აუწყა. ამ ფაქტს დიდი კმაყოფილებით შეხვდნენ, მაგრამ საზოადოებრივი აზრი მალე გაიყო. საქირი იერ ნობით აღჭურვილ სახელმწიფოს მთავრებლმა გაეწია ქვეყნისთვის? ვისთვის შეიძლებოდა ეცხოვა დასამართება საქართველოს? პოიჯარობის წრეებს, რომლებიც აქამდე უოქმანობდნენ ჩამორღებოდნენ თუ არა „დემოკრატიული“ რუსეთის, ამქერად „იმპერიალისტური“ მთავრებლმა აფიქრებდათ. ისინი საქართველოში ინგლისური ქარის შემოსვლას ბოროტებად მიიჩნევდნენ იმ წუთამდე, სანამ მოკავშირეები დატოვებდნენ ქვეყანას მაშინ კი ახალი სახელმწიფოს სისხლტემოელი სისხავსიო გამაშქარავდა.

იტალიელი წვეულები, რომლებმაც იკისრეს ინგლისური ქარების შეცვლა; მზად იყვნენ განაგჯარებლად. ორივე ქვეყნის ეცნომოქერმა დელეგაციებმა ხანგრძლივი წინასწარი სამუშაო განახორციელეს იმ მიწით, რომ იტალიაში მოეხდინათ ქართული რედლეულის ექსპორტირება და იტალიური საქონლისთვის გაეხსნათ ქართული ბაზარი. ეს მოლაპარაკებები ვან ალბერდენერ ურთიერთობის და გაცვლა-გაშოკცდის ხანგრძლივ ტრადიციას, რომელიც რუსეთის ბატონობის დროს მიოწყებდას მიეცა, სამხედრო და ეკონომიკური დახმარების იტალიური გეგმა მაშინდელმა მმართველმა ნიტის მთავრობამ ვერ განახორციელა იმის შიშით, რომ ამ ეგემას შეხედულია პროვოკაციის სახაბი მიეცა ბოლშევი-

„ქრია შთავრებისათვის“. ეს შიში უხაფუძვლო იყო, უოველ შემთხვევაში, ამ მომენტისთვის მანინც. თუმცა ახარხებულმა საფრთხემ ის იმდენად გაიტაცა, რომ კვლავინავე საფრთხე წარმოადგინა, და მანინც, იტალია იყო საქართველოს პარტიზანთა სახლავო კომუნიკაციების აღდგენის მოთავე.

სხვა შემთხვევაც გამოჩნდა. მაგრამ მას განხორციელება არ ეწერა. აშშ-მა იყისრა, მხარვედლობა გაეწია სომხეთისთვის. ეს ჯერ არ იყო საბოლოოდ გადაწყვეტილი, მაგრამ მაინც საკმაოდ სერიოზული ნაბიჯი იყო იმისთვის, რომ საქართველოსაც გაეჩინა ამერიკის მხარვედობის იმედი, სომხეთის ავტონომიამ ის უპირობოდ მიჰქონდა, რომ ქმნიდა ბუფერულ სახელმწიფოს თურქეთსა და საქართველოს შორის და ამ უკანასკნელს ამორბედა თურქეთის საზღვრებს. მაგრამ კავკასიაში არცერთხელ ვერცხინის მიერ გამოგზავნილმა ამერიკულმა შემხვედლელმა კომისიამ არასახსრველი შიხსენება წარადგინა.

1919 წელი თერთი რუსეთის გენერლების მარცხით დამთავრდა. იუდენიჩი დამარცხდა ანტონოვიდან, დამარცხებული კოლჩაკი ღრმად შეიჭრა ციმბირში. დენიკინი ისევ სამხრეთკავკასიის იხედა. კოლჩაკის მთავრობა მოკავშირეებმა ცნეს. მაგრამ დენიკინმა არც ამ ფაქტის შემდეგ აღიარა რუსეთის უფილი იმპერიის მიერ უკანონოდ ანექსირებული ქვეყნების დამოუკიდებლობა. მიუხედავად ამისა, 1920 წელს საქართველოში უარი თქვა დენიკინის წინააღმდეგ მართულ ალიანსზე, რომელსაც მას საბჭოთა მთავრობა თავაზობდა.

შინაგანი სირთულეებიცა და კავკასიის გაურკვეველი მდგომარეობის მიუხედავად, სახელმწიფოები დე ფაქტოდ და დე იურედ ცნობდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას. პირველი იყო არგენტინა, შემდეგ ინგლისი, საფრანგეთი და იტალია, 1920 წლის 7 თებერვალს მთა დამემატა იაპონია, 1920 წლის 7 მაისს საბჭოთა რუსეთი (დე ფაქტოდ და დე იურედ), 1920 წლის 24 სექტემბერს — გერმანია*.

1920 წლის 11 თებერვალს თავად დენიკინმა დე ფაქტოდ ცნო ტრანსკავკასიის 3 რესპუბლიკა.

საზღვრების საკითხი მოხანგრძობელი იყო. პარიზის კონფერენციაზე ვერ მიადგინა სახსრველი შეთანხმება. სას-რუმოს კონფერენციაზე გადადო ეს ძნელად გადასაჭრელი საკითხი: კონფერენციაზე ცნო საქართველოს, სომხეთისა

* ფ. ნიტი. ბოლშევიზმი-ფაშოიზმი და დემოკრატია. პარიზი, 1926. დემოკრატია, ტ. 11, პარიზი, 1932.

* საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის მიერ ერთა ლიგის პირველ ასამბლეაზე წარდგენილი დოკუმენტები დაიბეჭდა ლონდონში 1920 წ.

და აზერბაიჯანის რესპუბლიკები და დასძინა, რომ საზღვრების ზეკითხა იქნება შემოგომა ორმხრივი შეთანხმებების საგანში და შესთავაზა. წარუმატებლობის შემთხვევაშიც კი, საკითხი გაეტანა მოკავშირეთა თათბირზე.

ერთა ლიგა
დე იურედ ცნობა

1920 წლის 14 ნოემბერს საქართველოში თხოვნით მიმართა ერთა ლიგას. დეშევა იგი ამ ორგანიზაციაში კომისიას, რომელსაც დაველა ამ საკითხის განხილვა. თავმჯდომარეობდა ნორვიგიის დიდუგატი მ. ნანსენი, რომელიც მხრვეალედ იხატავდა ქართულ საკითხს. 14 დეკემბერს უზენაეს საბჭოს წარუდგინეს მოთხოვნა საქართველოს და ბალტიისპირეთის ქვეყნების ერთა ლიგაში დაშვების შესახებ. საქართველოს მოთხოვნა არ მიიღეს. საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის წარმომადგენლები მოშობდნენ, რომ ვერ დაუმთავრებდნენ საქართველოს აგრესიის შემთხვევაში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოსაზრება ეწინააღმდეგებოდა თვით ორგანიზაციის სულისკვრების, მან მანინც გაიმარჯვა საბჭოში.

იმავდ მიუხეით იტალიამაც უარი თქვა საქართველოში ჩარების გაგზავნაზე. რუსეთის შიშით იყო შთავრებულიც ეხოდენ უცნაური თერიბები და ლიდა კარჩის პოლიტიკა. რომელიც ასევე ურდებოდა წათლებთან ურთერთობის გაშწავებას და რომელიც დაქანა ლორდ კერზონის გაცილებით ბრჩყული და შორსმჭვრეტელური პოლიტიკა, როგორც ვხედვით. ერთა ლიგის შიში გამართლდა: მაგრამ მას ზელი არ შეუშლია ბალტიის ქვეყნებისათვის, 20 წლის განმავლობაში ქართოდით თავისუფლება და მშვიდობა, პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, რომელიც უფლებას აძლევს. წამოეყვნენ მოთხოვნები, რაკა ამ. ეამინდელ რევიმ ბოლო მიეღება. საქართველო კი, როდესაც თავისუფლების ხაათი დაჩეკავს ისევ იქ წახრდებება საარხებო უფლებების მოსაპოვებლად.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო არ მისცეს ერთა ლიგაში შესვლის უფლება, ის მაინც დაუშვეს ერთა ლიგის რამდენიმე რქმეორ კომიტეტი საშეშოად.

ამ პერიოდში ახალი ქართული რესპუბლიკა იყო კავკასიის უროადერთი დამოუკიდებელი სახელმწიფო. სომხეთისა და აზერბაიჯანის თავისუფლება ეფერული აღმოჩნდა. წათლებმა დაიკავეს ეს ტერიტორიები. ახალი, საბჭოთა აზერბაიჯანთან და თვით საბჭოელებთან დადებული ხელშეკრულება მთა აძლევდა თავისუფალი ვაჭრობის საშუალებას ქართული ნავხადგურის ბათუმის მეშვეობით (1920 წლის 16 ნოემბერი).

თუ 1920 წლის 7 მაისს რუსეთ-საქართველო

ლის ხელშეკრულება შეიცავდა მომავალი ავსტრიის მარცხლებს, ამას ვერ ვიტყვი ქვეყნის საზღვარს და საგარეო ვითარებაზე, რომელიც არანაირ საფრთხეს არ მოახწავებდა. და 1891 წლის 27 იანვარს, საქართველოს განმანათლებლის წმ. ნინოს აღდგენისწინა საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა არისტოტელის საგარეო საქმეთა მინისტრს ე. ბევეტორს აცნობა, რომ ვერხალის უწინაშეს საბჭომ დე იურედ ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა*.

თ ა ვ ი X X V I

საბჭოთა რუსეთი და საბარტოველი საბჭოთა-მარტოული ურთიერთობანი

მიუხედავად პარიზონტზე თავმოყრილი ღრუბლებისა, მომავალი საიმედო ჩანდა. სან-რემოს კონფერენციის ნეგატიური გადაწყვეტილებები და იმავდროულად: დე იურედ ცნობა აღუწებდა მთავრობის სიფხილეს და მშვიდ განსაცდელს უპაღდა ქვეყანას, საქართველოს მშორს-ვიღებს იწილი ჰქონდათ დასავლეთის დემოკრატიის მხარდაჭერისა, რუსული დემოკრატიის მისწრაფებებს კი უსურაადღებოდ ტოვებდნენ, მათ არ გაითვალისწინებ საშორიგება, რომელიც ქვეყანას ეშუქრებოდა რუსეთის სამოკლავო ომის დაშორებისთანავე.

რუსეთის შინაური ვითარებით დამშვიდებული, გამარტებული საბჭოელები უკვე ხარბი მშერთი შეწყურებდნენ თავიანთ სამხრეთელ მეზობლებს.

თუკერ-რუსული დაახლოების პირველი ნაბიჯები გადაიდგა, ეს იყო სან-რემოს კონფერენციის უძლეურების პირველი შედეგი, რომელშიც ვერ მოახერხა ბრანსკევიჩის სახელმწიფოთა ხელშეკრების საკითხის მოწესრიგება. დამოუკიდებელი კავკასია მოსვენების არ ძილევდარც თუტქეთს და არც რუსეთს. ისინი შეთანხმდნენ, სწრაფად მოეღოთ ბოლო ამ მდგომარეობისათვის. გათანაბრებულდევნენ იმისათვის, რომ ორ მძარცვედ სახელმწიფოს შემდგომშიც შეენარჩუნებინა მიკმალული მტრული განწყობა.

აზერბაიჯანის თუტქოფილურმა პარტიამ, რომელიც ეტუტეოდა ამ პლიტიკას, ქვეყანა საბჭოელებს ჩაუგდო ხელში. სომხეთი ზომ პარდაპირ მზა ნადავლი იყო. განიარაღებული, იზოლირებული საქართველო კი ძალიან დასუსტდა, თუტქეთსა და აზერბაიჯანს შორის დადე-

ბულმა ხელშეკრულებამ გააადვილა საბჭოელთა შესვლა აზერბაიჯანში. 1920 წლის აპრილში ქვეყანა წიოლებმა დაიკავეს. აზერბაიჯანს ისეთი უმნიშვნელო და პასიური წინააღმდეგობა გაუწია ბოლშევიკების შემოტრეებს, რომ სქართველოს ამ უკანდახევის გამო, არც კი დეკრეტი, შეესრულებინა სამხედრო პარობა, რომელიც მეზობლის ახმარებას ავალბდა.

ბაქო რუსების ხელში იყო. ამ მდგომარეობამ ხელი შეუწყო საბჭოელების მოლაპარაკებას ინგლისთან. ინგლისის ხელსაყრელი ნიკიტრალიტებით და დაუსქელობის იმედით გულდამშვიდებულმა წითლებმა საქართველოს იხლერები დაიკავეს.

საბჭოთა თავდახმმა გახშირდა. უკვლავ სახტიკი იყო თბილისის სამხედრო სკოლაზე თავდახმმა. მაგრამ როგორც ვარე, ისე შიგა გათიშვის ცდები ჩიშალა. მათინ რუსეთის აგენტებმა მიმართეს ნაკლებად უხეშ, მაგრამ ვაკლებით საშიშ მეთოდებს, როგორც არის, მაგალითად, 1920 წლის 7 მაისის დამალუველი ხელშეკრულება.

ამ ხელშეკრულებით რუსეთი უნიტყვოდ ცნობდა საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობას და სუვერენიტეტს და საკუთარი ნებით აცხადებდა უარს ქართველი ხალხისა და მისი ტერიტორიის ყოველგვარ სუვერენულ უფლებებზე. ასევე აცხადებდა, რომ არ ჩაერეოდა საქართველოს საშინლო საქმეებში. 1920 წლის 1 იანვარამდე სასაზღვრო ზონის უღელტეხილები ნეიტრალურად გამოაცხადეს. გარნიზონის გაუყენის შემდეგ, მათ ვერ გააშარებდა ორი შემთარმშებელი მხარე, რადგან იქ ჯარი არ უნდა მყოლოდებო.

თავის მხრივ, საქართველოს უნდა დაეწყო ქარის დემოტიზაცია და მიეღო ზომები, რათა მისი ტერიტორიიდან გაეყვანა უცხოური სამხედრო ძალები.

ამასთან, უნდა გაენთავისუფლებინა დაბატმრებული კომუნისტები და უწელო, ვინც კი რუსეთის სასარგებლოდ მოქმედებდა.

ეს მუხლი მკვეთრად ეწინააღმდეგებოდა იმ მუხლს, რომლის თანახმადაც რუსეთი არ უნდა ჩაერეულიყო საქართველოს საშინლო საქმეებში. საქართველოს მეთაურებმა, უღელტეხილების ნეიტრალიტეტის მსგავსად, ეს საფრთხეტვერ შენიშნეს.

სტეციალურ დამატებით კონფიდენციალურ მუხლში ნათქვამი იყო, რომ საქართველო მის ტერიტორიაზე არსებულ კომუნისტურ ორგანიზაციებს მისცემდა არსებობის, თავისუფალი მოქმედების თავისუფალი შეტრების, კრების თავისუფლების უფლებას. არაკეთარ აღმინიხრაციულ ან სამართლებრივ ნაწყობს არ უნდა დაეხეცა ან შეტრებინა კომუნისტ აკატორთა საგარო პროპაგანდა და პროგრამა საქართველოში.

საქართველო პირველი გაეცნო კომუნისტურ-

* დევეტო იმცნობდა: „...მას შემდეგ რაც შეიტყო, რომ 1921 წლის 26 იანვარს უწინაშეს საბჭომ გადაწყვიტო დე იურედ ეცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა... მოკუმრე სახელმწიფოები დიდი სიმძაოით აღეგნებდნენ თვალს ქართველი ხალხის ბრძოლას დამოუკიდებლობისთვის და ალტაცეფულნი არიან ვახიბორციელებული აქტივით“.

არ პროპაგანდის და მოშაადების შეთადებს, რაც წინ უსწრებს საბჭოთა იმპერიალიზმის მიერ წინააღმდეგობის კვეთების ოკუპაციას*.

საპარტიო მდგომარეობა
თავდაცვითად

ლოდ ქორჯის პოლიტიკის გამო რთული, უფრო მეტად, შეუძლებელიც კი იყო ინგლისური ქარების დატოვება საქართველოში, როგორც შეჩერების დენიციის წინააღმდეგ. მეორე მხრივ, საქართველოს მთავრობა დათანხმდა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების მუხლებზე, რომლებშიც დათქმული იყო საქართველოს ტერიტორიიდან უცხო ქარების გაყვანა. რუსეთი მოუთმენლად ელოდა ინგლისელთა გამგზავრებას. საქართველოს უღელტეხილების ნეიტრალიტეტს ხელი უნდა შეეწყო მის მიერ გამოწვეული აგრესიისთვის, რადგან ნეიტრალური ზონა იყო გაანგარიშებული, რომ ქართული მთავრობის ქარების მოსვლა და დამუქრებული ნეიტრალის დაცვა შეუძლებელი იქნებოდა მოულოდნელი შეტევის შემთხვევაში.

1920 წლის 4 ივნისს ინგლისის ქარმა ბათუმში დატოვა. მისი ადგილი ქართულმა ქარმა დაიკავა, ინგლისელების მიერ შეჩერებული თურქეთი ეშვადობდა დიდი დარტყმისთვის და სურდა ბათუმი თურქულ ქალაქად გამოეცხადებინა. ამ ქალაქს ანგარის დიდი ეროვნული ასამბლეა მოიხივდა, როგორც თავის საერთაობის**.

ინგლისს აღარ აინტერესებდა საქართველო. საფრანგეთსაც მას მიზანა. საბჭოელებმა სპონტანურად გამოაგრეს ბაქოში და, სანამ ინგლისელები ბათუმს დატოვებდნენ, სომხეთი დაიპყრეს. პოლონეთთან ომის შემდეგ, ვრანგელის ქარის დაშლისა და დაპატიმრების შემდეგ მათ სხილდომო ხელშეკრულება დადეს ინგლისთან ღირსად ქორჯისა და კახიანის ხელმოწერით. რომლის თანახმად რუსეთს კავკასიაში თავისუფალი მოქმედების უფლება ეძლეოდა.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებას ხელმძღვანელმა საბჭოელების თავდასხმა. ნაუცხოვედ მოშაადებული საქართველოს ქარი დამპყრობელთა შესახებ დრად გაგზავრა და გაანდგურა ორი წითელი დივიზია***. მაგრამ სა-

ქართველოს წინააღმდეგ მთავრობამ ამ პირველი გამარჯვებიდან არ გამოიტანა სათანადო დასკვნა და, მთავარსარდლის**** შეხედულების საწინააღმდეგოდ საბჭოელებთან მოლაპარაკებას შეუდგა, რითაც მათ რეორგანიზაციის საშუალება მისცა.

მაგრამ, მიუხედავად შესვენებისა, წითლები რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. აზერბაიჯანში აქანუებამ იფეთქა. ქართული ქარის სარდალს განჯახელი ჰქონდა შეტეულები წითელი არმიის ყაზახის რაიონში, იქ შეერთებოდა აზერბაიჯანის ნაწილებს, იერიში მიიტანა ბაქოზე და ამ რაიონებიდან დიდ ხნით განდევნა ბოლშევიკები. აშკარად ხელსაურელ ვითარებაში ქართული მთავრობა მერუეობდა. ბუნებრივად ნეიტრალიტეტის სტრატეგია, დაწვევა არჩია და ამგვარად, ბოლშევიკებს დაუტოვა კავკასიის უცვლელად ნაწილი თავისუფალი მოქმედების შესაძლებლობა.

1921 წლის ომი.
საპარტიო მდგომარეობა ოკუპაციის პოლიტიკის მიერ

ევროპის არ გამოპარვია რუსეთის წარსებები და 1920 წლის დეკემბერში დიდმა ბრძანებთა ნოტიო მიმართა მოსკოვის მთავრობას. საბჭოთა მთავრობამ პროტესტი განაცხადა ამ მხილებზე ირწუნებოდა, რომ მის მხრულს ელოდას თავად მცირერიცხოვანი ერები იოსებდნენ და ისიც კი აღნიშნა, რომ ანტანტის ჩერ კიდევ არ უცნია დე იურედ საქართველოს დამოუკიდებლობა, რუსეთსა კი ცნო.

პროტესტის ნოტა ახალი გამოქვეყნებული იყო ინგლისურ განცხადებით, რაც დასრულდა საქართველოს წინააღმდეგ მიმართული საზღვარო ოპერაციების გეგმა. 1921 წლის 11 თებერვალს საბჭოელები შეუდგნენ სახმელეთო მოქმედებას და რუსეთის მე-11 არმია ომის გამოუსახადებლად თავს დაესხა საქართველოს.

მოულოდნელობისაგან თავგანაზრებულმა საქართველოს მთავრობამ მიმართა რუსეთის წარმომადგენელს თბილისში. მან განაცხადა, რომ ეს სომხების მიერ მოწყობილი აგრესია იყო. სომხებმა, რასაკვირველია, პროტესტი გამოთქვეს და საბჭოთა სიკრუე არავინ ირწუნენა, თავის მხრივ, 12 თებერვალს თურქეთი თავს დაესხა საქართველოს.

მიუხედავად საქართველოს მთავრობის არანოტიო მიმართვისა, მოსკოვიდან პასუხი არ ჩანდა. საგარეო საქმეთა მინისტრი ჩიჩერინი უარყოფდა აგრესიის ფაქტს და ორ მტრულად განწყობილ რესპუბლიკას შეამკობლბას თავჯობდა. საქართველოს მთავრობას ეყრდნობოდა და დათანხმდა ამ ცინიკურ წინადადებაზე იმ პირობით, თუ წითელი არმია დატოვებდა დამპყრობელ ტერიტორიას, 21 თებერვალს მოკლედ

* 1922 წელს ლეონ ტროცკი აცხადებდა: „ჩერ კიდევ სამოქალაქო ომი მიმდინარებდა, როცა 1920 წლის მაისიდან ვიძუტლეთ საქართველოს მთავრობა, კომუნისტური პარტია ეცნო ლეგალურად“.

** შვეი ზღვის ამ პორტს დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა. ის სუსტი დაცვის გამო განსაკუთრებით იზიდავდა თურქეთს, რადგან შვეი ზღვის თურქული პორტების სათანადოდ გამაგრება უამისოდ ძნელი იყო.

*** ქართული ქარი ძლიერი იყო. ის 35000 კაციდან შედგებოდა.

**** გენერალ გიორგი კვინიტაძე.

ნები სწრაფად განვითარდა, თბილისი ალუაშე-
მორტყმული იყო. საქართველოს მთავრობის
მეთაურმა ტროცკის და ლენინს მიმართა. საპა-
სუნოდ საბჭოელებმა უოკელი მხრიდან ერთდ-
როული შეტევა წამოიწყეს: ვლადიკავკაზიდან
სამხედრო გზით, შამისონის უღელტეხილიდან
ქუთაისის მიმართულებით და სკოის მხრიდან
შეეჭვავიერად, საქართველო გარშემორტყმული
იყო მე-11, მე-12, მე-13, მე-18 არმიებითა და ბუ-
ღორისა და უსოხას კავადერიული კორპუსით.

მე-11 თებერვალს თურქეთის მთავრობამ ულტი-
მატუმის მიმართა საქართველოს; იგი ართვი-
ნისა და არდაგანის ოლქებს ათხოვდა. ეს იყო
საბჭოთა მთავრობასთან საიდუმლო მოლაპარა-
კების შედეგი. უკიდურეს მდგომარეობაში ჩა-
ვარდნილი საქართველოს მთავრობა დათხომა-
ზე წავიდა. სამხედრო სარდლობამ გადაწყვიტა
დაედასტოვებინა ევკაუპია. ყურადღება გადაიტა-
ნა დასავლეთ საქართველოზე და განიზრახა, ბა-
თუმში თავდაცვის ბაზად შეენარჩუნებინა. 1921
წლის 21 თებერვალს თბილისი ადოკვის და ომი
თითქოს დათვარდა.

საქართველოსგან მხოლოდ ართვინისა და არ-
დაგანის წაგლეჩით „უკაუპოვილი“ თურქეთი კი-
დეც უფრო გახარბდა. მან დახმარება აღუთქვა
საქართველოს საბჭოელების წინააღმდეგ ბრძო-
ლაში იმ პირობით, თუ ისინი ბათუმს
დაუთმობდნენ. 18 მარტს თურქები შემოვიდ-
ნენ ქალაქში, რომელიც მეორე დღესვე ოფიცია-
ლურად ანექსირებული იყო ანკარის დიდი
თურქული ეროვნული ასამბლეის მიერ. მათ
გადაწყვიტეს, ბოლომდე შეენარჩუნებინათ უპი-
რობობა და საქართველოს ახალი ულტიმა-
ტუმი — ჩარის დემონიზაცია წაუყენეს. ამ
თავზედური წინადადების საპასუხოდ ქართულმა
ჩარმა თურქები ბათუმიდან განდევნა.

წითელი არმია კი ნელა მიიწეოდა წინ და
იპურობდა ქვეყანას. 17 მარტს მთავრობის გა-
დაწყვეტილებით ჩარი დაიშალა. 18 მარტს კი
საქართველოს მეთაურები ბათუმიდან გადაახ-
ლებიან გაემგზავრნენ. საქართველომ დაკარგა
მ წელი დაბრუნებული თავისუფლება, მაგრამ
საქართველოს თავისუფლებისთვის ბრძოლის
ხაუქუნოვანი ეპოქა ახალ ფაზაში შევიდა.

თ ბ ი X X V I I
ს ა პ ო მ ა ო მ ა პ ა ს ი ა

რუსეთის მაშინდელი მთავრობა არც კი და-
ლოდებია ქვეულის ოკუპაციას. ისე გამძვინვარ-
და. გააქტიურდა და ამ საბაბით, რომ ზელი შე-
ეშალა უცხოელების მიერ ქვეულის დაუპრობი-

სათვის, ხელმძღვანელობა ადგილობრივ ბოლ-
შევიკურ მთავრობას გადასცა. პარტიის ცრუ
და ცილსმწამებლურ რაპორტებს იმდენად არ
პკონდა გავლენა მოსახლეობაზე, რომ 1921 წლის
8 დეკემბერს საქართველოს საბჭოთა რესპუბ-
ლიკის ახალმა პრეზიდენტმა მოსკოვის ხელმძ-
ღვანელობის წინაშე განაცხადა, ერთი მხრივ,
აუცილებელი იყო გარეგნულად მაინც შეენარ-
ჩუნებინათ დამოუკიდებლობა, ხოლო მეორე
მხრივ, რიცხობრივად ძალიან მცირე პარტიული
კომუნისტური პარტია გაემდიერებინათ.

ეს გაფრთხილებები იმ შოშმა წარმოშვა, რა-
მელსაც მოსკოვის სისხლიანი მფარველობა და
მისი ტირანული ძალაუფლება ბადებდა ქვეყნის
ადმინისტრაციაში. საქართველოს საბჭოთა რეს-
პუბლიკის პრეზიდენტის განცხადებით, საქარ-
თველოს კომუნისტური პარტიის წევრებისთვის
სრულიად უცნობი იყო მათი საშრობლის და-
უპრობის გეგმა. მასში მხოლოდ მოსკოვის ხელ-
მძღვანელთა ხელი ერაა*.

საქართველო ისევ რუსეთის სახტეე ჩავგრან
განციდიდა. რასაც კიდევ უფრო ამძაფრებდა
ულმოხელი ხისტემის სიძირქეშე და მისი ტე-
რიტორიის შეურაცხყოფელი დანაწილება.

1921 წლის 16 მარტის ხელშეკრულების შემ-
დეგ, უარის 1921 წლის 18 ოქტომბრის ხელ-
შეკრულებით, რომელიც ტრანსკავკასიის რეს-
პუბლიკების სახელით იყო დადებული, რუსეთმა
თურქეთს დაუთმო სომხეთის ტერიტორიები და

* 1921 წლის 5 მაისს, საქართველოს კო-
მუნისტური პარტიის ორგანო, გაზეთი „კომუ-
ნისტი“ იუწყებოდა: „რუსული კომუნისტური
არმია, ჩვენი კლასობრივი მეგობრები დაგვეხმარ-
ნენ, ბრძოლაში და ასე გავანთავისუფლეთ ჩვე-
ნი ქვეყანა ანტანტის კლანტებისაგან“. უფრო
ადრე კ. 1920 წლის იელისში ინგლისის ჩარმა-
დატოვა ბათუმი.

ტროცკი წერდა: „1920 წლის გაზაფხულზე
ჩვენმა ჩარებმა საბოლოოდ დაამარცხეს დენი-
კინი და ფორსირებული მარშით ჩავიდნენ ტიფ-
ლისსა და ბათუმში. საიდანაც იოლად განდევ-
ნეს შენშევიკური დემოკრატია“ (მშებრიალიზმ-
სა და რევოლუციას შორის) გვ. 97.

საქართველოს გასაბჭოების მეთაურმეტე
წლისთავთან დაკავშირებით საქართველოს კო-
მუნისტური პარტიის გენერალური მდივანი ლე-
რუენტი ბერია ამბობდა: „1921 წლის 25 თებერ-
ვალს ქართველმა ზალმა პროლეტარიატის წი-
თელი არმიის დახმარებით გაანთავისუფლა სა-
ქართველო მენშევიკთა ბატონობისაგან და
საბჭოთა რეჟიმი დაამყარა“ (იხვევსტია“ 26-2-
36).

ქართული ქალაქები არდავანი და ართვინი ბათუმის და ახალციხის შემოხელ ოლქებთან ერთად. ასე აკმაყოფილებდნენ რუსები თავიანთი მოკავშირეების ამბიციებს და მუხანათურად გაძარცვული ქვეყნების ხარკზე ავიღდნენ მათ მოკავშირეობისთვის.

მოსკოვის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა 1921 წელს ასევე ერთი ხელის მოსმით გადაწყვიტა ტრანსკავკასიის რესპუბლიკათა გაუქმება და ისინი საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შეეყვანა.

ეს უკვლავური საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან შეუთანხმებლად ხდებოდა. მისი XI წევრიდან 24 აშკარა წინააღმდეგი იყო ამ უბეში ინკორპორაციისა. მხოლოდ ექვსმა დაუჭირა მხარი მოსკოვის გეგმას. ქართველმა კომუნისტებმა მოითხოვეს, რომ საქართველო უოფილიყო თავისუფალი სახელმწიფო. კავშირის წევრი. მათი მოთხოვნა უკუაგდეს და 1921 წლის 16 ოქტომბერს, სტალინის ბრძანებით, ძალაში შევიდა მოსკოვიში მიღებული გადაწყვეტილება. მაშინ ქართველმა კომუნისტებმა მიმართეს ლენინს*. ხოლო როცა ამ უპასუხებლმა მათ დამორჩილება უჩირა. 1921 წლის 22 ოქტომბერს კრიხმად გავიდნენ კომუნისტური პარტიიდან. მოსკოვის ბრძანებით ისინი დააპატიმრეს და გადაასახლეს.

რეპრესიები

ქართველი ერი არ შერიგებია ანექსიას, რომელსაც თავად კომუნისტებმაც შესწირეს სიცოცხლე და თავისუფლება. საბჭოელების მიერ შექმნილმა ადმინისტრაციულმა და პოლიტიკურმა აპარატმა, ასე თუ ისე, იმედი გადაუწურა აქაყებულებს.

რუსეთის მიერ მიღებული პირველი — აგრარული რეფორმა მოუქნელი და მკაცრი აღმოჩნდა.

საქართველოს სოციალისტურმა მთავრობამ დაბეჭრა და გაანაწილა მიწები. დიდი ხანთარება უკვე აღარ არსებობდა. კომუნისტურმა მთავრობამ გლეხებს წართვა მიწა, რომელსაც ისინი დადგენილი ნორმის გადამეტებით ფლობ-

* ლენინი თავის ანდერძში ნიანობს ესოდენ უბეშ ანექსიას. „ბუნებრივია — წერს ის, — რომ ასეთ ვითარებაში „კავშირში დატოვების თავისუფლება“, რითაც ჩვენი თავი მოგვაქვს, ფარატინა ქალაქდად იქცევა. რუსეთის შემადგენლობაში შემავალი მტკიაროცხოვანი ერები თავს ვერ დაალწყევენ დიდი რუსეთის შოვინიზმს“. „ბრძოლა“, საქართველოს სოციალისტური პარტიის ორგანო, № 29-30. პარიზი.

დნენ და მოახდინა მისი აუნაზღაურებელი კონფისკაცია. ეს სახსებიო უაზრო ღონისძიება იყო იმ ქვეყნისთვის, რომლის შემოსავლის 80%-ს სოფლის მეურნეობა შეადგენდა. ამას მოჰყვა უპარტეტდერო ეკონომიკური ანარქია და ქაოსი. 1922 წელს შიმშილობამ მოიცვა საქართველო. ის მოგვაგონებდა XVII ს-ის შიმშილობას, რომელიც მოჰყვა შაშაბახის განუწყვეტელ შემოსევებს.

ტერორი მშვიდვარებდა. პატრიოტებს დევნიდნენ ქერ ვახშირდა. შემდეგ კი უოველდღიურ მოვლენად იქცა დაპატიმრებები, დახრატები და გადასახლებები. საბჭოელებმა იერიში მიიტანეს რელიგიურ. 1922 წელს დაანგრეს შესანიშნავი უძველესი ეკლესიები. გაანადგურეს ცნობილი რელიგიური და ისტორიული ცენტრების უმრავლესობა. საზღველოება გადაასახლეს.

ქართველებმა ხელახლა დაკარგეს უოველივე სამშობლო. რელიგია, ხელოები, რომლებიც კომუნისტურ კერებად უქცოეს. ოჯახს ახალი სახელმწიფო კანონები ეშუქებოდა. საქართველო კიდევ ერთხელ უნდა აქანებოდა ამდენ უკანონობას.

აჭანაშვიდ. პირველად 1922 წელს აქანებამ სვანეთში იფოქა. იგი ჩახშო წითელმა არმიამ. ამას მოჰყვა კახეთისა და ხვესურეთის აქანებები თავად ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილის მეთაურობით. ეს კარგად ორგანიზებული მოძრაობა იყო, რომლის საყოველთაო ხასიათსაც ჩიჩინი ამაოდ უარყოფდა ენევის კონფერენციაზე. საიდუმლო შეთანხმება წარმოებდა ქარსა და აქანებულებს შორის, შეთქმულთა შორის მეთაური, პოლიკოვნიკი რ. მუსხელიშვილი. მისი განქარაგულებით მოქმედი წითელი ნაწილები, რომლებიც შინს აქანებულებისაქენ მიემართებოდნენ, მახეში უნდა მოეწვედათ და გაუნადგურებინათ. მაგრამ საშინაო უთანხმოებამ ხელი შეუშალა ამ გეგმის განხორციელებას. მიუხედავად ამისა, აქანება ამ ჩაქრალა. წითელი არმიის წინააღმდეგ მიმართულ აქანებებს მეთაურობდნენ საუეთესო გენერლები და უშბალესი ჩინის ოფიცრები. 1922 წელს შეთქმულება ამხილეს და აქანების გენერალი დააპატიმრეს. 1922 წლის 20 მაისს მისი მონაწილენი გაუნხმართლელად დახვრიტეს*.

ისინი ხაკვიდლის წითე ან შემეძრკალან. მათი საქციული ქალთებიც კი აღფრთოვანდ-

* ესენი იყვნენ გენერლები: ა. ანდრონიკაშვილი, ვ. წულუკიძე, აფხაზი, მუსხელიშვილი, პოლიკოვნიკები: ხიმშიაშვილი, მაკუკარაიანი, გუნოსაშვილი, ჩრდილელი, სულ თხუთმეტი უფროსი ოფიცერი.

ნენ ვერძალაძე აუხანაძე მთავრობა დამატებითი რაზმების განეცხადებინა: რომ შვეიცარიად ტოვებდა ამ ქვეყანას. რადგან სწამდა სამშობლოს აღმართვებ.

1924 წელს ახალმა აქანუებამ იფიქრა, თუ პირველ აქანუებს სპონტანური ხანაითი პქონდა, ეს უყარასკენით, პირიქით, დიდხანს მზადდებოდა. მისი ლიდერი იყო თავადი ჩოლოყაშვილი. პოპრობას მეთაურობდა დამოუკიდებლობის კომიტეტი ემიგრაციაში მყოფი საქართველოს მთავრობასთან ერთად, აქანუება შეხამდებლია დიდი წარმატებით დაპოვრებულყო. მაგრამ თავად ჩოლოყაშვილის აზრით ძალიან მოკლე ვადა იყო ყველამ ძალის სახწრაფო მოხილვაჲციისთვის". მისი მიზი საფუძვლიანი აღმოჩნდა, ჰიათურიდი აქანუებულები, რომლებიც აქარობდნენ მოქმედების დანყებას და არ აცოდნენ აქანუების ზუსტი თარიღი, ნადრეკად გამოვიდნენ საბრძოლველად.

გამოცხადდა ხალყო მდგომარეობა და სამხედრო კანონი, ტერორის მთვიანვარებდა, შეთქმულთა უმრავლესობა დაპატიმრეს. მათ პრეტესზე, რომელიც არაფრით განსხვავდებოდა საბჭოური რეჟიმის მიერ მოწყობილი სხვა პრეტესებისგან, ქართველებმა კიდევ ერთხელ მოისმინეს თუ რატომ უცხადებდნენ თავისუფლების გმირები სიუვერელის სამშობლოს და რატომ სწამდათ გამარჯვების.

ეს აქანუება იქცა მასობრივი წმინდის საბა-

ა* აქანუებ 1924 წლის 17 აგვისტოს უნდა დაეწყეთ. ემიგრაციული მთავრობის მიერ წარმოგზავნილი ჯდელი საქართველოში ჩანოსტლისთანავე დაპატიმრეს. შეთქმულება ამხილეს. საბჭოთა ბელისუფლებმა ორგანოების მიერ მთავრობულმა ჯდელმა დამოუკიდებლობის კომიტეტს მიმართა — შეეცადებინათ მოძრაობა, კომიტეტმა მასთან კავშირი გაწყვიტა.

აქანუების თარიღად დათქმული იყო 29 აგვისტო. გურიის შეთქმულთა მეთაურის ყარალაშვილისა და ბათუმის ოლქის მეთაურის ფურცელაძის დაპატიმრების გამო კომიტეტი იძულებული შეიქნა, შეეცალა ოპერაციების ადგილი. თავადი ჩოლოყაშვილი დათანხმდა ჯათის გადლოლას, მაგრამ სწორედ იმ დრის აუცილებელი იყო 17 აგვისტოსათვის გამოწვეული ხალხის მცირე ხნით დათხოვნა. ისინი 29-მდე საბრძოლო მზადყოფნაში უნდა ყოფილიყვნენ. ეს კი მტერს შეუძენველი არ დარჩებოდა. მათი გამოზნობით ოპერაციების წარმატებით დასრულების გეგმა ჩაიშალა. ნადრეკმა შეკრებებმა შეთქმულება გამოაიშვარა, ბელისუფლებამ მით ისარგებლა და დაიწყო მასობრივი დაპატიმრებები, რამაც პრაქტიკულად ჩაშალა მოძრაობა.

ხაუ. 7000 პატროტი გაუღიტეს. აქანუების დათრები ციშიბარუ ვადასახლებ".

1924 წლის აქანუების დამარცხებით არ შეწყვიტოდა აქანუებულები მოძრაობა. შექმნილი იქნა უმრავლად მიზიდინარეობდა. სხვათა შორის აქანუების მეთაურმა მოხერხა საზღვარგარეთ წასვლა.

1928 წელს აკარაში ახალმა აქანუებამ იფიქრა, აქანუებულები ვადასახლეს. ერთმა ნაწილმა კი მოასწრო, თურქეთისთვის შეეუარებინა თავი. 1921-28 წწ-ში კლდეტივიზაცია გამოიქვია სიხლიანი აქანუებები. მოკლესობა ამ მოძრაობებს მისთვის ჩვეული სიმკაცრით ახშობდა. მაგრამ გლეხების დამოუკიდებელი ხელის გატეხვა ვერ შესძლო.

1928 წლის კონსტიტუციით საქართველოს რესპუბლიკის სახელწოდებით, ქვეყნის პოლიტიკური სტატუსის შეუცვლილად, სსრკ შემადგენლობაში შევიდანეს.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში დიკარგა თავისუფლება, მას მაინც შენარჩუნებული აქვს ერთგვარი ავტონომია ლიტერატურისა და ბელოვნების სფეროში. აღმინტრაციიდან გაქმებული ქართული ენა ახლა თაობათა კულტურის იარაღად იქცა დაწყებითი და უმაღლესი განათლების მიღება ძირითადად ქართულად მიმდინარეობს.

ქართველების ცხოვრება ღულავდ მიმდია, მათ იდენტობის გამუდმებით ემტეპებთან, მაგრამ სიხლი და ტანჯვა მუდამ აღადგინს ხუფს და თუ ქართველ ერს რიცხოზრია სიმცირის გამო არ შეუძლია რჩინის ფარდის აწევა; მას იმის უნარი მაინც შენწყებს, რომ ვაშუების მეშვეობით ამაღლდეს მახუე.

1941-45 წლების ომმა დაუნდობლად გაავლო მუსრი ქართველ ახალგაზრდობას. მათი უმრავლესობა ბრძოლის ველზე ან გერმანულ საკონცენტრაციო ბანაკებში დაიკარგა. გლეხთა კლასის დასჯა და შიშოლი არ აქმარეს და. ციშიბარში ვადასახლეს, სადაც კლმატურ პირობებს საბჭოთა პოლიციელების სიმკაცრეც ემატებოდა. ეკლესიამ, უნვერსიტეტმა, არმიამ, ლებერაულმა პროფესიებმა მნიშვნელოვანი ხარკი გადაუხადეს ახალ მოლოლას. მაგრამ საქართველო არ მოკლდა, მისი რასა მდგომარე და ცხოველყოფილი, კლმატი სასარგებლო, მრვა ნაყოფიერი. ის რწმენით ელის განთავისუფლების წუთს. რათა აუთვნილი ადგილი დაიკავოს თავისუფალ ერთა შორის და გახდეს საქუთარების ბატონ-პატრონი.

და ნ ა თ ი საქართველოს საკითხმა გამოზნაურება მპოვა საზღვარგარეთ. რუსეთის საქციელი მკაცრად დაგმეს და 1924 წლის აქანუებას პრეხამ კომენტარი გაუკეთა.

* ისინი იყვნენ: ს. ანდრონიკაშვილი, ი. ჯავახიშვილი, იმწელი, პოქორაშვილი, ჟინორია.

საქართველოს რეპუბლიკის შეხახებ ბატონ-
ედუარდ პერიოტი წერდა: „საქართველოსა და
საბჭოთა რუსეთის შორის კანონიერა ბელშე-
როლებს დაღუბის შემდეგ მშვიდობიან საქარ-
თველოზე თავდასხმა ერთ-ერთი უსაშინლესი
მოქმედებაა, რაც კი ინტორიან შემოუნაბავს
ბელგის საზღვრების დასაღვევის შემდეგ. ან-
ტანტის მიერ ამ ბოროტკმედების დაშვება
მისი ხილარის დამადასტურებელია“.

საბჭოთა დელეგაციის სურდა 1922 წლის ენ-
ნევის კონფერენციასა საქართველოს წარმო-
მადგენლად წარედგინა ქართველი კომუნისტ-
ბ. მდგანი, დელეგატებმა ის არ დაუშვეს. შემ-
დგომში კი თავად წითლებმა დახვრატეს.

1922 წლის 1 აპრილს, სენატის საგარეო საქ-
მეთა და დეპუტატთა პალატის კომისიამ მიი-
ღო რეზოლუცია კავასიიდან წითელი არმიის
გაყვანის შესახებ, როგორც „საფრანგეთსა და
მის მოკავშირეებსა და საბჭოთა და თურქეთის
შთავრობებს შორის მოლაპარაკებების დაწყე-
ბის წინააღმართი პირობა“.

ენევის ცრანგულ დელეგაციას პრეზიდენტ-
მა პუანკარემ განუცხადა რომ „საფრანგეთის
შთავრობა არ დაუშვეს ამგვარი საქითი გა-
ნინილის იმ შთავრობის წარმომადგენლებთან,
რომლებმაც კანონიერი შთავრობა განდევნეს
საქართველოდან“.

კონფერენციამ მიიღო საფრანგეთის დელეგა-
ციის წინადადება, რუსების შიობოვნა კი უკუ-
აგდო.

ამ პერიოდში სვანეთი და ზევსურეთი აქან-
და და საქართველოს კათალიკოსა ამბროსიმ
ენევის კონფერენციას მხარდაუჭერა თხოვა-
ნიმად თხოვნით მიმართა 1922 წლის ღოზანის
კონფერენციასაც.

ერთა ლიგაში, 1922 წლის 2 სექტემბერს ჩა-
ტარდა თათბირი, საქართველოს მხარი დაუჭირეს
ინგლისის (ლორდ სესილი), ბელგიის (დე ბრუ-
კერი), პოლონეთის, (ასკენაზი), შევიცარიის (მო-
ტა) წარმომადგენლებმა და დეპუტატების შემდეგ
ერთხმად მიიღეს აქტი, რომელიც აცხადებდა:
„ერთა ლიგა ვალდებულია სათათბიროს,
თვალუური ადენოს მსოფლიოს ამ ნაწილში
მიღწერა მოკლებებს იმ მიზნით, რომ მოი-
ხელლოს ხელსაყრელი მომენტი და საერთაშო-
რისკ სამართლის შეხატუვის მშვიდობიანი სა-
შუალებებით დაუბრუნოს ამ ქვეყანას ნორმა-
ლური მდგომარეობა“.

1924 წლის 15 მაისს განთავისუფლების აა-
ტაქქვეშა კომიტეტმა ერთა ლიგის 14 ასამბ-
ლეის წაუყენა მემორანდუმი. 1924 წლის აქან-
ტების შემდეგ მეორე მემორანდუმი წაუყენ-
ნენ 4 ასამბლეას, რომელიც სატელოღურმა კო-
მისიამ შეისწავლა და ასამბლეამ კვლავ მიიღო

1922 წლის რეზოლუცია. ამის შემდგომ საქარ-
თველოს საქითი აღარ წამოკრილა“.

ამაშობაში მოკავშირეული ცნობდნენ საბჭო-
თა რუსეთის, რომელმაც ბელშეკოვლებთან და-
დო ხანაშეთთან, ავღანეთთან და თურქეთთან.
1921 წლის 10 მარტს რუსეთმა საკავრო ბელ-
შეკოვლებს დადო ინგლისთან, 28 აპრილს —
გერმანიასთან, 2 სექტემბერს — დანიასთან, 4
დეკემბერს — ავსტრიასთან, 28 დეკემბერს —
იტალიასთან, 1922 წლის 6 ივნისს — ჩეხოსლო-
ვაკიასთან, სწრაფად განახლეს ხავჯრო ურთი-
ერთობები, რასაც მოჰყვა მისი დე იურედ ცნო-
ბა. 1921 წლის 4 მაისს გერმანიამ იგი დე ფა-
ტოდ ცნო. ბოლო 1922 წლის 4 ანგვარს, რაპა-
ლოში ბელშეკოვრული ბელშეკოვლებით დე იუ-
რედ.

თუ ენევის კონფერენციასა რუსეთი გან-
ცალკეებულა იყო, ღოზანის კონფერენციას
მოკავშირეები იძულებული იყვნენ, სრუტე-
ბის პრობლემებზე საკანონოდ მოეწყვიტათ.

1924 წლის 8 აგვისტოს ინგლისმა სცნო საბ-
ჭოთა შთავრობა, ბოლო იმევე წლის 28 ოქ-
ტომბერს საფრანგეთის ქერი დაედა. ინგლისის
მიერ სსსრ-ს ცნობა ცოტა ხნით უნგრება აქან-
უებას და 1924 წლის 28 სექტემბერს, ერთა
ლიგის მეხუთე ასამბლეაზე, მადონალდმა აკ-
რბალა საქართველოს საქითი: მან მოიხვე-
ლია მეორე ინგლისელი დელეგატო ქ.
მურტი, რომელმაც განაცხადა: „მისი უდიდებუ-
ლესობის შთავრობამ სცნო საბჭოთა სოციალის-
ტური რესპუბლიკების კავშირი, როგორც რუ-
სეთის შველი იმპერიის ტერიტორიათა დე იუ-
რედ შთავრობა, რომელმაც თავი აღიარა საბჭოთა
კავშირის ხელისუფლებად. ჰერს სხვა არაფერი
გავეკეთებია“. საფრანგეთიც ამ გზას დააფუძა და
1924 წლის 28 ოქტომბერს პრეზიდენტმა ედუარდ
პერიოტმა განაცხადა, რომ იმ დღიდან რესპუბ-
ლიკის შთავრობა დე იურედ ცნობდა სხვა შთავ-
რობას, როგორც შველი რუსული იმპერიის ტე-
რიტორიათა შთავრობას, ხალაკ ზეფისუფლებმა
მიიღო მოსახლეობამ...“.

მსგავსი პოლიტიკური სიფრთხილებით ვერ
განამტკიცებდნენ საქართველოს შერუეულ სტა-
ტუსს.

გრძელია რუსეთის ამგვარ დიპლომატიურ გა-
მარჯვებთა ნია, ამ მხრივ საქმარისია ადვილი.
ნათა საფრანგეთ-რუსეთის კავშიტი და შეცარ-
რიცხოვანი ერების გაერსორის დაშვება ერთა
ლიგაში.

საფრანგეთ-რუსეთის თავდაუსხმელლობის საქ-
ტის თანახმად მოლაპარაკების არცერთი მონა-
წილეს თავის ტერიტორიაზე არ უნდა დაეშვა
მერის წინააღმდეგ მომართული ორგანიზაციუ-
ბის მუშაობა, აქ საბჭოთა შთავრობა გულიხხ-

* მ. ლეონტი, დემოკრატია, სოციალისმი და
ერთა ლიგა მშვიდობის წინააღმდეგ, დოკუმენ-
ტები, პარიზი, 1937.

მზდა თავის მტერს — საქართველოს უწინდელ სოციალისტურ მთავრობას და მის დელეგაციას, რომელიც მან პარიზში შეინარჩუნა. ის 14 წლის განმავლობაში ოფიციალურად წარმოადგენდა და მოუკიდებელ საქართველოს პარიზში. დემუტატა პალატაში ბანკრძლივი დებატების შემდგომ, რომელიც გამსჭვალული იყო საქართველოს მიმართ სიმპათიით, პარიზში საქართველოს დიპლომატიური მისია გაუქმდა.

ამ შემთხვევასთან დაკავშირებით პროფესორი ლუი ლე ფური ამტკიცებდა, რომ პაქტის მეოთხე მუხლი არ ითვალისწინებდა საფრანგეთში საქართველოს წარმომადგენლობის გაუქმებას, რადგან პაქტმა პატივი უნდა სცეს ადრე ხელმოწერილ ვალდებულებებს*.

საბჭოთა რუსეთის დაშვება ერთა ლიგაში, რომელსაც ლენინი ბანდიტთა ასამბლეას უწოდებდა, პაქტის ფუნდამენტურ პრინციპს არღვევდა. ამ ფაქტმა მთელი მსოფლიოს პროტესტი გამოიწვია, ამასთან დაკავშირებით შვეიცარიელი პ. ე. ბრიკე წერდა: „მოსკოვს სურს მოგვაჩვენოს, თითქოს ქართველ ისევე, როგორც სხვა ალბოგენ ხანლთა საკითხი საშინაო საკითხია, რომელიც ყენევას არ ეხება. ეს თვალსაზრისი წინააღმარა განწირულია. ერთა ლიგას არა ერთხელ უმსჯელია საქართველოს დამოუკიდებლობაზე. დღეს ის გადათქვამს თავის აზრს, ეს მისთვის სახიციოკოლო საკითხია. რისთვის შეიქმნა ერთა ლიგა? ეგოისტური ინტერესების ხელშეწყობად თუ სამართლიანობის დანამყარებლად? ნუთუ იგი ანგარიშსა და პოლიტიკას ანცვალებს თავისი არსებობის მიზანსა და უპირველეს მოვალეობას? ერთა ლიგა, რომელიც უარს ამბობს პაქტის გამოყენე-

ბაზე და სწირავს საყოველთაო სამართლიანობას, თვითონვე არღვევს პაქტს“.

პარიზული გზებით „ლე ფურის“ რედაქტორი ბ. ბაილი წერდა: „ისევე როგორც სხვა ძლიერი სახელწიფოეთთან, შვეიცარია საფრანგეთთანაც მართალია, როცა ის იცავს ერთა ლიგის პაქტის ძირითად პრინციპებს. აქი ერთა ლიგამ განაცხადა, რომ საერთაშორისო ურთიერთობებს ამყარებდა სამართლიანობისა და პატიონების პრინციპებზე“***.

ერთა ლიგაში სსკ დაშვებით, ფაქტობრივად, ოფიციალურად აღიარეს საქართველოზე რუსეთის ბატონობა.

ამ მოვლენების წინაშე ქართველ ხალხს უკან არ დაუხევია. იგი უკველ ხელსაყრელ მომენტში ხმას იმაღლებდა თავისუფლების მოთხოვნით. მთელი სამყარო თანუგრძნობდა მას ამ გამოცდის ეაშმ. საქართველოს ისტორიის საუკუნოდ შემორჩება პრეზიდენტ მოტას ამაღლევიბელი სიტყვა, ერთა ლიგაში საბჭოთა რუსეთის დაშვებისთან დაკავშირებით წარმოთქმული: „როდესაც მას დაუშვებენ, ასამბლეის საბჭოს ბევრი გადასაჭრელი საკითხი გაუჩნდება. საქართველოს დამოუკიდებლობის შესახებ ასამბლეის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები მივიწყებას როდი მიეცევიან. სომხეთი, უკრაინა და სხვა ქვეყნები კიდევ შეხვდებიან მათი საკითხით დაინტერესებულ ღირსეულ პორვნებებს. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს საკითხი აღარ წამოიჭრება. ცივილიზებული სამყარო სიმპათიით შეპყრებს გმირებს, რომლებიც იცავენ თავიანთ თავისუფლებასა და სიცოცხლეს. ახე რომ, ამ საკითხებს დაიწყება არ უწერიათ“.

* „ლე ფურნალ დე ენევე“ 1934. 14 აპრილი.

** „ლე ფურ“ 14 სექტემბერი 1934.

*** კრებულო, სსკ ენევეში. 1934, ენევე.

* ლ. ლე ფური, საქართველო საერთაშორისო სამართლის თვალსაზრისით.

ფრანგულიდან თარგმნა
სოფიკო ბანდიკვილიძე

ლიტერატურული ნაწარმი

ამირან ბალანჩივაძე

სინათლე და სინათლის აღქმა გოეთეს მსოფლმხედველობასთან მიპარობვაში

კაცობრიობის კულტურის უდიდეს მოღვაწეს, გოეთეს, დღეს ნაკლებად იცნობენ, როგორც ბუნებისმეტყველს. მაგრამ მეცნიერები, რომლებმაც შეინწავლეს მისი შრომები, ერთსულოვნად აღიარებენ მის გენიას. ამ სფეროშიც გოეთემ დიდი კვალი დატოვა ბოტანიკის, ოსტეოლოგიის, მეტეოროლოგიის და მეცნიერების სხვა დარგებში. მაგრამ გოეთეს სწავლება ფერტა შესახებ. ანუ „ქრომატიკა“. უეჭველად ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ნაშრომად უნდა მივიჩნიოთ. თავად გოეთე „ქრომატიკას“ თავისი შემოქმედების უველაზე მნიშვნელოვან ნაყოფად თვლიდა და სიცოცხლის ბოლომდე დარწმუნებული იყო მის სისწორეში. ამასთან დაკავშირებით არ შეიძლება არ აღინიშნოს ერთი ისტორიული ფაქტიც. ცნობილია, რომ გოეთე შემწუნარებლობას იჩენდა სხვების მიერ გამოთქმულ განსხვავებულ მონაზრებათა მიმართ: მაგრამ „ქრომატიკის“ საკითხში იგი შეურიგებელ ბრძოლას უცხადებდა ნიუტონის სკოლას.

ოფიციალურმა (ესე იგი, სასწავლო დაწესებულებებსა და აკადემიებში მიღებული) მეცნიერებმა, ასე ვთქვათ, ვერდი აუარეს „ქრომატიკას“. ამ ნაშრომის ნაწილი, რომელიც ფიზიკურ ფერებს ეხება, ახლაც არ არის აღიარებული. ოპტიკის არც სასწავლო და არც საეციალურ კურსებში გოეთეს სახელი არ არის მოხსენიებული ისტორიულ ასპექტშიც კი. ასეთი დამოკიდებულება მით უფრო გასაკვირია, რომ „ქრომატიკა“ (ეტიმოლოგიურ სწავლების ექსპერიმენტული ნაწილი) არა ერთ-

ხელ შეემოწმებიათ და უღიარებიათ. გავადევნოთ თვალი ოპტიკის განვითარებას.

ოპტიკამ შედარებით მოკლე დროში რიგი პრინციპული ცვლილებები განიცადა და ბოლოს კორპუსკულარულ-ტალღურ თეორიამდე მივიდა. თავდაპირველად, როგორც ეს ცნობილია, ნიუტონის ექსპერიმენტული გამოკვლევების შედეგად, სინათლეში გულისხმობდნენ კორპუსკულუმებს, როგორც მახის მქონე ნაწილაკებს. რომელთა სიდიდე განსაზღვრავდა ფერს. პიუგენის ტალღური თეორიის ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ სინათლეში ტალღურ პროცესს გულისხმობდნენ. მაგრამ იმისათვის, რომ სინათლის გავრცელების შესახებ ჩვეული წარმოდგენისათვის სუბსტანციური სახე მიეცათ, წამოაყენეს დრეკადი ეთერის თეორია. უფრო გვიან, როდესაც ცნობილი გახდა ელექტრომაგნიტური ველის კანონები და იგი აღიარებული იქნა „მატერიის განსაკუთრებულ სახედ“. ტალღური თეორია სინათლის ელექტრომაგნიტური თეორიის სახით მოგვევლინა. ეს თეორია სხავერდ ენერგიას განიხილავს, როგორც სივრცეში გავრცელებულ ელექტრომაგნიტურ რხევას, და ბოლოს, აბსოლუტური შავი სხეულის ფენომენის განმარტებისათვის აინშტაინმა და პლანკმა საფუძველი ჩაუყარეს სინათლის კვანტურ თეორიას. ამგვარად, ფიზიკაში მოვლენათა ერთი ნაწილის განმარტებისათვის მისაღება მხოლოდ კვანტური თეორია, მეორე ნაწილისათვის კი ელექტრომაგნიტური.

უკვე თვით იმ ფაქტმა, რომ ოპტიკის განვითარების ისტორიაში ადენი წარმოდგენა შე-

იცვალა, უნდა დაგავიქროს ბოლო ცნების სისწორეზე. კორპუსკულარულ-ტალღური თეორია უაღრესად დიდი მიღწევაა ფიზიკის დარკში. ამასთან, სწორედ ის მივიხილეთებს სინათლის ფენომენის შემდგომი შეხვედრის აუცილებლობაზე, რადგან იმ ფაქტმა, რომ სინათლე ერთდროულად გვევლინება როგორც ტალღა და ფოტონი, მიგვიყვანა ამ ფენომენის საიდუმლოებასთან. მაგრამ არა მხოლოდ ეს დაუალწმია დამავიქრებელი. ამ არსებულ ფიციკალურ წარმოდგენებს ოპტიკაში მძლავრად უტევს მთელი რიგი ბუნების მოვლენები, რომლის ახსნა-გაშარტება ძალზე პირობითურია, ამას ემატება ტექნიკის ახალი მიღწევები (ფერადი ფოტოგრაფია, ტელევიზია და სხვ.). აუხსნელ მოვლენებს უნდა მივაკუთვნოთ, მაგალითად, ბუნების ეფექტი და ედვინ ლენდის ცდები.

ბუნების ცდა მდგომარეობს იმაში, რომ შავ-თეთრ ზოლებიანი დისკოს ტრიალისას, ბრუნვის გარკვეული სიჩქარისათვის ყოველგვარი ოპტიკური მოწყობილობის გარეშე წარმოიქმნება ობიექტურ ფერა სპექტრი.

ამერიკელი ფიზიკოსის ედვინ ლენდის ცდები დაუყვანილია ცნობილ ფოტოგრაფულ მეორედამდე, ლენდმა გადაიღო ორი შავ-თეთრი ფოტოსურათი ხახხასა ფერის ობიექტისა, ოღონდ ფერადი ფილტრების გამოყენებით. შემდეგ ორი პროექციული აპარატის საშუალებით დიპოზიტების სახით პროექცირებულ იქნა ეკრანზე ორივე შავ-თეთრი სურათი იმავე ფილტრების გავლით და შიდაწევს მთ სრულ თავისებებს. ამასთანავე, ეკრანზე ჩნდება შეცვლილი სურათი ყველა იმ ფერის გამოვლენით, რომლებიც ობიექტს ახასიათებდა.

ახლა კი გავიხსენოთ გოეთეს ის დებულებები, რომლებიც საპირაო აქ დასახულ აზრთა მსვლელობისათვის.

1. „ფერები — ეს სინათლის საქმენია, საქმენი და ვინაა“. ფერები წარმოიქმნებიან სინათლის და სიბნელის (ანუ „წყვედიადის“) გარკვეული ურთიერთ შემოქმედების შედეგად. სინათლე და სიბნელე ეს მოპირდაპირე, პოლარული რეალობანია, მსგავსად ბუნების სხვა პოლარობისა: სითბო-ციფე; მიზიდულობა-განზიდულობა; კლიუხ-მინუსი და ასე შემდეგ. სიბნელე არ წიშნავს უსინათლობას; სიბნელე არ არის ანარაჩობა; — იგი არის სინათლის საპირისპირო რეალობა, უფრო ფართო მნიშვნელობით, ყოველგვარი ცნობილი მატერიალური გარემო სიბნელე ეკუთვნის. თავად მატერია, რომელშიც სინათლე იფრქვევა, სიბნელის წარმომადგენელია, ანალოგიურად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ხილული სინათლე „წმინდა“ სინათლის წარმომადგენელია. ფერები კი სინათლის და მატერიალური გარემოს ურთიერთმოქმედების შედეგად წარმოიქმნება. საქატრული ფერების წარმოქმნისათვის აუ-

ცილებელია განსაკუთრებული „დინამიკური“ ურთიერთქმედება მატერიალურ გარემოსთან. რომელიც შეიძლება იყოს გამჭვირვალე, ნახევრად გამჭვირვალე ანდა საერთოდ გაუმჭირვალე. ამ გარემოში, რომელსაც მღვრიე გარემოს უწოდებენ, სინათლის გატარებისას წარმოიქმნება ეგერე წოდებული დიპოტიკული ფერები, როდესაც ბნელ ფონს (ანუ გარემოს) განათებულ გარემოში ავირდებიან, ხედავენ მოლურჯო ფერებს; როდესაც ნათელ ფონს მღვრიე გარემოში ავირდებიან, ხედავენ წითელ-ყვითელ (ნათელ) ფერებს. ეს მთავარი ფენომენები განსწავლავენ ყველა ბუნებრივ ფერთა მოვლენებს (მაგალითად, ცის სილამყარდეს, აისის და დანის ფენომენს, მთათა სილურჯეს და სხვა). ფერთა მოვლენების მთლილი სისტემა ძირითადად დაიყვანება მღვრიე გარემოს შესწავლაზე. ამიტომ ყველგან, სადაც საქმე ფერებს ეხება, ურთიერთმოქმედებენ სინათლე და მღვრიე გარემო. ჩახედეთ პირამაში ქალაქის თეთრ ფურცელს, — თქვენ ვერ შეამჩნევთ ვერც ერთ ფერს. მოათავსეთ ფურცელზე მუქი ფერის საგანი და თქვენ წინაშე გადაიშლება ფერთა საოცარი სპექტრი, გოეთე ამტკიცებს, რომ ფერები წარმოიქმნება მხოლოდ სინათლის და სიბნელის საწვდარზე.

2. სინათლე — ეს უმაღლესი, ელემენტარული და, მასხადადე, დაუშლელი არსია. ამრიგად, შეუძლებელია სინათლე დაიშალოს შემადგენელ ნაწილებად (ანუ ფერებად). ყველა ფერი „ნახევრად“ ჩრდილის ხაზს წარმოადგენს და სინათლესთან შედარებით უფრო მკრთალია, ამიტომ, ფერთა ქაში ვერაზოდეს ვერ მოგვეცემს უფრო ნათელ ტონს. სხვა სიტყვებით, სიბნელე თავისთავად ვერ წარმოქმნის სინათლეს. ნუტონის იმ დასკვნას, რომ სინათლე მუქი „სინათლეებისაგან“ (ანუ ფერებისაგან) არის შედგენილი, გოეთე უხეშ შეცდომად სთვლიდა. იგი დარწმუნებული იყო, რომ „წმინდა“, „მუდამ უმკრთალი“ სინათლე დაუშლელია.

3. „გარეგანი გარნობები არ გვაძლევენ — გვაძლევენს აზროვნება“. ამით გოეთეს იმის თქმა უნდოდა, რომ სინათლე, ფერი და სიბნელეც („წყვედიადიც“) ობიექტური რეალობაა. მისი აზრით, სინათლე, ფერი და სიბნელე ისეთი ობიექტური რეალობაა, რომელიც ანებობს ადამიანის გარეშე, მისგან დამოუკიდებლად. იგი ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ გრძნობთა ორჯანობი სწორად აღიქვამენ ნამდვილ საშაროს. „ადამიანი თავისთავად, რამდენადაც იგი სარგებლობს თავის საილ გრძნობით, არის უკეთესი და უზუსტესი ფიზიკური აპარატი, რაც კი შესაძლებელია აჩვენებოდეს; ახალი ფიზიკის უბედურება იმაშია, რომ ექსპერიმენტები ჩამოშორებულია ადამიანისაგან; ადამიანი მხოლოდ იმით შეიცნობს ბუნებას, რასაც ადისტურებს ხელოვნური სა-

მარჯვები, და ამით ზღუდავს საკუთარ შემოქმედებით შესაძლებლობებს: თვლი, ავირდებდა რა დაშვს, გვაძლევს წყვილიანს რეალურ აღქმას. წყვილიანი. ანუ სინონიმ რომ არაფერია უფილიყო. მაშინ არც მისი აღქმა იქნებოდა. გოეთე ძალიან განიცდიდა ამ პუნქტში თავის უთანხმოებას ფიზიკის განვითარების მიხაროულუბასთან. ამასთანავე, იგი ღრმად აღიქვამდა შემოქმედების და მშვენიერების ერთიანობას. რადესაც გოეთე დაკვირვებით გაცივნი თანამედროვე ოპტიკას, მაშინვე უწყუპანოდ უარყო იგი. პროტესტი ცხადად არის გამოვლენილი მის „ავტორის აღსარებაში“, მთელ მის მშვენიერულ ნაშრომებსა და მხატვრულ შემოქმედებაში. თუ ჩვენ განვიხილავთ გოეთეს მთელი მსოფლმხედველობით და მისწრაფებებით, მაშინ მისი პროტესტი შეიძლება დაახლოებით ასე გამოვთქვათ: — სინათლის, ანუ ფერების ფენომენი კუშმარტად არის ბუნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა. მაგრამ მეცნიერება მიგვიჩვენებს, რომ სინათლე და ფერი სუბიექტური აღქმის შედეგია, რომლის მიღმა სივრცულ-დროითი ანდა ფიზიკურ-ქიმიური პროცესები დგანან. მაშასადამე, ჩვენ უნდა ვაღიაროთ და შევეგუოთ იმას, რომ მხატვრულ-ესთეტიკურ სამყაროში და ფიზიკის შორის წარმოიქმნა უფსკრული. უფსკრული, რომელიც მიჩნავს კუშმარტებს და მშვენიერებს. ფიზიკოსების თვალსაზრისით ხომ სინათლე და ფერი კორპუსკულულებია ანდა ტალღე. სპეციალურად ნათეს სინათლე, რომელიც უფლებან გვევლინება როგორც „სინათლიანობა“ (lichtigheit) ფერა, სიბრწყინვალე, არ არსებობს? იბიექტურ რეალობად არ სცნობენ გამოგონილ კორპუსკულებს, რომლებიც არ აღიქმებიან შეგრძნების ორგანოებით! განა გამართლებული იქნება ბუნების ფერთა სიუხვით ჩვენი მოხიბვლა. თუკი ფერი — ეს მხოლოდ ჩვენი სუბიექტური შთაბეჭდილებაა? კორპუსკულარული თერორის მიმდევარს თავისი აღტაცება ბუნების ფერთა მშვენიერებისადმი შემდეგნაირად უნდა გამოვთქვათ: რა მშვენიერია ჩემი ხილვის ილუზია, რა ლამაზია ჩემი სუბიექტური და უაღბო შთაბეჭდილება ფერებზე, რომელთა მიღმაც დვას იბიექტური სინამდვილე — უხილავი კორპუსკულების!

ამრიგად, ფიზიკოსი ცნობს სილამაზეს, რომელიც არ არსებობს და მისი მეცნიერული მიზნითვის აუცილებელიც არც ყოფილა.

4. გოეთეს მეცნიერული ნაშრომების და მხატვრული ნაწარმოების გულმოდგინე დაკვირვებისას შეიძლება შევამჩნიოთ ისეთი რამ, რაც ჩვეულებრივად შეუმჩნეველი რჩება, აღიქმება მხოლოდ როგორც პოეტური და აღმგორიული. გოეთე იხსენებს „წმინდა, მუდამ უმართოდ“ სინათლეს; დღის (ესე იგი შიშური) სინათლე, რომელსაც აღიქვამს, მისი აზ-

რით, შემიძირიებული და უფრო უხეში სინათლეა. გოეთესთვის ფერების გრძობად-წინაობრივი მოქმედება შეიძლება გადავიდეს გრძობად-წინაობრივი მოქმედებაში. იგი იხსენებს კიდევაც ფერების მონტიკურ განმარტებას და ამას უკავშირებს ფერთა ნაშეუთხედის სიმბოლოს. „სინათლე და სული“. — პირველი ლივლივებს ფიზიკურში, მეორე წინაობრივში, — უმაღლესი, განუყოფელი აზრობრივი მოვლენაა“. მაშასადამე, შიხის სხივი, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ, აღარ არის წმინდა სინათლე, იგი არის შიხის „ხატი“ (Bild), ამგვარად, ჩვეულებრივი სივრცულბრისთვის წმინდა სინათლე ადამიანის უზარდობის მიღმა რჩება, წმიდა სინათლე რაღაცას უნდა შეეჩახოს, განიცადოს წინააღმდეგობა ანდა გამოჩნდეს სინათლად მატერიალური პირობები, რათა ჩვეულებრივი მხედველობისთვის ხილული გახდეს, დაშეთანხმებით, რომ ამგვარ ამოსავალ ეუბულებებს ფიზიკა არც მიაღებდა სერიოზულად და ვერც დაეურდნებოდა. ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ მისი წარმოდგენები ფანტასტიკურ, მიოლოგიკურ ანდა წმიდა ლიტერატურულ სფეროს მიაკუთვნეს. მართლაც, განა შესაძლებელია ფიზიკაში ისეთი წარმოდგენის გამოყენება, როგორცაა სინთლეი ფიზიკას, რომელიც სინთლეს აბსოლუტურ არაჩაობად თვლის, არ შეუძლია ილუზარაკოს სინათლის და სინთლის ურთიერთქმედებაზე. სინთლე ვერ იქნებოდა ელემენტოპტიკისათვის და ამიტომაც ფიზიკოსებს არ შეეძლოთ სინთლის ამგვარი წარმოდგენიდან ემსხვერპლ გოეთეს სწავლებაზე.

საკითხის სწორედ ეს მხარე და არა ექსპერიმენტული მასალა წარმოადგენდა იმ ძირითად მიზეზს, რომლის შედეგად „კორმაცობის“ ისტორიულად აუარეს ვერდი.

ამიტომაც მიგვაჩნია ამჟამად საჭიროდ, რომ უფრო მეტი ყურადღება მივაქციოთ გოეთეს ამოსავალ, ძირითად პოზიციებს და შევცვალოთ დავაზნაბუთით მათი მეცნიერული აღიარების შესაძლებლობა.

ამ ასპექტში აქ განხილულ საკითხებს სინათლის პრეტენზია არა აქვს. აქ მოუფინილი მოსაზრებანი უშუალოდ გოეთეს მსოფლმხედველობიდან გამომდინარებულ წყვილად კი ეს საკითხები უკვე გარჩეულია გოეთეს მომდებრების მიერ. მოკემულ ნაშრომში ჩვენ შევეცადეთ მხოლოდ ხაზი გავეხვა დავიწყებული პრობლემისათვის და უფრო დაწვრილებით გავვერჩინა სინათლის და ფერების აღქმის ფენომენი.

ფიზიკური მოვლენების კანონები არ უნდა გავრცელდეს მსოფლიო მოვლენების სხვა სფეროებზე, როგორც ის ხდება, მაგალითად, რომელსაც ენტროპიის ცნებით ხურო დაამტკიცეს მთელი სამყაროს „სიკვდილი“ ანდა რადესაც კიბერნეტიკის საშუალებით წყვეტენ სიციო-

ლოგოურ პრობლემებს. ფიზიკის ასეთი ახაკომპეტენტური ჩარევის ერთ-ერთი მაგალითი, რომელსაც უფრო შენიღბული სახე აქვს მიღებული. შეგვიძლია შევამჩნიოთ ფიზიკის იმ დებულებებში, რომლებიც სუბიექტურ აღქმებს და ობიექტურ ცნებას განსაზღვრავენ. სწორედ ამ წარმოდგენებს ეურდნობა ისეთი ცნებები, როგორცაა სინათლე, ბგერა და სიბნელე. ფიზიკა მხოლოდ იქ არის წესები შეცნობება, სადაც იგი ფიზიკურ მოვლენებს და მათ ჩაოდენობრივ შეფარდებებს იკვლევს. ამიტომ როდესაც, მაგალითად, ფიზიკოსი სუბიექტურ აღქმას ლაპარაკობს, მისი ცნებანი მხოლოდ საგარეოა. მეცნიერული სიტუაცია ამ საკითხში ფილოსოფიას და ფსიქოლოგიას ეკუთვნის. ქვემოთ გარჩეული იქნება, რომ ფიზიკაში ზოგიერთი მიღებული ცნება მეცნიერულად არ არის გამართლებული. ეს წარმოდგენები ფიზიკაში შემოპარულია ისტორიულად შემონარჩუნებული ცნებებიდან, რომლებიც მოძველებული იდეების გავლენის წყალობით დამკვიდრდა. იგულისხმება აგნოსტიციზმი, რომელიც ფილოსოფიაში დიდი ხანია უარყოფილია, თუმცა მაინც დატოვა თავისი კვალი მეცნიერების ზოგიერთ დებულებაში. ფიზიკის, ფსიქოლოგიის და რკში დიდი გავლენა მოახდინა ი. მიულერის მტკიცებამ შემცნების სუბიექტურობის შესახებ ადამიანის აღქმების მიმართ. პარადოქსია, მაგრამ აგნოსტიციზმმა ყველაზე ძლიერად გაიდა ფეხი ფიზიკაში, სადაც შეგარდნება აღქმებს მხოლოდ ინფორმაციულ მნიშვნელობას ანიჭებდა.

სწორედ ამ პუნქტში იმალება ძირითადი განსხვავება გოეთეს და ოფიციალური ოპტიკის პოზიციებს შორის.

სინათლის არსი

„შეგრძნებები არ გვაცდუნებენ — გვაცდუნებს განსა“.

(გოეთე)

სინათლე ეს არ არის კორპუსკულები, არც ტალღები მსოფლიო ერთეში, არც ელექტრომაგნიტური ველი და არც ფოტონები. ეს მოკვანილი ცნებები სინათლეზე (რომლებიც ჩამოთვდილია ოპტიკის ისტორიული განვითარების მიხედვით) არაწესტი მსჯელობის შედეგებია. დავუყირდეთ აწრთა მიმდევრობას უბრალო მაგალითზე.

ჩვენ ვუპურებთ ცისარტყელას და დარწმუნებული ვართ, რომ ცისარტყელას ფერები — ეს სუბიექტური აღქმაა, რომლის საფუძველსაც ობიექტური მატერიალური პროცესები წარმოადგენენ.

რას უწოდებთ ჩვენ სუბიექტურ აღქმას? რას ვგულისხმობთ მასში? მიღებულია, რომ სუბიექტური აღქმა არის მოჩვენებითი. ილუ-

ზორული. მას მიაკუთვნებენ ისეთ ფაქტორებს, რომლებიც მხოლოდ ადამიანის ორგანიზმში ვითარდება და, ეცე იგი, არ ძლევს უშუალო ინფორმაციას ობიექტის შესახებ. მაშასადამე, ჩვენი აღქმები ტუთან; მაშასადამე, თვით ფერს არ გააჩნია ობიექტური, რეალური არსებობა. ის არის მხოლოდ ინფორმაცია სუბიექტსა და ობიექტს შორის.

ამგვარად, მე ვაკვირდები ცისარტყელას და მსურს გავიკო მისი ნამდვილი. კეშმარტი არ სი, რა არის სინამდვილეში ცისარტყელა, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ „მატურაა“ თვალბიო? მე შევერდები ძიების გზას. მე ვაწარმოებ რიგ ექსპერიმენტებს გარკვეული ინსტრუმენტული მეთოდების საშუალებით. ხელსაწყოები იუყუებთან, რომ ამა თუ იმ ფერის აღქმის შეესაბამება რადაც ფიზიკურ-ქიმიური ანდა დროით-სივრცითი პროცესი (ტალღა, კორპუსკულები და სხვ.). გავამახვილო ურადლება სიტუაციაზე — შეესაბამება. ეს სიტუაცია სავსებით სწორად არის გამოყენებული. კიდევ მეტი, ჩვენ ვაღდებული ვართ ვისმართ ეს სიტუაცია მისი სრული მნიშვნელობით. „შემსაბამება“ და არა „არსი“. ეცე იგი, ჩვენ ჩერჩერობით არა გვაქვს ნება, ვთქვათ, რომ აღქმული ფერი არის დროით-სივრცითი ანდა ფიზიკურ-ქიმიური პროცესი, რომლებსაც აღნიშნავენ ჩვენი ხელსაწყოები. აბა, დავუყირდეთ ისევ ამ ფაქტს, საიდან ვასკნით, რომ ცისარტყელას ფერები არ არსებობენ და ისინი მხოლოდ შემოხსენებულ პროცესებს წარმოადგენენ. მე აღვიკვამ ფერს, ხელსაწყო-ტალღას. ყის დავუყეროთ? ხელსაწყოების საშუალებით ჩვენ ვერ ვაოულობთ ობიექტში თავად ფერების აღქმას და ვანცდას; ვერ ვაოულობთ, რადგან ეს შეუძლებელია. ხელსაწყოებს, რომლებიც ადამიანის მიერ არის შექმნილი. შეუძლიათ ამ ფერების მხოლოდ ერთ-ერთი თვისების რეგისტრაცია. მეტი უნარი ამ ხელსაწყოებს არ გაჩნიათ. მაგრამ ეს უნარი თავად ადამიანს აქვს და მას შეუძლია ფერების აღქმა. სუბიექტურია თუ არა ჩვენი აღქმები — ეს საკითხი არ შედის ფიზიკის კომპეტენციაში. ფიზიკა აღნიშნავს მხოლოდ ფაქტებს, მაგალითად, რადიომიმღები „ალიკვამს“ მხოლოდ ნაწილს მთელი რიგი პროცესებისა, რომელნიც ვითარდებიან ობიექტში და, რა თქმა უნდა, რადიომიმღებს სუბიექტურობაზე ლაპარაკი შედგებია. ლოგიკური თვალსაზრისით რადიომიმღების გრძობიერება ისეთივე ფაქტორია, როგორც ადამიანის აღქმა. ამ პარალელში ადამიანი სავსებით გამართლებულად შეგვიძლია მივაკუთვნოთ ხელსაწყოს. მისი აღქმა კი რადიომიმღების გრძობიერებას, სუფთა ლოგიკური თვალსაზრისით რადიომიმღების გრძობიერება და ადამიანის აღქმა არაფრით არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. რა ფილოსოფიურ პოზიციაზეც უნდა ვიდეგო. ჩვენ არა გვაქვს უფ-

ლება ადამიანის აღქმა სუბიექტურ ფაქტორად ჩავთვლით. „სუბიექტური“ და „ობიექტური“ ცნებანი ამ შემთხვევაში საერთოდ დაუსვებელი და გამოუსადეგარია.

ამგვარად, მეცნიერულად დასმული საკითხი შემდგენიარად უნდა იქნეს გამოთქმული: როგორი დროით-სივრცითი ანდა ფიზიკურ-ქიმიური პროცესები მოქმედებენ ობიექტში იმ დროს, როდესაც იგი გვეკლინება ამა თუ იმ ფერში? მაგრამ მეცნიერული არ არის, როდესაც ფერს, ანუ სინათლეს, დროით-სივრცით ანდა ფიზიკურ-ქიმიურ პროცესებს ვუწოდებთ. ესე იგი, სწორი არ არის, როდესაც ამბობენ: ფერი ამა თუ იმ სივრცის ტალღაა. უოველ შემთხვევაში, ზუსტი ფიზიკა ჩრჩეკრობით ვალდებულია მხოლოდ ასეთ პოზიციასზე იდგეს. ხანამ არ გამოირკვევა თვით აღქმის ბუნება, აღქმის არსი. ფიზიკა უნდა დაკმაყოფილდეს მხოლოდ ფაქტების და კანონების კონსტატაციით და მან არ უნდა წაუმართოს ამ ფაქტებს ნაადრევად მოგონილი თეორია სუბიექტური და ობიექტური ცნებების სუბსახზე.

აღქმა და შემგრძნება

ჩვენ მიზნად არ დავვისახავს იმ ცნობილი ფილოსოფიური საკითხის განხილვა, რომელიც გრძნობადი თვისებების უქვევლობას ანდა, საერთოდ, ადამიანის შემეცნების ობიექტურობას ეხება. ჩვენ აქ კანტის პრობლემას — „ნივთი თავისთავად“ — არ ვეხებით, აქ არის მოყვანილი კრიტიკა მხოლოდ იმ წარმოდგენებისა, რომლებიც უარკვეულ სფეროში ადამიანის შემეცნების უნარს „სუბიექტური“ და „ობიექტური“ ნაწილად უოფენ. რას გულისხმობენ, საერთოდ, სუბიექტურ ფაქტორში? ამ სიტყვას ზშირად იყენებენ მეცნიერებაში სულ სხვადასხვა მნიშვნელობით. სუბიექტური ფაქტორს ხომ შეიძლება ყველაფერი მთავათვის. რაც მცდარად გამოპტანილ შედეგებს ეხება. როდესაც ლოგიკურ შეცდომას უშვებენ, ესეც სუბიექტური ფაქტორია. მაგრამ სულ სხვა მნიშვნელობას ანიჭებენ ადამიანის სუბიექტურ „აღქმას“. აქ ხდება განსხვავებული ცნებების აღრევა. მაშინ სავარაუდო შეცდომა, რომელსაც სუბიექტურს უწოდობენ, აღქმული თვისების უარყოფამდე დაყვანილი. ასეთი პოზიციის სათავეში, რომელიც მთელი შემდგომი მეცნიერებისა და, საერთოდ, მსოფლმხედველობის საფუძვლად იქცა, დგანან ი. მიულერის და ე. ფონ შარტმანის. მათი აზრით შეგრძნებებს ისეთი განსაკუთრებული თვისება აქვთ, რომ ისინი გარეგან გალზონანებაზე მხოლოდ ერთი, გარკვეული რეაქციის სახით პასუხობენ, როდესაც მხედველობის ნერვს აღიზიანებენ, წარმოიქმნება სინათლის აღქმა. — სულ ერთია. — სინათლის, ელექტროდენის თუ მექანიკური წნევის საშუალებით არის იგი გამოწვე-

ული. აქედან გამოაქვთ დასკვნა, რომ ჩვენი გრძნობების ორგანოები იუწყებიან მხოლოდ იმას, რაც თავად ამ ორგანოებში ხდება და არა იმას, რაც გარე სამყაროში ხდება. მაგრამ ეს დასკვნა მცდარია, თვალი ისეთ აპარატს წარმოადგენს, რომელიც აღიქვამს სინათლეს და, როგორც სწორად აღნიშნა გოეთემ, „იგი სინათლის მიერ და სინათლისათვის არის შექმნილი“. თავის „ქრომატიკაში“ გოეთე წერს: „თვალი თავისი არსებობით დავალბულია სინათლისაგან. თვალი წარმოიშვა სინათლესე და სინათლისათვის, რათა შინაგანი სინათლე შეხვდეს გარე სინათლეს“. შეიძლება ითქვას, რომ თვალში იმყოფება „მუთუდრო“ სინათლე, რომელიც აიგუნება უოველგვარი უმცირესი შინაგანი ანდა გარეგანი მიზეზის გამო. ჩვენ წარმოდგენითაც კარ შეგვიძლია კაშკაშა ფერების ბილვა გამოვივიოთ. ადამიანი ცხადად გრძნობს გარეთა სინათლის უმცირეს მოქმედებას. შექანიკური ბიძგის დროსაც წარმოიქმნება თვალში სინათლე და ფერი.

ჩვენ ვხედავთ, რომ გოეთეს კარგად ჰქონდა შესწავლილი ის ზეგავლენები, რომლებსაც შემდგომში ფიზიოლოგები განიხილავდნენ. აქედან ჩანს, რომ თვალი უნდა იყოს წარმოდგენილი, როგორც ისეთი მოწყობილობა, რომელიც აღიქვამს სინათლეს და, ამასთანვე, იგი თავად არის სინათლისეული ბუნებისა. აქედან, სულაც არ არის გასაკვირი, რომ მხედველობის ნერვზე მოქმედი სხვადასხვა ბუნების გარეგანი გამღიზიანებლები თვალში სინათლის შეგრძნებას წარმოშობენ. აი, ანალოგია: დავუშვათ, რომ გენერატორის ამუშავება გარეთა რეზონანსური სიხშირით ხდება, მაგრამ სხვაგვარად მუშაობს თვალში. ამავე გენერატორისა და გენერატორისა შორის შესაძლებელია ამ გენერატორის ამუშავება (ესე იგი, მისი მდგრადი მდგომარეობიდან გამოყვანა) რაიმე სხვა ხერხის, მაგალითად, მექანიკური ზემოქმედების საშუალებით. განა ამ შემთხვევაში აზრად მოგვდის ეს გენერატორი სუბიექტურ ფაქტორად ჩავთვალოთ და, მახინჯადამე, გამოვიტანოთ დასკვნა, თითქოს მას არავითარი კავშირი არ ჰქონდეს გარე სამყაროს პროცესებთან? ამ შემთხვევაში ხომ ექვივო არ გვეპარება, რომ აქ ორი სახის პროცესის ურთიერთმოქმედებასთან გვაქვს საქმე. ლოგიკური მსხველემობის თვალსაზრისით, თვალი, როგორც მოწყობილობა, არაფრით არ განიჩნევა გენერატორისაგან.

კიდევ უფრო ნაკლებად დამაპარებელია სხვა ცნობილი არგუმენტებიც, მაგალითად:

1. გარემოს ერთსა და იმავე ტემპერატურას ადამიანი შეიგრძნობს როგორც განსხვავებულს, იმისდა მიხედვით თუ რა ტემპერატურის გარემოში იმყოფებოდა იგი თავდაპირველად.
2. შორიდან ნივთები პატარები ჩანან.

მ. დალტონიკები სხვანაირად აღიქვამენ ფერებს.

ამგვარი ცნობილი არგუმენტებიც არ შეიძლება გამოდგეს ჩვენი შეგარძნების ორგანოების მიერ აღქმულ თვისებათა ობიექტურობის უარსაყოფად. პირველ მაგალითში სითბოს შეფარდებითი შეგარძნება მოჩვენებითია. აქ მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული თვით ტემპერატურის დაყვანა, რომელსაც სწორად შეიგარძნობს ადამიანი ამ გარემოში შესვლისას, ზუსტად ისევე, როგორც ამას აღნიშნავს თერმომეტრი. ცოტა ხნის შემდეგ ადამიანი დაბალიებით სწორად შეაფასებს ამ გარემოს ტემპერატურას.

ანალოგიურად შეიძლება განვმარტოთ შორს მყოფი ნივთების მოჩვენებითი დაპატარავება. თვალთ, ისევე როგორც ცნობილი „ობიექტური“ ოპტიკური მოწყობილობა, სხვებთან სწორად აღიქვამს ობიექტის (ფორმის) სიდიდეს, გეომეტრიული ოპტიკის კანონების თანხმად.

კიდევ უფრო ნაკლებად დამაჯარებელი მაგალითია დალტონისთან დაკავშირებული მოვლენა, ამ შემთხვევაში, უბრალოდ, საქმე გვაქვს ავადმყოფობასთან, ანაომალიასთან. ამგვარი არგუმენტის სისუსტე ნათლად ჩანს შემდეგ ანალოგიურ მტკიცებაში: ვინაიდან ფიქტიურად დაავადებულნი და ნორმალური ადამიანები განსხვავებული მსჯელობენ, ამიტომ კაცობრიობის შემეცნება ფარდობითია, — ასეთი დასკვნა ჩვენ ხომ აზრადაც არ მოგვდის.

უკვე ეს მოსაზრება მოვიყვანეთ მხოლოდ იმისათვის, რომ ხაზი გაგვესვა იმ არასაკმაოდ დამაჯარებელი დებულებებისათვის, რომლებმაც ღრმად გაიღვა ფეხები ფიზიკაში. მაგარმ, გარდა ამისა, არც მოუვანილი არგუმენტის სისუსტეშია მთავარი შესდომა. საქმე იმაშია, რომ ჩამოთვლილ არგუმენტებს საქმე აქვს არა თვით აღქმის ობიექტურობის საკითხთან, არამედ მხოლოდ რაოდენობურ შესდომასთან შეფასებასთან. ასე მაგალითად, მთავარი ის კი არ არის, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ადამიანს წითელი ფერი ლურჯად ეჩვენება, არამედ ის, რომ თავად ფერი (გინდ წითელი იყოს, გინდ ლურჯი) აღქმულია მის მიერ. დავი, მოგწევენოს წითელი ფერი ლურჯად. აქ მთავარია ის ფაქტი, რომ ამ არგუმენტებით ჩვენ ვერ უარყოფთ თავად აღქმის ობიექტურობას იმ გაგებით, რომ თავადი რომელიმე ფერს აღიქვამენ. ანალოგიურია მაგალითი, რომელიც სითბოს შეგარძნებას ეხება. ის ფაქტორი, რომ ადამიანი ვერ განსაზღვრავს ტემპერატურის სიდიდეს, ვერ უარყოფს იმას, რომ იგი საერთოდ ცდება სითბოს არსებობაში.

ახლა კი იგივე საკითხი სხვა კუთხიდან განვიხილოთ. განვიხილოთ, შესაძლებელია თუ არა საერთოდ ისეთი ცნება, როგორიცაა „სუსტეპტური აღქმა“, მიღებულ იქნას მეცნიე-

რულ ამოსავალ პოზიციადა. ავიღოთ იგივე მაგალითი ჩვენ ვაკვირდებით ცისარტყელას და ვამბობთ, რომ ამ ცისარტყელაში არანაირი ფერი არ არსებობს. ესე იგი, თვალის გარეშე არც ფერებია. მაშასადამე, ფერი არ არის იქ. რაც ჩვენს თვალზე მოქმედებს. ესე იგი, ცისარტყელა უფეროა. სადაც წარმოიქმნება ფერები? განვფარდოთ ძიება. თვალში? არა, რადგან ფიზიკურად გვიმტკიცებენ, რომ იქ მხოლოდ ფიზიკურ-ქიმიური პროცესები ვითარდება. ნერვებში? ტვინში? არა, რადგან იქაც ხომ ასეთივე პროცესებია. მაშასადამე, უნდა ვლოპროთ ქერაცხობით უცნობი ადგილი. სადაც წარმოიქმნება ფერები და სადაც წარმოდგენის საშუალებით ეს აღქმული ფერები გადაიტანება ცისარტყელაზე. მაშასადამე, ამ მოქალაქეული წრების უცნობ ადგილას ხდება სწორედ „ობიექტური“ პროცესების (ფიზიკურ-ქიმიური პროცესების) გარდაქმნა „სუბიექტურ“ აღქმაში. თუმცა იმ ადგილის შესახებ ცოტა რამ იციან, მაგარმ მაინც „მატუარას“ უწოდებენ მას, რადგან რეალური პროცესების მაგივრად იგი თითქოს რაღაც არარსებულ ფერებს გვიჩვენებს.

ჩვენ მხოლოდ კვალდაკვალ მივუყვართ იმ აზრებს, რომელნიც უშუალოდ ფიზიკის და, საერთოდ, თანამედროვე მსოფლმხედველობის წარმოდგენებიდან გამოიზიარებოდა. აბა, დავუკვირდეთ, ხომ არ არის ასეთ აზრებში და ცნებებში შემოპარული შესდომა? უკვე იმ ფაქტორმა, რომ ამ უცნობ ადგილას წყდება ადამიანის მეცნიერულ დაკვირვებაში, უნდა გაგვფრთხილოს და შეგვაჩეროს ნაადრევი დასკვნის გამოტანისაგან. ჩვენ ვხედავთ, რომ ლოგიკური წრედი შეიკრა. ფერის ფენომენი კი თავად სუბიექტში (ადამიანში) უცნობ ადგილას იმყოფება.

ამგვარად, აღქმული ფერი, როგორც აღქმის ერთ-ერთი თვისება, გადატანილია სუბიექტში (ესე იგი, ადამიანში) და, ამასთანავე, ფიზიკოსები ეუბნდნობიან იმ შეხედულებას, რომ სუბიექტის გარეშე ამ აღქმას არ შეესაბამება არაფერი, გარდა მოძრაობისა და ენერგული პროცესებისა, რომლებიც ცნობილია ფიზიკაში. ეს პროცესები ითვლება ბუნების სამყაროში ერთადერთ რეალობად, რომლებსაც ადამიანი უშუალოდ ვერ აღიქვამს. აბა, დავუკვირდეთ ასეთ პოზიციას. იგი რამდენადმე არათანმიმდევრულია; უპირველეს ყოვლისა, ნებისმიერი ფიზიკური პროცესი ისეთი წარმოდგენაა, რომელიც გამოტანილია ისევე გრძნობადი აღქმის სამყაროდან, ვანა ცნობილია ჩვენთვის რომელიმე ფიზიკური გარეთა პროცესი ბუნებაში ანდა ტექნიკაში, რომელიც ჩვენს რეგარძნებებთან არ არის დაკავშირებული? როგორცაა ფიზიკოსი ამბობს, რომ ფერი, ანუ სინათლე ერთ-ერთ ცნობილ ფიზიკურ პროცესს წარმოადგენს. მაშინ იგი ამ პროცესს უბრალოდ

სხვა შეგარდნების ორგანოებს უკავშირებს. ასე მაგალითად, ფიზიკოს ფერს, ანუ სინათლეს სათანადო კორპუსკულუმებს, ტალღას ანდა ფოტონებს უწოდებს. რომელიმე ისევ შეგარდნებით ორგანოებს ეურდობიან და მისგან გამომდინარებენ. კორპუსკულუმები ხომ მასთან ან წნევასთან არიან დაკავშირებული. რომელიმე შეხების შეგარდნებით განისაზღვრებიან. მაშასადამე, მასა, რომელსაც შეხების შეგარდნებით აღიქვამენ, გამოცხადებულია ობიექტურ რეალობად; ფერს, ანუ სინათლეს კი რომელსაც აღიქვამენ მხედველობის წყალობით, სუბიექტურ ფაქტორს მიაკუთვნებენ. ესე იგი, ისეთ ფაქტორს, რომელიც არ არსებობს დამოუკიდებლად, ადამიანის გარეშე, მაშასადამე, სინათლეს. ანუ ფერს, რაცაც აღიქვამენ მხედველობით, მიაკუთვნებენ მხოლოდ ადამიანის შინაგან განცდას. მაგრამ ეს აზრი, ეს პოზიცია, არასწორია. შეგარდნება, რომელიც წარმოიქმნება რეალური ხილვადი შთაბეჭდილების გამო, თავისი შინაარსით განუწყვეტელივ არის დაკავშირებული იმ დროით-სივრცითთან, რომელიც მას შეეხება. სხეულის მოძრაობა და ფერი აღქმის ერთ-ერთი სახის შინაარსია და მხოლოდ აბსტრაქტული განცხადებას გონებას ეხერხება ამნაირი გაყოფა; ესე იგი, სუბიექტურ და ობიექტურ ფენომენად.

გრძობადი აღქმის ასეთი დაყოფა სუბიექტურ და ობიექტურ ნაწილებად მართლაც სანდოების საკითხია ფსიქოლოგიის დარგში. აქ შესაძლებელია მხოლოდ მოკლედ შევეხებით ამ საკითხს. უეჭველია, რომ გრძობადი აღქმის ასეთი დაყოფის მიზეზი თვით ადამიანშია და მისი ფსიქიური მიდრეკილებიან გამომდინარებებს (ფსიქოფორეზიკა ასეთი აღქმით ცნობილია როგორც პირველადი და მეორადი). გოთემ შეინშნა ეს ფსიქოლოგიური მიდრეკილებაც; იგი წერდა (1108) „უახლოესი შეგარდნების მიზეზება შესაძლებელია და სწორად ამიტომაც არიან უფრო გასაგებნი, რის გამოც ჩვენ უფრო სიამოვნებით ვფიქრობთ მუქანიულის იმაზე, რაც შედარებით უფრო მაღალი საფეხურისა“.

მკვლევარი, რომელიც აკვირდება ფერად ნივთს, ევწვის გარეშე ალიარებს მის რეალობას. მას ახასიათებს ეს მიდრეკილება. ფერს კი უარყოფს; ხოლო ფერს მიღმა ეხება მატერიალურ პროცესებს. იგი შინაგანად ეკითხება თავის თავს: რისი ფერი? თავად ფერი კი მის მიერ კვეცნობიერად იდენტიფიცირებულია ფერის ბანტელსთან და ამიტომაც მიაკუთვნებს მას სუბიექტურ მკვლევანს, ფარული ფსიქოლოგიური მიდრეკილებით ადამიანი იტრიანებს ფერს და ფერის განცდას და ამის გამოც ვერ ხედავს, რომ ფერს არსებობის ისეთივე უფლება აქვს, როგორც მასს. მაშასადამე, შეხების შეგარდნებას, დაკავშირებულს მასთან, იგი აღქმის ობიექტურ სახეობად

ალიარებს, ხოლო მხედველობის ორგანოს, ფერთან დაკავშირებულს. — უარყოფს როგორც ობიექტურ იარაღს. ადამიანი კითხვას არ უჩერებს თვალებს და მისი წყალობით მიღებული ინფორმაცია (ფერი) ისევ მასზე გადაეხება.

ამრიგად, ჩვენ განვიხილეთ აღქმის ფენომენოთი მხრიდან და ვამტკიცებთ:

1. ფაქტებზე დაყრდნობილი დაკვირვებებიდან გამომდინარე და თეორიაციის გარეშე თვალთა აღქმული სინათლე (თუ ფერი) არ შეიძლება დაუცვნილ იქნას სხვა ფიზიკურ პროცესებამდე (ტალღასთან თუ კორპუსკულუმებთან და ა. შ.). დაუშვებელია ადამიანის აღქმების სუბიექტურ და ობიექტურ ნაწილებად გაყოფა, რა ფილოსოფიურ თვალსაზრისზეც უნდა ვიდეტო.
2. ფიზიკოლოგიის დასკვნები ვერ ამტკიცებენ აღქმების სუბიექტურობას.

მ. ფიზიკის საგანი ამ საკითხში კომპეტენტური არ არის.

1. ადამიანს ახასიათებს ფსიქოლოგიური მიდრეკილება, უარყოფს მის გარეშე არსებული ფერთა სამყარო, როგორც ობიექტური რეალობა.

ახლა კი დავხვით კითხვას: რა არის აღქმა? თავად ამ სიტყვას არ სჭირდება ახსნა-განმარტება. იგი, უბრალოდ განცდების წარმოჩენების აღმნიშვნელია გარე სამყაროს მიმართ. როდესაც ადამიანი აკვირდება რომელიმე ობიექტს, იგი მის „თვისებას“ შეიგრძობს და განიცდის. გავადვიროთ თვალთა აღქმის პროცესს. თავდაპირველად ავიღოთ ისეთი ფენომენი, როგორც არის ტკივილი, რომელიც გააღიერებული შეგრძობებაა. შეიძლება ამ არასასიამოვნო, მაგრამ ცხადმა ფენომენმა უფრო მკაფიოდ გამოავლინოს თავისი არსი.

როდესაც ხელს ვკიდებთ რომელიმე ნივთს, ჩვენ შეხებით შევიგრძობთ მას ნერვული სისტემის წყალობით. ახლა კი მოვუტყროთ თითს, მაგალითად, ვირავით. წინეა მძლუმრად და ჩვენ ვგრძობთ ტკივილს. ტკივილი განიშრება როგორც აუცილებელი ინფორმაცია გარეგან ან შინაგან გამაღიზიანებელზე ცოცხალი, სულიერი ორგანიზმისათვის. მაშასადამე, აქაც ტკივილი სუბიექტურ ფაქტორად არის ალიარებული. კიდევ ერთხელ დავაზუსტოთ: სუბიექტური არა იმ გაგებით, რამე ტკივილს სუბიექტი განიცდის, არამედ იმ გაგებით, რომ იგი ხაეროდ არ არსებობს როგორც რეალობა. ჩვენ ცხადად შევიგრძობთ, რომ არსებობს გარეგი, თითი, არსებობენ ფიზიკურ-ქიმიური, მექანიკური და ბიოლოგიური პროცესები, რომლებიც უკავშირდებიან ადამიანის ცენტრალურ ნერვულ სისტემას. მაგრამ მხედველობიდან გვეკარება მთავარი: ის, რაც უშუალოდ გვაწუხებს იმას, რაც უშუალოდ გვატყობინებს ჩვენი თითის მდგომარეობას. რატომღაც არ ვცნობთ, რას ნიშნავს ...არ

ევროპით“ ეს ნიშნავს იმას, რომ ტივილი დამოკიდებულად არ არსებობს იმგვარად, როგორც მავალია თითი ანდა ვირაგი; არსებობს გირაგი, თითი, ნერვული სისტემა, რხევები და სხვა ცნობილი პროცესები. — ტივილი კი არ არსებობს რატომ მივყავით ასეთ დასკვნამდე? განა არსებობს რაიმე არგუმენტი ტივილის უარყოფისათვის? არც სალი მსჯელობა და არც ფაქტები არ მიუთითებენ ამაზე. ზოგიერთი მკვლევარი ტივილს და იმ მიზეზს, რომელმაც გამოიწვია ტივილი, აერთიანებს; მას ჰგონია, რომ ტივილი და მისი გამომწვევი მიზეზი (მავალითად, დეფორმირებული თითი) ერთი და იგივეა. მაგრამ განა შეიძლება მათი გაიგივება? ტივილი გამწვევულია თითის დაზიანების გამო, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ტივილი დაზიანებული თითია. თუთ მიზეზი აქ არ არის მთავარი. მსულ ერთია, რის გამოც ის იწვევა. ცნობილია, მაგალითად, საპირისპირო ფენომენიც, როდესაც ინტენსიური ფსიქოლოგიური განცდა ფიზიკურ დაავადებას და ტკივლისაც იწვევს. მაგრამ ეს შენიშვნაც დადებითია; ახა, დავუკვირდეთ ანალოგიურ დასკვნას უფრო ცხად მაგალითზე: ბინის არასაკმარისმა გათბობამ გამოიწვია უკმაყოფილება, რის გამოც დაიწერა საჩივრის წერილი. მასხადადმე, წერილი გაჩნდა არასაკმარისი სიბოის გამო. აქედან, წერილი არის სიბოის. აქ ცხადად ჩანს, რომ შევლომა მსჯელობაშია.

ახლა მივმართოთ ფაქტებს, რას ადასტურებენ ისინი? ფაქტები უშუალოდ გვატყობინებენ ტკივლზე და ჩვენ არ ვპირიდება ხელსაწყოები ამ ტივილის რეგისტრაციისათვის, რადგან უშედეგო სრულყოფილია და ერთადერთი ხელსაწყო — ეს თავად ადამიანია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ფიზიკა არ რაის კომპლექტური გრძობაბათა თვისებების გარჩევას საკითხში იგი. ნიათუმეტეს, უძლეურია თავად აღქმების და, კერძოდ, ტივილის გარჩევაში. ხელსაწყოები ვერ აღნიშნავენ ტივილს, ისინი აღნიშნავენ მხოლოდ იმას, რაც ტივილს თან ახლავს ფიზიკურ-ქიმიური პროცესების სახით.

სად იმყოფება თავად ტივილი? ჩვენ შეგვიძლია კვლადაკვლად მივუყვით უწელა პროცესს, დაწვებული თითის იმ ნაჭილიდან, სადაც მოუუპირეთ გირაგი, დამთავრებული ტინის ხვეულგბამდე. ნებისმიერი მოწყობილია, ანუ ხელსაწყო უწელგან გამოავლენს მხოლოდ ფიზიკურ-ქიმიურ ანდა დროით-სივრცობრივ პროცესს, მაგრამ თვის შეგრძნებას, ანუ იმ ელემენტს, რომელიც განიცდის ტივილს, იგივერ გვაპოვინებს. ტივილის რეგისტრაცია ხელსაწყოების მიერ ვერ ხერხდება ვერც ერთ პუნქტში, რადგან ტივილი არ ეკუთვნის ფიზიკურ საშუაროს. ამიტომაც არ შეიძლება ტივილის განსაზღვრა ფიზიკის წარმოდგენების საშუაობით. ადამიანი ბევრად უფრო მგრძობი-

არე და რთული ქმნილებაა. ვიდრე მის მიერ შექმნილი ხელსაწყოები. ამიტომ ტივილის „რეგისტრაცია“ მხოლოდ ადამიანს (ანდა ცხოველს) ძალუძს. არასულიერ ორგანიზმებს (მკუნარებებს), ნივთებს და, მით-უმეტეს, ტექნიკურ ხელსაწყოს არ გააჩნიათ ტივილი. ადამიანი სწორედ ამიტომ არის უფრო სრულყოფილი ქმნილება, რომ მასში ტივილი, ანუ შეგრძნება იმყოფება. დიას, იმყოფება და არა ახასიათებს. ტივილი ადამიანში იმყოფება, როგორც უფრო მაღალი კატეგორიის რეალობა და არა თვისება. ტივილი — ეს ფაქტია; ეს არის თავად ცდა, რომელიც არ უნდა დავიყვანოთ ბუნების არც ერთ ფიზიკურ პროცესსადე. მართლაც რომ საკვირველი ფაქტია: განვიციდეთ ტივილს და, ამავე დროს, არ ვცნობთ მას, როგორც ობიექტურ რეალობას, ვაბოობთ, რომ იგი მხოლოდ ინფორმაციაა, თითის დაზიანების შესახებ. აქ უტყველად მოქმედებს ფსიქოლოგიური ფაქტორი, რადგან ტივილის ობიექტური არსებობის უარყოფისათვის ჩვენ ვერცხად ვაპოულობთ დასტურს ვერც აზროვნების და ვერც ცდების გზით.

ახლა კი დავადასტუროთ უწელა ფაქტორი ისე, როგორც ისინი გვევლინებიან და ნუ დავუტყობთ რაიმე ცნობილ თეორიას. ჩვენს წინაშეა უწელა მატერიალური და ფიზიოლოგიური პროცესი ნერვული სისტემის ფუნქციონირების ჩათვლით. ეს უკანასკნელი მხოლოდ შეამავლი ორგანოა. იგი ვერ არ არის საბოლოო პუნქტი, სადაც წარმოიქმნება ტივილის განცდა. დამეთაბნეთ, რომ იგი მხოლოდ მათწვებულია ადამიანის სხეულის მდგომარეობისა. ტივილის განცდა კი სხვა ორგანოს ეკუთვნის. ეს ორგანო უჩინარია თვალუბისათვის და ხელსაწყოებისათვის, მაგრამ იგი არსებობს. მისი უარყოფა მხოლოდ ფსიქოლოგიურ ქვეცნობიერ მიდრეკილებას ან აბსტრაქტულ რეალობას მოქმედებულ მსჯელობას შეუძლია. სინამდვილეში მას ობიექტურად არსებობის ისეთივე უფლება აქვს, როგორც ცვედა დაზარალებ პროცესს. ტივილი რომ არარაობა ყოფილიყო, არც ნერვული სისტემა იქნებოდა საჭირო. დავარტყვათ რაიმე სახელი ამ უჩინარ ორგანოს: ვთქვათ, შეგრძნებითი ორგანო. ამგვარად, ჩვენ მივყავით გრძნობების თუ განცდების ფენომენთა ისეთ წარმოდგენამდე, რომელიც აღიარებს მათ როგორც ადამიანში არსებულ რეალობას. ამ რეალური, მაგრამ უჩინარი შეგრძნებითი ორგანოს გაგებას შეესაძლებულია უფრო კონკრეტული სახე მიუცეს. ახა, დავაკვირდეთ ამ შეგრძნების ორგანოს: იგი ხომ თავად ტივილია ტივილის ემსს, იგი არ არის ორგანოს თვისება. ტივილის ემსს იგი თავად არის ტივილი. ასევეა სხვა განცდების შემთხვევაში: სიამოვნების ემსს შეგრძნებითი ორგანო თავად არის სიამოვნება: შიშის ემსს იგი თავად არის შიში, სინათლის

ან ფერის შემოხვევაში შეგრძნებითი ორგანო
ესთეტიკური სიამოვნების განცდად იქცევა.
აი, რაში ვლინდება შეგრძნებითი ორგანოს
კონკრეტული განოხახულება. წინათ ამ შეგრძ-
ნებით ორგანოს სამშენიველს უწოდებდნენ.

სინათლე და ფერი ზნეობრივ- სინთეტიკურ მიმართულებაში

„მშენიერება არის გამოვლინება
ბუნების ილუმინაციონებისა, რომ-
ლებიც მის გარეშე სამუდამოდ დაკარ-
გულნი დარჩებოდნენ ჩვეთუის“
(გოეთე)

დასასრულს გადავხედოთ ამ ორ პოზიციას
ესთეტიკურ-მორალური თვალსაზრისით. ფიზი-
კური წარმოდგენებიდან გამომდინარე უველა
ჩვენს აქმა და შთაბეჭდილება სუბიექტურ-
ია. სინათლე, ფერი და სითბო — უველა-
ფერი ეს არ არსებობს იმ სახით, როგორც
მათ ადამიანი აღიქვამს. ისინი ხომ მხოლოდ
კორპუსკულები, ატომები თუ მოლეკულები,
რხევა, ფოტონები თუ ენერჯის ერთეულებია.
რაღა რჩება ბუნებაში, როგორც ობიექტური
რეალობა? მხოლოდ კორპუსკულები და ენერ-
ჯის მაგვარი მატერია, რომლებიც თავის
ურთულეს და უსასრულო კომბინაციებში და
კანონებით მთელი სამყაროს საფუძველს წარ-
მოადგენენ. უველაფერი სხვა მხოლოდ სუბიექ-
ტური განცდა დამახინჩებული შთაბეჭდილე-
ბაა. მაშასადამე, ეს უსულო კორპუსკულები
და ენერჯის მაგვარი მატერია, რომელსაც
მხოლოდ წონა, რიცხვი და სიდიდე ახასიათებს,
ადამიანს უმშენიერებს ბუნების მოკლედებში.
უცხადდება „მაკდური“ თვლების (ანუ სხვა
გრძნობადი ორგანოების) წყალობით. ამ ბუ-
ნების უღამაშეს მოკლენას ადამიანი ხომ ის-
ტორიულად უკავშირდება თავის ესთეტიკურ
და მორალურ არსს. მაგრამ, თურმე, ამოდ
კაცობრიობა თურმე შთაგონებით მიმართავდა
იმას, რაც არ არსებობს. ამ ასპექტში შეიძლება
გასაგები ვახდეს გოეთეს შეურიგებელი ბრძო-
ლა ნიუტონის სკოლის წინააღმდეგ. მისი ობ-
ტური ნატურა ვერ ურიგდება ფიზიკის იმ
ტენდენციას, რომელმაც მთელი სამყარო მხო-
ლოდ რაოდენობრივ და მექანიკურ წარმოდგე-
ნაშე დაიქცა. დღეს ფიზიკაში მტკიცედ ეურ-
დნობიან ასეთ წარმოდგენებს (გაოჩენილი ამე-
რიკელი ფიზიკოსები გვიჩვენებენ, საერთოდ
გამოვიციხოთ ტექნიკური ლექსიკონიდან სიტყ-
ვები: სინათლე და ფერი). უკანასკნელი სიტყვა
ხომ ფარდობითობის თეორიას ეუთვინის. მაგრამ
ფარდობითობის თეორიამ საფუძველი გამოა-
ცალა წარმოდგენებს მხოლოდ აბსოლუტური
კატეგორიების მიმართ. იგი არ ეტება საკით-
ხებს, რომლებიც ადამიანის გრძნობად აღქ-
მებთან არის დაკავშირებული.

სულ სხვა სამყარო გადასულბა ადამიანის
წინაშე, თუ იგი ამ საკითხში გოეთეს პოზი-
ციას დაეურდნობა. მაშინ ადამიანი აღიარებს
როგორც ობიექტურ რეალობას არა მხოლოდ
მასას, ველს, ტალღას ანდა ენერჯიას, არამედ
უველა აღქმულ თვისებას და ადამიანის შინა-
გან გრძნობებსაც კი. სამყარო ბევრად მდიდარ-
ი და მრავალფეროვანია. მაგრამ ამისთვის
საქირთა ისევე დაუბრუნდეთ და ხელახლა გან-
ვიხილოთ ის დაფიქებული დებულებანი, რომ-
ლებიც დღესდღეობით უუველ ფაქტორად არის
აღიარებული: ამ დებულებათა სწორია გაგება
მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს მეცნიერუ-
ბის შემდგომ ტენდენციასზე. იგი მეცნიერულ
რეკლუციას გამოიწვევს. ასეთი სულსკვეთე-
ბით თანამედროვე მეცნიერების დევიდა უნდა
გამოვაცხადოთ: წინ — გოეთესაკენ!

საპირისპირრო პოზიციისათა შესახდქმეაქლი შესახის წმრტილი

თუ აქ მოუვანილი განხილვა საქმად დამა-
ჩერებელია იმისათვის, რომ მეცნიერულად ჩა-
ითვისლოს, მაშინ შესახდქმეი ვახდება გოე-
თეს „პრომატიკის“ გაგება და აღიარება. ამას-
თანავე, ვცადოთ იმ საერთო წერტილის გამო-
ნახვა, რომელიც ამ ორ საპირისპირო პოზი-
ციას გააერთიანებს.

თუ მივგვიხრობით გოეთეს პოზიციას, უპირ-
ველეს უვლესა, ჩნდება კითხვა: როგორ ავს-
ნათ ის ფაქტი, რომ ტალღური და კვანტური
ოპტიკა სწორად ახახავს სათანადო პირობებ-
ში სინათლის ფენომენის კანონზომიერებას? თუ
სინათლე ტალღას ანდა ფოტონს არ წარმოად-
გენს, მაშინ როგორ ავსნათ ის მდგომარეობა,
რომ ტალღური და კვანტური თეორიის საშუა-
ლებით სწორად ანგარიშობენ იმ პროცესებს.
რომლებიც სინათლესთან და ფერებთან არიან
დაკავშირებული?

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ სინათლე (ანუ
ფერები), როგორც „თვისება“, აღიარებული
უნდა იქნეს ვარე სამყაროს ისეთივე ობიექტურ
რეალობად, როგორც არის აღიარებული ნების-
მიერი მატერიალური ვარეში. ჩვენ, აგრეთვე,
აღვნიშნეთ, რომ ფიზიკური ხელსაწყოებით,
რომლებიც დრო-სივრცობრივი და ფიზიკურ-ქი-
მიური პროცესების რეგისტრაციას აწარმოებ-
ენ. ვერ გრძნობენ სინათლის და ფერის თვის-
ებებრივ მხარეს. სინათლის და ფერის აღქმა
ძალდს მხოლოდ ადამიანს, რომელიც უფრო
მაღალი კმნილებაა, ვიდრე მის მიერვე შექმ-
ნილი ხელსაწყო, ამრიგად, საკითხის ფაქტორი
მხარე ისეთია, რომ ხილული (ანუ ფიზიკური)
სინათლე (ანუ ფერი) ისეთ არსს წარმოადგენს,
რომ იგი ერთობ მხრვი ხელსაწყოებისთვის გა-
მოვლენდება, როგორც ცნობილი დრო-
სივრცობრივი პროცესები, მეორეს მხრვი კი, ადა-

მიანს წარმოუდგება როგორც „თვისებათა“ არსი (სინათლე, ფერი). მაშასადამე, სინათლე, რომლის გამოკვლევა ხდება ხელსაწყოების საშუალებით და, ამავ დროს, რომელსაც უშუალოდ თვალით ხედავენ, უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც მთლიანი, ერთიანი რამ: იგი უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც სინთეზი თვისობრივი არსისა, რომელიც ადამიანს ეკლინება შეგრძნების ორგანოების წყალობით და მატერიალური გარემოსი, რომელიც დაკავშირებულია დრო-სივრცობრივი (ანუ ფიზიკურ-ქიმიურ) პროცესებთან. სინათლეს, ფერს უოველთვის თან ახლავს დრო-სივრცობრივი (ანუ ფიზიკურ-ქიმიური) პროცესები. სწორედ ამ პროცესებს იკვლევს და განიხილავს ფიზიკა. ფიზიკურ-მათემატიკურ მოდელებს და კანონებს უოველთვის აქვს საქმე ამ პროცესებთან და არა თავად სინათლესთან, რომელსაც ადამიანი ხედავს. ეს პროცესები შეიძლება იყოს სხვადასხვაგვარი. იმიხდამიხედვით თუ რა მატერიალურ გა-

რემოში წარმოიქმნება სინთეზი. ამიტომაც ხდება, მაგალითად, რომ ტალღური თეორია სწორად ასახავს სინათლის გარდატეხის კანონს. ოღონდ ეს ტალღები არ უნდა გავაიგავთ თავად ხილულ სინათლესთან (ანუ ფერთან). ტალღები მხოლოდ თან ახლავს ხილულ სინათლეს (ანუ ფერს). ერთი სახის გარემოში ეს კანონი ექვემდებარება ტალღურ თეორიას, მეორე სახის გარემოში კი — კვანტური მექანიკის კანონებს. ხილული სინათლის არსი კი უცვლელი რჩება.

ამრიგად, არც ტალღა, არც ფოტონი არ არის სინათლე. ისინი მხოლოდ სინათლის ერთ-ერთი ფორმის გამოვლენას წარმოადგენენ ამა თუ იმ მატერიალურ გარემოში.

ფიზიკა, რომელსაც საქმე აქვს მხოლოდ ამ მატერიალურ გარემოსთან, თავის ფარგლებში ზუსტ მეცნიერებად რჩება. აქედან გამომდინარე, სინათლის თეორიის დუალიზმიც თავისთავად გასაგები ხდება.

Ежемесячный литературно-художественный
и общественно-политический журнал

«Ц И С К А Р И»

Издательство ЦК КП Грузии

ჩვენი მისამართი: თბილისი, 880028, მარტვის ქ. № 1. ტელეფონები: მთავარი რედაქტორი — 98-85-81; მთავარი რედაქტორის მოადგილის — 98-64-40; პახუხისმგებელი მდივანი — 98-64-38; განყოფილებების — 98-36-48; ხაკორექტორი — 98-64-28.

გადაეცა ასაწობად 5.09.90 წ., ხელმოწერილია დასაბუქდად 14.10.90 წ., ქალაქის ზომა 70×108¹/₁₆, ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 10. პირობით ფორმათა რაოდენობა 14. ააღარ. სავ. საბაზი 1585. შეკვეთა 1946. ტირაჟი 47 000.

საქართველოს კ კ-ის გამომცემლობის შრომის წითელი დროშის ორდენისანი სტამბა.
თბილისი, 8 კოსტავას ქ. 14.

Ордена Трудового Красного Знамени типография издательства ЦК КП Грузии
г. Тбилиси, ул. М. Костава, 14.

აკაკი წერეთელი

ძირს

(სიმღერა)

„ძირს მთავრობავ უსამართლო!
ველარ ვიტანთ გასაჭირსო“ —
ყოველ მხრიდან გეძახიან:
„ძირს მთავრობავ!.. ან კი ძირსო“.
კმარა ისიც, რაც ვითმინეთ,
გვიმატებდი ჭირზე ჭირსო!
ის აღარ ვართ, რაც ვიყავით,
გავიღვიძეთ და ან — „ძირსო!“
ჩვენის სისხლით, ჩვენის ოფლით
უხვად რწყავდი ქვეყნის პირსო, —
დღეს ეს აღარ მოხერხდება,
გეუბნებთ მიტომ — „ძირსო!“
ბნელს ნათელმა მოაშუქა
და ერთ რამედ ესეც ღირსო!..
ძველი წესი-წყობილებაც
ბნელს გაჰყვება და შენ — „ძირსო!“
შენგან, ძალაუნებურად,
არ მოველით დანაპირსო,
ჩვენ მოვუვლით ისევ ჩვენს თავს,
არ გვინდიხარ — „ძირს და ძირსო!“
ძალას ჰკარგავ, ის განუხებს,
აღარ გიხსნის დანა პირსო,
მაგრამ რა ვქნათ? ქვეყნის ტანჯვას,
სჯობს იტანჯო ერთმა — „ძირსო!“
ხალხი იბრძვის!.. ხალხი პლელავს!
ველარ ასდებ ან აღვირსო!..
ყოველ მხრიდან შეგძახიან:
„ძირს მთავრობავ, ძირს და ძირსო!“

...დღეს ის შენობა, სადაც ვიყავით გამომწყვდეული, ირღვევა და იმის ნიღ ახალი, დროის შესაფერი, უნდა აიგოს, ჩვენც უნდა დავაგდოთ ძველი, მიხვეულ-მოხვეული გზა და გავიყვანოთ ახალი, უფრო სწორე, პირდაპირი და თამამად გასავლელი. ბრძენთა-ბრძენი ამბობს, რომ „ვარდი უეკლოდ არავის მოუკრეფიაო“. დღეს სწორედ ვარდის საკრეფი დრო გვიდგება, და უნდა ვეცადოთ, რომ ეკალს მოვერიდოთ. სიფრთხილე სიმხდალე არ არის!.. ყველაზე დიდი ეკალი უთანხმოება არის. ეს უთანხმოება, რომელიც ასუსტებს ხალხის ძალას!.. მეცხვარის ძაღლებმაც კი იციან, ჯერ გარეშე მტრის მოგერიება უნდა შეერთებული შრომით და მერე შინაური ბრძოლა.

დღეს ჩვენები რამდენიმე წრედ არიან გაყოფილნი, რომ ერთმანეთს წინ აღუდგნენ, თუმცა ცალ-ცალკე კი ყველას ერთი და იგივე უწერიათ დროშაზე: „ძმობა, ერთობა და სიყვარული!“ ეს უბრალო შეცდომა უნდა გასწორდეს. შეერთებულად უნდა მივადგეთ ყველანი ახალშენობას. რასაც დღეს გვაძლევენ, ეს წყალობა არ არის... იძულებითაა... ხალხის ოფლის ღვრითა და სისხლის თხევით მოპოვებული, და ჩვენ უფლება არა გვაქვს, რომ უარი ვყოთ!.. უნდა მივიღოთ, მაგრამ კი არ უნდა დავჯერდეთ. ეს არის მხოლოდ ნაწილი და ჩვენ კი სავსებით უნდა ვეძიოთ. ამ მცირედმა რამ ვერ უნდა მოგვისპოს სურვილი!.. ღრმად უნდა ჩავინერგოთ გულში, ვეცადოთ და, თუ ჩვენ ვერ მოვესწრებით, შვილსა და შვილიშვილებს ვუანდერძოთ. და ისინი მაინც უეჭველად გაიმარჯვებენ... ხალხის შეერთებული ძალა სტიქიონია, და ასტიქიონება — გამარჯვება!.. წინ ვერა დაუდგება რა!..

აპაკი

„ივერია“ 1905 წ. 2 ნომბერი

